

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KÁNONJOGI POSZTGRADUÁLIS INTÉZET

*A világi krisztushívők közreműködése a krisztusi hármasküldetésben
és a kormányzati hatalom gyakorlásában*

Doktori disszertáció

Moderátor: Dr. Szabó Péter

Készítette: Kiss Gábor

Budapest

2019

Tartalom

TARTALOM.....	2
RÖVIDÍTÉSEK.....	7
1. BEVEZETÉS	9
1.1. Előzetes megjegyzések	9
1.2. Status quaestionis	10
1.4. A dolgozat felosztása.....	18
1.5. Zsinat és kódex	20
1.5.1. A zsinat mint a kódex elsődleges mintája és kódex mint a zsinat leképeződése... 22	
1.5.2. A kódex mint a zsinat eszköze és „utolsó dokumentuma”	24
1.5.3. A zsinat, mint a kódex értelmezési kerete	25
1.5.4. Összegzés.....	28
2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	30
2.1. A hatalom dogmatikai eredete az újszövetségben.....	30
2.2. Hatalomkoncepció az ókeresztény egyházban	32
2.3. Az egyházi hatalom középkori szemlélete	34
2.4. A hatalomról alkotott szemlélet további változásai a Trienti Zsinat korában	36
2.5. Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv jogi szabályozása	37
2.5.1. Világi krisztushívők a Piusz-Benedek-féle kódexben	38
2.5.2. A CIC (1917) hatalomszemlélete	41
3. A II. VATIKÁNI ZSINAT.....	46
3.1. Bevezetés.....	46
3.2. A <i>Lumen gentium</i> egyháztani fordulata.....	47
3.2.1. Isten népe és a <i>communio</i>	48
3.2.2. Isten népének tagjai	50
3.2.3. A világi hívek szerepe a zsinati teológiában.....	51
3.2.3.1. A világi hívek helye és méltósága.....	52
3.2.3.2. A laikusok részesedése a krisztusi hármasság küldetéséből és ennek következményei.....	54
3.2.3.3. A világi hívek apostoli küldetése	55
3.2.3.4. A világi hívek és a hierarchia.....	57
3.3. A II. Vatikáni Zsinat és az egyházi hatalom.....	60
3.3.1. A krisztusi hármasság küldetés (<i>tria munera Christi</i>)	63
3.3.1.1. Krisztológiai dimenzió	65
3.3.1.2. Egyháztani dimenzió	66
3.3.1.3. „Hivatalteológiai” dimenzió.....	67
3.3.2. Következtetések	67
4. KORMÁNYZATI HATALOM TERMÉSZETE AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYVBEN	70

4.1. A kormányzati hatalom (CIC 1983 129. k.)	70
4.1.1. Bevezetés	70
4.1.2. Kodifikációs előzmények	71
4.1.2.1. Alfons Stickler szakvéleménye	76
4.1.2.2. Jean Beyer szakvéleménye.....	79
4.1.2.3. 1981-es plenáris ülés	81
4.1.2.4. Összefoglalás.....	83
4.1.3. A 129. kánon elemzése	84
4.1.3.1. Első paragrafus	85
4.1.3.1.1. „ex divina institutione”	85
4.1.3.1.2. A hatalom szent rendhez fűződő viszonya	85
4.1.3.1.3. „ad normam praescriptorum iuris”	86
4.1.3.2. Második paragrafus	87
4.1.3.2.1. „Christifideles laici”	87
4.1.3.2.2. „in exercitio eiusdem potestatis”	88
4.1.3.2.3. „cooperari possunt”	88
4.1.3.3. A 129. kánon kritikai olvasata.....	90
4.1.4. Összegzés.....	95
4.3. 228. kánon	95
4.3.1. Kodifikációs előzmények	96
4.4. A kormányzati hatalommal járó hivatalok elnyerésének jogképessége	99
4.4.1. Problémafelvetés.....	99
4.4.2. Kodifikációs előzmények	100
4.4.3. Elemzés.....	102
5. A LAIKUS KRISZTUSHÍVŐK RÉSZVÉTELE AZ EGYHÁZ TANÍTÓI	
KÜLDETÉSBEN	105
5.1. (Jog)teológiai alapok	105
5.2. A világi krisztushívők és a prédikálás	107
5.2.1. Történeti előzmények.....	108
5.2.2. Laikus prédikáció jogi formálódása a II. Vatikáni Zsinattól 1983-ig.....	110
5.2.2.1. A kodifikáció munkálatai	110
5.2.2.2. A laikus prédikáció megjelenése a zsinat utáni liturgikus dokumentumokban	114
5.2.3. A homília és prédikáció az 1983-as törvénykönyvben	117
5.2.4. A világiak prédikálási engedélye	118
5.2.5. A 766. kánon recepciója	121
5.2.5.1. A kódex utáni dokumentumok és megnyilatkozások.....	121
5.2.5.2. Szerzői vélemények.....	124
5.2.5.2.1. A kisebbség álláspontja – a plébános engedélye	124
5.2.5.2.2. A többségi vélemény – a megyéspüspök felhatalmazása	125
5.2.5.3. Magyarországi recepció	127
5.2.6. Összegzés.....	128
5.3. A világi krisztushívők közreműködése az egyház missziós tevékenységében	130
5.3.1. Történeti előzmények.....	131
5.3.1.1. Misszionáriusok az 1917-es CIC-ben	131
5.3.1.2. Teológiai alapok.....	132

5.3.1.3. A 784. kánon kodifikációs előzményei	134
5.3.2. Az egyház missziókra vonatkozó joga.....	135
5.3.3. A misszionáriusok, különös tekintettel a világi hívekre	136
5.3.4. Összegzés.....	139
5.4. Világi krisztushívők részvétele és közreműködése a tanítás feladatában.....	140
5.4.1. A világi hívek részvétele a katekézis feladatában az 1917-es kódexben.....	141
5.4.2. Teológiai alapok	142
5.4.3. A katekézis és a hit oktatása a hatályos kódexben, különös tekintettel a laikusok közreműködésére	143
5.4.4. Világi krisztushívők részvétele az egyházi egyetemi oktatásban	145
5.4.5. Összegzés.....	147
5.5. Összefoglalás	148

6. A LAIKUS KRISZTUSHÍVŐK RÉSZVÉTELE AZ EGYHÁZ MEGSZENTELŐI KÜLDETÉSÉBEN

6.1. Bevezetés	150
6.2. (Jog)teológiai alapvetés	151
6.3. A világi hívek liturgikus szolgálatai (230. k.)	153
6.3.1. A lektori és akolitusi szolgálat.....	156
6.3.2. Tartós jellegű liturgikus szolgálat.....	157
6.3.3. Alkalmi és rendkívüli szolgálatok	159
6.3.4. Összegzés.....	161
6.4. Világi személyek közreműködése az egyes szentségek kiszolgáltatásában.....	161
6.4.1. A keresztség kiszolgáltatása	162
6.4.2. Közreműködés a házasságkötésnél	163
6.4.2.1. Történeti előzmények	163
6.4.2.2. Hatályos jogi szabályozás	165
6.4.2.3. Recepció	166
6.4.3. Világi hívek további bekapcsolódási lehetőségei a megszentelői szolgálatba	167
6.5. Összefoglalás	169

7. A LAIKUS KRISZTUSHÍVŐK RÉSZVÉTELE AZ EGYHÁZ KORMÁNYZÓI KÜLDETÉSÉBEN

7.1. Világi hívek, mint a plébánia vezetői?	171
7.1.1. Problémafelvetés.....	171
7.1.2. A plébánia lelkipásztori gondozásának rendkívüli esetei	173
7.1.2.1. Kodifikációs előzmények.....	174
7.1.2.1.1. Közvetlen zsinati források	175
7.1.2.1.2. A törvényszöveg megalkotásának folyamat	176
7.1.2.1.3. Észrevételek a kánon keletkezéstörténetéről	182
7.1.2.2. Az 517. kánon 2. § elemzése.....	183
7.1.2.2.1. „sacerdotum penuria”	184
7.1.2.2.2. „Episcopus dioecesanus”	185
7.1.2.2.3. „diacono aliive personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum”.....	186
7.1.2.2.2.1. „diacono”	186
7.1.2.2.2.2. „personae sacerdotali caractere non insignitae”	188

7.1.2.2.4. „sacerdotem constituat, aliquem qui, potestatibus et facultatibus parochi instructus, curam pastoralem moderetur”	191
7.1.2.2.5. „participatio in exercitio curae pastoralis”	193
7.1.2.3. Redemptionis Sacramentum.....	197
7.1.2.4. Az 517. kánon 2. §-nak recepciója.....	199
7.1.2.5. Összegzés	202
7.2. Együttműködés a törvényhozói feladatok terén	204
7.2.1. Közreműködés a püspöki törvényhozásban.....	205
7.2.1.1. Az egyházmegyei zsinat.....	205
7.2.1.2. A részleges zsinatok	206
7.2.2. Világi személyek közreműködése a szentszéki hivatalokban.....	207
7.2.3. Összegzés.....	210
7.3. Együttműködés a végrehajtói feladatok során.....	210
7.3.1. Gyóntatási felhatalmazás megadásának delegálása	212
7.3.2. Bérmálási engedély megadásának delegálása.....	212
7.3.3. Az egyházzal történő kiengesztelődés közvetítésének delegálása.....	213
7.3.4. Gyökeres orvoslás jogkörének delegálása	214
7.3.6. Összegzés.....	214
7.4. Fel nem szentelt krisztushívők az egyházi bíróságokon.....	216
7.4.1. Bevezető gondolatok.....	216
7.4.2. Laikus személy számára be nem tölthető hivatalok.....	217
7.4.2.1. A bírósági helynök	217
7.4.3. Laikusok által betölthető bírósági hivatalok	218
7.4.3.1. A jegyző hivatala.....	218
7.4.3.2. A kötelékvédői és ügyészi hivatal	221
7.4.3.2.1. A kodifikáció előtti jog.....	221
7.4.3.2.2. A CIC (1917) szabályozása	222
7.4.3.2.3. A II. Vatikáni Zsinattól 1983-ig	223
7.4.3.2.4. A hatályos törvénykönyv szabályozása	226
7.4.3.2.5. Összegzés.....	226
7.4.3.3. Az ügyvéd és képviselő.....	227
7.4.4. Részösszefoglalás	228
7.4.5. A (laikus) bíró	229
7.4.5.1. Történeti fejlődés.....	230
7.4.5.1.1. Az 1917-es CIC előtti joganyag	230
7.4.5.1.2. Az 1917-es kódex	232
7.4.5.1.3. A bíróságokon fellépő szükségességhelyzet.....	234
7.4.5.1.4. A <i>Causas matrimoniales</i> motu proprio és a szabaddá váló út.....	235
7.4.5.2. A hatályos CIC és az 1421. kánon	236
7.4.5.2.1. A bíró hivatala és hatalma	237
7.4.5.2.2. A bírói kollégium.....	238
7.4.5.2.3. Laikus mint ügyhallgató	241
7.4.5.2.4. A kollégium tagjainak kinevezése	242
7.4.5.2.5. A „szükség” kritériuma	245
7.4.5.2.6. A bírói hivatal elvesztése, illetve gyakorlásának tilalma	249
7.4.5.2.7. A laikus bíró kollegiális hatalomgyakorlása az ítélethozatal során.....	250
Természetesen a laikus bírói szerep bemutatása során nem volna helyes a kollégium klerikus elnökének szerepét „kisebbíteni”. Ahogyan feladatát már a „7.4.5.2.2. A	

<p>bírói kollégium” c. alfejezetben részletesen bemutatam, úgy itt is ki kell jelenteni, hogy személyében valósul meg a 129. kánon 2. §-nak elve, hiszen az ő hivatala az, amellyel a világi bírók megvalósítják az együttműködést az ítélethozatal során. Éppen ezért nem lehetséges a jelenlegi jogszabályi keretek között az az elképzelés, hogy mindhárom bíró fel nem szentelt krisztushívő legyen.....</p>	255
7.4.5.2.8. Szakirodalmi álláspontok	255
7.4.5.3. Recepció	257
7.4.5.3.1. Püspöki konferenciák engedélyei	257
7.4.5.3.2. A <i>Dignitas Connubii</i> Instrukció	259
7.4.5.3.3. A <i>Mitis Iudex Dominus Iesus</i> motu proprio.....	260
7.4.5.3.3.1. A MIDI 1673. kánon 3. §-a.....	261
7.4.5.3.3.2. A laikus bírók többsége	262
7.4.5.3.3.3. A 1673. kánon 4. §-a.....	262
7.4.5.3.3.4. A fel nem szentelt krisztushívő szerepe a rövidebb eljárásban.....	263
7.4.6. Összegzés.....	267
8. KONKLÚZIÓ	269
IRODALOMJEGYZÉK	282

Rövidítések

- 17-es CIC: *Codex Iuris Canonici*, Benedicti PP XV auctoritate promulgatus, (1917. május 27.)
- AA: Concilium Vaticanum II., *Apostolicam actuositatem*, 1965.11.18. in: *AAS* 58 (1966) 837–864.
- AAS: *Acta Apostolicae Sedis*, Roma 1909kk.
- AfkKR: *Archiv für katholischen Kirchenrecht*, (Innsbruck–) Mainz 1877kk.
- ÁR: Római Miskönyv Általános Rendelkezései
- art: articulus, bekezdés
- c.: canon
- CCEO: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, (1990. október 18.)
- CD: CONCILIUM VATICANUM II., *Christus Dominus*, in: *AAS* 58 (1966) 673–696.
- CIC (1917): *Codex Iuris Canonici*, Benedicti PP XV auctoritate promulgatus, (1917. május 27.)
- CIC: *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (1983. január 25.)
- CL: IOANNES PAULUS PP. II, *Christifideles laici*, in: *AAS* 81 (1989) 393–521.
- CM: PAULUS PP VI.: *MP Causas matrimoniales*, 1971. III. 28. in: *AAS* 63, 1971. 441–446.
- Comm: PONTIFICA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO (cur.), *Communicationes*, Typ. Pol. Vat. 1969kk
- DC: PONTIFICUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, Instr. *Dignitas Connubii*, 2005.01.25., Città del Vaticano 2005.
- k.: kánon
- kán.: kánon
- kk.: kánonok
- LEF: *Lex Ecclesiae Fundamental*
- LG: CONCILIUM VATICANUM II., *Lumen gentium*, 1964.11.21., in *AAS* 57 (1965) 5–67.
- LKStKR: *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*

- LThK: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Hrgs. KASPER, W., Freiburg–Basel–Rom–Wien 1993–2001.
- MIDI: FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones codicis iuris canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur*. in: AAS 107 (2015) 958–970.
- MonEccl: *Monitor Ecclesiasticus*, 1949kk.
- MP: *Motu proprio*
- p.: pont
- PO: CONCILIUM VATICANUM II., *Prebyterorum ordinis*. 1965.12.07. in: AAS 58 (1966) 991–1024.
- RDC: *Revue de Droit Canonique*, Strasbourg 1951kk.
- PCCICR: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo
- SDL: II. János Pál: *Cost. Ap. Sacrae disciplinae leges*. 1983. I. 25: AAS, 1983, (75) II., 6–30.
- VI: *Liber sextus*
- X: *Liber extra*

1. Bevezetés

1.1. Előzetes megjegyzések

Szinte már közhelyessé válhatott a II. Vatikáni Zsinat esetében (1962-1965) – főként annak 50. évfordulója kapcsán – az a megállapítás, hogy a zsinat az egyházi élet számos területén hozott megújulást és reformokat. A zsinati atyák 16 dokumentumban (négy konstitúció, kilenc dekrétum és három nyilatkozat) foglalták össze azon megállapításaikat, melyek nyomán a 20. század második felében egészen napjainkig számos reformot hajtottak végre a liturgia, a krisztusi közösség önértelmezése, ökumenikus mozgalmak, egyház és világ közötti párbeszéd és még sok más területen. A forrásokhoz való visszatérés („ressourcement”) és a naprakésszé tétel („aggiornamento”¹) fogalmak mentén elkezdődött az egyház tanításának „az idők jeleihez”² alkalmazkodó újraértelmezése.

A 21. századra azonban a katolikus egyházban tapasztalható egyre égetőbb paphiány³ újra és újra arra készíti a teológusokat és kánonjogászokat, hogy az előbb említett egyházi tradíció talaján állva megoldási javaslatokat keressenek a problémára. Ezen útkeresés során számos alkalommal terelődik a figyelem Isten népének azon tagjaira, akik az ordó szentségében nem nyerték el az egyházi rend valamelyik fokozatát, tehát világi krisztushívők. Egyes esetekben olyan javaslatok születnek, melyek a pappá nem szentelt személyek egyházi tevékenységét pusztán csak kiegészítő jellegűnek tekintik, melyre akkor van csak szükség, amennyiben nincs Isten nép körében elegendő felszentelt személy, hogy a betöltendő hivatalok széles skáláját elláthassa. A legtöbb ilyen javaslat e ponton veszítheti el teológiai legitimitását, hiszen Isten népének hierarchikus strukturáltságát nem, vagy nem kellőképpen veszi figyelembe. Isten vándorló népének tagjai a beavató szentségekben nyerik el a részesedésüket krisztusi küldetésükbe, Krisztus testének tagjaivá válnak, így pedig az egyházban való aktív szerepvállalásra és részvételre kapnak meghívást képességeik és szakértelmük szerint saját módjukon. Azzal, hogy a keresztség szentségében „Krisztus papi,

¹ Aggiornamento: naprakésszé tétel. E fogalmat használta XXIII. János pápa amikor a zsinat célját kívánta meghatározni. vö. BREDECK, M., *Aggiornamento*. in DELGADO, M.–SIEVERNICH, M., *Die großen Metaphern des Zweiten Vatikanischen Konzils: ihre Bedeutung für heute*, Freiburg im Breisgau 2013. 59–80.

² GS 4.; vö. WALDENFELS, H., *Zeichen der Zeit*, in DELGADO, M.–SIEVERNICH, M., *Die großen Metaphern des Zweiten Vatikanischen Konzils: ihre Bedeutung für heute*, Freiburg im Breisgau 2013. 101–119. A dolgozat során a II. Vatikáni Zsinat dokumentumainak magyar nyelvű idézése a dokumentumok pontjai szerint innen: DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2007.

³ Vö. <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/papst-will-uber-viri-probati-nachdenken> (2017. 10. 27.)

profétai és királyi feladatának”⁴ részeseivé váltak, megnyílik számukra a lehetőség, hogy az egyházi cselekvés területein különböző szolgálatokat lássanak el.

Ezzel azonban elkerülhetlenné válik, hogy olyan egyes belső egyházi hivatalokba is felvételt nyerjenek esetleg⁵, amikor is a hivatallal járó feladatok során az egyházi hatalom gyakorlásának vagy az abban való közreműködésnek különbözőképpen alanyaivá válnak. Tevékenységük során részt vesznek az egyház küldetésében és abban szentségi rendeltetésük és gyakorlati munkájuk okán más és más módon részesülnek. Így tehát a hatalom és az általa ellátott egyházi küldetés egységet alkot egymással.

Az egyházi hatalom kérdése az egyháztan, a kánonjog, illetve jogteológia olyan pontja, mely már az utolsó egyetemes zsinat kezdete előtt komoly kérdéseket vetett fel eredetével, terjedelmével és gyakorlóinak körével kapcsolatban. A II. Vatikánum egyesítette a hatalom történelem során lassan különváló elemeit (*potestas ordinis* és *potestas iurisdictionis*) a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalmában⁶. Joggal merült fel azonban, hogy az egyháztani paradigmaváltás után miként lesznek képesek a világi krisztushívők megvalósítani sajátos küldetésüket az apostolkodás területén egyházunkban?

Köszönetemet szeretném kifejezni jelen disszertációban nyújtott segítségükért Prof. Dr. Helmuth Pree tanár úrnak, a müncheni Ludwig-Maximilians-Universität emeritus kánonjogi professzorának és Prof. Dr. Szabó Péter tanár úrnak, aki témavezetése nélkül a dolgozat nem jöhetett volna létre. Emellett köszönöm a Kánonjogi Posztgraduális Intézet tanárainak és munkatársainak támogatásukat.

1.2. Status quaestionis

Disszertációm számára olyan releváns kérdésfelvetést választottam, mely több ponton megosztja a kánonjogi szerzőket, így különböző álláspontok alakultak ki. Ezek eltérő válaszokat adnak a dolgozatomban vizsgált problémára: hogyan képesek az egyház küldetése során bekapcsolódni a világi krisztushívők a krisztusi hármasság küldetésbe a kormányzati hatalomban való közreműködés segítségével?

Amikor e kérdés szakirodalmi megjelenését szeretném bemutatni, elsőként azzal a ténnyel szembesülünk, hogy az sajátos komplexitással bír, hiszen míg egyes szerzők a

⁴ CIC 204. k. A dolgozatban idézett 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv magyar és latin szövege innen: ERDŐ P. (szerk., ford., magy.), *Codex Iurius Canonici. Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 2015.

⁵ CIC 129. k. 2. §.

⁶ Vö. LG 18.; CORECCO, E., *Natur und Struktur der »Sacra potestas« in der kanonischen Doktrin und im neuen CIC*, in (Hg.) GEROSA, L.–MÜLLER, L., *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich, 1994. 223–248.

kormányzati hatalomban való részesedés kérdésére reflektálnak csak, addig mások annak megjelenését is vizsgálják az egyház egyes küldetési során. Jelen pontban a témám egyik sarkpontját képező 129. kánon 2. §-a alapján felmerülő különböző szerzői álláspontokra kívánok utalni, míg az egyes részterületek nyitott kérdéseit dolgozatomban adott fejezetemben fejtem ki bővebben.

Kérdésselvetésem aktualitását mutatja, hogy a témában széleskörű kánonjogtudományi diskurzus folyik már évek óta, így markáns álláspontok alakulhattak ki. A szent hatalom (*sacra potestas*) egyházjogi recepciója és a benne való közreműködés kérdése kapcsán a mértékadó véleményeket két csoportba lehet sorolni, így beszélhetünk „német” és a „római” iskoláról. Ezek alapvető álláspontjait Elizabeth McDonough⁷ és Adriano Celghin⁸ segítségével a következőképp foglalhatjuk össze. A német iskolához⁹ tartozó szerzők véleménye szerint (1) csupán csak egy, osztatlan hatalom létezik az egyházban, (2) mely közvetlenül a szent rendből ered, így ennek logikus következményeként (3) csak az ordóban részesült személyek birtokolhatják és gyakorolhatják a szent hatalmat.¹⁰ Előbbi álláspont mellett egy másik is körvonalazható, melyet római iskolának¹¹ szokás nevezni. Ez (1) megkülönbözteti a szent hatalom két aspektusát, így beszél annak rendi és joghatósági dimenziójáról. E csoporthoz tartozó szerzők szerint (2) a szent hatalomnak (*sacra potestas*) végső soron szentségi forrása van, azonban annak joghatósági aspektusa nem csak a szentelésből származhat. Ebből adódik logikusan, hogy lehetségesnek tartják, hogy (3) a fel nem szentelt krisztushívők bizonyos meghatározott körülmények között gyakorolják a hatalom bizonyos részeit.¹²

A német iskola álláspontja főként a 1421. kánon 2. §-a és a 129. kánon 2. §-nak elemzése esetén ütközik ki. Véleményük szerint a laikus bírák intézményét a kódexbe

⁷ MCDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 231–234.

⁸ CELEGHIN A., *Sacra potestas: quaestio post conciliaris*, in *Periodica* 74 (1985) 165–225.

⁹ Főbb képviselői: Wilhelm Bertrams, lásd: BERTRAMS W., *De missione divina et de consecratione episcopali tamquam constitutiva officii Supremi Ecclesiae Pastoris*, in *Periodica* 65 (1976) 188–189., Klaus Mörsdorf, lásd: MÖRSORF K., *Die hierarchische Struktur der Kirchenverfassung*, in *Seminarium* 6 (1966) 403–416. Ezen iskolához tartozik még Antonio Bonnet, Renato Da Cosio, Antonio Da Silva Pererira, Frans Daneels, Velasio De Paolis, Giuseppe Mazzoni, Urbano Navarrete, Olysius Robleda, Reinhold Schwarz, Winfried Aymans, Peter Krämer, Klaus Lüdicke, Heribert Müller, Johannes Neumann, Otto Saier, Michael Schmaus, Hubert Socha, Knut Walf.

¹⁰ Vö. CELEGHIN, A., *Origine e natura della potestà sacra*, Brescia 1987. 79–139.

¹¹ Főbb képviselője Jean Beyer lásd: BEYER, J., *De natura potestatis regiminis seu iurisdictionis recte in Codice renovato enuntianda*, in *Periodica* 71 (1982) 145.; James Cuneo vö. CUNEO J. J., *The Power of Jurisdiction: Empowerment for Church Functioning and Mission distinct from Power of Orders*, in *The Jurist* 39 (1979) 183–219.; Az iskolán belül megkülönböztethetünk úgynevezett „Opus Dei” vagy „navarrai” vonalat és „olasz” csoportosulást. Ezek szerzői: A. Doglio, P Frattin, Carl Fürst, Gianfranco Ghirlanda, A. Gutierrez, Javier Hervada, Pedro Lombardia, Juan Marques, Alfons Stickler, Antonio Souto, Juan Vildrich.

¹² MCDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 231–233.

bevezető említett kánon alapvetően további kérdéseket vet fel, hiszen mivel e személyek nem részesültek a szent rend egyik fokozatában sem, ezért az sem lehetséges, hogy kormányzati hatalmat (illetve annak bírói funkcióját) gyakorolják. Celeghin találóan mutat rá¹³, hogy érvelésük kiindulópontja alapvetően krisztológiai és egyháztani: a hatalom kérdéskörében kétségkívül fellelhető különbözőségeket az egyház egységének analógiájával magyarázzák, így a számos részegyházban él és növekszik az egyetemes egyház egysége. Ezt az egységet különböző elemei nem korlátozzák vagy szüntetik meg. Így Bertramsra hivatkozva megjegyzi, hogy a hatalom funkciója szerinti pluralitás nem rontja le annak eredeti egységét.¹⁴ Álláspontjukat alátámasztja a szent hatalomról illetve annak egységes voltáról szóló *Lumen gentium* részek (LG 21 és 28.), a dokumentumhoz fűzött *Nota explicativa praevia* 2. pontja, továbbá az a tény, hogy a kódexrevíziós munkálatok során végül törölték a szent hatalom és az egyházi rend közötti kapcsolatot lazító betoldást („*ordine sacro non innititur*”). Szintén az iskola mellett szóló érvként szokás említeni azt, hogy végül a törvényhozó ketté bontotta a 129. kánont, így a hatalom gyakorlása és az abban való közreműködés közti különbséget a két paragrafus még jobban jellemzi. Hasonló indokként szokás megjegyezni a részesedést jelölő („*partem habere*”) kifejezés megváltoztatását és a közreműködés szó („*cooperari*”) használatát. David-Maria Jaeger fogalmazza meg az eljárásjog kapcsán német iskola melletti érvét, mely szerint a tény, hogy világi személy nem tölthet be egyes bírói tisztséget kellőképpen alátámasztja, hogy nem is alkalmas ilyen krisztushívő a hatalom gyakorlására. A 1421. kánon kapcsán megvalósuló közreműködést azonban csak azért fogadta el e szerző, mert annak során a bíróság klerikus tagjai többségben vannak.¹⁵ A hatályos jogi változások fényében azonban ezen álláspont már felülvizsgálatra szorul.

Hasonlóan nyomós érveket találunk azonban a római iskola álláspontja mellett is, így ők az alábbi magyarázatokkal oldják fel a laikusokat kormányzati hatalommal járó egyes hivatalokból kizáró 274. kánon 1. § és a laikus bíró tisztségét bevezető 1421. kánon 2. § vélt vagy valós ellentétét. Véleményük szerint a világi krisztushívők a keresztségben kapják meg

¹³ CELEGHIN, A., *Origine e natura della potestà sacra*, Brescia 1987. 82.

¹⁴ Vö. BERTRAMS W., *De missione divina et de consecratione episcopali tamquam constitutiva officii Supremi Ecclesiae Pastoris*, in *Periodica* 65 (1976) 88–189.

¹⁵ „*Potestas igitur collegio lege tributa dici non potest eo facto a singulis collegii membris possidere posse vel ipso facto ab iisdem pssideri posse debere. Non est laicale collegii membrum quod potestatem regiminis cuius inhabilis est execet, sed collegium ut tale, cuius propria habilitas ontologica potestatis in clericorum membrorum sacra prindatione fundata ab ecclesiastica auctoritate ad actum expeditur. Com vero de causis iudici unico committendis agitur, Codex hunc iudicem clericum esse debere statuit. (cfr. can. 1425. §4), quia secus, ut patet, iudicaturus potestatis regiminis iudiculis habilis non esse.*” JAEGER, D-M. A., *Animadversiones quaedam de necessitudine inter potestatem ordinis et regiminis iuxta C.I.C. recognitum*, in *Antoniano* 59 (1984) 646.

azt a potenciális képességet a hatalom gyakorlására, melyet a legfőbb egyházi hatóság szabályoz. Így a hatalom kettős aspektusának hangsúlyozásával párhuzamot húznak a püspök ontológiai hatalomgyakorlási képessége és az általa gyakorolt tényleges feladatok (*munera*) és a laikusok keresztségben elnyert hatalomra való alkalmassága, illetve a konkrét hatalmi cselekmény közt. Ez kiváltképp felismerhető pl. a laikus bírói intézménye kapcsán. Hasonlóan érvelnek a Hittani Kongregáció szentatyja által jóváhagyott 1976. december 15-én kiadott válaszával, mely szerint a laikusok csak a *rendi hatalom* gyakorlását megkövetelő hivatalokat nem képesen viselni. A másik iskolához hasonlóan ők is a „*partem habere*” és a „*cooperari*” kifejezéseket használják saját álláspontjuk alátámasztásaként, így kifejtik, hogy ezek kodifikáció alatti cseréje is annak bizonyítéka, hogy lehetséges a laikusok és a hatalomnak valamiféle kapcsolata. Ennek fényében az ide tartozó szerzők egy része a 274. kánon kapcsán sem fedeznek fel ellentmondást, hiszen lehetségesnek tartják, hogy a legfőbb egyházi hatóság lehetővé tegye a kormányzati hatalom gyakorlását világiak számára.

Napjanik tekintetében Libero Gerosa¹⁶ és Eugenio Corecco¹⁷ a zsinat egyik fontos újításaként értelmezi a kormányzati hatalom egységes szemléletét melyet a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalom biztosít. Gerosa véleménye szerint sajnálatos módon nem sikerült ezt az egységes szemléletet átvennie a kódexnek.

Thomas Amann¹⁸ két lehetőséget vázol fel a laikusok és a hatalom kapcsolata tekintetében. Le kell mondani a laikus bírói hatalomviselés elképzeléséről, (amelyből az következik, hogy fel kell azt tételezni, hogy az egyház közel 50 éven át helytelen gyakorlatot folytatott hiányzó teológiai alapok nélkül), és ki kell vezetni a kódexből minden olyan kánont, mely a kormányzati hatalommal bíró hivatalok elnyerését megengedi világi krisztushívőknek; vagy ki kell jelenteni a kormányzati hatalom és a szentelés csupán csak formális kapcsolatát, és meg kell lépni azt az igen bátor lépést, hogy engedjük kibontakoztatni – a zsinati tanításban már megjelent – krisztushívői méltóságot és egyenlőséget belső egyházi feladatok tekintetében is, eltörölve a 274. kánon rendelkezését.

A fentiek után előre szeretném bocsájtani téziszem, melyet a dolgozat során részletesen kifejtek és bemutatok. A világi krisztushívők a keresztség és a bérmálás beavató szentségei által jogos módon részesednek Krisztus Urunk az egyházra bízott hármasság küldetéséből saját

¹⁶ GEROSA, L., *Vollmacht und Gemeinschaft in der Kirche*, in *Österreichisches Archiv für Recht und Religion* 53 (2006/1) 177–192. Különösen is 179–183.

¹⁷ CORECCO, E., *Natura e struttura della «Sacra potestas» nella dottrina e nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, in *Communio* 75 (1984) 24–52.

¹⁸ AMANN, A. T., *Laien als Träger von Leitungsgewalt? Eine Untersuchung aufgrund des Codex Iuris Canonici*, St. Ottilien 1996. 13–18.

módjukon és szentségi rendeltetésük szerint. A kormányzati hatalomhoz való viszonyuk szerint hármason valósulhat meg e közreműködés: *általános, közvetett és közvetlen* módon.

1.3. Témalehatárolás

A II. Vatikáni Zsinat a laikusok témájában igen széleskörű diszkussziót indított el, mely azóta is folyik különböző püspöki szinódusok, pápai megnyilatkozások és kuriális dokumentumok, illetve a világegyház más szervein keresztül. Ez a mind nagyobb polarizálódás – mely segítségével a témában is sokkal jobban elmerülünk – a teológia különböző diszciplínáiban is megmutatkozik, így foglalkozik a világi hívők témájával a dogmatika, a liturgika, a morális de kiváltképp az egyházjog. A fentiek fényében a vizsgálandó kérdés számos résztemája jelenik meg: beszélhetünk a krisztushívők cselekvésükben és méltóságukban megjelenő egyenlőségéről, világban és egyházban betöltött hivatásukról, a szent szolgálatban ellátott szerepeikről, sajátos spiritualitásukról, vagy éppen a kormányzati hatalom gyakorlásában való közreműködésükről. Dolgozatomban csak a hatalomban való részesedés és az ehhez kapcsolódó, egyház küldetésében való közreműködési képességet vizsgálom, melyek a választott kérdésfelvetésem miatt relevánsnak bizonyulnak. Disszertációmban röviden áttekintem az egyházi hatalom rendi és joghatósági aspektusának szétválásának folyamatát, azonban nem jogtörténeti értekezés lévén ez összefoglaló jellegű, nem e ponton kívánok részletes bemutatást nyújtani.

A II. Vatikáni Zsinat megteremtette a *Lumen gentium* apostoli konstitúcióban (főként 30-38. pontjaiban) illetve az *Apostolicam actuositatem* zsinati dekrétum alapján annak elméleti lehetőségét, hogy a keresztség által a krisztusi hármason küldetésben részesedett krisztushívő valamiféle módon képességet nyerjen a szent hatalomban való részvételre. Amikor az egyházban megjelenő küldetésről¹⁹ vagy hatalomról beszélünk, akkor ezeket szükségszerűen Jézus Krisztus küldetéséből és hatalmából kell – analóg módon – levezetni. „Az Úr Krisztus Isten népének lelkipásztori gondozására és szüntelen gyarapítására egyházában különféle szolgálatokat alapított, melyek az egész test javát célozzák.”²⁰ „Az Úr Jézus, [...] megalkotta a tizenkettőt, hogy vele legyenek, és hogy elküldje őket hirdetni Isten Országát kollégiumként, azaz állandó testületként apostolokká tette őket, s e kollégium élére

¹⁹ A téma biblikus és patrisztikus megalapozását lásd bővebben: RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Sendung in der Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 24–93.

²⁰ LG 18a.

a közülük kiválasztott Pétert állította”.²¹ Az egyházban így megjelenő hatalom – mely különböző hivatalokban, feladatokban és szolgálatokban – annak alapítójától, Krisztustól eredeztethető.²² Ez – illetve az a tény, hogy e hatalom birtoklója a püspök – kellő megalapozást nyújt ahhoz, hogy a hatalomról való gondolkodás ne szakadjon ketté rendi (*potestas ordinis*) és joghatósági (*potestas iurisdictionis*) kettősségére. Mivel minden krisztushívő részesült a keresztségben a krisztusi hármasság papi, prófétai és királyi küldetésében, ezért méltán viselhetik az ezekből származó megszentelői, tanítói és kormányzó feladatot (*munus sanctificandi, docendi et regendi*) is.²³ „*A világi hívek pedig – részesei lévén Krisztus papi, prófétai és királyi tisztségének – Isten egész népének küldetésén belül az Egyházban és a világban töltik be a maguk szerepét. Valóban apostoli munkát végeznek [...]*”²⁴ Mivel pedig részesült e krisztusi tisztségekben a beavató szentségek által, ezért „*kivétel nélkül minden Krisztushívőt érintő apostolságon kívül más módokon is bevonhatók a világi hívek közvetlenebb együttműködésre a hierarchia apostoli munkájába*”.²⁵ A zsinat természetesen nem határozza meg, hogy pontosan milyen formái lehetnek e tevékenységnek²⁶, ez a II. Vatikáni Zsinat „utolsó dokumentumaként” is számon tartott új Egyházi Törvénykönyv feladata lett.²⁷

Dolgozatom számára az előbbi gondolatmenet kettős következménnyel bír. Egyrészt vizsgálóadásom a közreműködés („*cooperatio*”) megvalósulásának pusztán csak egyházi dimenziójára kívánom fókuszálni, így egyes esetekben figyelmen kívül kell hagyni annak pasztorálteológiai vetületét. Másrészt pedig amikor a laikus közreműködés megvalósulását szeretném kutatni a hatályos CIC fényében, szükségesnek tartom, hogy kitérjek arra a folyamatra mely során a zsinat teológiai tanítását átültették az új Egyházi Törvénykönyv jogi keretei közé. Az új törvénykönyvnek szükségképpen előfeltétele volt a zsinat tevékenysége. Bár a zsinattal egyidejűleg jelentették be a kódex revízióját, időben mégis a zsinat után következett, mivel az előkészítését szolgáló munkálatoknak szükségképpen a zsinat

²¹ LG 19a.

²² HÜNERMANN, P., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Band 2., Freiburg–Basel–Wien 2004. 405.

²³ AA 2.; AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in *DPM* 10 (2003) 105.

²⁴ AA 2.

²⁵ LG 33.

²⁶ HÜNERMANN, P., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Band 2., Freiburg–Basel–Wien 2004. 471.

²⁷ A laikusok egyéb fontos teológiai tulajdonságaihoz lásd: BRUNETTI, M., *I laici nel diritto canonico, prima e dopo il Vaticano II*. Torino 1987. Ezen belül is: 51–64

eredményeire kellett támaszkodniuk.²⁸ Az 1983-ban – a zsinat utolsó dokumentumaként jelzett²⁹ – megjelenő *Codex Iuris Canonici* „inspirációs forrása”³⁰ maga a II. Vatikáni Zsinat. Amikor a katolikus kánonjog azon témáját vizsgáljuk, mely olyan szoros kapcsolatban van a zsinati tanításával, mint az általam választott krisztusi hármas feladatban való részvétel (*cooperatio in tria munera Christi*), úgy elkerülhetetlen, hogy ne vázoljam fel az utolsó egyetemes zsinat és a törvénykönyv között meglévő alapvető hermeneutikai relációt. A *Sacrae Disciplinae Leges* apostoli konstitúció az alapvető jogforrása a zsinat és egyházjog viszonyának. Megfogalmazásra kerül benne, hogy a hagyománnyal való kontinuitás mellett végső soron a zsinati tanítás a CIC tartalmi forrása és éppen ezért ez képezi értelmezési keretét is, melyre saját maga megadja a lehetőséget (vö. 17. kánon). A kérdés cizellált vizsgálatához látni kell, hogy létezik olyan vélemény is, mely szerint a kódex – amennyiben akarná – felülbírálná a zsinat kijelentését, hiszen mögötte a legfőbb egyházi hatóság törvényhozó tekintélye áll.

A fenti gondolatmenet alapján tehát a disszertációm első fejezetében a kodifikáció jogteológiai kérdését tekintem át, hiszen enélkül lehetetlen lenne kritikusan vizsgálni annak folyamatát, miként ültették át a zsinati teológiai tanítást a CIC jogi nyelvére.

Eicher³¹ hívja fel a figyelmünket a hármas küldetés séma jelentőségére, amikor hangsúlyozza, hogy amíg az egyházi hatalom tekintetében a hierarchikus rétegződés dimenziója elszakította volna egymástól az egyház felszentelt és fel nem szentelt tagjait, addig e hármas feladatról szóló tanítás („*Drei-Ämter-Lehre*”) éppen ezt megakadályozva, egységbe foglalja őket, hiszen mindkettő ugyanabból a szolgálatból részesül, mely őket Krisztussal és így egymással is összekapcsolja. Dolgozatomban tehát amikor e hármas küldetésben való közreműködésre fókuszálok figyelmem, nem lehetséges, hogy az egyház

²⁸ „*Quapropter novus Codex, [...] praevidiam Concilii operam necessario postulavit; et quamquam una cum Oecumenico illo coetu est praenuntiatus, tamen tempore eundem sequitur, quia labores, ad illum apparandum suscepti, cum in Concilio niti deberent, non nisi post idem absolutum incipere potuerunt.*” ERDŐ P. (ford.), *Az egyházi törvénykönyv*. Budapest 1997. 33.

²⁹ „*Il nostro incontro di quest'anno viene segnato da un fatto di particolare ripercussione ecclesiale, che ci impone quasi l'argomento. Circa due mesi fa è entrato in vigore il nuovo Codice di Diritto Canonico, promulgato il 25 gennaio dell'anno scorso. Frutto di lavoro lungo, paziente ed accurato, arricchito da diverse consultazioni dell'Episcopato che gli hanno impresso una particolare nota di collegialità, esso rappresenta una guida autorevole per l'applicazione del Concilio Vaticano II, e potrebbe anzi considerarsi, come ho detto in altra occasione, l'ultimo documento conciliare. I Promulgandolo, ho formulato l'auspicio che esso : «*efficax instrumentum evadat, cuius ope Ecclesia valeat se ipsam perficere secundum Concilii Vaticani II spiritum, ac magis magisque parem se praebeat salutifero suo muneri in hoc mundo exsequendo*».” IOANNES PAULUS PP. II., *Allocutiones ad Praelatos Auditores S. Romanae Rotae coram admissos*, in AAS 76 (1984) 644.*

³⁰ IOANNES PAULUS PP. II., *Allocutiones ad Romanae Rotae iudices et administratos coram admissos*, in AAS 86 (1994) 949.

³¹ EICHER, P., *Priester und Laien – im Wesen verschieden?*, in DENZLER, G. (Hg.), *Priester für heute*, München 1980. 34–50.

minden rétegének és az ordó különböző fokaiban részesedett személyek munusait vizsgáljam, hanem kifejezetten a laikusok státuszát veszem górcső alá.

Az előbb röviden felvázolt hermeneutika jellemezi már a kódex kormányzati hatalomról alkotott elképzelését, és az azt megelőző kodifikációs munkálatokat egyaránt. A törvényhozó a 129. kánonban meghatározta a kormányzati hatalom lényegét és gyakorlóinkat körét. A zsinati teológia következtében az említett kánon 2. §-a már képesnek nyilvánítja világi krisztushívőket is kormányzati hatalomban való közreműködésre. A kodifikációs munkálatok során bekövetkezett terminológiai változást követően a laikusok esetén nem a hatalomban való részesedésről, hanem a hatalom gyakorlásában való közreműködésről beszélhetünk csupán. Disszertációmban be kívánom mutatni e törvényhozási problémát, azonban a szent rend és kormányzati hatalom kapcsolatára megnyugtató módon választ nem adhat egy kánonjogi doktori dolgozat, sokkal inkább olyan kérdések felvetésére vállalkozhat, melyek a későbbiekben adalékul szolgálhatnak a kérdésben való további gyakorlati tájékozódás számára. Amint az a vizsgált téma szakirodalmi állásának bemutatásából és Adriano Celeghin műveiből is látható, külön doktori értekezést igényelne pusztán csak a hatalom eredetének és természetének elméletei körül kialakuló iskolák álláspontjainak elemzése. Írásomban erre nem vállalkozom, így előbbieik álláspontjainak puszta összefoglalása után az 1983-as CIC-ben megvalósuló közreműködésre szeretném figyelmem fordítani.

Az új kódex nemcsak a fel nem szentelt személyek kormányzati hatalomban való közreműködése számára teremtette meg az elvi lehetőséget, hanem ezt jogilag szabályozott keretekben látta megvalósíthatónak, így egyes egyházi hivatalok lehetőségét is megnyitotta a laikus hívek előtt. *„A világiak együttműködése az Egyház belső feladataiban lényegében teológiai okból indokolt. »Mivel a világiak ugyanolyan címen tagjai az Egyháznak, mint a klerikusok [...] gyökeresen egyenlő méltóságuk és egyházi felelőségükben ők is elkötelezettek Isten népének építésére és kötelesek előmozdítani és támogatni az apostoli tevékenységet saját kezdeményezéseik útján is a keresztség és a bérmálás alapján»³²»³³. A 228. kánon külön kiemeli a szakmai kvalifikáció fényében bizonyos világi krisztushívők jogképességét is az egyes hivatalok viselésére. Dolgozatom célkitűzése tehát, hogy a 129. kánonból kiindulva röviden felvázoljam a kánonjogi hivatalfogalom változásának azon aspektusait, mely a világi híveket és szolgálatukat érintik. Nem áll módomban kitérni tehát*

³² CHIAPPETTA, L. (ed.), *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale I.*, Napoli 1988. nr. 1287.

³³ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003. 45.

pl. a hivatal (*officium*), feladat (*munus*) és szolgálat (*ministerium*) kifejezések teológiai és kánonjogi változásainak bemutatására, melyek témámat kevésbé érintik.

Ha ezek után szemügyre veszem a 274. kánont³⁴ – mely kizárni látszik a világi híveket minden olyan hivatalból, mely rendi vagy kormányzati hatalomi feladatokkal jár –, akkor viszonylagos következtelenséget, illetve akár önellentmondást is felfedezhet az olvasó a kódex törvényei között. E 274. kánon kapcsán is világossá válik a fentiekben vázolt téma alapkérdése: mi a kormányzati hatalom illetve az arra való képesség (*capacitas*) tényleges forrása? Amennyiben a keresztségben kapott részesedés a krisztusi hármasság küldetéséből valamiféle alapját képezi a hatalomgyakorlás képességének a krisztushívők körében, úgy ez hogyan jelenik meg következetesen a tanítói, megszentelő, vagy épp kormányzói feladatok tekintetében?

A dolgozatom fő részét alkotó ötödik, hatodik és hetedik fejezetekben az egyház tanítói, megszentelői és kormányzói küldetésében történő laikus közreműködés lehetőségeit vizsgálom meg. Miután röviden bemutatom az adott fejezetben tárgyalt „küldetés” tartalmi és személyi alapjait, rátérek disszertációm számára releváns kérdés tárgyalására. Ezek során az egyes küldetések esetében pusztán csak azokat a hivatalokat elemzem, melyek kapcsán a közreműködés („cooperatio”) képessége különös módon is megjelenik a szent rendben részesült és nem részesült szolgálattevők viszonylatában.

1.4. A dolgozat felosztása

Dolgozatom első részében – témámból adódóan – párhuzamosan kutatom az egyházi hatalom és a világi hívek kérdéskörét. A számomra releváns pontokra koncentrálni bemutatom egyrészt a hatalom történeti eredetét, míg a világi hívek esetében főként az 1917-es CIC-re, a II. Vatikáni Zsinatra és a hatályos törvénykönyvre fókuszálok.

Disszertációm felvázolt kérdés vizsgálatát a következő lépésekkel szeretném megtenni. Elsőként be kell mutatni azt a kánonjogi hermeneutikai közeget, melyben egyáltalán értelmezhetővé válik az, hogy miért is szükséges a kódex kijelentéseit a II. Vatikáni Zsinat tanításának fényében vizsgálni. Ludger Müller³⁵ Örsy Lászlóhoz hasonlóan arra hívja fel a figyelmet, hogy végső soron a zsinati dokumentumok képezik a törvénykönyv

³⁴ „Csak klerikusok nyerhetnek el olyan hivatalokat, melyek ellátásához rendi hatalom vagy egyházkormányzati hatalom szükséges.” CIC 274. 1. §

³⁵ LUDGER, M., *Die Grundlagen des kirchlichen Rechts nach der Lehre Papst Johannes Pauls II.*, in LUDGER M.–GEROSA, L. (Hgg.), *Johannes Paul II. - Gesetzgeber der Kirche*, Paderborn 2017. 28–29.

hiteles értelmezési keretét, és hibás lenne ennek fordítottját állítani. E jogteológiai vizsgálódás után lehetséges a szűkebben vett téma számára valós következtetéseket levonni és a jogfejlődést, esetleg az egyházjog területén a „reformok reformját” igazolni.

Dolgozatom a második fejezetben felvázolom a kormányzati hatalomról alkotott elméleti kép fejlődésének történeti állomásait, mely során az olvasó megismerheti a rendi és a joghatósági hatalom közös eredetéről, szétválásának történeti előzményeiről az 1917-es törvénykönyvig bezárólag. A hatalomról alkotott elképzelések történeti fejlődésének bemutatása fogja a régi egyházjogi kódex egyházi hatalomról alkotott képét megmagyarázni, illetve rávilágítani a zsinati teológia sajátos logikájára.³⁶

Ezt követően elemzem a II. Vatikáni Zsinat egyházi hatalomról alkotott egységes szent hatalom (*sacra potestas*) fogalmát. Emellett be kívánom mutatni a hármas krisztusi küldetés (*tria munera Christi*) koncepcióját, illetve azt, hogy miként és milyen fokban képesek részesülni ebben világi krisztushívők a szentségi determináció alapján. Az egyházzal alkotott teológiai kép újraértelmezése jelenti a zsinat egyik újdonságát, melyet egyháztani paradigmaváltásnak is szokás nevezni. Ennek során Isten népéről már nem egyoldalúan mint „*societas perfecta*”-ról beszéltek a zsinati atyák, hanem inkább bibliai képekkel igyekeztek leírni a krisztusi közösséget. Az egyházzal szóló dogmatikus tanítás elmélyítése azonban szükségszerűen magával hozta a hierarchiáról, papságról, illetve fel nem szentelt szolgálattevők szerepének, hivatásának újbóli teológiai megalapozását. Conto bíboros utal a laikusokról szóló zsinati tanítás jelentőségére: „*Az egyház történelmében első ízben fordul elő, hogy a világiak apostolkodásának témáját egy zsinat tárgyalta.*”³⁷

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy a kormányzati hatalomra való képesség (*capacitas*) lehetőségét vizsgáljam meg a pappá nem szentelt hívek esetében. Mivel azonban a kormányzati hatalom és a krisztusi hármas küldetés szoros kapcsolatban van – hiszen utóbbi keretében valósul meg az előbbi –, ezért teológiailag nem lenne helyénvaló, ha pusztán csak a világi hívek kormányzati hatalomban betöltött szerepére fókuszálnék és a tanítás illetve megszentelés területén betölthető feladatokat illetve általuk felvetett – rendkívül időszerű – kánonjogi kérdéseket³⁸ figyelmen kívül hagynám. Ezek áttekintése után dolgozatom negyedik fejezetében a 135. kánon 1. §-a alapján a kormányzati hatalom

³⁶ Vö. DEMEL, S., *Handbuch Kirchenrecht. Grundbegriffe für Studium und Praxis*. Freiburg–Basel–Wien 2013. 618.

³⁷ Uo. 261.

³⁸ DEMEL, S., *Kirche als Volk Gottes und die Berufung der Laien zur eigenen Verantwortung. Die theologischen Grundlagen für die Berufe der Gemeinde- und PastoralreferentInnen*, in DEMEL, S. (Hg.), *Vergessene Amtsträger/-innen? Die Zukunft der Pastoralreferentinnen und Pastoralreferenten*, Freiburg in Breisgau 2013 12–29.

törvényhozói, végrehajtói és bírói dimenzióját és az ezekben történő közreműködést igyekszem elemezni.

Doktori munkám utolsó fejezetében részletesen be kívánom mutatni a viszonylag szélesebb körben is ismeretes laikus bíró intézményét. E hivatal részletes elemzése jól foglalja össze a téma számára releváns kánonjogi következményeket, hiszen tüzetes vizsgálata nem csak a 129. kánon 2. §-nak több szintjét engedi felfedezni, de rávilágít a hatalomban való közreműködés még tisztázatlan pontjaira is.

1.5. Zsinat és kódex

A II. Vatikáni Zsinat *Optatam totius*³⁹ kezdetű dekrétumának 16. pontja rendelkezik arról, hogy a kánoni jogot az Egyház teológiai lényegéről szóló *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció alapján kell tanítani, illetve előadni. A papnevelésről szóló dokumentum rávilágít a tényre, hogy az egyházjog művelése során elkerülhetetlen kiindulópont az egyház dogmatikus valósága, mellyel maga a zsinat foglalkozott.

50 év telt el a II. Vatikáni Zsinat óta. Az évforduló hatására sok helyütt konferenciákat, szimpóziumokat és tanulmányi napokat szerveztek a zsinati tanítás egy részének jobb megértése, tanulmányozása és interpretálása érdekében. Az utolsó egyetemes zsinat ülései alatt 16 dokumentum látott napvilág, illetve II. János Pál pápa – a következőkben részletesen elemezett – kijelentése óta formálisan egy utolsó 17. dokumentumként lehet az 1983-ban megjelenő új Egyházi Törvénykönyvet számon tartani. II. János Pál pápai *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli rendelkezésében hangsúlyozza a zsinat és a kódex közötti folytonosságot. „*A törvénykönyv nem csupán tartalmánál fogva, hanem már keletkezése tekintetében is ennek a zsinatnak a szellemét hordozza. Azét a zsinatét, amelynek okmányaiban az egyház, az üdvösség egyetemes szentsége mint Isten népe áll előttünk, hierarchikus felépítése pedig úgy jelenik meg, mint aminek alapját a fejével egységben levő püspöki testület képezi.*”⁴⁰ A fentiek folyományaként kialakulóban van a teológia és egyházjog egy új kutatási iránya, mely a zsinati eredményeknek a jog nyelvére történő fordítását vizsgálja. Az e témában megjelenő munkák kritika alá vonják a törvénykönyvet és igyekeznek kimutatni az esetlegesen fellelhető eltéréseket, különbözőségeket annak rendelkezései és a zsinati teológia között. Az újra és újra felvetődő kérdést a német

³⁹ CONCILIUM VATICANUM II., *Decretum de institutione sacerdotali Optatam totius*, in AAS 1966 (58) 724.

⁴⁰ II. JÁNOS PÁL: Cost. Ap. *Sacrae disciplinae leges*, 1983. I. 25: AAS, 1983 (75) II. 6–30. Magyarul: ERDŐ P. (szerk., ford., magy.), *Az egyházi törvénykönyv*. Budapest 1997. (továbbiakban: SDL)

szakirodalom a következőképpen fogalmazza meg: az új Egyházi Törvénykönyv a zsinat megkoronázása vagy leértékelése? („*Krönung oder Entwertung des Konzils?*”)⁴¹. Vajon a 18 évvel a zsinat után kiadott törvénykönyvben a zsinat teológiája elérhette-e „nagykorúságát”? Az imént mondottak fényében joggal merül fel tehát a kérdés, milyen hermeneutikai kapcsolat fedezhető fel az utolsó egyetemes zsinat és *Codex Iuris Canonici* között. Véleményem szerint különösen az egyházi hatalom lényegnek jobb megértése szempontjából érdemes a kérdést tüzetesebb vizsgálat alá vetni.

XXIII. János pápa 1959. január 25-én nemcsak egyetemes zsinat összehívását jelentette be, hanem annak igényét is, hogy ezzel együtt az egyetemes egyházjog felülvizsgálatát is megkezdjék.⁴² Az naprakésszé tétel („*aggiornamento*”) fogalmával találkozhatunk zsinati célkitűzésként, de ugyancsak megjelenik az új Egyházi Törvénykönyv reformjának viszonylatában is.⁴³ XXIII. János ugyanezen megnyilatkozásában arra is rámutat, hogy az egyetemes főpapi gyűlés összehívásának kétségtelenül egyházjogi következményei is lesznek.

VI. Pál a kánonjog hermeneutikai kereteiről intézett beszédet a Milánóban tartott II. Kánonjogi Kongresszus résztvevőiehez 1973. szeptember 17-én. Ebben nemcsak az egyházjogtudomány teológiai megalapozását szorgalmazta, hanem azt is, hogy annak magyarázata során a teológiai háttérre és lényegre fordítsuk figyelmünket, ne pedig egy pozitivista értelmezésre. Ennek egyik útmutatója a kódexet kihirdető apostoli konstitúció. A II. János Pál pápa által kiadott *Sacrae Disciplinae Leges* az a központi dokumentum, amely alapvetően kifejti a zsinat és az 1983-ban kiadott törvénykönyv kapcsolatát. Huber Müller nyomán e konstitúció „*híd a II. Vatikánum egyházértelmezése és a megújított Codex Iuris Canonici előbbiből kifejlődött struktúrái között*”⁴⁴. Így tehát elsődleges feladata, hogy megvilágítsa a törvényhozó szándékát a kódex tekintetében. A főként Rosalio José Castillo

⁴¹ Vö. DEMEL, S.–MÜLLER, L. (Hrsg.), *Krönung oder Entwertung des Konzils*, Trier 2007.

⁴² MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 17.

⁴³ „*Esse condurranno felicemente all'auspicato e atteso aggiornamento del Codice di Diritto Canonico*” XXIII. IONNES: *Sellemnis Allocution*. 1959. 01.25., in AAS 51. (1959) 68. A bekezdés teljes szövege: „Per voi, Venerabili Fratelli e Diletti Figli Nostri, non occorrono illustrazioni copiose circa la significazione storica e giuridica di queste due proposte. *Esse condurranno felicemente all'auspicato e atteso aggiornamento del Codice di Diritto Canonico*, che dovrebbe accompagnare e coronare questi due saggi di pratica applicazione dei provvedimenti di ecclesiastica disciplina, che lo Spirito del Signore Ci verrà suggerendo lungo la via. La prossima promulgazione del Codice di Diritto Orientale ci dà il preannunzio di questi avvenimenti.”

⁴⁴ MÜLLER, H., *Kirchliche Communio und Strukturen der Mitverantwortung*, in *AfkKR* 159 (1990) 117.

Lara közreműködésével létrejött *Sacrae Disciplinae Leges*⁴⁵ kulcsfontosságú a zsinat és a törvénykönyv kapcsolatának bemutatásában.

II. János Pál pápa figyelmeztet arra, hogy a zsinat ténye önmagában igényelte a kódexrevíziót (vö. SC 128., CD 44., AA 1., AG 14.)⁴⁶. Ezek alapján a kódex és zsinat viszonyát háromféleképp határozhatjuk meg: a zsinat mint a kódex elsődleges példája illetve mintája és a kódex mint a zsinat leképeződése; a kódex mint a zsinat eszköze és „utolsó dokumentuma” és végezetül pedig a zsinat, mint a kódex értelmezési kerete. A továbbiakban röviden e három szempontot szeretném közelebbről is szemügyre venni.

1.5.1. A zsinat mint a kódex elsődleges mintája és kódex mint a zsinat leképeződése

Az első és alapvető megállapítás, amit a témával való foglalkozás során meg kell tennünk így hangzik: az 1983-as kódex kifejezi a törvényhozó igyekezetét, mellyel a zsinat egyháztant le kívánta fordítani a kánonjog nyelvére.⁴⁷ „*Ha nem is lehetséges a zsinat tanítása által az egyháztant le kívánta fordítani a kánonjog nyelvére, mégis a törvénykönyvet mindig ahhoz a képhez kell viszonyítani, mint alapvető mintához.*”⁴⁸ A konstitúció latin szövegében szereplő saját természete („*suapte natura*”⁴⁹) megfogalmazás kifejezi, hogy amikor a zsinat és a kódex szövegét vizsgáljuk, két különböző nyelvi szinttel illetve természettel találkozunk, nevezetesen a teológiai és jogi megfogalmazásmóddal állunk szemben. Ahogyan arra Rosalio Castillo Lara is utalt⁵⁰, ez természetesen nem jelenti azt, hogy a zsinat egészét maradéktalanul jogi nyelvre kellene átültetni, mely egyébként sem lenne lehetséges eltérő irodalmi minőségük miatt sem. Mindkét nyelvi formának illetve szintnek megvan a saját tulajdonsága és potenciálja. Ezek esetünkben tehát természetükből adódóan sem egymás mellett állnak, hanem olyan viszonyban, melyben a II. Vatikáni Zsinat a kódex *mintája*, utóbbi pedig előbbi illetően való *leképeződése*.⁵¹ Stephan Haering találóan mutat rá erre a sajátos dinamikára, amikor a zsinat és kódex kapcsán két ősi alapelvet idéz

⁴⁵ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 42.

⁴⁶ SDL XI.

⁴⁷ Vö. SDL XIX.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 46.

⁵¹ „*Quod si fieri nequit, ut imago Ecclesiae per doctrinam Concilii descripta perfecte in linguam canonisticam convertatur, nihilominus ad hanc ipsam imaginem semper Codex est referendus tamquam ad *primarium exemplum*, cuius lineamenta is in se, quantum fieri potest, *suapte natura* exprimere debet.*” SDL XIX.

fel⁵²: a jog követi az életet (*ius sequitur vitam*) illetve a jog követi a tanítást (*ius sequitur doctrinam*), mely ebben esetben magáról az egyházzól szól.

Amikor tehát e témával foglalkozom, figyelembe kell venni a tényt, hogy a kódex revíziója során végig kitartottak annak jogi jellege mellett, így végső soron saját törvényi identitását őrizte meg ezáltal az új CIC.⁵³ Erre hívja fel a figyelmet az első alapelv, melyet a kódexrevízió során követtek.⁵⁴ Megfogalmazása⁵⁵ rámutat az Egyházi Törvénykönyvet átfogó legfontosabb alapelvre, mely konkrétan az utolsó kánonban válik láthatóvá: „*a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lenni*”⁵⁶. Éppen ezért e princípium alapozza meg az egyes krisztushívők egyházzal, tágabb illetve szűkebb közösségével szemben meglévő jogait és kötelelességeit. Az első alapelv megvalósulásaként kerülhettek bele az új törvénykönyvbe elsőként a krisztushívők, majd a világiak, végül pedig a szent szolgálatot teljesítő klerikusok jogai és kötelelességei (vö. CIC 208-223, 224-231, 273-289. kk). A *Lumen gentium*ban megfogalmazott hierarchikus jegyek az egyház látható teológiai természetére kívánnak utalni, melyből a jogi szabályozás ténye is következik. Szükséges e ponton hangsúlyozni a megszületendő törvénykönyv jogi dimenzióját, hiszen a zsinat után egyes kritikus hangok az egyház jog tudományának létjogosultságát is megkérdőjelezték. Ahogyan arról Erdő Péter is beszámol, némely gondolkodó egyenesen úgy tette fel a kodifikáció kérdését, mint amely arra vonatkozik, hogy szükséges-e egyáltalán jog az egyház számára.⁵⁷ Álláspontjukat alapvetően Rudolph Sohm protestáns teológus 19. század végi kritikája határozta meg, amely szerint az egyház lényege ellentétben áll a jog lényegével, és éppen ezért az utóbbinak már hittani okokból kifolyólag sem lehet helye a

⁵² HAERING, S., *Konziliare Ekklesiologie und kanonische Sprache*, in HAERING, S.–GÜTHOFF, E. (Hgg.), *Ius quia iustum. Festschrift für Helmuth Pree zum 65. Geburtstag*, Berlin 2016. 64.

⁵³ Vö. MÜLLER, L., »Theologisierung« des Kirchenrechts?, in *AfkKR* 160 (1991) 441–463.

⁵⁴ A kodifikáció vezérelveinek meghatározásának igénye már 1966-ban megjelent a Kódexrevíziós Bizottság ülésén, melyek így a zsinati tanítást közvetíthették a jogi reform számára. VI. Pál pápa támogatva a kezdeményezést Carlo Colombo püspököt (1909-1991) bízta meg a feladattal. 1967. január 31-én Colombo elsőként hozta nyilvánosságra a tervezetét, melyet a reformbizottság április 3-7. közötti ülésén némi módosítás és kiegészítés után elfogadott. A II. Vatikáni Zsinat nyomán életre hívott számos új jogintézmény egyike a püspöki szinódus volt. Az 1967. októberében üléselő gyűlés napirendje elé került a kódex revíziójának munkájával együtt a kidolgozott 10 alapelv is. A zsinati atyák 49 hozzászólás és 29 írásos kiegészítés után elfogadták az alelveket. Szándékuk szerint a jog valóban a zsinat szellemét dolgozta volna fel, hogy így az újra az őt megillető helyet foglalhassa el. Vö. CASAL G-I., *El octavo principio directivo para la reforma del „Codex Iuris Canonici”*. *El iter de su formulación*, in: *Fidelium Iura* 11 (2001) 17–20.

⁵⁵ „A jog magújítása során az új törvénykönyv jogi jellegét, melyet maga az egyház társasági jellege kíván meg, feltétlenül meg kell őrizni. Ezért a törvénykönyv feladata szabályokat adni, hogy a krisztushívők keresztény életük során részesüljenek azokban az egyház által felajánlott javakban, melyek őket az örök üdvösségre vezetik. Ebből a célból tehát a törvénykönyvnek meg kell határozni a védenie kinek-kinek a többiekkel és az egyházi közösséggel szemben fennálló jogait és kötelezettségeit, amennyiben ezek az Isten tiszteletét és a lelkek üdvösségét érintik.” ERDŐ, P. (ford.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1997. 61.

⁵⁶ CIC 1752. k.

⁵⁷ ERDŐ, P. (ford.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1997. 28–29.

krisztusi közösségben.⁵⁸ A törvénykönyv kettős – teológiai és jogi – formájára kiváló példával szolgálnak az úgynevezett teológiai kánonok. Ezek megfogalmazása bár egyes esetekben nem követi a jogi szakkifejezéseit, mégis fontos szerepet töltenek be egy-egy jelentősebb fejezet elején, közvetlenül teológiai megállapításokat illesztve a CIC szövegébe.

1.5.2. A kódex mint a zsinat eszköze és „utolsó dokumentuma”

Az 1983-as CIC olyan „szükséges eszköznek tekintendő”⁵⁹, amely „teljesen megfelel az egyház lényegének, ahogyan azt a II. Vatikáni Zsinat tanítóhivatala a maga egészében, különösen pedig ekkleziológiai tanításában kifejti”⁶⁰. Amikor az új Egyházi Törvénykönyv „eszközszerűségét” vizsgáljuk, ezt alapvetően két szempontból tehetjük meg: a CIC egyrészt eszköz a pasztorális munka számára, másrészt pedig eszköz az egyház hivatásának megvalósítása céljából.⁶¹ II. János Pál pápa több a Rota Romana előtt mondott beszédében kiemelte, hogy helytelen a pasztorális igyekezetet a joggal szembe állítani.⁶² A szentatya híres beszédében⁶³ így fogalmazott: „Az 1983-as CIC [...] nem az, ami az 1917-es kódex elsősorban volt: a meglévő jog egységesítése és megtisztítása. Az új törvénykönyv teljesen más. Biztosan illeszkedik az egyházi hagyományba, de egyszerre kelti életre a zsinat lelkét és rendelkezéseit. A zsinat kódexe és ebben az értelemben úgymond »a legutolsó zsinati dokumentum«, melyet e zsinat ereje és értéke, egysége és kisugárzása erősít meg.”⁶⁴ Az általa használt jelző természetesen nem jelenti azt, hogy e törvénykönyv quasi 17. dokumentumként kiegészítené a többi, és azt sem, hogy e megnyilatkozásával a zsinati dokumentumok szintjére emelné a pápa a CIC-t. Ez sem kronológiailag, sem pedig formai szempontok miatt nem elképzelhető. Hasonlóan fogalmazott a szentatya 1990-ben is a CCEO kiadása kapcsán⁶⁵, amikor azt „mint a (II. Vatikáni Zsinat) tanításának kiegészítését”

⁵⁸ Vö. SOHM, R.: *Kirchenrecht*, Leipzig 1892.

⁵⁹ SDL XVIII.

⁶⁰ SDL XIX.

⁶¹ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 49.

⁶² JOHANNES PAUL II., *Allocution ad Romanae Rotae Praelatos, auditores, officiales et advocatos anno iudiciali ineunte*, AAS 72 (1990) 872–873.

⁶³ https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1983/november/documents/hf_jp-ii_spe_19831121_diritto-canonico.html (2017. 10. 30.)

⁶⁴ Discorso di GIOVANNI PAOLO II ai partecipanti al corso sul nuovo Codice di Diritto Canonico. Lunedì, 21 novembre 1983. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1983/november/documents/hf_jp-ii_spe_19831121_diritto-canonico.html (2017. 10. 30) idézve: MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 49.

⁶⁵ MÜLLER, L., *Das Zweite Vatikanische Konzil und das Kirchenrecht. in Erinnerung an die Zukunft. 50 Jahre Zweites Vatikanisches Konzil*, TÜCK, J-H. (Hg.), Freiburg–Basel–Wien 2013² 397.

jellemezte.⁶⁶ Myriam Wijlens⁶⁷ azonban pontosan rámutat az „utolsó dokumentum” magyarázata kapcsán a kiegészítés („*complementum*”) szó helyes értelmezésének fontosságára, melyet a *Sacrae Disciplinae Leges* és a *Sacri Canones*⁶⁸ kezdetű apostoli konstitúciók egyaránt tartalmazzák. E fogalmat csakis akkor értjük pontosan, ha a „kiegészítést” úgy szemléljük, mint a (zsinati) tanítás gyakorlativá válásához szükséges és a jog e céljának eléréséhez elengedhetetlen eszközt. Hasonlóan gondolkodik a kérdésben Peter Krämer is hangsúlyozva, hogy az „utolsó dokumentum” konstitutív jellegét úgy kell értelmezni, amely továbbra is a zsinat tanításának szolgálatában áll.⁶⁹ II. János Pál pápa elemzett kijelentése nem jelenti azonban azt, hogy a törvényhozó az 1983-as törvénykönyvvel a zsinat végérvényes interpretációját szerette volna lefektetni. A CIC inkább a zsinati teológia megvalósulását hivatott támogatni.

Az imént vázolt gondolatok átvezetnek bennünket az azokból levonható következtetésekre: a kódex és a zsinati teológia értelmezési horizontjaihoz.

1.5.3. A zsinat, mint a kódex értelmezési kerete

„Ezért az új törvénykönyvnek, [...] szükségképpen előfeltétele volt a zsinat tevékenysége. Bár a zsinattal egyidejűleg jelentették be, időben mégis a zsinat után következik mivel az előkészítését szolgáló munkálatoknak szükségképpen a zsinatra kellett támaszkodniuk, és így csupán annak lezárása után kezdődhettek meg”⁷⁰. Ezekkel a szavakkal ismerteti II. János Pál *Sacrae disciplinae leges* kezdetű dokumentumában azt a tényt, hogy a törvénykönyv elkészítésével megbízott Pápai Kódex Revíziós Bizottság (*Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*) első ülésén 1963. november 12-én felfüggesztette munkáját, egészen a Zsinat lezárultáig. Ebből is láthatjuk, hogy az egyházjog felülvizsgálatát teljes mértékben a zsinat eredményeire kívánták építeni. „A

⁶⁶ IOANNES PAULUS PP. II, Cost. Ap., *Sacri canones*, in *AAS* 82 (1990) 1033–1044. 1038. „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, qui nunc in lucem proditur, veluti novum complementum magisterii a Concilio Vaticano II propositi habendus est, quo universae Ecclesiae ordinatio canonica tandem expletur, praeuntibus Codice Iuris Canonici latinae Ecclesiae, anno MCMLXXXIII promulgato, atque « Constitutione apostolica de Romana Curia » anni MCMLXXXVIII, quae utriusque Codici adiungitur utpote « communionis, universam Ecclesiam veluti conglutinantis »(Const. ap. *Pastor bonus*, n. 2) princeps Romani Pontificis instrumentum.”

⁶⁷ WIJLENS, M., *Die Verbindlichkeit des Zweiten Vatikanischen Konzils. Eine kirchenrechtliche Betrachtung*. in BÖTTIGHEIMER, Ch. (Hg.), *Zweites Vatikanisches Konzil. Programmatik – Rezeption – Vision (Quaestiones disputatae 261)*, Freiburg i.Br 2014 45.

⁶⁸ IOANNES PAULUS PP. II, Cost. Ap., *Sacri canones*, in *AAS* 82 (1990) 1033–1044.

⁶⁹ KRÄMER P., „Das römisch-katholische Kirche”. *Kritische Anmerkungen zu einem neuen Studienbuch*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* 122 (2013) 169.

⁷⁰ ERDŐ P. (szerk., ford., magy.), *Az Egyházi Törvénykönyv*. Budapest 1997. 33.

*munkálatok kiemelkedően kollegiális szellemben folytak. Ez nemcsak a mű külső összeállítására vonatkozik, hanem mélyen érinti maguknak a hozott törvényeknek a lényegét is. A kollegialitásnak ez az ismertetőjegye, amely ennek a törvénykönyvnek a kialakulását különösképpen jellemzi, teljességgel megfelel a II. Vatikáni Zsinat tanítóhivatalának és jellegének. Ezért a törvénykönyv nem csupán tartalmánál fogva, hanem már keletkezése tekintetében is ennek a zsinatnak a szellemét hordozza.*⁷¹ Az előbbi idézettel már a fentebb vázolt kérdés gyűjtőpontjába jutottunk. Ez szükségképpen összefügg a zsinati teológia általános hermeneutikai problémájával, mely véleményem szerint fontos disszertációm témájának megértéséhez. Hol helyezkedik el a II. Vatikáni Zsinat az új Egyházi Törvénykönyv értelmezésének horizontján?

Thomas Meckel gondolatmentét segítségül hívva, a kérdés megválaszolásához a törvényt magyarázatról szóló 17. kánonból⁷² indulhatunk ki.⁷³ Ha összehasonlítjuk az új törvénykönyv 17. kánonját a Piusz-Benedek-féle kódex párhuzamos 18. kánonjával, úgy arra lehetünk figyelmesek, hogy azok szinte szóról-szóra megegyeznek, mindössze a „*ad locos Codicis*” kifejezést hagyta el a törvényhozó a kodifikációs munkálatok során. Az új egyházi törvénykönyv kiadása után több olyan témára leltek a kánonjog kutatói és gyakorlói, mely során a jogértelmezés különböző lehetőségeihez kell(ett) fordulni. Örsy László⁷⁴ véleménye szerint éppen a fenti változtatás okán nyílik lehetőség arra, hogy a teológiai interpretáció is szerepet kapjon az egyes kánonok magyarázatában. Így a magyar kánonjogász azt a vitatott álláspontot képviseli, hogy amennyiben egy kánon dogmatikai elemekkel bír, úgy a szisztematikus, dogmatikus teológia módszerével lehetne értelmezni, amennyiben pedig morális tényről szól, úgy az erköleteológia segítségével. Ludger Müller⁷⁵ példa gyanánt rá is mutat e tényre a 766. és 767. kánonok kapcsán, melyek a homíliáról és a prédikációról szólnak, mely fogalmakat – természetéből és a kodifikációs szándékból adódóan – nem tartalmazza a CIC. E ponton a definíciószerű meghatározás miatt az SC 35. és 52. pontjait lehet segítségül hívni, melyek már gazdagabban szólnak a szentbeszéd lényegéről. Hasonló helyzet fordulhat elő példának okáért még a 915. kánon kapcsán a „bűn”

⁷¹ Uo. 33., 35.

⁷² CIC 17. k. „Az egyházi törvényeket a szavaknak a szövegben és a szövegösszefüggésben hordozott sajátos jelentése szerint kell érteni; ha mégis kétesek és homályosak maradnának, akkor az esetleg található párhuzamos helyeket, a törvény célját, körülményeit és a törvényhozó szándékát kell figyelembe venni.”

⁷³ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 58–80.

⁷⁴ Vö. ÖRSY, L., *Integrated Interpretation or, The Role of Theology in the Interpretation of Canon Law*, in *Studia canonica* 22 (1988) 255.

⁷⁵ MÜLLER, L., *Codice di Diritto Canonico e Concilio. La dottrina del Concilio Vaticano II quale contesto per l'interpretazione delle norme canoniche*, in GEROSA, L.–NERI, A.,–MÜLLER, L. (cur.), *Annuario DiReCom* 1/2002. *Diritto Canonico e Interpretazione*, Lugano 2003, 59–79.

definíciója kapcsán és a 844. kánonban használt „egyházi közösség” esetében is. Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat dokumentumai képezhetik számos témában a CIC 17. és a CCEO 1499. részei alapján a nevezett törvénykönyvek intepretációs hátterét, tiszteltben tartva a 27. kánonban megfogalmazott szokásjog fontosságát. Ezen értelmezés mellett – mely szerint a zsinat szolgál a törvénykönyv magyarázatául és nem pedig fordítva – II. János Pál pápa számos alkalommal kiállt.⁷⁶

E ponton utalni kell azonban az előbb kifejtett állásponttal szembeni érvekre is. Mivel az új Egyházi Törvénykönyv a legfőbb egyházi hatóság törvényhozó tekintélyével született, ezért elméletileg lehetséges lenne, hogy bizonyos pontokon különbözzön illetve akár szembe is helyezkedjen a zsinat tanításával. A törvényhozó által kellőképpen bemutatott hermeneutika azonban arra enged következtetni, hogy ilyen szándék részéről nem tételezhető fel.

A fenti megállapítások után magam amellet foglalom állást, hogy az új Egyházi Törvénykönyv is a II. Vatikáni Zsinatból nyerheti hiteles értelmezését, és hiba lenne fordítva, a CIC kijelentései alapján magyarázni a zsinati teológiát.

1983. február 3-án II. János Pál pápa az új törvénykönyv bemutatása alkalmával elmondott beszédében az egyházjog értelmezését egy háromszög példájával szemléltette. Magyarázata szerint a háromszög csúcspontjain helyezkednek el olyan normatív teológiai szövegek, mint a kinyilatkoztatás egyik elsődleges forrását képző Szentírás, az egyház önértelmezését és világgal való kapcsolatát megfogalmazó II. Vatikáni Zsinat és végezetül az előbbiekből származó teológiai és tanbéli tartalmakat a gyakorlat számára lefordító két törvénykönyv (CIC és CCEO).⁷⁷ A háromszög szarai mentén helyezkednek el azok a valóságok, melyek ezeket összekötik, illetve közvetítik egymás számára. Jelen doktori

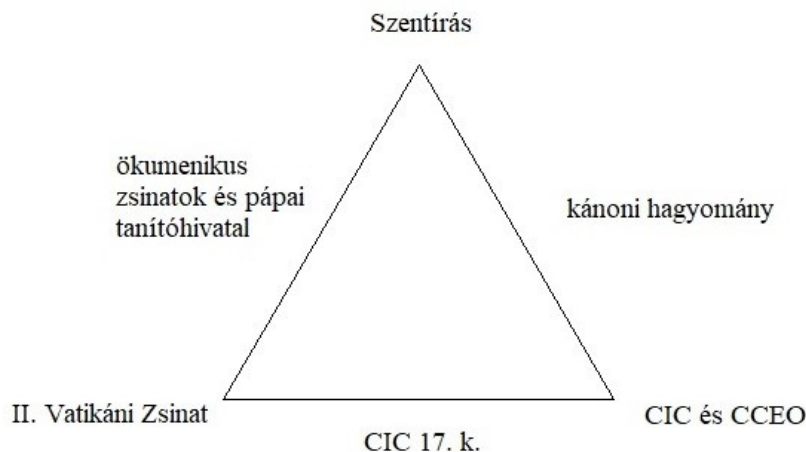
⁷⁶ IOANNES PAULUS PP. II., *Ad Pontificium Consilium de Legum textibus*, „*Il nuovo Codice di Diritto Canonico – e questo criterio vale anche per il Codice dei Canoni delle Chiese Orientali – deve essere interpretato ed applicato in quest’ottica teologica. In tal modo, si possono evitare certi riduzionismi ermeneutici che impoveriscono la scienza e la prassi canonica, allontanandole dal loro vero orizzonte ecclesiale,*” in *AAS* 95 (2003) 334.

⁷⁷ „Concludendo, vorrei disegnare dinanzi a voi, a indicazione e ricordo, come un ideale triangolo: in alto, c’è la Sacra Scrittura; da un lato, gli Atti del Vaticano II e, dall’altro, il nuovo Codice Canonico. E per risalire ordinatamente, coerentemente da questi due Libri, elaborati della Chiesa del secolo XX, fino a quel supremo e indeclinabile vertice, bisognerà passare lungo i lati di un tale triangolo, senza negligenze ed omissioni, rispettando i necessari raccordi: tutto il Magistero - intendo dire - del precedenti Concili Ecumenici e anche (omesse, naturalmente, le norme caduche ed abrogate) quel patrimonio di sapienza giuridica, che alla Chiesa appartiene,”

Discorso di Giovanni Paolo II per la presentazione ufficiale del nuovo Codice di Diritto Canonico, 3 febbraio 1983

https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1983/february/documents/hf_jp-ii_spe_19830203_nuovo-codice.html (2017.10.30.)

disszertáció kánonjogi tartalma miatt csupán csak a háromszög két alsó pontjával hivatott foglalkozni.

78

1.5.4. Összegzés

Dolgozatom bevezető egységében áttekintést adtam a II. Vatikáni Zsinat és az 1983-as *Codex Iuris Canonici* viszonyáról, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy a későbbiekben vizsgált jogintézmények CIC-ben történő megjelenését valós kritika tárgyává tudjuk tenni. XXIII. János pápa a zsinat meghirdetésekor az „*aggiornamento*” fogalmát magára az egyetemes főpapi gyűlés és egyben az 1917-es törvénykönyv revíziójának céljává is tette. Mind VI. Pál pápa, mind pedig utóda, II. János Pál arra törekedett, hogy a kezdeti zsinati antijuridizmussal szemben megteremtse a kánonjog szükséges teológiai megalapozását. Így tehát az egyházi jog változása követte az ekkleziológia alapvető fordulatát, melyben egy egységes definíció helyett Krisztus egyházát már inkább mint Isten népét, kommuniót szemlélték a zsinati atyák.⁷⁹

A *Sacrae Disciplinae Leges* apostoli konstitúció az alapvető jogforrása a zsinat és egyházjog viszonyának, hiszen ebben a pápa rendkívül világos módon tárja elénk ezek kapcsolatát. Megfogalmazásra kerül benne, hogy kódex tartalmi forrása a hagyománnyal való folytonosság mellett végső soron a zsinati tanítás és éppen ezért ez képezi értelmezési keretét is. Ez alapján valóban „utolsó dokumentuma” az egyetemes zsinatnak, de nem olyan

⁷⁸ GEROSA, L., *Die neue kanonistische Hermeneutik Johannes Paul II*, in in LUDGER M.–GEROSA, L. (Hgg.), *Johannes Paul II. - Gesetzgeber der Kirche*, Paderborn 2017. 20.

⁷⁹ Vö. SZABÓ, P., *Az Egyházkép egy hangsúlyváltása (LG II.). A 'Isten népe' modell kánonjogi aspektusai*, in PUSKÁS A., *A Szent Titok vonzásában. A hetvenéves Fila Béla köszöntése*, Budapest 2003. 313–318.

módon, hogy a zsinati szövegek szintjére emelkedne 17. gyanánt, hanem sokkal inkább azok megvalósításához járul hozzá az egyházjog területén. A kódex így az egyház lelkipásztori munkájának eszközövé válhatott, mely saját jogi valóságában fogalmazza meg mindazt, amit a zsinati atyák az egyházzól tanítottak. Éppen ezért úgy őrzi meg jogi jellegét, hogy elkerüli a kánonjog túlzott módon történő teologizálását és ennek fordítottját is.

Előbbi gondolatmenettel végső soron a doktori dolgozatomban vizsgált kérdést igyekeztem hermeneutikailag megalapozni. Ebben azt kutatom, hogy az egyházi hatalom és a világi krisztushívek esetében mennyiben sikerült a zsinati teológiát hitelesen a jog nyelvére lefordítani. Ennek metodológiájához szolgált e fejezet kellő alap gyanánt.

2. Történeti áttekintés

Dolgozatom célja, hogy bemutassam a világi hívek egyházi hatalomban történő közreműködésének kérdését a hatályos jogszabályok tükrében. Ennek érdekében az alábbi fejezetben a kormányzati hatalom természetéről alkotott elképzeléseket igyekszem összefoglalni a különböző korok tekintetében. Ki szeretném fejteni, hogy a kezdeti egységes hatalomfelfogás hogyan fog az első századok során rendi és joghatósági kettőséggé szétbomlani. Ezek ismerete szükséges ahhoz, hogy a jelenkor jogi kihívásait megfelelően megválaszolhassuk. Disszertációm központjában nem a téma részletes történeti bemutatása áll, így jelen fejezetben pusztán össze kívánom foglalni a kánonjogtörténet kutatásának eddigi főbb eredményeit témámat illetően.

Gájer László így összegzi a történeti vizsgálódás számára releváns kérdéseit: *„Az évszázadok alatt kialakult, a hatalom eredetét kutató doktrínának elsősorban azt kellett tisztáznia, hogy az egyházban egyetlen hatalomról, vagy különböző hatalmakról beszélünk? Krisztusból, mint minden hatalom egyetlen ősforrásából csak egyetlen hatalom fakad. Az egyházban ellenben a hivatalok és a feladatok sokféleségét tapasztaljuk. A látszólagos ellentét feloldására született meg az elmélet, mely szent hatalmat kettéosztja (biparticipatio) rendi (potestas ordinis) és joghatósági hatalomra (potestas iurisdictionis)”⁸⁰.*

2.1. A hatalom dogmatikai eredete az újszövetségben

Akár a rendi, akár pedig a joghatósági hatalom kapcsán, de főként azok kezdeti egységéről elmondható, hogy mindkettő Jézus Krisztustól származik. *„Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.”* (Jn 20,21) Klaus Mörsdorf mutat rá, hogy Jézusban mindkét hatalom teljessége megtalálható volt, azonban ezek egy egységet alkottak.⁸¹ Ez a kijelentés pedig már utal a II. Vatikáni Zsinat koncepciójára, melyben a kettő újra egyesül a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalmában.

A Szentírás szoros egységben szemléli az egyházban jelenlevő hatalmat annak főjével Krisztussal, mivel előbbi a Megváltó hatalmának következménye.⁸² *„Ő az, aki az egész testet egybefogja és összetartja a különféle izületek segítségével, hogy a tagok betöltsék az*

⁸⁰ GÁJER L., *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*. Budapest 2010. (Licencia dolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet) 12–13.

⁸¹ MÖRSDORF, K., *Weihegewalt und Hirtengewalt un Abgrenzung und Bezug*, in AYMANS, W.–GERINGER, K.-T.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Schriften zum Kanonischen Recht*. Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 183.

⁸² Vö. MÖRSDORF, K., *De sacra potestate*, in *Apollinaris* 40 (1967) 45–46.

*erejükhez szabott feladatkört. Így növekszik a test, és építi fel saját magát a szeretetben.*⁸³ Az egyházban jelenlevő feladatok gyakorlási módjáról két perikópa (Jn 10,1-28, Mt 20,24-28) kapcsán is az alázat és szolgálat motívumát emeli ki Jézus. A különböző karizmák eredete is egységes, hiszen azokat a közösség tagjai az egy Lélektől kapják⁸⁴. Az 1. Tesszaloniki levélben Pál már felhívja a közösség figyelmét a szolgálatot teljesítő illetve feladatokkal rendelkező személyek megbecsülésére.⁸⁵ A Krisztustól származó egyedüli hatalmi egység birtoklása a felszentelt püspökben (*episcopus consecratus*) mutatkozik meg, aki így a szentelési és joghatósági hatalom egységét teljes egészében birtokolja, aki így e hatalom továbbadására képes.

Az első századok gyakorlata igyekezett az egyház apostoli küldetését az apostolok utódainak tévedésmentesen továbbadni (*traditio et successio apostolica*). Már az ószövetségi Izraelben is a tanítók és a bírák (Szám 27,18-23) és a leviták (Szám 8,9-11) és későbbiekben is a diasporában minden vallási vezető hatalmát a kézrátétel kapták, így e szimbólum az újszövetségi kor sajátja is lesz.⁸⁶ E kezdeti kor adottsága, hogy a szentelés aktusa (kézrátétel) és vele együtt a hivatal jogi átadása egy szoros egységet képezett abban a krisztushívőben, akit az apostolok vagy azok felhatalmazottjai egy-egy feladatra rendeltek. Így tehát ekkor a szentségi kézfeltétel még egyszerre közvetítette az „elveszíthető” és „elveszíthetetlen” hatalmat.⁸⁷, melyet későbbi fogalmainkkal már megkülönböztetnénk rendi és joghatósági aspektusokként.

Az apostolok küldetése az egész egyház számára szól és nem volt egyetlen helyhez kötve.⁸⁸ E „mobilitás” még Pál apostolnál is megfigyelhető (vö. Róm 15,20; 2 Kor 10,15). Az őskeresztény közösségben később elkezdene kialakulni a helyhez kötött hivatalok (vö. *episcopus*), azonban az első két évszázad sajátossága pl. még a vándorpróféták intézménye.⁸⁹ A második századi *Didaché* azonban arról számol be, hogy bár még mindig van tekintélye az előbbi csoportnak, azok tartós módon már nem vehettek részt a helyi közösség életében.⁹⁰

⁸³ Ef 4,16

⁸⁴ 1 Kor 12,11

⁸⁵ 1 Tesz 5,12

⁸⁶ MÖRSDORF, K., *Die Entwicklung der Zweigliedrigkeit der kirchlichen Hierarchie*, in AYMANS, W.–GERINGER, K.-T.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Schriften zum Kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 190.

⁸⁷ RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 141.

⁸⁸ Mt 16,15

⁸⁹ MÖRSDORF, K., *Die Entwicklung der Zweigliedrigkeit der kirchlichen Hierarchie*, in AYMANS, W.–GERINGER, K.-T.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Schriften zum Kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 190.

⁹⁰ *Didaché* – A tizenkét apostol tanítása XI. 1. „Ha érkezik hozzátok valaki, és tanítja mindazt, amiről fentebb szó volt, azt fogadjátok be! 2. Ha viszont felforgatja azt, és mást tanít, hogy bomlasszon, ne hallgassatok rá! Ha ellenben azért tanít, hogy bennetek az Úr ismeretét és igazságosságát gyarapítsa, úgy fogadjátok, mint

A század végére már megszilárdul a lokális illetékességgel rendelkező vezetői tisztségek hármas felosztása: episcopus, presbyter, diakonus.

Természetesen kérdéseket is felvetett a kezdeti kor fentebb vázolt hatalmi egysége. Már az első évszázadokban a keresztény közösség keserű tapasztalata volt, hogy egyes személyek, akik részesültek a kézrátétel által az ordinációból – hitehagyás vagy éppen eretnekség esetleg szakadárság miatt –, súlyosan megsértették a keresztény közösséget és már nem képesek többé vezetni Isten népét, így eltávolításra kerültek „hivatalukból”. Felmerült azonban a kérdés, hogy ilyen személyes „elbukásuk” ellenére továbbra is képesek-e a szentségeket, főként a keresztséget és az egyházi rendet kiszolgáltatni. Alexandriában és Karthagóban elterjedt spirituális – radikális – irányzatok azt is megkérdőjelezték, hogy halálos bűn elkövetője képes-e bármilyen kormányzati cselekvésre. A kérdés későbbi továbbélését mutatja például a tény, hogy a hitviták során egyre inkább kikristályosodni látszott az eretnekek által kiszolgáltatott keresztség érvényességének kérdése. Szent Ágoston és Cipriánusz lesznek azok, akik tovább árnyalják az előbbi kérdés jelentőségét példának okáért az újbóli szentségkiszolgáltatás kapcsán.⁹¹ Eugenio Corecco találóan mutat rá a fenti probléma jelenőségére a hatalomról alkotott elméletek kapcsán. Véleménye szerint az egységes hatalomszemlélet szétválásának kezdetén annak a kérdésnek a megoldási igénye állt, mely arra kereste a választ, hogyan is lehetséges vagy éppen nem lehetséges a hatalom gyakorlása az egyház közösségéből elszakadt felszentelt szolgálattevőknek.⁹²

A fentiekben bemutatott egységes hatalomszemlélet fog az ókortól kezdődően lassan és folyamatosan szétválni és így születik meg végső soron a rendi és joghatósági hatalom azon formája, melyet alapvetően meghatározták a hatalomról való későbbi kánonjogi gondolkodást.

2.2. Hatalomkoncepció az ókeresztény egyházban

Az első évszázadok egyházfegyelmi rendelkezéseit megvizsgálva nem találunk explicit támpontokat a kutatáshoz, mivel a hatalom rendi és joghatósági dimenziója nem

magát az Urat! 3. Az apostolokkal és prófétákkal az evangélium rendelkezésének megfelelően járjatok el. 4. Minden apostolt, aki hozzátok érkezik, úgy fogadjátok, mint az Urat magát! 5. De egy napnál tovább ne maradjon! Ha esetleg szükséges, maradjon még egy napot: ha azonban már három napig marad, akkor hamis próféta.” in VANYÓ L. (szerk.), *Apostoli atyák*, Budapest 1979.

⁹¹ MÖRSDORF, K., *Weihegewalt und Hirtengewalt un Abgrenzung und Bezug*, in AYMANS, W.–GERINGER, K.-T.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Schriften zum Kanonischen Recht*. Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 183–184.

⁹² CORECCO, E., *Natur und Struktur der »Sacra potestas« in der kanonischen Doktrin und im neuen CIC*, in GEROSA, L., MÜLLER, L., (Hrgs.): *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 233.

válík szét teljes egészében, így a szentelés (*consecratio*), küldetés (*missio*) és az egyházi rendelés (*ordinatio*) tulajdonképpeni egységet alkot.⁹³

Jobban megvizsgálva egyes jogi rendelkezéseket felfedezhetjük bennük bizonyos csíraszerű megkülönböztetést, melyek a hatalom kettős, rendi és joghatósági jellegére utalnak. Ilyen lehet példának okáért az I. Niceai Egyetemes Zsinat 4. kánonja⁹⁴, mely előírja, hogy a felszentelt püspököt erősítse is meg a tartomány metropolitája. Szintén ugyanezen zsinat 15. kánonja⁹⁵ pedig érvénytelenné teszi a klerikus más városban végzett „mesterkedéseit”, és felszólítja saját ordinált helyére történő visszatérésre. A Khalkedóni Zsinat már kifejezetten óv a kóbor – tehát joghatósággal nem rendelkező – klerikusoktól, illetve az ilyenek szentelését meg is tiltja. Hasonló kettőséget mutat a szentelés és rendelés eseményének kettéválasztása a püspök és egyházmegyéje esetén.⁹⁶

Az egyházi hatalom eszmetörténeti megalapozásából kiemelendő Tertullianus, aki *De Pudicitia* és *De exhortatione castitatis* című műveiben a hatalom jogi jellegű determinációjával szemben a lelki síkot, az adott hatalmat gyakorló személy morális állapotát állította előtérbe. Nála az ordináció nem a hivatalból fakad, hanem a lélek tanúságtételéből, mely erkölcsi követelményeket támaszt a személlyel szemben.⁹⁷

A fentebb tárgyalt megkülönböztetéshez, a szent hatalom forrásának és gyakorlásának lehetőségeiről szóló tanítás megszületéséhez nagyban hozzájárultak az eretnekségek ellen folytatott küzdelmek.⁹⁸ Szent Ágoston donatistákkal folytatott vitája során⁹⁹ például különbséget tesz az egyházi rend szentsége és annak gyakorlása (*sacramentum ordinis et eius executionem seu exercitum*) között.

Tovább erősítette a szent hatalom kettőségének eszmetörténeti fejlődését azok tapasztalatok, melyeket Stickler¹⁰⁰ a következőképpen fogalmaz meg: bár a római pápa, a különböző pátriárkák, metropoliták és püspökök egyazon fokon részesültek a szent rendből (*ordo*) mégis különböző mértékű joghatóságot és kormányzati hatalmat (*potestas regiminis*)

⁹³ GÁJER L., *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010. (Licencia dolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet) 14–15.

⁹⁴ ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, Budapest 1984. 285.

⁹⁵ Uo. 289–290.

⁹⁶ Vö.: SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*, Budapest, 2000.

⁹⁷ MÖRSDORF, K., *De sacra potestate*. in *Apollinaris* 40. (1967) 50–51.

⁹⁸ STICKLER, A., *Potestatis sacrae natura et origo*. in *Periodica* 71 (1982) 67.

⁹⁹ Augustinus, *De Baptismo contra Donatistas* http://www.augustinus.it/latino/sul_battesimo/index2.htm (2014. március 15.)

¹⁰⁰ „Omnes isti diversi gradus potestatis regiminis unum eundemque ordinem episcopalem i.u. unam eandemque potestatem ordinis adnexam habent.” Stickler, A., *Potestatis sacrae natura et origo*, in *Periodica* 71 (1982) 69–70.

gyakorolnak hivataluknál (*officium*) fogva. Emellett megfigyelhető az első egyetemes zsinatok gyakorlata, mely során a szent rend kisebb fokozataiban részesült személyek – akik nem voltak pl. püspökké szentelve –, így diakónusok, papok, apátok, szerzetesi előljárók, a szinóduson egybegyűlve a püspökökkel együtt kormányzati hatalmat gyakoroltak. Ehelyütt csak utalás szintjén említem az archidiakónus hivatalát, aki bár csak az ordó első fokozatában részesült, mégis komoly vetélytársa volt akár még más felsőbb klerikusi hivatalnak is egészen az érett középkor végéig.

2.3. Az egyházi hatalom középkori szemlélete

A hatalom definiálása a középkorban a világi uralkodóval szemben is sürgető volt az investitúra problémája miatt.¹⁰¹ Amikor tehát e kor hatalomszemléletének vizsgáljuk elkerülhetetlen hogy azt annak eredeti közegében tegyük meg, így a gregoriánus reformra is vetni kell egy pillantást.

Az 1122-es Worms-i konkordátum egyik következménye, hogy szigorúan szétválasztásra kerül a világi hatalom (*regnum*) és a lelki vagy egyházi hatalom (*sacerdotium*), mely így különösképpen is meghatározza a joghatóságról való gondolkodást főként a világi és egyházi személyek viszonya kapcsán. E korszak további jelentősége témánk szempontjából, hogy egyre markánsabb lett a latin nyugati egyházban a hatalom kettőssége közötti szétválasztás: a szentelés és joghatóság egyre inkább elkülönül egymástól.¹⁰² A 12. századtól meghatározó lesz a „kulcsok hatalma”¹⁰³ (*potestas clavium*) összefoglaló fogalom. Az oldás és kötés hatalma így összekapcsolódott az ordó szentségi eredetével és ezen keresztül megalapozta a joghatóság gyakorlására való képességet.

Az egyházi hatalom szétválásának egyik betetőzője a 12. században Bolognában dolgozó Gratianus mester volt, akinek fő művében – a *Decretum Gratianinak* rövidített *Concordia discordantium canonum*-ban – különbséget tesz már a hatalom (*potestas*) és a hatalom végrehajtása-gyakorlása (*executio potestatis*) között.¹⁰⁴ E szétválasztást átveszi a 13. századi dekretista és dekretalista irodalom is, azonban míg Gratianus a fenti fogalmakat használja, a többi szerző nyomában már rendi (*potestas ordinis*) és joghatósági hatalom

¹⁰¹ SZUROMI SZ., A., *A „szent hatalom”-ról és gyakorlásáról alkotott koncepció sajátosságai 1073 és 1303 között*, in *Jogtörténeti Szemle* (2006/1.) 12–15.

¹⁰² RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 152.

¹⁰³ Oldás és kötés hatalma.

¹⁰⁴ RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 261.

(*potestas iurisdictionis*) terjed el.¹⁰⁵ Tény, hogy minden valószínűséggel Gratianus számára ismeretlen a fenti kettéválasztás, azonban azzal, hogy a *iurisdictio* fogalmát behozza egyházjogi rendszerében, már megteremti az alapot a későbbi kettéválasztásra. A szerzők véleménye egyöntetűen megegyezik tehát annak tekintetében, hogy két „hatalom” szétválásának vége a 12. századra tehető.¹⁰⁶

A *potestas regiminis* kiterjeszhetőségének eklatáns példája az X 1.7.2, mely bekerült a *Quinque compilationes antiquae* gyűjtemény harmadik tagjába is (3 Comp. 2.1.5). III. Ince 1199-ben kiadott rendeletében csak a pápa által gyakorolható kormányzati jogköröket bíz egy püspöki hivatal viselőjére. A fenti rendelkezés tartalmi elemei azonban már fellelhetők a IV. Lateráni zsinat (1215) 26. kánonja és a III. Lateráni zsinat 3. kánonjában is.¹⁰⁷

A szentségi hatalom eredetét vizsgálva szükséges Aquinói Szent Tamás (1225-1274) teológiájára is vetni egy pillantást, aki szintén foglalkozott a kérdéssel a *Summa Theologiae* című művében.¹⁰⁸ Egyháztani elképzelései kettősséget mutatnak a témában. Bár ő is szorosán elválasztja egymástól a szentségi és a joghatósági hatalmat azonban azokat mégis közös töből eredezteti, így előre mutató módon meg is megteremti a kettő valamiféle egységét (*duplex est spiritualis potestas, una quidem sacramentalis; alia iurisdictionalis*).

Tomás gyakorta használja a lelki hatalom (*potestas spiritualis*) fogalmat (mai értelemben *sacra potestas*), ebből vezeti le annak kettős megnyilvánulási módját, mely a szentségi hatalom (*potestas sacramentalis*) és a joghatósági hatalom (*potestas iurisdictionalis*).¹⁰⁹ A szentségi hatalmat a szentelés által közvetlenül Istentől elnyert valóság, mely eltörölhetetlen jegyet hagy annak viselőjén. Ezzel szemben joghatósági hatalom azonban az egyház általi megbízás, a küldetés (*missio canonica*) adja, mely eretnecség, szkizma esetén elveszíthető. A hatalom elveszíthetetlen illetve elveszíthető megkülönböztetése Mörsdorf álláspontja szerint komoly eredmény az egyházi hatalom strukturálásában¹¹⁰ és így jobb megértésében.¹¹¹

¹⁰⁵ Vö. KRÄMER, P., *Die geistliche Vollmacht*. in LISTL, J.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Grundriß des nachkonziliaren Kirchenrechts*, Regensburg 1980. 166–173.

¹⁰⁶ CORECCO, E., *Natur und Struktur der »Sacra potestas« in der kanonischen Doktrin und im neuen CIC*, in GEROSA, L.–MÜLLER, L. (Hgg.), *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 223., MÖRSDORF, K., *De sacra potestate*, in *Apollinaris* 40 (1967) 41–57.

¹⁰⁷ STICKLER, A., *Potestatis sacrae natura et origo*, in *Periodica* 71 (1982) 73–74.

¹⁰⁸ AQUINÓI SZT. TAMÁS, *Summa Theologiae*, II-II., q. 39, art. 3. <http://www.corpusthomicum.org/index.html> (2014. március 16.)

¹⁰⁹ RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen, 2002. 265.

¹¹⁰ MÖRSDORF K., *Munus regendi et potestas iurisdictionis*, in PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNESCENDO, *Acta Conventus Internationalis Canonistarum Romae diebus 20-25 mai 1968 celebrati*, Rom 1970. 206.

¹¹¹ RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 266.

Összefoglalva tehát az alábbi következtetéseket vonhatjuk le. VII. Gergely pápa reformjával az egyház szabadságát igyekezett visszaállítani, így megvédve azt az esetleges világ befolyásoktól. Minden reformigyekezetének kiindulópontjaként a simónia elleni harc, illetve a világi invesztitúra megszüntetése volt. Erre egyértelműen azért volt szükség, mivel a kora középkortól kezdve a szokásjog alapján számos világi uralkodó, hűbérúr egyházi joghatósági hatalommal nevezett ki hivatalokba papokat, esetleg püspököket. A reformtörekvések azonban elhatárolódást eredményeztek a világi személyek egyházi befolyásától és így kétségkívül hatással volt a laikusok egyházban elfoglalt helyének elmaradt tisztázódására.¹¹²

2.4. A hatalomról alkotott szemlélet további változásai a Trienti Zsinat korában

A szentségi-kultikus körben gyakorolható hatalom és a külső fórum számra is érzékelhető joghatósági hatalom kérdése újból felvetődik a kora újkorban, ennek okát alapvetően a reformáció egyháztani elképzeléseiben, a krisztusi közösségről, mint láthatatlan valóságról alkotott teológiai reflexiójában kell keresni. Azzal pedig, hogy a reformáció első képviselői önmagában kérdőjelezték meg az ordót és szentségi eredetét, kétségkívül kihatással voltak az ahhoz szorosan kapcsolódó hatalmi koncepciókra is.

Josef Freitag doktori értekezésében¹¹³ bemutatja az egyházi rend szentségének megjelenését a Trienti Zsinat (1545-1563) ülészeit szerint: az első (1545-1547 között Trientben majd 1547-1549 között Bolognaban) a *sacramentum ordinis* szentségi eredetének biztosításával foglalkozott, a második (1551-1552) az egyházi renddel kapcsolódóan a *sacrificium* és a *sacerdos* fogalmakon keresztül a tárgyalta a papi rendet, végezetül pedig a harmadik ülészet (1562-1563) részben a *sacramentum ordinis* egyháztani bemutatásának szentelte figyelmét. A témánk számára releváns utóbbi ülészet eredményeit így foglalhatjuk össze. Cipriánuszra hivatkozva megjelenik a „*monarchia ecclesiastica*” fogalma, mely bár reflektálatlanul, de teljes egészében előfeltételezi a *potestas ordinis* és *potestas iurisdictionis* elválasztását. E kérdéskör főként a püspöki hatalom és a pápai tisztség közötti viszony tárgyalása során vált fontossá. Ennek alapján pápai és püspöki hivatalok egymáshoz való viszonyának vitájában értékes megállapítások kristályosodnak ki a hatalom tekintetében. A pápa elsőségét itt a krisztusi „legeltesd juhaimat” kijelentésre alapozva

¹¹² RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 188–189.

¹¹³ FREITAG, J., *Sacramentum ordinis auf dem Konzil von Trient. Ausgeblendeter Dissens und erreichter Konsens* (Innsbrucker theologische Studien 32.), Innsbruck 1991.

állították. Számos zsinati atya amellett foglalt állást, hogy a rendi hatalom, mely a szentelésből eredeztethető, egyenesen isteni eredetű a püspökök hivatala esetében, azonban az ehhez szükséges joghatósági hatalom már a pápától származik. *Giacomo Nacchianti* Chioggia püspöke azonban arra figyelmeztetett érvelésében, hogy a püspöki feladat (*munus*) esetében hibás lenne teljesen szétválasztani a fent jelzett két hatalmat, hiszen bár a rendi hatalom a szentelésből (*consecratio*) származik, a joghatóság (*iurisdictio*) a pápa okos mérlegelés utáni döntéséből ered (*agens a proposito iuxta iudicium prudentiae suae*) és megbízással (*per iniunctionem*) kapja meg azt az adott püspök. Azonban a püspökök mindkét hatalmat birtokolnia kell ahhoz, hogy feladatát (*munus*) illetve hivatalát (*officium*) el tudja látni. Így tehát a püspöki hatalom tekintetében nincs rendi hatalom joghatósági nélkül, hiszen e kettő bensőleg összetartozik, és csak külső megjelenésében választható szét.¹¹⁴

Végezetül fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy a hatalomról alkotott hármas szemlélet az újkori illetve modernkori diskurzusban elsőként nem a II. Vatikáni Zsinattal fog megjelenni. Beszédese példa erre Ferdinand Walter egyházjogi kézikönyve, mely a 19. század második felének meghatározó németnyelvű alkotása. Ebben az egyházi hatalomról hármas fogalommal beszél: megkülönbözteti a szolgálati hatalmat (*potestas ministerii*), mely a szent cselekmények kiszolgáltatására vonatkozik. Megnevezi a tanítói hatalmat (*potestas magisterii*), ami nevéből is adódóan az egyház igehirdető tevékenysége során lesz tevékeny. Végezetül említi a hatalom „joghatósági intézkedés”-hez kapcsolódó szegmensét (*potestas iurisdictionis*).¹¹⁵

2.5. Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv jogi szabályozása

Az előbbi alfejezetekben bemutatásra került a kormányzati hatalom történeti fejlődésének íve. Következő lépésként be fel szeretném vázolni azt a folyamatot, amely az 1917-es *Codex Iuris Canonici*-be történő kodifikációjához vezetett. Elsőként a világi híveket helyezem el a régi törvénykönyv keretein belül, majd pedig a kódex hatalomról alkotott képét vizsgálom meg.

¹¹⁴ FREITAG, J., *Sacramentum ordinis auf dem Konzil von Trient. Ausgeblendeter Dissens und erreichter Konsens* (Innsbrucker theologische Studien 32.), Innsbruck 1991. 275–285.

¹¹⁵ WALTER, F., *Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen*, Bonn 1861. 27–28.

2.5.1. Világi krisztushívők a Piusz-Benedek-féle kódexben

Thomas Meckel nyomán meg kell jegyezni, hogy amikor a világi hívek szerepét szeretnénk bemutatni a '17-es CIC jogrendszerében, nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az egyháztani háttérrel, melyben maga a törvénykönyv megfogalmazódott.¹¹⁶ Így bár magába a törvénykönyvbe nem kerül be az egyházra alkalmazott „*societas perfecta*” fogalom, az azt kiadó *Providentissima Mater* apostoli konstitúcióban már kiemelt helyen szerepel.¹¹⁷ Adolfo Longhitano laikusokról szóló írásába az egyház előbbi jelzőjéhez még hozzáteszi az „*inaequalis*” szót is, mely így nemcsak annak „tökéletességére” de alapvető egyenlőtlenségére is utal, mely a klerikusok és laikusok között áll fenn.¹¹⁸ Ulrich Stutz „*Der Geist des Codex iuris canonici*” című művében¹¹⁹ foglalja össze nem sokkal a törvénykönyv megjelenése után a laikus hívek helyzetét. Írása szinte minden olyan tudományos munka kiindulópontjává lett, melyet az új törvénykönyv megjelenéséig a laikusok kánonjogi helyzetéről írtak. Ebben az egyházzal, mint a klérus egyházáról ír. Természetesen nem abban az értelemben, hogy például az egyház üdvözítő szolgálatából a laikusok ne tudnának részesedni. Alapvetően a laikusok képezték a tanítandó és vezetendő népet, akiknek vallásos elfogadással kellett viszonyulniuk az egyház által tanított üdvözítő igazságokhoz és alázatos meghajlással a számukra üdvösséget kieszközölők felé. A katolikus egyház joga végső soron kivétel nélkül klerikális jog véleménye szerint.

A régi törvénykönyvben a laikus kifejezés két értelemben is előfordul: laikus krisztushívők, mint a keresztség által Krisztus egyházának tagjaivá lett hívőkről¹²⁰ és a

¹¹⁶ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 79–81.

¹¹⁷ „*Providentissima Mater Ecclesia, ita a Conditore Christo constituta, ut omnibus instructa esset notis quae cuilibet perfectae societati congruunt, inde a suis primordiis, cum, Dominico obsequens mandato, docere ac regere omnes gentes incepit, aggressa est iam tum sacri ordinis virorum christianaque plebis disciplinam datis legibus moderari ac tueri.*” in *AAS* 9 (1917) II. 5.

¹¹⁸ LONGHITANO A., *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989. 13.

¹¹⁹ STUTZ, U., *Der Geist des Codex iuris canonici*, Stuttgart 1918. 83. A teljes eredeti szöveg: „*Die katholische Kirche ist die Kirche des Klerus. Selbsterständlich nicht in dem Sinne, dass ihre Heilsarbeit nicht auch, ja sogar – vermögen der fast erdrückend grossen Ueberzahl [sic!] der Laienschaft – vornehmlich den Laien zugute käme. Wahl aber in dem, dass nach ihrem Rechte, um das es uns bei unseren Untersuchungen ausschliesslich zu tun ist, die Laien mehr nur als Schutzgenossen und allein die Kleriker als Vollgenossen erscheinen. Die Laien bilden lediglich das zu leitende und zu lehrende Volk, das gegen gläubige Annahme der von der Kirche gelehrteten Heilswahrheit und durch gehorsame Unterwerfung unter sie ihrer Heilswohlthaten und des nach ihrer Lehre einzig durch sie vermittelten Heils teilhaftig werden soll. Das Recht der katholische Kirche ist fast ausnahmslos Geistlichkeitsrecht.*”

¹²⁰ CIC (1917) 96., 682–683. cc. Az 1917-ben kiadott CIC latin szövegei a továbbiakban idézve innen: *Codex Iuris Canonici PII X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Friburgi Brigoviae, B. Herder, MCMXXII.*

„laicus” személy, melyet világiként fordíthatunk (világi bíró – *iudex laicus*, világi hatalom – *laica potestas*¹²¹), mely így inkább a polgári – egyházon kívüli – hatalom képében jelent meg.

A CIC (1917) személyekről szóló első kánonja¹²² – akárcsak a hatályos kódex 96. kánonja – kijelenti, hogy a keresztséggel válik valaki személlyé az egyházban, aki így jogok és kötelezettségek alanya is lesz egyszerre. „*Isteni rendelés folytán az egyházban megkülönböztetjük az egyháziakat (klerikusokat) a világiaktól (laikusok)*”.¹²³ A 107. kánon a 96. kánon után megkülönbözteti a krisztusi egyház tagjait laikusokra és klerikusokra, illetve szerzetesekre.¹²⁴

Igen beszédes az 1917-es kódex *De personis* c. könyvének felosztása, mely elsőként tárgyalja a klerikusokat érintő szabályozást, majd a szerzetesekre vonatkozó törvényeket és végül csak ezek után a laikusokat. Az utóbbiakról szóló joganyag is igen szűkre szabott, hiszen a 682-725. terjedő kánonok közül is pusztán csak az első kettő beszél a világi hívekről önmagukban, az összes többi azok egyesületeiről szól.¹²⁵ E két kánonból is az első (682. c.) foglalkozik szoros értelemben véve a világiak jogairól, a másik pusztán tilalom formájában fogalmaz meg rájuk nézve kötelező tényeket. Ebből adódóan vizsgálódásunk kiindulópontjává a 682. kánont érdemes tenni: „*Laici ius habent recipiendi a clero, ad normam ecclesiasticae disciplinae, spiritualia bona et potissimum adiumenta ad salutem necessaria.*”¹²⁶ A keresztség elnyerésében tehát a régi kódex szerint az „*egyháznak lesz világi (laikus) tagja, vagyis a keresztség révén a megkeresztelt mindenekelőtt a világi rendbe kerül (status laicalis)*”.¹²⁷ Az előbb idézett kánon egy bizonyos passzivitásba utalja a világi híveket, mint akiknek pusztán csak az egyház lelki javaihoz és az üdvösséghez szükséges eszközökre van joguk, melyet önmagukban elérni nem tudnak, így az egyház klérus tagjai szolgáltatják ki számukra azokat.

A régi kódex 107. kánonja mellett – mely isteni rendelés folytán megkülönbözteti a klerikusokat a laikusoktól – szükséges még röviden megvizsgálni a 948. kánont is: „*Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguit ad fidelium regimen et cultus*

¹²¹ CIC (1917) 120. 2. §, 2333. cc.

¹²² CIC (1917) 87. c. „*Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum iuribus et officiis, nisi, ad iura quod attinet, obstet obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura.*”

¹²³ CIC (1917) 107. c.

¹²⁴ GLAUBITZ, E., *Der christliche Laie. Vergleichende Untersuchung vom Zweiten Vatikanischen Konzil zur Bischofssynode 1987*, Würzburg 1995. 124.

¹²⁵ Vö. BRUNETTI, M., *I laici nel diritto canonico, prima e dopo il Vaticano II.*, Torino 1987. 19.

¹²⁶ CIC (1917) 682. c.

¹²⁷ BÁNK J., *Kánoni jog I.*, Budapest 1960. 424–425.

divini ministerium.” Mindkét idézett törvényi hely – hivatkozva az isteni rendeltetésre – egyre inkább elhatárolja a pappá nem szentelt laikusokat a klérus tagjaitól. Joggal jegyezhetjük meg tehát, hogy a törvénykönyv egyháztani szemlélete az egyenlőtlenek társasága (*societas inaequalis*) elképzelés felé tolódik el. Ennek értelmében pedig – egyházjogilag – nagyobb lesz a klerikusokat laikusoktól elválasztó ordó jelentősége, mint az őket összekötő és az egyháztagságot megalapozó keresztség szentsége. Klaus Mörsdorf müncheni egyházjogász is joggal jegyzi meg, hogy „a laikusok teológiai fogalma a klerikusoktól való megkülönböztetésükre vonatkozik és egyedül csak e szembeállításból nyeri előbbi tartalmát”.¹²⁸ „A laikusok »legfeljebb [...] szükség esetén vehetnek segítőként részt a szent szolgálatban«. Így például a tanítás¹²⁹ területén vagy a vagyonkezelés¹³⁰ tekintetében vállalhatnak szerepet, mely során az egyház nevében cselekszenek, mint például a missio-val rendelkező hittanár.”¹³¹

Természetesen – ahogyan arra Bánk József is rámutat – nem lenne teljes mértékben helyes, ha pusztán csak egyoldalúan mint *societas inaequalis*-t látnánk a régi kódexet. „Egyesek azt a téves következtetést vonták le, hogy az Egyházban a széles laikus tömegeknek kevés joguk van; mások szerint a laikus tömegeknek az Egyházban nincs is szoros jogi helyzete, mert tulajdonképpen az egyházi közigazgatásnak, vagy szebben kifejezve lelki-gondozásnak a tárgyai. A vélemények felhozzák, hogy az Egyházban minden jogosítvány alanya csak klerikus lehet.”¹³² Kiemeli, „hogy az egyházi hierarchián és a kléruson kívül a világiak is szervesen hozzátartoznak az Egyházhoz, hiszen isteni rendelkezés folytán tagozódik az Egyház klerikusok és laikusok csoportjára. Pásztor és nyáj, *clerus* és *laicatus* együtt alkotja az Egyházat. Az egyházi hatalom ugyan a klérus birtokában van, de ezt a laikusok szolgálatába köteles állítani.”¹³³ Részben egyetérthetünk Bánkkal a fenti gondolatmenet bemutatásában, ugyanakkor sokatmondó tény, hogy az idézete után tankönyvében következő laikusi jogok felsorolása sok esetben kimerül pusztán passzív lehetőségek megállapításával, mint például a világiak jog a keresztes tanításhoz (prédikáció vagy népmisszió formájában), jog a szentségek felvételéhez, az istentiszteleteken való részvételhez, és ugyancsak lehetőségük van szerzetesi vagy épp a férfiak számára a klerikusi rendbe történő belépésre bizonyos esetekben.

¹²⁸ MÖRSDORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*, in *RDC* 10 (1960/1961) 218.

¹²⁹ Vö. *CIC* (1917) 1372. c.

¹³⁰ *CIC* (1917) 1118., 1183., 1520., 1521. cc.

¹³¹ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 96.

¹³² BÁNK J., *Kánoni jog I.*, Budapest 1960. 434–435.

¹³³ Uo. 435–436.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy az 1917-es CIC három csoportra bontotta a természetes személyeket: klerikusok, laikusok és szerzetesek. Ebből is látható tehát a laikusok esetében megjelenő negatív definíció: ők azok, akik nem részesültek az ordó szentségében.¹³⁴

Majd csak Yves Congar *Jalons pour une théologie du laicat*¹³⁵ c. műve lesz az – más szerzők munkásságával együtt –, amely a 20. század közepén elkezd ki dolgozni a laikátus teológiai alapjait¹³⁶, mely munkát végül a II. Vatikáni Zsinat fogja beérlelni.

2.5.2. A CIC (1917) hatalomszemlélete

Miután áttekintettük a régi törvénykönyv laikus krisztushívókról alkotott elképzelését, röviden be szeretném mutatni, hogy milyen képet rajzolt az első kodifikáció az egyházi hatalom természetéről, mely összekapcsolódik az előző alfejezetben vizsgált kérdésfelvetéssel is.

Amikor a hatalom természetét kutatjuk a zsinat előtti irodalomban, szükségképpen az egyházi rend szentségére kell figyelmünket fordítani. Rögtön itt mutatkozik meg az egyik első nagy különbség az ordó szentségében. Míg az 1917-es CIC építve a kor egyháztanára a szent rend presbiteri fokozatából indult ki (és ehhez viszonyítva beszélt nagyobb és kisebb rendekről), addig a II. Vatikáni Zsinat nyomán már a püspöki fokozat fogja az egyház hatalom teljességét birtokolni és így belőle lesz logikusan levezethető minden más szolgálat és tisztség.

Az 1917-es törvénykönyv 196. kánonja¹³⁷ megállapítja, hogy az egyházban joghatósági hatalom, azaz kormányzati hatalom (*potestas iurisdictionis seu regiminis*) létezik. Ezeket külső vagy belső fórumon lehet gyakorolni. A törvényhozó megegyező értelemben használja a *potestas iurisdictionis* és *potestas regiminis* fogalmakat. Ezenkívül nem találunk speciálisabb, szoros értelemben vett fogalmat a joghatóságra a régi törvénykönyvben. E fogalom tartalma azonban már nem a római jogi jelentésének felel meg, hanem a jogtörténet során fent bemutatott általános értelelemhez látszik igazodni.¹³⁸

¹³⁴ LONGHITANO A., *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989. 16.

¹³⁵ CONGAR, Y., *Jalons pour une théologie du laicat*, Paris 1952.

¹³⁶ Vö. MÖRS DORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*, in *RDC* 10 (1960/1961), 215–216.

¹³⁷ CIC (1917) 196. c. „Potestas iurisdictionis seu regiminis quae ex divina institutione est in Ecclesia, alia est fori externi, alia fori interni, seu conscientiae, sive sacramentalis sive extra-sacramentalis.”

¹³⁸ PLATEN, P., *Die Ausübung kirchlicher Leitungsgewalt durch Laien. Rechtssystematische Überlegungen aus der Perspektive des „Handelns durch andere“*, Essen 2007. 13.

Az 1917-es CIC logikája szerint a legfőbb egyházi hatalmat a főpapok gyakorolják, így e módot a rendes („*ordinarii*”) jelzővel illelhetjük.¹³⁹ Rajtuk kívül még a klerikusok is viselhetnek kormányzati hatalmat, melyet a 118. kánon a következőképpen fogalmaz meg: „*Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac pensiones ecclesiasticas obtinere.*”¹⁴⁰ E ponton fontos kiemelni, hogy a régi kódexben a tonzúra felvételétől számított valaki klerikusnak.¹⁴¹ A 108. kánon 1. §-a tartalmazza a „*saltem*” kifejezést, mely arra figyelmeztet, hogy bár a klerikusi állapot a tonzúra felvételéből származik, felvétele mégsem jelenti annak teljességét.¹⁴² Ugyanezen kánon 3. §-a tovább részletezve a klerikusi állapotot kijelenti, hogy isteni rendelésből (*ex divina institutione*) az egyházi rendnek három fokozata van (püspök, pap, diakónus), de ezekhez egyházi rendeléssel (*ex Ecclesiae autem institutione*) továbbiak járulnak.¹⁴³ Ha azonban például a laicizálás lehetőségének szempontjából¹⁴⁴ megvizsgáljuk az isteni és egyházi rendelés folytán meglévő rendeket, úgy arra a megállapításra juthatunk, hogy a klerikusi rendet, mint olyat elsőként a diakónus viseli.

A 108. kánon 3. §-a, illetve a 118. kánon értelmében az egyházi hatalom kettős természetű: rendi (*potestas ordinis*) és joghatósági hatalomból (*potestas iurisdictionis*) áll. A rendi hatalomban nem a nép vagy esetleg a világi hatalom hozzájárulásával részesülnek az arra rendelt személyek, hanem a szent rend (*ordo*) által. A joghatósági hatalom a kánoni küldetés (*missio canonica*) által válik a személy sajátjává, előbbtől azt elválasztani nem lehet.¹⁴⁵

Azzal azonban, hogy a 118. kánon úgy fogalmaz, hogy csakis a klerikusok képesek elnyerni rendi és joghatósági hatalmat, beleérti azokat a kisebb rendeket felvett személyeket is, akik az ordó szentségében még nem részesültek.¹⁴⁶ Így e helyütt akár önellentmondást is felfedezhetne az olvasó az 1917-es CIC-ben, hiszen az ordó szentségében nem részesült klerikusok gyakorolhatnának kormányzati tevékenységet.

Az eddigiek alapján tehát megállapítható, hogy az 1917-es CIC felfogása szerint laikusok alapvetően nem részesülnek sem rendi sem pedig joghatóság vagy kormányzati

¹³⁹ CIC (1917) 198. c.

¹⁴⁰ CIC (1917) 118. c.

¹⁴¹ Vö. CIC (1917) 108. c. 1. §

¹⁴² MÖRSDORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*, in RDC 10 (1960/1961) 218.

¹⁴³ CIC (1917) 108. c. 3. §. „*Ex divina institutione sacra hierarchia ratione ordinis constat Episcopis, presbyteris et ministris; ratione iurisdictionis, pontificatu supremo et episcopatu subordinato; ex Ecclesiae autem institutione alii quoque gradus accessere.*”

¹⁴⁴ Vö. CIC (1917) 211. c.

¹⁴⁵ CIC (1917) 109. c.

¹⁴⁶ AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in DPM 10 (2003) 100.

hatalomban. A kormányzati hatalom tekintetében azonban beszélhetünk még rendes és delegálti hatalomról¹⁴⁷ (*potestas iurisdictionis ordinaria - potestas delegata*), mely felosztást a hatályos jogrendszer is ismeri.¹⁴⁸ A törvénykönyv a rendes hatalom mellett megbízottit is említ. Peter Platen munkájában¹⁴⁹ hosszan vizsgálja, hogy lehetséges-e delegálás útján joghatósági hatalommal megbízni a klérushoz nem tartozó személyt. A 199. kánon kijelenti, hogy lehetőség van a rendes hatalommal rendelkező személy számára azt egészben vagy részben delegálni („*ex toto vel ex parte delegare*”). Roderich Erwin von Kienitz¹⁵⁰ a 118. kánon alapján képtelennek tartja a laikus személyeket arra, hogy joghatósági hatalmat gyakoroljanak. Hasonló véleményt képvisel a témában Klaus Mörsdorf, aki „áthatolhatatlan akadályról” beszél a világiak esetében a pásztori hatalomban való részvétel kapcsán.¹⁵¹ Ezt azzal magyarázza, hogy a kánonjog rendszere igyekszik egységet képezni a rendi és kormányzati hatalom között az abszolút ordináció keretében. Figyelemreméltó azonban, hogy egyik szerző sem kategorikusan zárja ki a világi hívek fent említett részvételi lehetőségét, hanem megengednek néhány kivételt, így például bizonyos fokú közreműködés figyelhető meg a pásztori feladatokban a hitoktatásban (vö. 1333. c. 1. §), a vagyonkezelésben (1521. c. 2. §) és kegyúri jog gyakorlása során (1455. c.). Itt említhetjük meg még a pápai kinevezéssel rendelkező esetleges laikus követek estét. Éppen e következetlenség hatására bizonyos szerzők úgy vélték¹⁵², hogy a 118. kánon kapcsán inkább csak tisztán egyházi törvényről (*ius mere ecclesiasticum*) beszélhetünk, mely alól a hatóság engedélyével kivételt lehet tenni. Így azonban már nem tartható az az állítás, hogy a laikusok már az 1917-es CIC-ben is ipso facto képtelenek lennének a hatalom gyakorlásában történő közreműködésre.

A vizsgált kódexben is megtalálható a hatalom három funkcióra történő bontása, azonban nem egy kánonban – mint az új kódexben¹⁵³ –, hanem több különbözőben. A Piusz-Benedek-féle törvénykönyv a bírói hatalom tekintetében is ragaszkodik az egyes jogforrásokban szereplő szabályokhoz. Így, – ahogyan már a *Liber extra* és a *Liber sextus* esetében is¹⁵⁴, – az első fokon a helyi ordinárius gyakorolja a bírói funkciót, illetve bírói

¹⁴⁷ CIC (1917) 196–210. c.

¹⁴⁸ CIC 131. k.

¹⁴⁹ PLATEN, P., *Die Ausübung kirchlicher Leitungsgewalt durch Laien. Rechtssystematische Überlegungen aus der Perspektive des „Handelns durch andere”*, Essen 2007. 41–49.

¹⁵⁰ KNIENITZ, E. R., *Die Gestalt der Kirche. Eine Einführung in Geist und Form des kirchlichen Verfassungsrecht*, Frankfurt am Main 1937. 221.

¹⁵¹ MÖRSDORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*, in RDC 10 (1960/1961) 226.

¹⁵² Vö., PLATEN, P., *Die Ausübung kirchlicher Leitungsgewalt durch Laien. Rechtssystematische Überlegungen aus der Perspektive des „Handelns durch andere”*, Essen 2007. 43.

¹⁵³ CIC 135. k. 1. §

¹⁵⁴ X I.31.1.; VI.I.16.7.

hatalmat.¹⁵⁵ Hogy ki számít a fenti értelemben *ordinarius loci*-nak, arról nem egy elvont definíciót ad a törvényhozó, hanem taxatívén felsorolja az egyes hivatalokat, illetve személyeket.¹⁵⁶ A részegyházak vezetői bírói hatalmukat maguk vagy mások által gyakorolhatják. A megyéspüspököknek kötelező kineveznie egy rendes bírói hatalommal rendelkező officiálist, aki őt mint bírót képviseli.¹⁵⁷ Az officiálist helyettesen segítheti munkájában. A nagyobb jelentőségű ügyeket bírói kollégiumnak kellett tárgyalni, amelynek a tagja volt vagy az officiális vagy pedig a viceofficiális, és más zsinati, illetve zsinaton kívüli bíró.¹⁵⁸

Ha megvizsgáljuk a kollégium és a kollégiumban helyet foglaló bírók hivatalát a '17-es kódex tükrében, akkor a következő megállapításokra juthatunk. Számos szerző képviseli azt az álláspontot, miszerint az egyes bíró rendes hatalommal rendelkezik.¹⁵⁹ Azonban a kódexben is problémás a kollégium hatalmának eredete és tagjaihoz való viszonya. Mindenesetre érdemes leszögezni, hogy a 118. kánon szerint is csak klerikusok képesek („*soli clerici possunt*”) kormányzati hatalmat viselni, és így bírói hatalmat gyakorolni.¹⁶⁰

Érdemes megfigyelni, hogy a kódexet magyarázó kézikönyvekben többször találkozunk még a kormányzati hatalom értelmezésénél a „*societas perfecta*” kifejezéssel, mely mintegy indokként szolgál a kormányzati hatalom meglétére.¹⁶¹ Ugyanakkor mindenképpen előremutató elképzelés, hogy Bánk József szerint „a hatalom nem csupán parancsokban nyilvánul meg, hanem a közösség, a hívek érdekét *szolgáló odaadásban* teljesedik ki”.¹⁶²

Végezetül röviden ki kell térni a kormányzati hatalomhoz kapcsolódó hivatalfogalomra is. A Piusz-Benedek-féle gyűjtemény két leírást szerepeltet a hivatal kapcsán: egy szoros és egy tág értelemben vett definíciót. A 145. kánonban elsőként a tágabb értelmű körülírás szerepel: „*Officium ecclesiasticum lato sensu est quodlibet munus quod in spiritualem finem legitime exercetur*”. Ezt követi rögtön a szorosan vett meghatározás: „*stricto autem sensu est munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum conferendum, aliquam saltem secumferens*

¹⁵⁵ CIC (1917) 1572. c. 1. §

¹⁵⁶ CIC (1917) 198. c. 1. §

¹⁵⁷ CIC (1917) 1573. c.

¹⁵⁸ CIC (1917) 1574. c.

¹⁵⁹ ROBERTI F., *De processibus*, Roma 1929. 280.; AYMANS, W., *Kollegium und kollegialer Akt im kanonischen Recht*, München 1969. 65.

¹⁶⁰ AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*. in *DPM* 10 (2003) 103.

¹⁶¹ BÁNK J., *Kánoni jog I.* Budapest 1960. 546.; vö. RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 297–348.

¹⁶² Mt 20,24-28.

participationem ecclesiasticae potestatis sive ordinis sive iurisdictionis.” Mivel az előbbi kánon alapján e hivatal betöltése a rendi vagy joghatósági hatalom valamilyen részesedésével jár, ezért laikus elvileg nem tölthet be a szó szoros értelmében vett hivatalt a 17-es CIC normái szerint.¹⁶³ A hivatal definíciójának problematikájára bővebben a hatályos törvénykönyv elemzésénél térek ki.

A régi kódex kormányzati hatalom képe a fentiek után a következőképpen összegezhető. Ahogyan a történeti áttekintésben is láthattuk azt, az egyházban megjelenő hatalom szinte teljesen szétvált a *potestas ordinis* és a *potestas iurisdictionis* fogalmára. Az, hogy az ordó szentségében részesült személy képességéből vezették le a joghatósági hatalmat, megmagyarázza a szent hatalom kérdéskörének klerikalizálódását, illetve azt, hogy miért nehézkes – a modern törvényhozás fényében – az ezen ordóból nem részesült hívek és a „*potestas iurisdictionis*” kapcsolatának pontos megrajzolása. Mörsdorf egyik tanulmányában a hatalmi egységének kettős megvalósulási módját a szőlőtőről mondott bibliai példabeszéddel szemlélteti¹⁶⁴: az Úr két erőt említ, mely munkál az egyházban. Az egyik a szőlőtőből származik és étellel látja el a szőlővesszőket. A másik a szőlősgazdától származik, mely eltávolítja azon gallyakat, melyek terméketlenek és megtisztít másokat, hogy még több gyümölcsöt tudjanak teremni. Mindkét erő isteni eredetű és egyaránt működik az egyházban a szentségi és joghatósági hatalom kettőségében. A szentségi hatalom az élet alapelve, melyet annak birtokosan nem tud elveszíteni. A pásztori (joghatósági) hatalom a rend alapelve. Ez már előbbivel ellentétben elveszíthető amennyiben birtokosának működése az egyház életének és munkájának kárára van. E két hatalom azonban isteni eredetében mégis egységes.

¹⁶³ Vö.: GILLESPIE, K., *Ecclesiastical office and the participation of the lay faithful in the exercise of sacred power. Towards a theological and canonical understanding of the mutual orientation in the sign of Christ*, Roma 2017. 19.

¹⁶⁴ MÖRSDORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*, in *RDC* 10 (1960/1961) 223. Vö.: Jn 15,1–11 „*Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám pedig a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, amely nem hoz rajtam gyümölcsöt, lemetsz, és minden termőt megtisztít, hogy többet teremjen. Ti már tiszták vagytok az ige által, amelyet mondtam nektek. Maradjatok bennem, és én tibennetek. Miként a szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem. Én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők. Aki bennem marad, és én őbenne, az bő termést hoz, mert nálam nélkül semmit sem tehettek. Ha valaki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad; összeszedik, tűzre vetik és elég. Ha bennem maradtok, és az én ígéim tibennetek maradnak, kérjétek, amit csak akartok, és megkapjátok. Azáltal dicsőül meg Atyám, hogy sok gyümölcsöt hoztok, és tanítványaim lesztek. Ahogy engem szeretett az Atya, úgy szerettelek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, mint ahogy én is megtartottam Atyám parancsait, és megmaradok az ő szeretetében. Azért mondtam nektek ezeket, hogy az én örömöm bennetek legyen, és örömetök teljes legyen.*”

3. A II. Vatikáni Zsinat

3.1. Bevezetés

XXIII. János pápa a legutóbbi egyetemes zsinat összehívásakor az egyház és a róla alkotott kép kapcsán az „*aggiornamento*” fogalmát tűzte ki egyik célul. A II. Vatikáni Zsinat 1965-ös lezárulta után szinte azonnal az egyháztörténészek kutatásának tárgyává vált és így napjainkra bőséges szakirodalom áll rendelkezésre összehívásáról, előkészítéséről, a négy ülészakának menetéről és eredményeiről. A zsinat után kirajzolódó *communio*-teológiával¹⁶⁵ való foglalkozásnak újabb lökést adott a zsinat ötvenéves évfordulója.

„A zsinat tulajdonképpeni célkitűzése az Egyház belső életének a megújítása volt. Egyházunk ugyanis XII. Piusz pápaságának vége felé, az 1950-es évek végére megmerevedett, nagyon mély válságba jutott, mert nem oldotta meg a modern élet problémáit, a XX. század elején jelentkezett modernizmus kérdését. A zsinat felismerte, hogy az Egyházat élő szervezetté kell tenni, amely képes hozzászólni a mai ember legégetőbb problémáihoz. A másik nagy program volt a különböző keresztény felekezetekkel újra felvenni egy élő, igazi párbeszédet, sőt nemcsak az elszakadt keresztényekkel, hanem a különböző világvallásokkal és az ateistákkal is. Harmadik fontos pontként felvetődött, hogy az Egyháznak szembe kell néznie a mai világgal, annak tényleges problémáival, és választ kell adnia rájuk. Ha megkíséreljük a zsinat szellemiségét röviden vázolni, látnunk kell, hogy a II. Vatikáni Zsinat definíciókat nem adott, inkább feladatot jelölt ki: nyitni a világ felé, hogy az Egyház közeledjen a világ felé és a világ is az Egyházhoz.”¹⁶⁶ 1965 után újból és újból felvetődött az egyház évezredek hagyományába való beilleszthetősége kapcsán a folytonosság és szakadás kérdése, mely végső soron a zsinati dokumentumok hermeneutikájának problematikája is. „A zsinat utáni teológiák nézőpontjából – amint azt Joseph Ratzinger már 1975-ben leszögezte – »az egész zsinat olyan progresszív mozgalomként« értelmeződik, »amely a tradicionalizmustól még épp hogy csak elszakadó kezdet, az egyházzal szülő konstitúció után lépésről lépésre jut el a lekipásztori konstitúcióig és az azt környező szövegekig – a vallásszabadságról és a világvallások iránti nyitottságról –, amelyek ekként mintegy útmutatóul szolgálnak a folytatódó vándorláshoz, amely nem tűr

¹⁶⁵ Vö. BOLLIG, M., *Einheit in der Vielfalt. Communio als Schlüsselbegriff des christlichen Glaubens im Werk von Gisbert Greshake*, Würzburg 2004.

¹⁶⁶ FILA B., *A II. Vatikáni Zsinat maradandó jelentősége*, http://www.kathaz.hu/docs/Fila_Bela_Zsinat.pdf (2017. 10. 31.)

*megtorpanást, hanem kitartó előrehaladást igényel az egyszer már megtalált irányban».*¹⁶⁷ Így tehát amikor akár a kormányzati hatalom természetét, akár a világi krisztushívők megjelenését vizsgálja a kánonjogtudomány a zsinati szövegek nyomán, nem lehetséges eltekinteni napjaink dogmatikus kérdésfelvetéseitől, melyek a II. Vatikáni Zsinat értelmezést hivatottak kutatni.

A most következő fejezetben be szeretném mutatni a zsinat témám számára releváns megállapításait. Elsőként azt az egyháztani paradigmaváltást veszem górcsú alá, mely a *Lumen gentium* kapcsán bekövetkezett. Ez alapján meg kell vizsgálnunk, hogy az egyházzal mint Isten népéről alkotott képben hogyan lehet elhelyezni a pappá nem szentelt személyeket. Ezt követően az egyházi hatalom megjelenésének kérdését elemzem és azt, hogy miként foglalja ismételtén egységbe a történelem során egyre inkább szétvált rendi és kormányzati hatalmat a zsinati teológia. Végezetül áttekintem, a krisztusi hármasság küldetés formáját és az abba történő bekapcsolódás teológiai lehetőségét.

3.2. A *Lumen gentium* egyháztani fordulata

A II. Vatikáni Zsinat egyik legjelentősebb egyháztani eredménye abban áll, hogy szakítva az egyoldalú *societas perfecta* elképzelésével szentírási fogalmakkal igyekezett meghatározni saját magát, mint Isten népét, illetve mint a Krisztusban hívők közösségét.¹⁶⁸ Így amikor a világi krisztushívők saját tulajdonságait és teológiai valóságát határozom meg, nem feledkezhetünk el arról a tágabb egyháztani háttérrel, melyben valódi helyüket elfoglalják. Otto Hermann Pesch gondolatmenet alapján¹⁶⁹ tehát *Apostolicam actuositatem* nem értelmezhető pusztán önmagában, hanem az mintegy az egyházzal szülő dogmatikai konstitúció „végrehajtása” illetve alkalmazása a világi hívek tevékenységének tekintetében. Már az AA 1. pontja rögtön hangsúlyozza is e szoros kapcsolatot: „*Isten népe apostoli tevékenységét hangsúlyozni akarván a Szentséges Zsinat komoly figyelemmel fordul a világi Krisztus-hívők felé, akiknek az Egyház küldetésében betöltött sajátos és szükséges szerepét már több alkalommal említette. A világi hívek apostolkodása ugyanis keresztény hivatásuk közvetlen következménye, ezért sohasem hiányozhat az Egyház életéből.*”¹⁷⁰ Az előbbi

¹⁶⁷ SCHELKSHORN H., *A II. Vatikáni Zsinat: diskurzus a modernségről. Filozófiai észrevételek a zsinat hermeneutikájának kérdéséhez*, <http://www.merleg-digest.eu/a-ii-vatikani-zsinat-diskurzus-a-modernsegről/> (2017. 10. 31.)

¹⁶⁸ LG 9.

¹⁶⁹ PESCH, O.-H., *Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Wirkungsgeschichte*, Kevelaer 2012. 206.

¹⁷⁰ AA 1.

megállapítás miatt elsőként a *Lumen gentium* egyháztanába szükséges elhelyezni Isten népének előbb említett tagjait.

3.2.1. Isten népe és a *communio*

„XXIII. János pápa 1960. június 5-én hozta létre az egyházzól szóló dogmatikus határozatot előkészítő bizottságot, melynek elnökéül Ottaviani bíborost nevezte ki. Közismert, hogy Ottaviani a két tökéletes társaságról (*societas perfecta*) alkotott felfogás egyik klasszikus teoretikusa volt.”¹⁷¹ Az 1962. októberében a zsinat megnyitására Rómába érkező püspököket Ottaviani bíboros által vezetett *De doctrina fidei et morum* előkészítő bizottság sémája fogadta.¹⁷² Ez azonban stílusa, felosztása és tartalma miatt nagyon hamar heves ellenállást váltott ki a zsinati atyákból.¹⁷³ Az első sémában felmerülő témák (egyháztagság, az egyház üdvözítő tevékenysége, a püspök hivatal, szerzetesek állapota, egyház és állam viszonya, az evangélium hirdetése, laikusok) később vagy külön dokumentumokban kerültek részletes kifejtésre, vagy a *Lumen gentium* keretein belül nyertek átdolgozást egységes, koherens szöveggé. Dolgozatomnak nem tárgya a *Lumen gentium* egyházzól szóló dogmatikus konstitúció keletkezéstörténetének áttekintése vagy a zsinati aulában laikusokról szóló vita bemutatása¹⁷⁴, hiszen ez külön disszertációt igényelne, éppen ezért a vonatkozó részek tartalmi elemzésére igyekszem fókuszálni.

Ahogy arra Szabó Péter is rámutat, a zsinattal megszűnt az az egyháztani egységes elképzelés, mely által Isten nép pusztán csak egy modellel leírható lett volna.¹⁷⁵ A katolikus egyház így magát ettől fogva nem pusztán mint vezetőket és vezetettek közösségét, „hierarchilógikus” egymás alá és fölé rendeltséget definiálta, hanem nyitott lett új fogalmak bevezetésére, melynek szükségszerűen alkotmányjogi következményei voltak. A II. Vatikáni Zsinat és annak egyházzól szóló dokumentuma következetesen szakítani kívánt az egyoldalú jogi nyelvezet használatával és inkább teológiai képekben igyekezett mondandóját bemutatni. Ennek következményeként a konstitúció az egyházzól – utalva XII.

¹⁷¹ SZUROMI Sz. A., *Karl Rahner szerepe a II. Vatikáni zsinat egyházzól szóló dogmatikus konstitúciójának megszületésében*, in *Vigilia* 69 (2004/11) 829.

¹⁷² *Schema Constituitonis Dogmaticae de Ecclesia* (1962. 11. 23.), in *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani Secundi Vol I. Pars IV.*, Vatican 1970–1999. 12–91.

¹⁷³ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 110–112.

¹⁷⁴ LONGHITANO A., *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989. 19–23.

¹⁷⁵ SZABÓ, P., *Az Egyházkép egy hangsúlyváltása (LG II.). A 'Isten népe' modell kánonjogi aspektusai*, in PUSKÁS A., *A Szent Titok vonzásában. A hetvenéves Fila Béla köszöntése*, Budapest 2003. 313.

Piusz pápa *Mystici Corporis* c. enciklikájára – mint Krisztus misztikus testéről¹⁷⁶, és mint Isten népéről beszél¹⁷⁷. Már a 8. pontja kifejti kettős természetét, melyben a látható és láthatatlan kegyelmi közösség egy egységet alkot: „Az egyetlen közvetítő, Krisztus szent Egyházát, a hit, a remény és a szeretet közösségét, ezen a földön látható szervezetként alapította és tartja fenn szüntelen, s általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De a hierarchikus szervezettel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat nem szabad két valóságnak tekintenünk, hanem emberi és isteni elemekből álló, egy összetett valóságot alkotnak.”¹⁷⁸ Emellett az egyház Krisztusban szentség, mely a mind annak látható, mind pedig láthatatlan dimenzióját meghatározza.

Ki kell azonban azt is jelenteni, hogy az egyházat leíró új fogalmiság bevezetésével nem haladta meg a korábbi kánoni jog saját kettőségét, melyben a krisztushívőket laikusok és klerikusokra szokás osztani.¹⁷⁹ Hibás is lenne egy tévesen demokratizált egyházkép, hiszen maga a zsinat is hierarchikusan rendezett közösségről beszélt.

Amennyiben megvizsgáljuk a *Lumen gentium* második fejezetét, úgy világossá válik, hogy abban Isten népe – mely címet a fejezet is viseli – központi fontossággal bír. „Úgy tetszett Istennek [...] néppé tegye őket, mely Őt igazságban megismeri és szentül szolgál Neki.”¹⁸⁰ „Miként pedig a pusztában vándorló, test szerinti Izraelt már Isten Egyházának hívták, úgy a jelen világban élő, s az eljövendő és maradandó várost kereső új Izraelt is Krisztus Egyházának nevezik, hiszen Krisztus szerezte meg tulajdon vérén, betöltötte a saját Lelkével és ellátta a látható és társas egység szükséges kellékeivel.”¹⁸¹

Isten népe azonban – ahogyan már a kifejezésben is megjelenik – alapvetően közösségi jellegű. Gerhard Ludwig Müller megállapítása alapján kijelenthetjük, hogy a *communio*, azaz az előbb említett isteni nép közösségi formában történő megvalósulása, ugyancsak a zsinati egyháztan központi fogalma.¹⁸² A latin „*communio*” kifejezés illetve görög megfelelőjének („*koininía*”) a kezdetek óta meghatározó szerepe van az egyházzal szülő kijelentésekben.¹⁸³ A kifejezésnek azonban igen széles tartalmi árnyalatai ismertek annak

¹⁷⁶ LG 7., 26., 54.

¹⁷⁷ LG 9–17.

¹⁷⁸ LG 8.

¹⁷⁹ Vö. CIC 207. k.; SZABÓ, P., *Az Egyházkép egy hangsúlyváltása (LG II.). A 'Isten népe' modell kánonjogi aspektusai*, in PUSKÁS A., *A Szent Titok vonzásában. A hetvenéves Fila Béla köszöntése*, Budapest 2003. 318.

¹⁸⁰ LG 9a.

¹⁸¹ LG 9c.

¹⁸² MÜLLER, G-L., *Katholische Dogmatik*, Freiburg 2005², 579.

¹⁸³ RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Die Communio als Strukturprinzip der Kirche und ihre Rezeption im CIC/1983*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* 97 (1988) 217.

függvényében, hogy azt teológiai, egyháztani vagy épp kánonjogi környezetben szemléljük. A közösség megjelenési horizontja is kettős: míg ha azt vertikális síkon vizsgáljuk, akkor a Szentháromság és a személy közötti krisztológiai gyökerű kapcsolatot értünk alatta, addig ha horizontális dimenzióját domborítjuk ki, akkor főként egyháztani – emberek közötti – közösségfogalomhoz érünk. Jelen dolgozatomban e második értelemre helyezem a hangsúlyt.

3.2.2. Isten népének tagjai

Miután a zsinat megalapozta egyháztanát a fenti alapfogalmakkal, az alábbiakban vessünk egy pillantást arra, hogy kik azok, akik e *communio*t alkotják? „Az Úr Krisztus, az emberek közül választott főpap az új népet »Istennek és Atyjának országává és papjaivá tette«. A megkereszteltek ugyanis az újjászületés és a Szentlélek kenete által lelki házzá és szent papsággá szenteltetnek”¹⁸⁴. Azzal, hogy a keresztségben nyert kegyelmek által születnek újjá a krisztushívők azért, hogy a krisztusi papság közös részét gyakorolják, nemcsak az egyetemes papság tanítása került megfogalmazásra, de a keresztség egyháztani helyzete is felértékelődött. Így már nem az ordóban való részesülés lett a szinte egyedüli megkülönböztető kritérium Isten népe körében, hanem annak egységes alapjait megteremtő keresztség szentsége válik központi jelentőségűvé.¹⁸⁵

Csupán e fenti közös szempontok lefektetése után tematizálja a zsinati tanítás a hívek közösségét (*communio fidelium*) hivatása szerint: „A hívők közös papsága és a szolgálati, azaz hierarchikus papság – jóllehet nemcsak fokozatilag, hanem lényegileg különböznek egymástól – egymásra vannak rendelve; mert mindegyik a maga sajátos módján Krisztus egy papságából részesedik.”¹⁸⁶ A papság mindkét természete a krisztusi papságból való részesedés által válik papi jellegűvé, mely így részt vesz a tanítás, megszentelés és kormányzás sajátos feladataiban. A LG előbbi idézet szakaszában kijelenti, hogy az egyetemes és szolgálati papság egymáshoz rendeltetett. Ez azonban nem pusztán egy külsődleges megjelenési formája „két hivatásnak”, hanem bensőleg is elgondolható eredeti egység. Ez abból is látható, hogy a szolgálati papságba történő felvétel nem szünteti meg az egyetemes papság kegyelmi adományait és karakterisztikáját, pusztán csak kiegészíti azt,

¹⁸⁴ LG 10a

¹⁸⁵ Vö. LONGHITANO A., *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989. 23–24.

¹⁸⁶ LG 10b

annak szolgáló dimenziójával.¹⁸⁷ „Az új szövetség papjait hivatásuk és felszentelésük elkülöníti Isten népén belül, de nem azért, hogy eltávolodjanak e néptől vagy bárki másától, hanem azért, hogy teljesen annak a munkának éljenek, melyet az Úr szánt nekik.”¹⁸⁸

A papság előbb elemzett kettős megvalósulási formája egymástól nem fokozat szerűen, hanem lényegileg különül el. Ez azt jelenti, hogy a szolgálati papság nem jobban részesül a krisztusi papságból, hanem másként, mely főként a papság és püspökség esetében *in persona Christi capitis* történő cselekvési minőségben válik láthatóvá.¹⁸⁹ E teológiai adottság azonban semmiképp nem szemlélhető öncélú módon, hanem pusztán csak az egyház szövetében nyeri el értelmét: „Az Úr Krisztus Isten népének lelkipásztori gondozására és szüntelen gyarapítására egyházában különféle szolgálatokat alapított, melyek az egész test javát célozzák. A szent hatalommal fölsruháztott szolgák ugyanis testvéreiknek szolgálnak”.¹⁹⁰ E kontextusban Sabine Demel¹⁹¹ kiemeli a LG 12. pontjának jelentőségét, mely kijelenti: „A hívők összessége [...] a Szentlélek kenetének birtokában van.”¹⁹²

Az egyháztan ilyen formában történő megalapozásával el lehet kerülni tehát annak veszélyét, hogy a krisztusi közösség újra „tanítók és annak engedelmes végrehajtói”, „vezetők és vezetettek” kettőségére hulljon szét. Ez pedig végső soron azt eredményezi, hogy az egyetemes papságban részesült világi krisztushívek mellett a szolgálati papság is sajátos feladatára tud koncentrálni úgy, hogy azt ne homályosítsák el olyan funkciók, melyek pusztán a történelem során – feleslegesen – rakódtak rá.

3.2.3. A világi hívek szerepe a zsinati teológiában

A világiakról szóló egyházi tanítás szükségességére érzékletesen mutat rá Wright Pittsbourgh-i püspök zsinati felszólalásában: „Négy évszázad telt el a reformáció óta, s a

¹⁸⁷ MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 116–118.

¹⁸⁸ PO 3.

¹⁸⁹ GRILLMEYER, A., *Kommentar zum II. Kapitel von Lumen gentium* in: LThK Bd. 12, 182.

¹⁹⁰ LG 18.

¹⁹¹ DEMEL, S., *Vom bevormundeteten zum mündigen Volk Gottes – und wieder zurück? Über die Verantwortung der Laien in der katholischen Kirche*. in MEIER, M., D., PLATERN, P., REINHARDT, H., SANDERS, F., *Rezeption des zweiten Vatikanischen Konzils in Theologie und Kirchenrecht heute. Festschrift für Klaus Lüdicke zur Vollendung seines 65. Lebensjahres*. Essen 2008. 100.

¹⁹² LG 12a.

hívők azóta várnak a katolikus egyháztól egy ünnepélyes szöveget saját helyükre és méltóságukra”.¹⁹³

A *Lumen gentium* megteremtette az alapot arra, hogy a világi hívek egyházi feladatokat is elláthassanak. „*Jézus Krisztus, a legfőbb és örök főpap, mivel tanúságtételét és szolgálatát a világi hívek által is folytatni akarja, Lelkével élteti és szüntelenül serkenti őket minden jó és tökéletes cselekedetre. Azoknak ugyanis, akiket bensőségesen a maga életéhez és küldetéséhez kapcsol, saját papi hivatalából is részt ad*”¹⁹⁴.

Az egyházzól szóló dogmatikus konstitúció összeállítása során az abban előadott egyháztan következetes alkalmazását figyelhetjük meg: míg első fejezetében az egyház saját szentségi eredetét, kettős valóságát és dogmatikai tulajdonságait fejt ki, addig tagjairól elsőként a második fejezetben nem mint klerikusokról vagy laikusokról, hanem mint a keresztség szentsége által megszentelt krisztushívőkről beszél. Ezt követi az egyház hierarchikus szerkezetének bemutatása a dokumentum harmadik fejezetében, végül pedig a témánkat szorosán érintő negyedik fejezet foglalkozik a világi hívekkel. E részt az első és második zsinati ülés szak kritikus vitái után a harmadik periódus meglehetősen gyorsasággal és magas támogatottsággal fogadta el.¹⁹⁵

3.2.3.1. A világi hívek helye és méltósága

„*A Szent Zsinat miután tárgyalt a hierarchia hivatalairól, készséggel fordítja figyelmét azokra a Krisztus-hívőkre, akiket világi hívekként neveznek.*”¹⁹⁶ Peter Hünemann a *Lumen gentium*hoz írt kommentárjában már rögtön az elemzett fejezet első mondatára hívja fel az olvasó figyelmét. Bár a magyar fordítás stilisztikai okok miatt nem adja vissza, azonban a szöveg latin eredetijében szerepel a laikusokra vonatkozó „*status*” kifejezés. A jogi korrelációban jogállásnak fordítható fogalmat a konstantini fordulattól kezdődően a püspökökre alkalmazták. A középkor folyamán pedig a papi és szerzetesek is saját jogállást kaptak.¹⁹⁷ A zsinati szöveg ilyen bevezetése jelzi azt a jogi súlyponteltolódást, melyet a

¹⁹³ La Documentation Catholique, 1454. sz. 1351. hasáb, idézi: CASANOVA, A., *A II. Vatikáni zsinat*, Budapest 1971. 264.

¹⁹⁴ LG 34. Vö., VITALI, D., *Lumen gentium. Storia, Commento, Recezione*, Roma, 2012. 95–104.

¹⁹⁵ HÜNERMANN, P., *Theologischer Kommentar zur dogmatischen Konstitution über die Kirche*. in *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil, Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2011. 460.

¹⁹⁶ LG 30. „*Sancta Synodus, muneribus Hierarchiae declaratis, libenter animum advertit statui illorum christifidelium qui laici nuncupantur.*”

¹⁹⁷ HÜNERMANN, P., *Theologischer Kommentar zur dogmatischen Konstitution über die Kirche*. in *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil, Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2011. 462.

dolgozatomban is vizsgálók.¹⁹⁸ A *Lumen gentium* tehát mint saját státusszal, „állással” rendelkező közösségről beszélt az egyházon belül a világi személyekről. „*A fölszentelt [...] pásztorok ugyanis tudják, hogy Krisztus nem arra rendelte őket, hogy egyedül hordozzák az Egyház üdvözítő küldetését a világ felé, hanem az ő nagyszerű hivataluk az, hogy úgy gondozzák a híveket és ismerjék el az ő szolgálataikat és karizmáikat, hogy valamennyien a maguk módján együtt munkálkodjanak a közös művön.*”¹⁹⁹ A dokumentum a fel nem szentelt hívekre egyszerre használja a krisztushívők (*christifideles*) és a világi (*laici*) kifejezéseket.

„*Világi hívőkön itt az egyházi rend és az Egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjain kívül az összes Krisztus-hívőt értjük; tudniillik azokat, akik a keresetséggel Krisztus testébe épültek, Isten népét alkotják és Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalának a maguk módján részeseiként az egész keresztény nép küldetését teljesítik az Egyházban és a világban.*”²⁰⁰ Az 1988-ban megjelenő *Christifideles laici* kezdetű szinódus utáni buzdítás²⁰¹ 14. pontjában a *Lumen gentium*ból ismert krisztusi hármasság küldetés teológiával igyekszik bemutatni a krisztushívők rendeltségének teológiai dimenzióját, mely egyben méltóságuk és egyenlőségük megalapozása is.²⁰² A zsinati logika szerint a fel nem szentelt személyek egyházi küldetésben való részvételét a keresetségben kapott – és a többi beavató szentségben kiteljesedő – kegyelmi ajándék alapozza meg, mely őket a maguk módján (*suo modo*) részesíti a krisztusi hármasság feladatban.

A fentiekben bemutatott egyháztani szerep miatt megilleti őket sajátos méltóságuk, melyben minden krisztushívő egyenlő módon osztozik. „*Egy tehát az Isten választott népe: »Egy az Úr, egy a hit, egy a keresetség« (Ef 4,5). A Krisztusban nyert újjászületésből eredően közös a tagok méltósága, közös az istengyermekség kegyelme, közös a meghívás a tökéletességre, egy az üdvösség, egy a remény és osztatlan a szeretet. Krisztusban, az egy Egyházban tehát nincs különbség sem faji vagy nemzeti, sem társadalmi vagy nemi alapon*”.²⁰³

¹⁹⁸ Megjegyzendő azonban, hogy a világiak állására találunk már utalást a CIC (1917) vonatkozó kánonjaiban is. Itt is használja a törvényhozó a status kifejezést.

¹⁹⁹ LG 30.

²⁰⁰ LG 31.

²⁰¹ IOANNES PAULUS PP. II, *Christifideles laici*, in AAS 81 (1989) 393–521.

²⁰² 208. k.

²⁰³ LG 32b.

3.2.3.2. A laikusok részesedése a krisztusi hármaskörből és ennek következményei

A világi hívők papi, prófétai és királyi felkentsége már Szent Ágoston 26. zsoltárhoz írt magyarázatában is felfedezhető: „Ezt a Dávidot felkenték mint királyt. Akkor csak a királyt és a papot kenték föl; abban az időben csak ez a kettő volt fölkent személy. A két személy előképe volt az eljövendő egy királynak és papnak, mindkét hivatal az egy Krisztus viseli, és ezért Krisztusnak nevezik a »felkentet«. Nemcsak a mi Főnk kapta meg a fölkenést, hanem az Ő teste, mi magunk is.”²⁰⁴ Így „a világi hívők Krisztus hármaskör, papi, prófétai és királyi hivatalából való részesedésének gyökere, a keresztségi fölkenés a bérmálásban bontakozik ki, az Eucharishtiában teljesebbé és nyeri életető erejét.”²⁰⁵ „A világiaknak, mivel részesei Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, aktív szerepük van az Egyház életében és működésében. Az Egyház közösségein belül annyira szükséges a munkájuk, hogy nélküle a legtöbb esetben nem lehet teljesen eredményes a lekipásztörök apostolkodása. Mert az igazán apostoli lelkű világi hívek [...] szakértelmük fölkinálásával hatékonyabbá teszik a lekipásztörök munkát és az Egyház javainak kezelését.”²⁰⁶ Az egyetemes papság teológiai megalapozása azonban nemcsak a zsinati dokumentumokban keresendő, hanem – ahogyan azt már részben láttuk is – bőséggel rendelkezik szentírási alapokkal is, elég csak a Kiv 19,5-6; Iz 61,6; 1 Pét 2,4-10; Jel 1,6; 5,9-10 említése.²⁰⁷

Az *Apostolicam actuositatem* megfogalmazása szerint az egyházban nincs többé pusztán passzív „rész”, hanem az egysége miatt minden tag saját küldetését igyekszik megvalósítani.²⁰⁸ E kijelentés megszüntet minden olyan egyháztani felosztást, mely addig a krisztusi közösséget aktív és passzív résztvevőkre osztotta volna²⁰⁹ és így egy alapvető kiindulópontja a laikusok tevékenysége kapcsán. Az AA 1. pontjának második bekezdésében hosszan sorolja a zsinat azon okokat és változásokat, melyek a világiak apostolkodását megkívánják. Éppen ezért lehetőséget kellett nyitni a CIC (1917) azon 682.

²⁰⁴ SZENT ÁGOSTON, *Enarrationes in Psalmos*, XXVI, II, 2, 1. “Unctus est enim ille ut rex. Et solus tunc ungebatur rex, et sacerdos: duae istae illo tempore unctae personae. In duabus personis praefigurabatur futurus unus rex et sacerdos, utroque munere unus Christus, et ideo Christus a chrismate. Non solum autem caput nostrum unctum est, sed et corpus eius nos ipsi.” http://www.augustinus.it/latino/esposizioni_salmi/index2.htm (2017. április 1.)

²⁰⁵ CL 14.

²⁰⁶ AA 10.

²⁰⁷ HÜNERMANN, P., *Theologischer Kommentar zur dogmatischen Konstitution über die Kirche*. in *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil, Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2011. 302.

²⁰⁸ AA 2. „Miként az eleven testben egyetlen tag sem teljesen tétlen, hanem a test életével együtt annak tevékenységében is részesedik, ugyanígy Krisztus testében is, ami az Egyház, "a tagok betöltik az erejükhez szabott feladatkört, és így növekszik az egész test" (Ef 4,16).”

²⁰⁹ Vö. MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 123.

kánonjának felülvizsgálatára, amely pusztán arra biztosított jogot a világi személyeknek, hogy klerikusoktól lelki javakat kapjanak. Ezzel tulajdonképpen a zsinat helyezte át a hangsúlyt az addigi „vezetettek” és „vezetők” dichotomikus laikusi és klerikusi megkülönböztetéséről.²¹⁰

„Az Isten népében összegyűlt és Krisztus egy testében egy fő alá foglalt világi hívők, bárkik legyenek is, arra hivatottak, hogy élő tagként [...] minden erejüket az Egyház növekedésére és folytonos megszentelésére fordítsák. A világi hívek apostolsága részesedés magának az Egyháznak üdvözítő küldetésében, melyre maga az Úr rendeli őket a keresetséggel és a bérmlással. A szentségek pedig, különösen az Eucharisztia, közlik és táplálják azt az isten- és emberszeretetet, mely az egész apostolság lelke. A világi hívek különösen arra hivatottak, hogy jelenlévővé és tevékenyé tegyék az Egyházat olyan helyeken és körülmények között, ahol csak általuk lehet az Egyház a föld sójává.”²¹¹ Éppen ezért „az Egyház nincs igazán megalapítva, nem él igazán és nem tökéletes jele Krisztusnak az emberek között, ha a hierarchia mellett nem áll és dolgozik vele együtt a világi hívők komoly rétege. Az evangélium ugyanis nem verhet mély gyökeret valamely nép lelkivilágában, életében és tevékenységében a világi hívők aktív jelenléte nélkül.”²¹² E megállapítások azonban nem jelentik azt, hogy a krisztushívői közösségen belül minden határ elmosódnak. Pont ellenkezőleg, maga a zsinat emeli ki, hogy e közös meghívottság kettős hivatásban ölt testet: „Bár egyeseket Krisztus akarata tanítóknak, a misztériumok sáfárainak és pásztoroknak rendelt mások javára, teljesen egyenlő mindnyájuk méltósága és tevékenysége minden hívő közös feladatában, Krisztus Teste építésében. A különbség ugyanis, melyet az Úr tett a fölszentelt szolgák és Isten népének többi tagja között, kapcsolatot hoz magával, mert a pásztorok és a többi hívek kölcsönös összefüggésben vannak egymással”.²¹³

3.2.3.3. A világi hívek apostoli küldetése

„A világi hívek apostolsága részesedés magának az Egyháznak üdvözítő küldetésében, melyre maga az Úr rendeli őket a keresetséggel és a bérmlással. [...] Így minden laikus a neki juttatott adományokból eredően egyszerre tanúja és eleven eszköze az Egyház

²¹⁰ SZABÓ, P., *Az Egyházkép egy hangsúlyváltása (LG II.). A 'Isten népe' modell kánonjogi aspektusai*, in PUSKÁS A., *A Szent Titok vonzásában. A hetvenéves Fila Béla köszöntése*, Budapest 2003. 313–318.

²¹¹ LG 31.

²¹² AG 21.

²¹³ LG 32c

*küldetésének »Krisztus ajándékozásának mértéke szerint«.*²¹⁴ A fel nem szentelt személyek apostoli szolgálatának alapjai kapcsán ki kell emelni a részesedést (*participatio*), mely kifejez, hogy sajátosan a szentségi rendeltségük miatt (keresztség és bérmálás) részesülnek az egyház küldetésében. A LG 33. pontjában végső soron tehát az egyház, mint krisztushívői közösség apostoli küldetése fejeződik ki. Ahogyan arra Yves Congar is utal, az apostoliság alapelve már a kezdetektől fogva jelen volt az egyház, mint közösség elképzelésében, mely bár Krisztus által választott apostolokkal indult, azonban később mégis minden krisztushívőt bekapcsolt.²¹⁵ A keresztségben tehát egyszerre jogot és kötelezettséget kap minden hívő²¹⁶ – így a fel nem szentelt laikusok is – hogy az apostolkodásban részt vállaljon.²¹⁷ A világiak apostolkodása az egyetemes egyház apostoli küldetésének részét képezi, tehát attól előbbi el nem szakadhat, és az egyháztól vezetettnek kell lennie.

A zsinat a LG 33-ban a világi hívek üdvözítő küldetéséről beszél (*missio salvifica*). Elemezve azonban a többi zsinati dokumentumot azt láthatjuk, hogy ez nem mindig egyezik meg szoros értelemben az apostoli küldetés (*missio apostolica*) kifejezéssel, inkább annak gyűjtőfogalmaként értelmezhetjük.²¹⁸

A laikusok apostoli küldetésüket a krisztusi hármasság feladatának gyakorlásával saját módjukon tudják teljesíteni. „*Jézus Krisztus, a legfőbb és örök főpap, mivel tanúságtételét és szolgálatát a világi hívek által is folytatni akarja, Lelkével élteni és szüntelenül serkenti őket minden jó és tökéletes cselekedetre.*”²¹⁹ E szolgálat ölthet egyéni és közösségi formát egyaránt.²²⁰ A hármasság küldetésben való sajátos részesedés módjait az AA 10. pontja fejt ki bővebben: „*A világiaknak, mivel részesei Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, aktív szerepük van az Egyház életében és működésében. Az Egyház közösségein belül annyira szükséges a munkájuk, hogy nélküle a legtöbb esetben nem lehet teljesen eredményes a lelkipásztorok apostolkodása. Mert az igazán apostoli lelkű világi hívek – miként azok a férfiak és nők, akik Pált segítették az evangelizálásban – gondoskodnak a testvérek szükségleteiről, és fölüdítik a pásztorok és a többi hívő lelkét. Közösségük liturgikus életéből a tevékeny részvétellel táplálkozva vállalják a közösség apostoli munkájából rájuk eső részt; az Egyházhhoz tudnak vezetni nagyon eltávolodott embereket; főleg a hitoktatással*

²¹⁴ LG 33.

²¹⁵ CONGAR, Y., *Die apostolische Kirche*, in FEINER, J.–LÖHRER M. (Hgg.), *Mysterium Salutis. Grundriß einer heilsgeschichtlichen Dogmatik, Bd. IV 1.*, Einsieden, 1965–1976. 538–539.

²¹⁶ CIC (1983) 208., 211., 225. kk.

²¹⁷ HALLERMANN, H., *Die Vereinigungen im Verfassungsgefüge der lateinische Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1999. 195.

²¹⁸ RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Sendung in der Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 175–176.

²¹⁹ LG 34.

²²⁰ AA 17–18.

tevékenyen közreműködnek Isten igéjének hirdetésében; szakértelmük fölkinálásával hatékonyabbá teszik a lelkipásztori munkát és az Egyház javainak kezelését. A közösségi apostolkodás jól látható példája a plébánia, mely a különböző embereket összefogja és bekapcsolja az Egyház egészébe. Szokják meg a világiak, hogy papjaikkal szoros egységben dolgozzanak a plébánián, s hogy önmaguk és a világ problémáit és az emberek üdvösségébe vágó kérdéseket közös megtárgyalás és megoldás végett vigyék az egyházi közösség elé; saját egyházi családjuk minden apostoli és missziós kezdeményezéséhez erőik szerint ajánlják föl segítségüket.”²²¹

Az AA előbb idézet pontjában már konkrétan is megfogalmazza, hogy milyen módon képesek benső egyházi hivatalokba is bekapcsolódni a pappá nem szentelt személyek. Bátorítja őket a részegyházban való mind komolyabb szerepvállalást, hogy *„ápolják magukban az egyházmegyéhez tartozás tudatát, melynek a plébánia egy sejtje; főpásztoruk hívására kapcsolódjanak be az egyházmegyei munkába”²²²*. Ennek a munkának lehet része az egyházmegyei lelkipásztori tanácsban, az egyházmegyei szinóduson vagy részleges zsinaton való részvétel. Ezeken kívül – ahogyan arra a zsinat utáni *Christifideles laici* is felhívja a figyelmet – *„a püspöki konferenciák tanulmányozzák annak lehetőségét, mind nemzeti, mind regionális szinten, miként lehet fejleszteni a világi Krisztus-hívőkkel, férfiakkal és nőkkel a konzultációt és együttműködést; így mérlegelni lehet a közös problémákat és világosabbá válhat mindannyiuk egyházi közössége”²²³*.

3.2.3.4. A világi hívek és a hierarchia

A laikusok egyházban végzett munkája nem lehet teljesen autonóm, minden kánoni rendelkezéstől mentes. *„A világi hívek, mint minden Krisztus-hívő, keresztény engedelmisséggel, készségesen fogadják el mindazt, amit a felszentelt pásztorok Krisztus képviselőiként mint tanítók és vezetők kimondanak az Egyházban.”²²⁴* A *Lumen gentium* 37. pontjában részletesebben is kifejtik a zsinati atyák ennek területét és lehetőségeit. E közös működést elsősorban a kétoldalú kommunikációnak kell jellemeznie. *„Tudásukhoz, illetékességükhöz és rátermettségükhöz mértén szabadságukban áll, sőt olykor kötelességük is, hogy véleményt nyilvánítsanak az Egyház javát illető dolgokban. Ha mód van rá, mindez*

²²¹ AA

²²² AA 10.

²²³ CL 25.

²²⁴ LG 37b

az Egyházban az e célra alapított intézmények által történjen, és mindig igazmondóan, bátran, okosan, tisztelettel és szeretettel azok iránt, akik szent hivataluk alapján Krisztus személyét képviselik.”²²⁵ Amikor azonban a felszentelt pásztorok tanítóként és vezetőként nyilvánulnak meg irányukban, úgy keresztényi engedelmisséggel kell szavukat fogadniuk. Az ilyen szellemben kialakuló kezdeményező és őszinte légkör lehet csak az, melyben megvalósulhat a pásztorok támogató vezetése. „A fölszentelt pásztorok viszont ismerjék el és támogassák a világi hívek méltóságát és felelősségét az Egyházban; szívesen használják föl okos tanácsukat, bizalommal ruházzanak rájuk feladatokat az Egyház szolgálatára, hagyjanak nekik szabadságot és teret a cselekvésben, sőt kezdeményezésre is bátorítsák őket. Atyai szeretettel figyelmesen vegyék fontolóra Krisztusban a világi hívek kezdeményezéseit, véleményeit és kívánságait. Azt a jogos szabadságot, mely a földi társadalomban mindenkit megillet, a pásztorok tisztelettel ismerjék el.”²²⁶

Ezek fényében kettős viszony fedezhető fel a klérus és a laikusok között, amikor utóbbiak az egyház küldetésében vesznek részt. Ha ezt saját nevükben teszik, magán módon, és így válnak a társadalomban Krisztus tanújává, úgy nincs szükségük az illetékes egyházi hatóság engedélyére, hiszen keresztényi hivatásuknak tesznek csak eleget hitük tanúságtévő megélésével. Amikor azonban már hivatalos módon, nyilvánosan akár saját, akár klerikusi kezdeményezésre kapcsolódnak be a hármass feladat megvalósításába, főként amikor ezt már nem saját nevükben teszik, hanem az egyházi hatóság támogatásával, úgy teljes engedelmisséggel tartoznak pásztoraik iránt.

3.2.3.5. Kitekintés és összefoglalás

Azzal, hogy világi hívek részeseivé váltak a krisztusi hármass küldetésnek, már feladat is hárul rájuk. Ennek aktualizálásaként fogható fel a *Chrisifideles laici* dokumentum 23. pontja, mely a fenti megállapítások alapján hangsúlyozza szerepüket: „Az Egyház üdvözítő küldetése nem csupán azon szolgák által valósul meg, akik az egyházi rend szentségében részesültek, hanem a világi Krisztus-hívők révén is; ők ugyanis megkeresztelt állapotuk és sajátos hivatásuk erejében, mindenki a maga mértéke szerint, részt vesznek Krisztus papi, prófétai és királyi tiszttségében.” Ennek következménye, hogy el a lelkipásztoroknak el kell

²²⁵ LG 37a

²²⁶ LG 37c

ismerni „*a világi Krisztus-hívők szolgálatait, hivatalait és feladatait, mivel ezek szentségi alapja a keresztség, a bérmlás, és sok esetben a házasság szentsége.*”²²⁷

A szinódusi dokumentum, idézve a 230. kánont elismeri azt a lehetőséget, hogy bizonyos liturgikus feladatokat is ellássanak e hívők, melyek alapvetően papi jellegűek, ugyanakkor mégsem szükséges hozzájuk az ordó. Ebből adódóan a fent említett lelkipásztori jellegű munka esetében „*amikor egy kiegészítő tevékenységet végeznek, az közvetlenül és formálisan a lelkipásztortól kapott hivatalos megbízás erejéből lesz törvényessé; és konkrét megvalósulásakor az egyházi tekintély irányítása alatt áll.*”²²⁸ A szinódus azonban bizonyos visszasságokra és helytelen gyakorlatokra is figyelmeztetett, így felhívta a figyelmet a szolgálati és általános papság összekeverésének veszélyére, a szubszidiaritás elvének helytelen értelmezésére, a világi hívek „klerikalizálódásának” problémájára illetve arra, hogy „*az egyházi rend szentségére épülő szolgálattal párhuzamos egyházi struktúrát hoznak létre.*”

A *Christifideles laici* 23. pontja – mely elemzésem középpontjában áll – alapvetően a világi hívek az istentiszteleti cselekményekben és lelkipásztorkodásban betöltött szerepével foglalkozik, melyek kétségtől kívül sajátosan belső egyházi feladatok. A téma számára különös fontossággal bír a fent említett dokumentum következő kijelentése: „*a világi Krisztus-hívőkre bízhatnak bizonyos tevékenységeket, melyek, jóllehet kötődnek a lelkipásztorok saját feladataihoz, mégsem követelik az egyházi rend szentségi karakterét.*” Ennek valós és jogos lehetőségét azonban nem csak a szinódus utáni buzdítás, de maga a *Lumen gentium* is elismeri, illetve támogatja: „*E kivétel nélkül minden Krisztus-hívőt érintő apostolságon kívül más módokon is bevonhatók a világi hívek közvetlenebb együttműködésre a hierarchia apostoli munkájába [...] arra is alkalmasak, hogy a hierarchia fölvegye őket egyes olyan egyházi munkakörökbe, melyek lelki célt szolgálnak.*”²²⁹ A zsinat utáni új egyházi hivatal fogalom egyik megalapozásával találkozhatunk itt, mely már nem ragaszkodik ahhoz, hogy hivatalt – még ha az nem is kötődik a papi funkciók végezéséhez – felszentelt személy tölthessen csak be. Ilyen funkciók lehetnek az egyházi közigazgatásban meglévő, az egyházi hatalom gyakorlásához lazán vagy szorosabban kötődő egyes hivatalok, melyekről dolgozatom további részében bővebben szót ejtek. Ezek ellátásához nem elégséges azonban egy bizonyos rövid előkészület, hanem előrelátó tervezéssel, felsőfokú tanulmányokkal készülnek bizonyos belső egyházi feladatok elvállalására egyes világi személyek.

²²⁷ CL 23.

²²⁸ AA 24.

²²⁹ LG 33.

Értelemszerűen az ő esetükben ezeket szem előtt kell tartani az AA 22. fényében: „különösképpen tiszteletre és pártfogásra méltók az Egyházban azok a világiak – akár házasok, akár nem –, akik szaktudásukkal véglegesen vagy legalább bizonyos időre egy-egy intézménynek és műveinek szolgálatára szentelik magukat. Az Egyháznak nagy örömet szerez, hogy állandóan növekszik azoknak a világiaknak a száma, akik sajátos szolgálataikat följajánlják az apostoli társulatoknak és műveknek, akár hazájukon belül, akár nemzetközi szinten, akár missziók és az újonnan sarjadt egyházak katolikus közösségeiben”.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat az egyházzal és a világi hívekről szóló dokumentumaival megteremtette azt a kiegyensúlyozott és biblikus illetve patrisztikus alapokon nyugvó egyháztant, melybe már beleilleszthetővé váltak az egyház azon tagjai is, akik nem részesülnek az ordó szentségében. Így joggal mondhatjuk azt, hogy a II. Vatikáni Zsinat egy egyháztani szemléletváltást eredményezett. Sajátos küldetésükben részesei lettek a keresztség kegyelmeiben a krisztusi hármasság küldetésének, így maguk is felelőssé váltak az apostolkodás ügyéért. A fenti gondolatok összegzéseként láthatjuk, hogy amikor a különböző egyházi fórumok negative nyilatkoznak a világi hívek egyházzal történő szorosabb együttműködéséről, esetlegesen a lelki cél érdekében létesített belső hivatalok birtoklása miatt, ezt annak veszélye miatt teszik, hogy ezek gyakorlásával a világiak elveszítik „világi” mivoltukat.²³⁰ Véleményem szerint azonban egy ontológiailag gyökerező tulajdonságot – mint a világ felé szóló küldetés, mellyel egyébként nem csak a világiak rendelkeznek – nem veszíthetnek el azzal, hogy munkájukat az egyház szolgálatába állítva, annak intézményein keresztül végzi a világ megszentelését.

3.3. A II. Vatikáni Zsinat és az egyházi hatalom

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai túllépnek a rendi és joghatósági hatalom kettős értelmezésén, és helyette hatalomról (*potestas*), szent hatalomról (*sacra potestas*) és felhatalmazásról (*facultas*) beszélnek.²³¹

Amikor a zsinati teológia következetesen szent hatalmat említ, akkor nem csak az egyházban jelenlévő hatalom egy mélyebb dimenziójára szeretne rávilágítani, de szorosan

²³⁰ Vö. KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 9.

²³¹ KAISER, M., *Potestas iurisdictionis?*, in AYMANS, W.–EGLER, A.–LISTL, J. (Hgg.), *Fides et ius. Festschrift für Georg May zum 65. Geburtstag*, Regensburg 1991. 86.

összekapcsolja azt az egyház szentségéről szóló dogmatikus tanítással is.²³² Amikor a szent hatalomról szóló részeket elemezzük, elmondhatjuk, hogy azok a LG azon anyagát alkotják, melyek már a második szövegtervezettől kezdve benne voltak a dokumentumban, és kisebb változtatásokkal, – melyeket a harmadik sémában alkalmaztak – változatlanul kerültek be a konstitúció elfogadott szövegébe.²³³ A zsinaton azonban komoly vita tárgyát képezte a hatalom eredetének, természetének a kérdése, mely annak lezárultával sem fejeződött be, hanem egészen a mai napig tart. A mértékadó véleményeket két csoportba lehet sorolni. Egyes szerzők²³⁴ előszeretettel beszélnek német és a római iskoláról. Ezek teológiai bemutatását logikai szempontok miatt a 129. kánon kritikai olvasata során szeretném megtenni.

Meg kell továbbá említeni, hogy a fent nevezett szent hatalom („*sacra potestas*”) (LG 18,1) nem jogi eredetű kifejezés²³⁵, így azt a zsinat sem valamiféle kánoni értelemben használja, hanem elsősorban teológiai valóságát próbálja hangsúlyozni. A kifejezés háromszor jelenik meg a konstitúció szövegében, mindannyiszor egyes számban. Első alkalommal a LG 10b-ben szerepel, ahol is a szolgálati papságról úgy beszél, mint akik a szent hatalom birtokában kialakítják és kormányozzák a papi népet (*potestate sacra qua gaudet, populum sacerdotalem efformat ac regit*). A LG 18a-ban „*a szent hatalommal fölruházott szolgák testvéreiknek szolgálnak, [...] szabadon és rendezetten törekedve ugyanarra a célra, eljussanak az üdvösségre*”.²³⁶ Végezetül pedig a püspökök kormányzó tevékenységének egyik eszközeként szerepel a kifejezés (*verum etiam auctoritate et sacra potestate*). Összegezve a fentieket tehát elmondható, hogy a zsinati dokumentum fényében a szent hatalom – melyben nem csak a püspökök, de az áldozópapság is részesült – Isten népének kormányzatára és szolgálatára rendelt teológiai valóság, melyet biztosan birtokolnak az egyházi rend második fokában részesedett klerikusok. Eredetéről, karakterisztikájáról azonban nem találunk közelebbi megállapítást. A püspökszentelés során annak alanya a szent rend és így a rendi hatalom teljességében részesül a Szentlélek kegyelme által. Így megkapja a tanítói, megszentelői és kormányzó feladatokat, melyeket

²³² RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002. 374.; WASSILOWSKY, G., *Universales Heilssakrament Kirche. Karl Rahners Beitrag zur Ekklesiologie des II. Vatikanums*, Innsbruck–Wien 2001. 223–226; 283–303.

²³³ Vö. HELLÍN, F. (cur.), *Constitutio dogmatica de ecclesia Lumen gentium. Concilii Vaticani II Synopsis*, Città del Vaticano 1995. 153–285.

²³⁴ McDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 231–234.; FELIX, G., *Canon 129: The participation of christ's-lay-faithful in „potestas regiminis”*, 1993. 24–26.; PROVOST, J., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia Canonica* 18 (1983) 417–448. különösen is: 423–430.

²³⁵ MÖRSDORF, K., *De sacra potestate*, in *Apollinaris* 40 (1967) 41.

²³⁶ LG 18a

azonban csak a kollégium főjével és annak tagjaival való egységben képes gyakorolni.²³⁷ E rendből és hatalomból részesülnek a papszentelés által különösen is a presbiterek, akik így sajátos módon kerülnek így kapcsolatba a hármassal, illetve Krisztus papságával²³⁸ és missziós küldetésével.²³⁹ A laikusok részesedésének kérdésével önálló részek foglalkoznak dolgozatomban alábbi fejezetében.

Amikor az egyházban megjelenő küldetésről vagy hatalomról beszéltünk, úgy ezeket szükségszerűen Jézus Krisztus küldetéséből és hatalmából lehet – analógiás módon – levezetni. „Az Úr Krisztus Isten népének lelkipásztori gondozására és szüntelen gyarapítására egyházában különféle szolgálatokat alapított (in Ecclesia sua varia ministeria instituit), melyek az egész test javát célozzák.”²⁴⁰ „Az Úr Jézus, [...] megalkotta a tizenkettőt, hogy vele legyenek, és hogy elküldje őket hirdetni Isten Országát kollégiumként, azaz állandó testületként apostolokká tette őket, s e kollégium élére a közülük kiválasztott Pétert állította”.²⁴¹ Az egyházban így megjelenő hatalmi rendeltség – mely különböző tisztségekben (*munera*) és szolgálatokban (*ministerii*) – annak alapítójától Jézus Krisztustól eredeztethető.²⁴² Ez – illetve az a tény, hogy e hatalom teljes birtoklója a püspök – kellő megalapozást nyújt ahhoz, hogy a hatalomról való gondolkodás ne szakadjon ketté *potestas ordinis* és *potestas iurisdictionis* kettősségére. Véleményem szerint az a tény, hogy a hatalom ilyen (ős)eredetét Jézus Krisztushoz kötjük, annak gyakorlási minőségét is nagyban meg kell határozza.

A konstitúció következetesen szent hatalomról beszél, ezzel hangsúlyozni kívánja a kormányzati hatalom egységét²⁴³ és szentségi mivoltát. Ezt azért kellett megtennie, mert az 1917-es törvénykönyvig az egyházi hatalom mind fokozatosabban szakadt ketté rendi és joghatósági hatalomra, ahogyan azt az előző fejezetekben láttuk. A hatalom teljessége a püspöki rendben található meg, így annak eredete is a püspökké szenteléshez köti.²⁴⁴ E kormányzati hatalom jogfolytonosság útján kötődik az apostolokhoz.²⁴⁵ A hatalmat a zsinati tanítás, és éppen ezért a kódex is alapvetően „*potenciális*” módon szemléli. E potencialitás

²³⁷ Vö. LG 21b, CD 15a, LG 41b.

²³⁸ Vö. PO 2c, PO 7a, PO 10a, PO 1, 2b.d, 10a.

²³⁹ GHIRLANDA, G., *Potestà sacra (potestas sacra)*, in SALVADOR, C. C. – De PAOLIS V. – GHIRLANDA, G., *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, Milano 1993. 804–805.

²⁴⁰ LG 18a

²⁴¹ LG 19a

²⁴² HÜNERMANN, P., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2004. 405.

²⁴³ ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest 2005. 400. p.

²⁴⁴ LG 21a., KRAUS, G., *Kirche Gemeinschaft des Heils. Ekklesiologie im Geist des Zweiten Vatikanischen Konzils*, Regensburg 2012. 130.

²⁴⁵ XIII. LEÓ, *Est sane mulestum*, in ASS 21 (1888) 321–323.; Vö. LG 21b.

itt a következő formában érthető: a kormányzati hatalom tényleges gyakorlásához nem elégséges pusztán az arra való ontológiai képesség.²⁴⁶ Az e tekintetben megjelenő képesség illetve „hatalom” csak a kormányzati hatalom gyakorlásának ontológiai képességét jelenti, mely nem hatalmazza fel a személyt, hogy az adott helyzetben ezt alkalmazza is. A kánoni küldetés (*missio canonica*) adja meg az egyedi lehetőséget, hogy – legtöbbször egy egyházi hivatalon keresztül – eleget tegyen a krisztusi hármasküldetésnek az adott személy.²⁴⁷ Ezt támasztja alá a *Lumen gentium*hoz kiadott Előzetes Magyarázó Megjegyzés (*Nota explicativa praevia*) 2. pontja is.

3.3.1. A krisztusi hármasküldetés (*tria munera Christi*)

A zsinat másik jelentős teológiai újdonsága a hatalom kérdésével illetően abban rejlett, hogy hogy bevezette a krisztusi hármasküldetés (*tria munera Christi*) fogalmát. Jelen fejezetben nem vállalkozom a *terminus technicus* teljes tartalmi kifejtésére, hiszen az megtörtént már részben az előzőekben, részben pedig az egyes feladatok kifejtésénél külön is foglalkozom az egyes munusokkal, így inkább a fogalom történeti alakulására vetek egy pillantást.

E séma mindhárom eleme – külön, külön – már megtalálható az újszövetség teológiájában is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy e „háromszögletes egység” már kikristályosodott volna az ősegyház életében is. A Jn 14,6-ban szereplő formula („Én vagyok az út, az igazság és az élet”) egy krisztológiai hármasküldetésnek tekinthetjük és a Péter levélben illetve Jelenések könyvében megjelenő egységeket pedig a keresztény életre

²⁴⁶ *Nota explicativa praevia* (NEP) 2. Aliquis fit membrum Collegii vi consecrationis episcopalis et communione hierarchica cum Collegii Capite atque membris. Cf n. 22, § 1 in fine. In consecratione datur ontologica participatio sacrorum munerum, ut indubie constat ex Traditione, etiam liturgica. Consulto adhibetur vocabulum munerum, non vero potestatum, quia haec ultima vox de potestate ad actum expedita intelligi posset. Ut vero talis expedita potestas habeatur, accedere debet canonica seu iuridica determinatio per auctoritatem hierarchicam. Quae determinatio potestatis consistere potest in concessione particularis officii vel in assignatione subditorum, et datur iuxta normas a suprema auctoritate adprobata. Huiusmodi ulterior norma ex natura rei requiritur, quia agitur de muneribus quae a pluribus subiectis, hierarchice ex voluntate Christi cooperantibus, exerceri debent. Evidens est quod haec "communio" in vita Ecclesiae secundum adiuncta temporum applicata est, priusquam in iure velut codificata fuerit.

Quapropter signanter dicitur, requiri hierarchicam communionem cum Ecclesiae Capite atque membris. Communio est notio quae in antiqua Ecclesia (sicut etiam hodie praesertim in Oriente) in magno honore habetur. Non intelligitur autem de vago quodam affectu, sed de realitate organica, quae iuridicam formam exigit et simul caritate animatur. Unde Commissio, fere unanimi consensu, scribendum esse statuit: "in hierarchica communione". Cf Modum 40 et etiam illa quae dicuntur de missione canonica, sub n. 24.

Documenta recentiorum Summorum Pontificum circa iurisdictionem Episcoporum interpretanda sunt de hac necessaria determinatione potestatum.

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_lt.html (2017. 06. 16.)

²⁴⁷ ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest 2005. 400. p.

vonatkoztatottként szemlélnélhetjük. Ezekből azonban még nem vonható le az a következtetés, hogy a krisztusi hármasság küldetés akár a krisztológiai, akár pedig ekkleziológiai értelemben explicit módon megjelent volna már a Szentírásban.²⁴⁸

A hármasság krisztusi fenségcím sémájának egyik első megalkotója Cesareai Eusebios lehetett. Ezt írásaiban arra használta, hogy az ószövetség és a késői zsidó iratokból kiindulva kimutassa, Krisztust mint Felkentet már implicit módon messiás királynak, papnak és prófétának tekintették.²⁴⁹ Írásaiban azonban e hármasság formulát nem alkalmazza sem a keresztények megjelölésére általában, sem pedig az egyház egyes hivatalviselőire sem.²⁵⁰ Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az egyházatyák kora lesz az, mely az újszövetség kijelentéseinek csíráit összefoglalva megalkotja a hármasság krisztusi séma *krisztológiai* és *teológiai-antropológiai* dimenzióját. A hármasság formát – ahogyan Eusebios is tette – krisztusi fenségcímeként szemlélő szerzők nem alkalmazzák azt sem a keresztény népre, sem pedig különböző hivatalviselőkre. Akik pedig e hármasság egységet a krisztushívőkre implikálták (Aphraatesi Ternar, Aranyszajú Szent János, Festidius Eposcopus Briannorum), nem feltétlenül értelmezték azt egyszersmint krisztológiai dimenziójában. A rendelkezésre álló kutatások alapján azonban nem eldönthető, hogy ezek (krisztológiai és teológiai-antropológiai dimenzió) pontosan milyen korrelációban álltak egymással, mindazonáltal egy indirekt kapcsolat feltételezhető közöttük.

A II. Vatikáni Zsinatra azonban a hármasság krisztusi küldetés sémája gazdagodik és Georg Philips révén központi jelentőségre tesz szert. Az említett hármasság küldetés („*tria munera Christi*”) teológiáját – ahogyan azt Ludwig Schick is kimutatta tanulmányában²⁵¹ – Georg Philips nevéhez köti sok teológus és kánonjogász. Philips mellett meg szokás még említeni Ferdinand Walter német kánonjogászt is²⁵², ahogyan arra dolgozatom történeti részében magam is utaltam.

A II. Vatikáni Zsinat nem alkot meg semmilyen új „hármasság teológiát”, hanem az eredeti értelmezéséhez tér vissza. A zsinati egyháztan alapjául – ahogyan azt már az előbbi fejezetekben bemutatam – az „Isten népe” (*populus Dei*) fogalom szolgál. Így Isten ezen zárandokló közössége különböző, más és más szerepekkel bíró tagokból áll, melyek egymást

²⁴⁸ SCHICK, L., *Das dreifache Amt Christi und die Kirche*, Frankfurt am Main 1982. 51–54.

²⁴⁹ Vö. *Historia ecclesiae* I,3

²⁵⁰ SCHICK, L., *Das dreifache Amt Christi und die Kirche*, Frankfurt am Main 1982. 59.

²⁵¹ SCHICK, L., *Die Tria-Munera in den Schriften George Philips und in den Dokumenten des II. Vatikanischen Konzils*, in *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht* 32 (1981) 59–78. különösen is: 59–62.

²⁵² CATTANEO A., *Grundfragen des Kirchenrechts bei Klaus Mörsdorf*, Amsterdam 1991. 100.

kiegészítik és így egésszé formálják. Ez a *communio* pedig annyira szükséges, mint a tagok egymást kiegészítő funkciója a test számára.

Bár Philips hatása kétségtelen a hármasság tanításában, mégis található különbség a Philips-i „hármasság-teológia” és a zsinati tanítás között. Előbbi szerint Krisztus földi működése során gyakorolt prófétai, papi és királyi hatalmát mennybemenetele után (egészen a végidőben történő eljövételéig) földi helytartójára bízta, aki mint az egyház feje e krisztusi hármasság küldetését közvetíti az egyház tagjai számára.²⁵³ Ezzel szemben a zsinat azt a felfogást képviseli, hogy Jézus földi élete során e hármasság feladatát gyakorolta. Halála és feltámadása után ezt a prófétai, papi és királyi nép folytatja és viszi tovább, melyet a feltámadott Krisztus a tanítás, a szentségek és kormányzás által újra és újra irányít, megszentel és éltet.²⁵⁴ Összevetve tehát a két rendszert azt mondhatjuk, hogy míg az előbbiből nem lehet levezetni minden krisztushívőnek a hármasság küldetésben való közvetlen részesülését, addig utóbbinál ez problémamentes. A szentségekben való részesülés által Isten népének tagjai részesülnek saját módjukon Krisztus rájuk hagyományozott feladataiban.

Schick a fent idézett tanulmányában kimutatja, hogy e hármasság krisztusi küldetését három részre lehet bontani, illetve három aspektusát különíthetjük el, így már a patrisztikában is megjelentő megkülönböztetés alapján, beszélhetünk annak krisztológiai, egyháztani és hivatalteológiai dimenziójáról.

3.3.1.1. Krisztológiai dimenzió

Jézus Krisztus hármasság feladatáról szóló kijelentéseket már egyes patrisztikus szerzők (pl. Cesareai Eusebios) is közvetlenül alkalmazták a Megváltó személyére, így azoknak krisztológiai dimenziót is tulajdonítanak. E „hármasság-teológia” krisztológiai alkalmazásának egyik kiemelkedő alakja középkor végén maga Kálvin, aki „*Institutio Christianae Religionis*” művében írja a következőket: „ki a váltságának művét az Ő hármasság

²⁵³ „*Die ekklesiologischen Tria-Munera Phillips gehen von den heilswirksamen Munera Christi, dem Propheten-, Priester- und Königtum aus, die er als irdischer Mensch ausübt und nach seiner Himmelfahrt bis zu seiner Wiederkunft in Herrlichkeit vermittelt seines mystischen Leibes fortsetzt. Er hat sie seinem Stellvertreter auf Erden als dem Haupt der Kirche übergeben, durch den sie nach seiner Planung und Maßgabe, „wie durch einen Kanal“ zu allen Gliedern der Kirche überströmen.*” SCHICK, L., *Die Tria-Munera in den Schriften George Philips und in den Dokumenten des II. Vatikanischen Konzils*, in *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht* 32 (1981) 77.

²⁵⁴ „*Das II. Vatikanische Konzil sieht ebenfalls den Ausgangspunkt seiner Trilogien in Christus. Christus hat als irdischer Mensch ein dreifaches Amt ausgeübt. Dieses führt er nach seiner Auferstehung und Himmelfahrt in seinem prophetischen, priesterlichen und königlichen Volk und Leib weiter, den er, das Haupt, durch das dreifache Amt des Wortes, des Sakramentes und der Regierung ständig neu schafft, belebt und erhält. Für diesen Dienst hat er sich aus der Kirche Diener erwählt, die in ihn, das Haupt der Kirche durch die Weihe eingliedert werden und dann stellvertretend für ihn den Leib umsorgen.*” Uo. 77.

(prófétai, főpapi és királyi) hivatalának betöltésében valósítja meg.”²⁵⁵ Kálvin így a hármasság-teológiát megváltástani jelentéstartalommal bővítette. E reformátorral szinte párhuzamosan a *Catechismus Romanus* is elkezdte e hármas formula használatát, azonban megmarad annak patrisztikus gyökereinél, így azzal csak Krisztus szerepét, mint felkentet világítja meg.²⁵⁶ Az ószövetségi gyökerekkel rendelkező profétai, papi és királyi hivatallal Krisztus, illetve a megváltó művének méltóságát szeretnék kiemelni. A fentiek alátámasztásául az alábbi zsinati helyek szolgálnak:

„Isten ugyanis azért küldte el a Fiát, akit a mindenség örökösévé tett, hogy mindenki Tanítója, Királya és Papja, Isten fiai új és egyetemes népének a feje legyen.” (LG 13a)

„Világi hívőkön [...] az összes Krisztus-hívőt értjük; tudniillik azokat, akik a keresetséggel Krisztus testébe épültek, Isten népét alkotják és Krisztus papi, profétai és királyi hivatalának a maguk módján részeseiként az egész keresztény nép küldetését teljesítik az Egyházban és a világban.” (LG 31a)

„A papokat [...]a kapott fölszentelés és küldetés a tanító, pap és király Krisztus szolgálatába állítja.” (PO 1a)

A világi hívek pedig – részesei lévén Krisztus papi, profétai és királyi tisztségének – Isten egész népének küldetésén belül az Egyházban és a világban töltik be a maguk szerepét. (AA 2)

„A világiaknak, mivel részesei Krisztus papi, profétai és királyi feladatának [...].” (AA 10)

3.3.1.2. Egyháztani dimenzió

A vizsgált „*tria-munera*” egyháztani, illetve teológiai-antropológiai vetülete is patrisztikus alapokhoz nyúlik vissza. Aranyszájú Szent János a keresztényi létet úgy szemléli, mint amelyet a keresetségben ajándékba kaptunk, és mely alapvetően hármas jellegű, hármas küldetésre ad felhatalmazást. Elképzelése szerint a megkeresztelt a keresetségben a királyi, profétai és papi méltóságot kapja ajándékul, mely a szentség felvevőjét kifelé irányuló tanúságtételre indítja. A keresetség ilyen kegyelemként, méltóságként és adományként történő felfogása szintén ószövetségi gyökerekre megy vissza, ahol a király, a proféta és a pap Izrael számára különös jelentőséggel és méltósággal bírtak.

²⁵⁵ KÁLVIN J., *Institutio I-II. A keresztény vallás rendszere*, Budapest 2014.

²⁵⁶ SCHICK, L., *Das dreifache Amt Christi und die Kirche*, Frankfurt am Main 1982. 140.

A fenti gondolatmenetet a zsinati teológia továbbfejlesztve, a keresztyeni méltóság- és küldetéstudat megerősítéseként alkalmazza. *„Világi hívőkön itt az egyházi rend és az Egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjain kívül az összes Krisztus-hívőt értjük; tudniillik azokat, akik a keresztséggel Krisztus testébe épültek, Isten népét alkotják és Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalának a maguk módján részeseiként az egész keresztyen nép küldetését teljesítik az Egyházban és a világban.”*²⁵⁷

3.3.1.3. „Hivatalteológiai” dimenzió

A zsinat azonban a krisztológiai és egyháztani értelmezésen túl beszél a krisztushívők hármasságú küldetésének egyház hivatalaihoz kapcsolatos megjelenéséről is. Erre kiváló példaként szolgál a LG 20. pontja: *„A püspökök tehát segítőkkel, az áldozópapokkal és a szerpapokkal együtt átvették a közösség szolgálatát, Isten helyett állnak a nyáj élén, melynek – mint tanítómesterek, az istentisztelet papjai és a kormányzás szolgálói – pásztorai.”* A papság esetén ugyanezen logika alapján mutatja be munkájukat a LG 28. pontja.

A II. Vatikáni Zsinat *„tria-munera-Christi”* tanítását a szentelés alapozza meg, és az Krisztus a 12 apostolt elküldő parancsára megy vissza. A püspökök e hármasságú hivatalukban gyakorolhatják teljes mértékben főpapi hatalmukat, mely a kormányzati hatalom teljességét is jelenti egyben. A krisztusi hármasságú küldetés ezen utolsó dimenziója tehát elsősorban a hivatal és a hármasságú munus kapcsolatát hivatott hangsúlyozni.²⁵⁸

3.3.2. Következtetések

Az ordó szentségében a püspökök és áldozópapok sajátosan részesülnek a krisztusi hármasságú küldetésből, a tanítói, megszentelői és kormányzói feladatban (*munus*).²⁵⁹ A fel nem szentelt krisztushívők szintén részesülnek a kormányzati hatalom gyakorlásának képességéből a keresztség és bérmálás szentsége által sajátos módjukon, mellyel egyszerre az egyetememes papságra való „felszentelésüket” is elnyerik.²⁶⁰ *„A keresztyen hívő papsága, vagyis a részesülése Krisztus egyetlen és örök papságából a hitben válik valósággá,*

²⁵⁷ LG 31.

²⁵⁸ THEISEN, K. H., *Die Laien als kirchliche Richter*. h. n. 2006. 36–37.

²⁵⁹ Vö. LG 21b; CD 2b; LG 28a; PO 2c;

²⁶⁰ „Nomine laicorum hic intelleguntur omnes christifideles praeter membra ordinis sacri et status religiosi in Ecclesia sanciti, christifideles scilicet qui, utpote baptisate Christo concorporati, in Populum Dei constituti, et de munere Christi sacerdotali, prophetico et regali *suo modo participes facti*, pro parte sua missionem totius populi christiani in Ecclesia et in mundo exercent.” AA 2b.

*mégpedig a kereszténnyé válás alapeseményében, a keresztségben.*²⁶¹ Klaus Mörsdorf összekapcsolva szemléli a hármass krisztusi küldetés lényegét mind a laikusok, mind pedig a klerikusok esetében.²⁶² Mivel minden krisztushívő részesült a keresztségben a krisztusi hármass munusban (*sacerdotale, propheticum et regale*), ezért méltán viselhetik az ezekből származó feladatokat is („*munus sanctificandi, docendi et regendi*“).²⁶³ „*A világi hívek pedig – részesei lévén Krisztus papi, próféta és királyi tisztségének – Isten egész népének küldetésén belül az Egyházban és a világban töltik be a maguk szerepét. Valóban apostoli munkát végeznek [...]*”²⁶⁴ Mivel pedig részesült e krisztusi tisztségekben a beavató szentségek által, ezért „*kivétel nélkül minden Krisztushívőt érintő apostolságon kívül más módokon is bevonhatók a világi hívek közvetlenebb együttműködésre a hierarchia apostoli munkájába*”²⁶⁵. A zsinat természetesen nem határozza meg, hogy pontosan milyen formái lehetnek e tevékenységnek²⁶⁶, ez a II. Vatikáni Zsinat utolsó dokumentumaként is számon tartott új egyházi törvénykönyv feladata maradt.²⁶⁷ Megfigyelhetők azonban más szerzői vélemények is, amelyek e hármass sémában a laikusok szerepét, mint a klérus egy „meghosszabbított karját” szemlélik²⁶⁸. E megközelítés idegen azonban előbbieket jogos autonómiájától.

Klaus Mörsdorf álláspontját kiemelve e ponton is rá kell mutatni azonban arra a potenciális veszélyre, mely révén a hármass krisztusi küldetés tanát követve a hatalomról alkotott elképzelés három részre szakad. Az említett szerző rámutat²⁶⁹ azon elképzelés helytelenségére, mely e hármass séma alapján megszentelői, tanítói és kormányzó hatalomra szakítaná szét az egységes zsinati fogalmat.

Ahogy már dolgozatomban elején hivatkoztam Eicher²⁷⁰ véleményére, úgy e ponton is fel kell rá újra hívni a figyelmet. A fentebb bemutatott hármass séma jelentősége abban áll, hogy amíg az egyházi hatalom tekintetében a hierarchikus rétegződés dimenziója

²⁶¹ KAJTÁR E., *Királyi papság – szolgálati papság. Adalékok egy ekkleziológiai téma liturgikus vonatkozásainak megértéséhez*, in *Praeconia* 6 (2011) 11.

²⁶² AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 393.

²⁶³ AA 2.; AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in *DPM* 10 (2003) 105.

²⁶⁴ AA 2.

²⁶⁵ LG 33.

²⁶⁶ HÜNERMANN, P., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2004. 471.

²⁶⁷ A laikusok egyéb fontos teológiai tulajdonságaihoz lásd: BRUNETTI, M., *I laici nel diritto canonico, prima e dopo il Vaticano II.*, Torino 1987. Ezen belül is: 51–64.

²⁶⁸ Vö. WALF, K., *Mehrdeutige und lückenhafte Konzilsaussagen. Zur rechtlichen Relevanz der Ekklesiologie des II. Vatikanums*, in *Orientalium* 44 (1980), 115.

²⁶⁹ CATTANEO A., *Grundfragen des Kirchenrechts bei Klaus Mörsdorf*, Amsterdam 1991. 100.

²⁷⁰ EICHER, P., *Priester und Laien – im Wesen verschieden?*, in DENZLER, G. (Hg.), *Priester für heute*, München 1980. 34–50.

elszakította volna egymástól az egyház felszentelt és fel nem szentelt tagjait, addig a krisztusi hármaskör éppen ezt megakadályozva, egységbe foglalta őket, hiszen mindkettő ugyanabból a szolgálatból részesül eltérő módon. A hármaskör végső soron így Krisztussal (vertikális dimenzió) és ennek következtében egymással (horizontális dimenzió) is összekapcsolja őket a *communio* szövetében.

Összefoglalásképp elmondhatjuk, hogy a zsinat szakítani látszik az egyházi hatalom addigi felfogásával, mely a 20. századra szinte teljesen szétesett. E töredezett valóságot a „*sacra potestas*” fogalma forrasztja egybe. Az egyes dokumentumok e valóságból vezetnek le – a „*tria munera Christi*” tanításon keresztül – mind a hierarchia, mind pedig a fel nem szentelt hívők egyházban betöltött szerepét.

4. Kormányzati hatalom természete az Egyházi Törvénykönyvben

Az előbbi fejezetekben az egyházi hatalomról alkotott elképzelések történelmi fejlődését vizsgáltam meg az ókeresztény kortól kezdődően, az 1917-ben kihirdetett kódexen át, egészen a II. Vatikáni Zsinatig. Láthattuk, hogy az addigi fejlődési iránnyal szemben a II. Vatikáni Zsinat újszerű módon közelítette meg a kérdést, bevezetve a krisztusi hármasság küldetés (*tria munera Christi*) és a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalmát. A zsinat lezárultával megkezdődött az a törvényalkotási folyamat, melyet kodifikációnak nevezünk.²⁷¹ Ennek elsődleges feladata volt a zsinati tanítása, a *communio* teológia jog nyelvére történő lefordítása. A következő fejezetben a laikusok és a kormányzati hatalom viszonyát fogom áttekinteni a hatályos kódex fényében.

Először a kormányzati hatalom természetét kell megvizsgálni főként a 129. kánon fényében. Ennek kapcsán fel szeretném vázolni a világi hívek hatalomban történő közreműködésének elméleti alapjait. Ezt követően meg kívánom világítani az egyházi hivatal új fogalmát, mely a 228. kánon kapcsán lehetővé tette, hogy bizonyos alkalmas krisztushívők jogképességgel rendelkezzenek arra, hogy a pásztorok felvegyék őket egyes egyházi hivatalokba. E két kánon tulajdonképpen formailag és tartalmilag megalapozza a kooperáció lehetőségét: míg a hivatal megteremti a jogi keretet a konkrét feladat elvégzésére, addig a hatalomban való közreműködés az egyes hivatalhoz tartozó cselekvések jogi alapjait biztosítja. Mindezeket azonban harmonizálni szükséges a 274. kánonnal, mely csak klerikusok számára látja elérhetőnek azokat a hivatalokat, melyek ellátásához rendi vagy kormányzati hatalom szükséges. A következő fejezetben tehát a vizsgált kérdésemet e három metszésponton keresztül igyekszem úgy bemutatni, hogy közben a világi személyek közreműködésének lehetőségre fordítom figyelmem.

4.1. A kormányzati hatalom (CIC 1983 129. k.)

4.1.1. Bevezetés

Krisztus Urunk apostolait arra hívta meg, hogy az ő nevében hirdessék az örömhírt és számukra ehhez megadta a szükség eszközeit is.²⁷² A hatalom az évszázadok során a kézfeltétel és ima által hagyományozódott az egyház felszentelt szolgálóira. Felmerült

²⁷¹ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005. 87. p.

²⁷² Vö. Jn 20,21; Mk 16,15; Jn 20, 23.

azonban annak kérdése, hogy valóban csakis az ordó szentségéhez köthető e hatalomra való képesség? Úgy is felfogható a kérdés, hogy mennyiben részesedhetnek ebben olyan személyek, akik az ordó szentségét nem nyerték el, azonban a keresztség és a bérálás szentsége által az egyház teljesjogú tagjai lettek?

A laikus hatalomviselés kérdése az egyházi jogrendben igen komplex és máig vitatott téma, ezért nem lehetséges, hogy anélkül vizsgáljuk az egyház küldetésében való világi részvételt, hogy annak lehetőségét megteremtő hatalomban való közreműködést nem tekintem át. Elsőként tehát a téma átfogó törvényeként (*lex generalis*) szolgáló 129. kánont kell elemezni, és kimutatni a 2. §-ban megjelenő általános szabály pontos jelentését.

4.1.2. Kodifikációs előzmények

A hatályos törvénykönyvben a kormányzati hatalomról szóló 129. kánont az I. könyv VIII. címe alatt találjuk, mely egyben az említett egység bevezető kánonja is. Ahogyan azt Geroge Felix²⁷³ megjegyzi, a törvény mostani változata közel 15 éves kodifikációs munka eredményeként nyerte el mai formáját. A következőkben a törvényhozó szándékának jobb megismerése érdekében az említett kánon kialakulásának folyamatát szeretném röviden végigkövetni.

A 129. kánon – illetve főként a 1917-es kódex párhuzamos paragrafusai – forrásai között megtaláljuk a Tridenti Zsinat²⁷⁴ egyházi hatalomról szóló határozatait, illetve V. Márton pápa „*Inter cunctas*”²⁷⁵ kezdetű dokumentumát is. E források azonban a II. Vatikáni Zsinat szellemében²⁷⁶ kerülnek újra értelmezésre a vizsgált 129. kánonban.²⁷⁷ A ’17-es törvénykönyv a hatalom viselésének és gyakorlásának kérdését teljes mértékben az egyházi hierarchia és a rendi és joghatósági séma fényében értelmezte. Az egyházat mint tökéletes társaságot (*societas perfecta*) szemlélte²⁷⁸ más világi államok analógiájára és a célja

²⁷³ FELIX, G., *Canon 129: The participation of Christ's-layfaithful in „potestas regiminis”*, Roma 1993. 59.

²⁷⁴ „Si quis dixerit, non esse in novo Testamento sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum et nudum ministerium praedicandi Evangelium, vel eos, qui non praedicant, prorsus non esse sacerdotes: anathema sit.” (can. 1.); „Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam, divina ordinatione institutam quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris: anathema sit” (can. 6.) *Doctrina de Sacramento Ordinis*, in EHSES, Stephanus (ed.): *Concilii Tridentini Actorum*. Freiburg 1924. 621–622.

²⁷⁵ Art. 23.: „*Item, utrum credat, quod beatus Petrus fuerit vicarius Christus, habens potestatem ligandi et solvendi super terram*”; art. 33: „*Item, utrum credat, quod laicis ipsa ab eis auferre potestate propria non liceat*” in *Bullarium Romanum*, Vol. IV, Romae 1859. 674–675.

²⁷⁶ Vö. LG 31a

²⁷⁷ FELIX, G., *Canon 129: The participation of Christ's-layfaithful in „potestas regiminis”*, Roma 1993. 59.

²⁷⁸ LAUKEMPER-ISERMANN, B., *Zur Mitarbeit von Laien in der bishöflichen Verwaltung*, Essen 1996. (továbbiakban: LAUKEMPER-ISERMANN)7.

eléréséhez szükséges hatalmi viszonyokat is ebből vezette le. Az 1917-es kódex ekkleziológiáját a II. Vatikáni Zsinat meghaladta és bekövetkezett az az egyháztani paradigmaváltás, melyet az előző fejezetekben bővebben bemutatam.

A kormányzati hatalomról szóló kérdés, illetve az abban történő laikus közreműködés témája már a kodifikáció kezdetén komoly figyelmet élvezett, így a katolikus egyház quasi alkotmányaként készülő *Lex Ecclesiae Fundamentalis*-ban (továbbiakban: LEF) megtalálhatóak a 129. kánon előzményei.²⁷⁹ Az egyházi hatalom kérdését a LEF két részben is érintette: egyrészt a gyakorlása és a benne való részesedés kapcsán jelent meg a téma az egyházi hivatalok esetében, melyekben a laikusok sajátos módon részt vesznek²⁸⁰; másrészt reflektált e problémakörre a kormányzati hatalom és alanyainak kapcsán is²⁸¹. A *Lex Ecclesiae Fundamentalis*-ban szereplő kánonok egy részét a LEF kiadásának elvetésével részben becsatornázták a törvénykönyv tervezetébe. A hatalomról alkotott kánonok első formáig így bekerültek a kódexbe.

A „*De clericis*” kodifikációs bizottság az egyházi hivatal kérdése kapcsán foglalkozott a laikusok hatalomgyakorlásának kérdésével. Első szövegtervezetükben – melynek fő forrásaként a PO 20 szolgált – kijelentik, hogy immáron nem csak klerikusok képesek szoros értelemben vett egyházi hivatalt viselni, hanem laikusok is. A bizottság a szerzetesi közösségekre és egyházi bírói hivatalra célzott szövegtervezetének e részében. Már e ponton is felmerült annak a kérdése, hogyan kell pontosan értelmezni azt, hogy a rendi és joghatósági hatalom a szent renden nyugszik (*potestas ordinis aut potestas iurisdictionis ecclesiasticae in ordine sacro innixa*). Egyes vélemények szerint túl általános megfogalmazással állunk szemben, így a legfőbb hatóságnak tisztáznia kell, hogyan

²⁷⁹ DEMEL, S., *Handbuch Kirchenrecht. Grundbegriffe für Studium und Praxis*, Freiburg–Basel–Wien 2013. 254.

²⁸⁰ Schema LEF can. 55: „§ 1. *Qui in muneribus Ecclesiae explendis partem habent verum adimplent ministerium in servitium populi Dei, ad cuius bonum spirituale promovendum potestatem qua ideo donantur sacram exercent.*

§ 2. *Ad haec munera adimplenda constituti sunt imprimis Episcopi, quippe qui consecrati sint ut Ipsius Christi Magistri, Pastoris ac Pontificis, partes sustineant et in Eius persona agant, in communionem hierarchicam Collegii Episcoporum Capite et membris.*

§ 3. *Haec munera etiam pro sua parte adimplent Presbyteri, quippe qui, ut Ordinis episcopalis cooperatores, et ipsi Christi ministerium exercent, Eius personam gerentes; Episcopis et Presbyteris, in his muneribus explendis, inserviunt diaconi.*

§ 4. *Christifideles, quippe qui baptismo Christo incorporati et de munere Christi sacerdotali, prophetico et regali suo modo participes facti sint, propriam sibi quoque in iisdem muneribus implendis partem habent.*” in *Comm* 9 (1977) 104–106.

²⁸¹ Vö. *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalis cum Relatione* (1969), can. 74. § 2. „Hac potestate christifideles regendi in Ecclesia gaudent qui gubernationis ministri divinitus in eadem sunt constituti, atque in eadem exercenda partem habent, ad normam sacrorum canonum in quibus praedicti ministri exercitium huius potestatis commiserint.” in: LAUKEMPER-ISERMANN 7.

lehetséges mégis kormányzati vagy joghatósági hatalmat laikusokra bízni és ennek következtében ők mely egyházi hivatalokat képesek és nem képesek ellátni.²⁸²

1969. január 28. és 31. között ülésezett az említett kánon akkori formájával foglalkozó „*De normae generalibus*” kodifikációs munkacsoport.²⁸³ A tanácskozás egyik alapkérdése a következőképpen rekonstruálható: vajon a joghatósági hatalom kizárólag a rendi hatalomban nyeri el megalapozását? Ehhez szorosan kapcsolódik annak kérdése, hogy a laikusok joghatósági hatalom viselésének tilalma vajon isteni joghoz, vagy pusztán csak egyházi joghoz köthető-e? Ennek relevanciája abban áll, hogy amennyiben pusztán egyházi jogszabályokon nyugszik a tilalom, úgy az alól a megfelelő hatóság felmentést adhat. A kérdés eldöntésére nem vállalkozott ez az ülés, így a végleges válasz megadását egy teológusokból és jogászokból álló szakértői csoportra bízta.²⁸⁴ Szükségesnek tartom e ponton felhívni a figyelmet az albizottság kérdésfelvetésében rejlő dichotómikus hatalomszemléletre, mely nehezen hozható összhangba a zsinati tanítással.

A problémakört tovább árnyalta, hogy 1976. márciusában a „*De Normae Generelibus*” munkacsoport a következő két kérdést intézte a Hittani Kongregáció felé.

-Tudnak-e laikus krisztushívők kormányzati és joghatósági hatalommal járó hivatalokat ellátni a püspök vezetése alatt, mely által részesülnek törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalomban azáltal, hogy a keresztségben *suo modo* részesültek a hármaskrisztusi küldetésben?

-Amennyiben ilyen hatalommal bírhatnak világiak, milyen hivatalok azok, melyeket lelki célok érdekében laikusok is elláthatnak?

A kongregáció 1977. február 8-án született válasza az alábbiak voltak:

-Csak a belső hierarchikus hivatalokból vannak a világiak dogmatikus megfontolásból kizárva, vagyis azokból, amelyekre való képesség az ordó szentségének elnyerésétől függ. („*Dogmatice exclusi tantum sunt ab officiis internisece hierarchicis, quorum capacitas a receptione sacramenti ordinis dependet.*”)²⁸⁵

-Különösen is oda kell figyelni a gyakorlat során, hogy elkerüljék a laikusok és klerikusok közötti konkurenciát.

²⁸² LAUKEMPER-ISERMANN 7–8.

²⁸³ *Comm* 19 (1987) 88–90.

²⁸⁴ *Comm* 19 (1987) 90.

²⁸⁵ BEYER, J., *Iudex laicus vir vel mulier*, in *Periodica* 75 (1986) 59.

- A kongregáció továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy lehetőség szerint ne lépjék túl a laikusok által betöltött hivatalok a hatályos jog határát.²⁸⁶

A „*De Populo Dei*” munkacsoport negyedik, 1980. január 14-19. között zajló ülésen arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak klerikusok képesek olyan hivatalokat ellátni, melyek gyakorlásához szentségi vagy rendi hatalom szükséges, mely a szentelésben alapozódik meg.²⁸⁷ A 129. kánon 1979-es sémája (ennek számozása szerint: 96.) megadja a lehetőséget arra, hogy laikusok egyházi hatalmat gyakoroljanak, amennyiben az nem az ordó szentségében alapozódik meg, és amennyiben ilyen hatalom birtoklására az egyházi hatóság egyéni felhatalmazást ad. E séma azonban ilyen megfogalmazása magában hordozta annak lehetőségét, hogy van valamilyen más – a felszenteléstől különböző, nem az ordó szentségéből eredő – alapja is a hatalomnak. Ez azonban nem egyezett meg a zsinat szent hatalom eredetéről és egységéről elgondolt tanítással.

Az 1981. október 20-tól 29-ig tartott plenáris ülés témái között szerepelt a hatalom gyakorlásának problémája is²⁸⁸, mely addigra elsősorban a laikusok és az egyházi hatalom kérdéskörére koncentrált. Az addigi módosító javaslatok, szakértői vélemények és beérkezett relációk alapján tisztázódott a cél: meg kell találni, milyen módon kapcsolódnak az egyes fel nem szentelt krisztushívők a kormányzati hatalomhoz. A vita egyik kiindulópontjául az 1980-as séma 126. kánonja szolgált: „*Potestatis regiminis, quae quidem ex divina institutione est in Ecclesia et etiam potestas iurisdictionis vocatur, ad normam praescriptorum iuris, habiles sunt, qui ordine sacro sunt insigniti; in exercitio eiusdem potestatis, quatenus eodem ordine sacro non innititur, christifideles laici eam partem habere possunt quam singulis pro causis auctoritas Ecclesiae suprema ipsis concedit.*”²⁸⁹ Ezt a megfogalmazást egyes konzultorok kifogásolták, illetve felmerült már ekkor is a kérdés: hogyan tudják még is gyakorolni a kormányzati hatalmat, ha arra önmagában nem képesek? A kérdés aktualitását már akkor is a *Causas matrimoniales* motu proprio adta, mely által már 1971. óta töltenek be a hatalom gyakorlásához közvetlenül hozzátartozó bírói hivatalt világi személyek. Ekkor jelent meg az az álláspont, mely szerint a kormányzati

²⁸⁶ *Congregatio Plenaria, Prima Quastion Specialis: De Participatione Laicorum in Eexercitio Potestatis Regiminis.* 37.

²⁸⁷ Vö. *Comm* 14 (1982) 71. „Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis aut potestas regiminis ecclesiastici ordine sacro innixa.”

²⁸⁸ Vö. PONTIFICIUM CONSILIIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codicis Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991.

²⁸⁹ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980. 27.

hatalom mégsem kötődne szorosan a szent rendhez. („*potestas regimini quatenus eodem iudine sacro non innititur*”²⁹⁰), Ez azonban később heves ellenállást váltott ki, mivel egyes vélemények szerint nem felelt meg sem a II. Vatikáni Zsinat tanításának, sem pedig az egységes *sacra potestas* gondolatának.

Ezek után az 1981. október 20-29. között üléső *Congregatio Plenaria* már arra a kérdésre kereste a választ, hogy mennyiben hagyhatók változatlanul az 1980-as séma 126.²⁹¹, 244.²⁹² és 1373. 2. §²⁹³ kánonjai, ha a laikusok kormányzati hatalom gyakorlásba való részvételét – melyet nem az ordó szentségében való részesülésükből vezetünk le – a legfőbb egyházi hatóság engedélyezi?

A már említett plenáris ülésen került sorra az egyes püspöki konferenciák, római dikasztériumok, teológiai egyetemek és jogi fakultások votumainak feldolgozása is. Az akkori sémát jelentős számban hagyták jóvá a fenti véleménynyilvánító szervek, azonban a Német Püspöki Konferenciát és a müncheni kánonjogi intézet nem tartozott ezek közé, mely utóbbiak a világi krisztushívők séma szerinti részesedését a kormányzati hatalomban nem tartották elfogadhatónak.²⁹⁴

Ezek után különböző bíborosi felszólalások következtek, így kifejtette véleményét Ratzinger bíboros (München), Freeman bíboros (Sydney), O’Fiaich bíboros (Armagh) és Hume bíboros (Westminster).²⁹⁵ Rajtuk kívül még Jean Beyer és Alfons Stickler adtak be szakértői véleményt a témához.²⁹⁶ Az említett két relációt leszámítva az összes állásfoglalás a laikusok kormányzati hatalom gyakorlásában való részesülése *ellen* foglaltak állást. A

²⁹⁰ *Comm* 14 (1982) 146.

²⁹¹ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980.: „*Potestatis regiminis, quae quidem ex divina institutione est in Ecclesia et etiam potestas iurisdictionis vocatur, ad normam praescriptorum iuris, habiles sunt, qui ordine sacro sunt insigniti; in exercitio eiusdem potestatis, quatenus eodem ordine sacro non innititur, christifideles laici eam partem habere possunt quam singulis pro causis auctoritas Ecclesiae suprema ipsis concedit.*”

²⁹² PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980.: „*Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis aut potestas regiminis ecclesiastici ordine sacro innixa.*”

²⁹³ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980.: „§ 2. *Episcoporum Conferentia permittere potest ut etiam viri laici iudices constituentur, ex quibus, suadente necessitate, unus assumi potest ad collegium efformandum.*”

²⁹⁴ LAUKEMPER-ISERMANN 12.

²⁹⁵ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 38–48.

²⁹⁶ Uo. 39–97.

bíborosi felszólalások kifogásolták a már említett 126., 244. és 1373. 2. § kánonok elgondolását, amit nem tartottak összeegyeztethetőnek a zsinati teológiával, amely egységesen beszél az egyházban megjelenő hatalomról, mint „*sacra potestas*”-ról.²⁹⁷ Ratzinger egyik logikai jellegű kifogása a következő volt: a laikusokat úgy akarják a hatalom gyakorlásából részesíteni, hogy ők maguk – egyénileg – nem hordozói, nem alanyai annak. Így véleménye szerint a hatalom (*potestas*) pusztá gyakorlása (*exercitium*) anélkül hogy az adott személy valóban birtokolná azt, egy olyan újdonság, mely nélkülöz minden alapot. Vótumában a 1980-as séma vonatkozó kánonjait teológiailag kérdésesnek, egyházpolitikailag pedig veszélyesnek ítélte meg.²⁹⁸

4.1.2.1. Alfons Stickler szakvéleménye

Stickler – aki akkoriban a Vatikáni Könyvtár igazgatója, illetve a Pápai Salesiana Egyetem egyházjogtörténet professzora – szakértői véleményében a következő kérdésekre keresi a választ:

- „*Igaz az a megállapítás, hogy az 1980-as séma 126., 244., és 1373. 2. § kánonjai új tanítást fogalmaznak meg az egyházi hatalomról? Amennyiben ezt a hatalom egységének hagyománya tükrében szemléljük, akkor igaz-e az, hogy a tradíció csak egyetlen hatalmat ismer, melyet az ordó szentsége közvetít?*

- *Helyes-e a megállapítás, miszerint a II. Vatikáni Zsinat a szent hatalom igazi természetét revidálta, annak fényében hogy ezen egységes hatalomfelfogás eredete az ordó?*”²⁹⁹

Stickler votuma kezdetén kiemeli, hogy az egyházi hatalom tételszerű szabályozása az első évezredben egyáltalán nem jelenik meg.³⁰⁰ A téma elsőként – szerinte – a 11. század folyamán válik kérdésessé, ahol a laikus investitúrával folytatott küzdelmek keresztüzében reflektálnak rá. Természetesen Ágoston donatistákkal folytatott vitája is – melyben elkülöníti a felszenteltséget és annak gyakorlását – alapvető fontosságúnak bizonyult a későbbi doktrína kialakulásában. Folytatva azonban gondolatmenetét kifejti, hogy ennek

²⁹⁷ „*Jede Regelung, die eine Teilhabe von Laien an der „potestas sacra” zum Ausdruck bringt, ist nach dem II. Vaticanum theologisch nicht haltbar.*” in PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 43.

²⁹⁸ Uo. 38–39., 44.

²⁹⁹ Uo. 49.

³⁰⁰ „*Ante omnia dicendum est quod in recognitione historica postestatis sacrae nulla habetur doctrina recognita perdurantibus mille annis a primordiis Ecclesiae.*” Uo 50.

ellenére szükséges már az egyház korai időszakától kezdve számolni a felszentelés és a kormányzati hatalomgyakorlás – ha nem is elméleti, de gyakorlati – elválasztásával. Erre kiváló példa a péteri tisztség, hiszen a primátusi hatalom nem a felszenteltséghez kapcsolódott konstitutív módon, hanem a hivatal saját hatalmához. Erre példaként szolgálnak még az első diakónusok, akik már azelőtt elfoglalják hivatalukat választás útján, mielőtt a felszentelést a kézrátétellel megkapták volna^{301, 302}

Ezek után Stickler amellet érvel, hogy az egyház életében az első évszázadokban egy tényleges megkülönböztetés ismerhető fel egy hivatalhoz kötődő és az adott személyre bízott hatalom között. Ez oda vezet, hogy tényleges elválasztásnak kellett lennie a rendi és joghatósági hatalom között ahhoz, hogy a prelátusok, apátok és rendi előljárók például a zsinatokon szavazati joggal tudjanak rendelkezni vagy például püspökhöz hasonló jogokat gyakorolhassanak.³⁰³

Az első évszázadok jogtörténeti vizsgálatából Stickler a következő megállapításokat vonja le: „Nullum ergo dubium esse potest, quin etiam in primo Ecclesiae millennio quamvis nulla adhuc doctrina recognita de potestatis sacrae natura et distinctionibus theoretice enucleata esset, de facto tamen *duplex hierarchia et duplex potestas existiterit, altera ordinis, altera regiminis*; illa cum ordine, haec cum officio conferencia, illa personae, haec officio inhaerens.”³⁰⁴

A 11. századra a relatív ordináció kezdi felváltani az abszolút ordináció gyakorlatát, mely során az adott személy a felszenteltségben nem csak egy konkrétan meghatározott hivatalra kapja a kézfeltételt. Így a szentelés elveszíthetetlen, míg a hivatal elveszíthető lesz. Stickler végkövetkeztetése a fentiek fényében a következő: az egyházban valami módon a szent hatalom kétféle formában volt jelen, ezek pedig nem szükségszerűen voltak egymás kiegészítői. Másodszor a zsinati tanítással kapcsolatban megjegyzi, hogy az egy téves fejlődés (a szent hatalom radikális különválasztása) végét jelentette, mely így visszaadta az

³⁰¹ Vö. Apcsel 6, 1–7.

³⁰² PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 50–55.

³⁰³ „Innumeri textus ex sequentibus saeculis idem demonstrant, quod scl. deputatio ad munus praesulatus tantum secumfert potestatem fungendi officio cui ordo sacer eiusque potestas tamquam res distincta, etsi neccessaria, accedit et personae confertur cui officium concreditum erat. Ergo aliquo modo iam distinctio facti apparet inter potestatem officii (regimini) et potestatem personae (ordinis), quamvis doctrina distinctionis adhuc desideretur. [...] Omnes isti diversi gradus potestatis regiminis unum eundemque ordinem episcopalem i.e. unam eandemque potestatem ordinis adnexam habent. Hic ergo aequalis ordo sacer non potest esse fons et origo diversae potestatis regimini.” PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS: *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*. Città dell Vaticano 1991. 51–52.

³⁰⁴ Uo. 53.

egyházban megjelenő hatalom lényegi egyetlenségét (*unicitas*). E kettéváló hatalmi értelmezés a középkori gyakorlatban oda vezetett, hogy a pápaválasztás esetén a választás elfogadása a primátusi joghatósági hatalom lényegi eleme lett, függetlenül attól, hogy az adott személy püspökké van-e szentelve.³⁰⁵

Ahogy azt jeleztem Stickler amellett érvel szakvéleményében, hogy az utolsó egyetemes zsinat egy hibás fejlődést akart korrigálni, helyesebben fogalmazva a hatalom egyedüliségét állította vissza úgy, hogy a szentelésben határozta meg annak eredetét. Itt szükséges azonban rámutatnunk Stickler egyik kevésbé tartható megállapítására, hiszen a zsinat az előbbi véleményt aligha képviseli. Ezért is hangsúlyozza a zsinati szöveghez fűzött *Nota Explicativa Praevia*, hogy a szentelés kapcsán „*munera*”-ról van szó, nem pedig „*potestas*”-ról.³⁰⁶

A szerző rámutat továbbá arra a hibás vélekedésre, mely szerint nem képes kormányzati hatalmat (*potestas regiminis*) gyakorolni, aki maga e hatalomnak (*potestas*)³⁰⁷ nem birtokosa. Mindezt pedig úgy teszi, hogy felhívja a figyelmet a delegálti hatalom (*potestas delegata*) lehetőségére, mely egy olyan személy hatalomgyakorlására vonatkozik, aki maga a hatalmat bár nem birtokolja, azonban bizonyos esetre egy harmadik személy megbízhatja azzal, hogy hatalmával saját maga éljen.³⁰⁸ Ez pedig egészen addig is elmehet, hogy az a személy, aki magát a hatalmat nem birtokolja, tehát delegálva kapta, még egy harmadik személynek is tovább adhatja, tehát subdelegálhatja azt. Stickler ezen a helyen arra is felhívja a figyelmet, hogy ha közelebbről megvizsgáljuk a bérálási felhatalmazás, vagy esetleg a kisebb rendek feladásának áldozópap számára történő delegálását, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy akár az ordóban kapott hatalom is továbbadható.³⁰⁹ E ponton utal a római professzor az 1917-es CIC gyakorlatára, amikor joghatósági hatalommal rendelkezettek az alacsonyabb klerikusi rendben lévő – tehát az ordó szentségében nem részesedett – személyek, melyről dolgozatomban előző fejezeteiben magam is részletesebben írtam.

Stickler vótumában nemmel válaszol arra a kérdésre, hogy lehetséges-e a szent rendben nem részesült személyek számára „önjogon” kormányzati vagy joghatósági hatalmat gyakorolni. Szakértői véleményében sokkal inkább a delegálás jogintézményében

³⁰⁵ LAUKEMPER-ISERMANN 15.

³⁰⁶ Uo. 16.

³⁰⁷ Stickler valószínűleg itt már a „*potestas*” szónál a szentelésből kapott hatalmat értheti.

³⁰⁸ PONTIFICIUM CONSILIIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 62.

³⁰⁹ Uo. 63.

látja annak lehetőségét, hogy laikusok – férfiak és nők egyaránt – joghatósági hatalmat gyakoroljanak azáltal, hogy őket ezzel a legfőbb egyházi hatóság megbízza. Végezetül írásában nem támasztott kifogásokat a '80-as séma tárgyalt kánonjai ellen, mindössze a laikus bírókat szabályzó 1371. kánon 2. §-hoz fűzte hozzá tanácsát, hogy a laikusok kinevezésének jogát a pápa, mint legfőbb egyházi tekintély, tartsa fenn maga számára.³¹⁰

4.1.2.2. Jean Beyer szakvéleménye.³¹¹

A második szakvéleményt Beyer nyújtotta be. Vótumában a kérdésfelvetés meghatározása után a II. Vatikáni Zsinat előtti és a zsinat által a hatalomról alkotott elképzelését mutatta be, végezetül pedig a zsinat utáni interpretációt vizsgálta.

Eredményeit a következőképpen összegezzük. A szerző elsőként felhívja a téma egy terminológiai különbségére a figyelmet: a jelenlegi latin „*potestas regiminis*” fogalom a II. Vatikáni Zsinat előtt „*potestas iurisdictionis*”-ként szerepelt és így értelmezték azt. Éppen ezért szükségesnek és megfelelőnek tartja, hogy az 1980-as CIC séma 126. kánonja a latin „*potestas iurisdictionis seu regiminis*” kifejezésekkel éljen.³¹² Ennek kapcsán megkülönbözteti az olyan hatalmat, mely a szent renden nyugszik (*potestas quae ordine sacro innititur*) és az olyat, amely nem kapcsolódik hozzá (*potestas quae ordine sacro non innititur*). Beyer arra hívja fel a figyelmet, hogy utóbbi azokat a hivatalokat illeti, melyet világi személyek is elláthatnak. Mindazonáltal kritikaként meg kell jegyezni, hogy itt aligha van szó két – a szó szoros értelmében véve – különálló hatalomról, sokkal inkább egyazon valóság fokozati különbségeiről.

Mielőtt megfogalmazná saját véleményét a már többször említett három kánon (CIC séma (1980 - 126., 244., és 1373. 2. § kk.) kapcsán, először is három vagylagos lehetőséget vázol fel a szerző:

- Az egyházi hatalom olyan szorosan kötődik az „ordó”-hoz, hogy abban sem részben sem pedig más módon nem lehetséges a részesedés úgy, hogy valaki magát a rendet nem birtokolja.
- Lehetséges a szent rendben nem részesült személynek is gyakorolni az ordóhoz nem kötődő hatalmat egy olyan hatóság által, aki rendi hatalmat maga birtokolja.

³¹⁰ LAUKEMPER-ISERMANN 18.

³¹¹ Vö. Uo. 19–27.

³¹² PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 67.

Végső soron azonban ebben az esetben a fel nem szentelt személy hatalomgyakorlását nem nevezhetjük a szoros értelmében, voltaképpen hatalomgyakorlásnak. Véleményem szerint ez inkább a delegáció fogalmához áll közel.

- Az ordóhoz nem kötődő hatalmat gyakorolhatja laikus személy, azonban ezt nem egy a szent rendben részesedett illetékes hatóság általi delegálással teheti meg, hanem a küldetés (*missio*) alapján.³¹³

Beyer relációja végén négy végkövetkeztetést von le:

- Létezik a hierarchián belül egy kettős, konstitutív egység, mely végső soron egy és ugyanazon valóság: az egyes püspököknek és a püspökök közösségének lelki adománya és a hatalom ebből származó közösségi hierarchikus karaktere.
- Az egyházi hatalom átadható nem felszentelt személyeknek is, mely azonban így nem teljes, hanem részleges és a legfőbb egyházi hatóságtól függ. Ezen elgondolás véleménye szerint teljes egészében megegyezik a világiak egyházi szolgálatáról szóló zsinati tanítással és a laikusok szolgálat természetével.
- A szent hatalom csak a rendi és joghatósági (*potestas ordinis et potestas iurisdictionis*) elem együttes megléte esetén valósul meg teljes egészében. Ebből az következik, hogy a *sacra potestas* teljes lényegét csak felszentelt személy tudja gyakorolni, hiszen csak ő részesült annak rendi eredetéből.
- Ahhoz, hogy a zsinati tanítást helyesen szemléljük, a felszenteltséget és a küldetést egy és ugyanazon valóság kettős létesítő elemeiként kell felfogni. E párosítás mindkét eleme azonban teológiailag még tovább kutatást igényel, hogy így a hierarchikus közösséget (*communio hierarchica*) ne csak egy külsődleges és formális elemként szemléljük.³¹⁴

Beyer egyik nagy érdeme, hogy hangsúlyozta a küldetés (*missio*) szerepét, és így azt az „*ordo - missio; potestas ordinis - potestas iurisdictionis*” analógiájában szemléli. Megjegyzi azonban, hogy nem helytálló az az állítás, miszerint az egyház kétezer éves doktrínája lenne hibás a rendi és a kormányzati hatalom szétválasztásért.

³¹³ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 68 – 69.

³¹⁴ Uo. 91.

4.1.2.3. 1981-es plenáris ülés

A '80-as séma három vonatkozó kánonjának következő vitája 1981. október 20-án folytatódott számos bíboros közreműködésével.³¹⁵ Az alapvető kérdés továbbra is a laikusok hatalom viselésének képességére irányult. Arra keresték a választ, hogy a fel nem szentelt krisztushívők részesülhetnek-e önmagukban a szent hatalomból, vagy inkább csak annak gyakorlására lesznek képesek, anélkül hogy a hatalmat önállóan viselnék.

Az egészen máig nem tisztázott kérdés már e tanácskozás során is megjelent: mennyiben tudja gyakorolni egy laikus a kormányzati hatalmat, ha önmaga, egyénileg azt nem birtokolja? Höffner bíboros nem tartotta lehetségesnek a világi krisztushívők ilyen tevékenységét, részben a lehetséges következmények egyházpolitikai vetülete miatt.³¹⁶ Palazzini bíboros³¹⁷ azonban amellet foglalt állást, hogy lehetséges laikus számára bírói és végrehajtói hatalommal is járó hivatalok ellátása, hivatkozva a *Causas matrimoniales*-re és a megszentelt élet intézményeinek laikus előjárói által gyakorolt hatalomra. Röviden reflektált még arra a lehetőségre is, amikor a laikusok hatalomban való szerepük pl. az egyházmegyei pasztorális tanácsban való részvételen keresztül valósul meg. Pusztán csak a laikusok liturgikus feladatokból történő részesedésének kérdését látta problematikusnak, melyek azzal a veszéllyel járhatnak – szerinte –, hogy ennek hatására eltűnik a határ az általános és szolgálati papság között.³¹⁸ Végül pedig felhívta a figyelmet szekularizáció veszélyére, miszerint ez azt a látszatot kelti, hogy laikusok *bármilyen kinevezés nélkül* hatalmat tudnának gyakorolni.³¹⁹

A tanácskozás hátralevő részében felszólaló bíborosok többsége a laikusok kormányzati hatalomból (*potestas regiminis*) történő részesülése és annak gyakorlása mellett

³¹⁵ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 190 – 229.

³¹⁶ „Nam, dicitur in prima parte can. 126 qui non sit ordine sacro insignitus potestati iurisdictionis non esse habilem. Qui autem non est habilis potestatem iurisdictionis habere nequit. Qui autem potestatem nec habet nec habere potest nullatenus eam exercere potest. Hic ego nin video clare logicam in hac re. Certe potestas ordinis et potestas iurisdictionis nin sunt una eademque potestas. Etsi in una potestate sacra Ecclesiae quae constituitur in ordine hierarchico Ecclesiae fundata sit, sed potestas iurisdictionis non habet originem in potestate ordinis.” Uo. 196 – 198. innen: 197.

³¹⁷ Uo. 198 – 201.

³¹⁸ „Gravia enim exstant pericula, quae oriri possunt ex concessione quarundam facultatum quae cultum divinum respiciunt, ex. gr. quoad traditionem verbi Dei in Ecclesia, distributionem SS. mae Echaristiae, etc. In primis non est negligenda mentalitashodierna quae differentiam essentialem inter sacerdotium commune fidelium et sacerdotium ministeriale sensim sine sensu in dies obliterare conatur, quae mentalitas, per munera praesertim culturalia, a laicis exercita, adhuc conformari potest.” Uo. 199.

³¹⁹ Uo. 199.

foglalt állást, azonban az 1980-as séma 126. kánonjába a „*ordine sacro non innititur*” kitétel (mely a kormányzati hatalom szent rendtől való teljes függetlenségét jelentette volna) mégsem került be a zsinati tanításhoz való hűség szándéka miatt.

Henriquez, Castillo Lara és Felici bíborosok különbséget láttak hatalom hordozásának képessége (*habilitas*) és a csupán csak delegáció által közvetített hatalmi aktus végrehajtása között. Castillo Lara fogalmazta meg az ellentmondást, mely szerint valaki bár képes kormányzati cselekvést végrehajtani, azonban maga a kormányzati hatalmat nem birtokolja.³²⁰ Balastero – egy másik álláspontot képviselve – felhívja azonban a figyelmet arra az egyházi tradícióra, mely ismerte a laikusok kormányzati hatalommal történő felruházását. Azonban rámutatott arra jelentős különbségre is, amelyet a felszenteltség és a keresztség között áll fenn, és melyet nem szabad elfedni. Ezért is szavazott Balastero a laikusi bíró kinevezésének szentszéki felhatalmazáshoz való kötésére, hogy ezáltal is kifejeződjön a pápa primátusi hatalmának teljessége.³²¹ Szükséges azonban itt megjegyezni – véleményem szerint –, hogy ragaszkodva a zsinati tanításhoz nem juthatunk el ilyen következtetésre, mivel a részegyházban a püspök is a hatalom egészét birtokolja, így elégséges lehet az ő felhatalmazása is a laikus bírói kinevezésénél.

Castillo Lara érvelése a hatalom delegációjának lehetőségére megy vissza, ahogyan Henriquez bíborosé is. Lara a kormányzati hatalmat önmagukban (önjogon) nem birtokló személyek és az ilyen fel nem szentelt krisztushívők által végzett kormányzati hatalom gyakorlásának problémáját úgy látja megoldhatónak, hogy bár a laikusok maguk nem rendelkeznek szent hatalommal, de delegáció útján azt mégis gyakorolhatják.³²² A bíboros véleményében ezért a séma 1373. k. 2. §-a mellett foglalt állást, és nem tartotta szükségesnek, hogy a laikusok bíró munkára szóló engedélyét a szentszék magának rezerválja – ahogyan azt más konzultorok gondolták – hanem elégséges pusztán azt a püspöki konferenciának fenntartani.³²³

³²⁰ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città dell Vaticano 1991. 207.

³²¹ Uo. 202–203.

³²² Uo. 207–208.

³²³ „*Quoad can. 1373, § 2, ubi conceditur potestas Conferentiis Episcoporum nominandi certis circumstantiis iudices laicos, scilicet in tribunali collegiali iudicandi aliquem laicum assumere ad tribunal complendum, possumus dissentire vel disputare de opportunitate, sed prae oculis habemus: primum: hoc iam in actu est, in M. P. Causas matrimoniales et pluribus in nationibus iam non tantum in lege sed in praxi deducitur et applicatur.*” Uo. 208.

A tanácskozás végére 65 jelenlévőből 52-en megszavazták, hogy a 126. kánon szövegét a „*quatenus eodem ordine sacro non innititur*” kitétel nélkül fogadják el. Az 1373. kánon 2. §-a így változatlan maradt.

4.1.2.4. Összefoglalás

A fenti kodifikációs folyamat eredményeit a következőképpen összegezhetjük: a diszkusszió menetében egy ponton túl kirajzolódik, hogy a tényleges vita az önálló hatalomviselés és közreműködés különbségén nyugszik. Éppen ezért a jövő vizsgálódásai számára eredményekkel kecsegtethet egy filozófiai szempont behozatala is, mely jobban megmagyarázná a kettő közötti valódi különbséget.

A kormányzati hatalmat tényleges módon azok gyakorolják, akik a felszentelésben részesültek. A papság és a püspökök esetében így sajátos módon összekapcsolódik a hatalom szentségi szolgálatban történő gyakorlása annak az ordóból származó eredetével.

A '80-as séma 244. kánonjáról szóló vita értelmében kijelenthetjük, hogy vannak olyan hivatalok az egyházban, melyekhez a kormányzati hatalom szükséges, a szentségi hatalom azonban nem. Azokat a hivatalokat, amelyekhez szükséges a rendi hatalom csak klerikusok láthatják el. A laikusok kormányzati feladatgyakorlására feljogosító engedély kiadását a kodifikáció egyes szakaszaiban fenn kívánták tartani a Szentszéknek. A kódex végső koncepciójából ez – a véleményem szerint indokolatlan szigor – kimaradt, így az esetek döntő többségében a kérdéssel a püspöki konferenciák foglalkoznak. Az 1980-as séma 244. kánonjának átfogalmazásával – mellyel kikerült belőle az „*ordine sacro innixa*” kitétel – kevésbé lett világos a laikusok delegáció után történő kormányzati hatalom gyakorlásának esetei és a „*potestas ordinis*” és „*potestas regiminis*” közti kapcsolat.

A fent vizsgált 126. és 244. kánonok a *Schema Novissimum*-ban már mint 129. és 273. számú törvények jelentek meg, majdnem elfoglalva ezzel mostani helyüket a kódexben. A 129. kánonból továbbá kivették azt a betoldást, miszerint a laikusok kormányzati hatalom viselésére történő felhatalmazás a Szentszéknek van fenntartva. Ezek után az említett kánont két paragrafusra bontották. Az 1982-es *Schema Novissimum* és a hatályos CIC között történt az utolsó – és egyben igen lényeges változtatás.³²⁴ A „*partem habere possunt*” kifejezést, mely eredetileg azt jelentette volna, hogy a világi személyek is képesek a hatalomban részt venni, megváltoztatták. A hatályos törvénykönyvbe így a ma is használt „*cooperari possunt*”

³²⁴ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 90.

latin kifejezés került be, mely már nem arról nyilatkozik, hogy a laikusok valamilyen módon szintén részt vehetnek a hatalom gyakorlásában, hanem abban maximum csak közreműködni tudnak. E megfogalmazás homályos tartalmát az alábbi részekben még bővebben kifejtem.

Véleményem szerint a törvényhozó a már fent idézett három kánon hatályos formája (129. k. 2. §, 274. k. 1. §, 1421. k. 2. §) esetében sem tudta véglegesen feloldani a köztük fennálló feszültséget, hiszen egy olyan kompromisszumos megoldást tett magáénak, melyben nem döntötte el a hatalom eredetének és gyakorlásának kérdését véglegesen, hanem részben figyelembe vette a „német” és „római” iskolák különböző meglátásait.³²⁵ Ezek harmonizációja nem történt meg minden ellentmondás nélkül, és így joggal merülhet fel a következetlenség kritika gyanánt.

4.1.3. A 129. kánon elemzése

A kormányzati hatalmat tárgyaló I. könyv VIII. címét a 129. kánon vezeti be, melyet a kodifikációs munkálatok legutolsó lépése során a törvényhozó kettébontott. A „német iskola” álláspontját képviselő Winfried Aymans és Klaus Mörsdorf ezt azért látja hasznosnak, mivel így a kormányzati hatalomra való képesség kérdését kettéválasztotta a törvényhozó az abban történő közreműködéstől, így is érzékeltetve a kettő közötti alapvető és fokozatbéli különbséget.³²⁶ A szent hatalom (*sacra potestas*) fogalma az 1983-as *Codex Iuris Canonici* szövegébe nem került bele, hanem az évszázadok óta ismert megkülönböztetést használja a törvényhozó, mely azt nem elveszíthető szentségi hatalomra (*potestas ordinis*) és nem szentségi aktussal átruházható kormányzati hatalomra (*potestas regiminis*) bontja ketté. Ezen utóbbira már a találóbb *potestas regiminis* kifejezést használja, mely így felváltotta az 1917-es CIC örökségként használt joghatósági hatalom (*potestas iurisdictionis*) fogalmát.³²⁷

³²⁵ A kánonjogi iskolák álláspontjait bővebben bemutatom a következő fejezet azon részében, ahol a kurrens szakirodalmi kérdéseket vizsgálom: 4.1.3.3. A 129. kánon kritikai olvasata.

³²⁶ AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 399.

³²⁷ HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 201–202.

4.1.3.1. Első paragrafus

A 129. kánon 1. §-a három alapvető kijelentést tartalmaz a kormányzati hatalom tekintetében.

- Az egyházban gyakorolt kormányzati vagy joghatósági hatalom isteni rendelkezés alapján alapszik.
- Aki az egyházi rend szentségében részesedett, képes a kormányzati hatalomra.
- E képességét a hatályos jog szabályozza közelebről.³²⁸

Az alábbi elemzésben magam is e három szempontot teszem vizsgálódásom vezérfonalává.

4.1.3.1.1. „ex divina institutione”

A törvényhozó a kánon első paragrafusában kimondja, hogy az egyházban gyakorolt kormányzati illetve joghatósági hatalom Isten rendeltségére megy vissza, így az egyházi hatalom nem vezethető vissza semmilyen emberi eredetre. E hatalom azért létezik, mert Krisztus az egyházat közösségként akarta és mint ilyet fel is ruházta az ehhez megfelelő eszközökkel. *„Ez az isteni rendelés érvényes a hatalom minden fajtájára és ágára, legyen az akár bírói, törvényhozó vagy végrehajtói, saját vagy delegálti, akár szentségben elnyert, akár kánoni küldetés által megbízott.”*³²⁹

4.1.3.1.2. A hatalom szent rendhez fűződő viszonya

Szintén megállapítható a kánon szövege alapján, hogy az, aki részesült a felszentelésben képes a kormányzati hatalomra. Ezzel a törvényhozó eleget tett a II. Vatikáni Zsinat azon szándékának, miszerint az egyházi hatalomról alkotott koncepciót egységben kell szemlélni, melyet a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalma teremt meg. Azzal a megfogalmazással, hogy a klerikus „képes” a kormányzati hatalomra, – elhagyva a gyakorlás szót (mely már igen terhelt volt a laikus közreműködőkkel kapcsolatos viták miatt) – közvetlenül azt hangsúlyozza a CIC, hogy a kormányzati hatalomra magára szól e képesség, mely a felszentelt szolgálattevők sajátja. Nem részletezi azt sem a legfőbb hatóság,

³²⁸ SOCHA in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC] 129,3

³²⁹ Uo. 129,4.

hogy a hatalom itt szentelés vagy (kánoni) küldetés útján lesz-e az egyén sajátja, hanem kifejezi, hogy az reálisan nem elválasztható a szentelés aktusától.³³⁰

Mindazonáltal a 129. kánon 1. §-nak szövegében található „azok képesek, akik felszentelésben részesültek” („*habilis sunt qui ordine sacro sunt insigniti*”) kifejezés lehetőséget biztosít a kánonjogászok és teológusok számára arra, hogy a későbbiekben tovább konkretizálják annak kérdését, mi is az összefüggés a hatalom és az ordó között azok szoros egységén felül.

4.1.3.1.3. „ad normam praescriptorum iuris”

A kormányzati hatalomra való képességet, illetve annak gyakorlása mértékét és terjedelmét a jog előírásai határozzák meg („*ad normam praescriptorum iuris*”). Ez közelebről az ordóban való részesülés különböző fokait jelenti, melyek különböző mélységben teszik a kormányzati hatalomra képessé felvevőjét, melyet azonban mindig a püspök által közvetített szentelésből nyerhet el. A fentiekből adódóan két dimenzióját különíthetjük el jog előírásai szerint kapott hatalomnak:

a) A püspökszentelésben a szentelendő hatalom teljes formájában részesül. Ezzel szemben a diakónus és papszentelés esetében ennek csak egy egyszerűbb megjelenéséről beszélhetünk.

b) A püspök és papszentelés egy egyéni pásztori feladat végzésére hatalmazza fel annak felvevőjét, mely szólhat az

- egyetemes egyház felé (pápa),
- részegyház felé (püspök),
- egy adott közösség felé (pap).³³¹

Azonban a fentiek mellett nem csak az ordó fokozatai határolják be a kormányzati hatalom gyakorlásának lehetőségét, hanem az ehhez társuló kánoni küldetés is determinálja azt.³³² Ezt a külső lehatárolást erősíti még az is, hogy számos – a hatalomgyakorlással járó – kormányzati cselekmény megkezdésénél különböző formai kritériumoknak kell eleget tenni, (pl. hivatal birtokba vétele, hitvallás letétele).³³³

³³⁰ Vö. AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 399.

³³¹ SOCHA in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC] 129,6.

³³² Vö. Nota explicativa praevia 2.

³³³ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 402. p.

4.1.3.2. Második paragrafus

4.1.3.2.1. „Christifideles laici”

A 129. kánon 2. §-a a hatalom gyakorlásában való „közreműködés” alanyaként világi híveket jelöli meg. Mivel disszertációm alapvetően az általuk végzett feladatokkal és lehetőségekkel foglalkozik, ezért több fejezetben is elemeztem a világi személyek egyes tulajdonságait, azok számunkra releváns megvalósulását. Dolgozatomban először az 1917-es CIC alapján mutattam be a laikusok jogi definícióját, melyet a II. Vatikáni Zsinat róluk szóló kijelentéseinek részletes elemzése követett. Röviden azonban ehelyütt is szükséges reflektálni a fogalomra mely megjelenik a 129. kánon 2. §-ban is, és felvázolni azt, hogy pontosan mit is ért a CIC kánonjogi értelemben a világi hívők definícióján.

A laikusokról számos kánon beszél a hatályos kódexben, azonban a megjelölésükre használandó „christifideles laici” fogalom definíciójául a szükséges 207. kánon 1. §-a idézhető: *„Az egyházban a krisztushívők között isteni rendelés folytán vannak szent szolgálatot teljesítő személyek, akiket a jogban klerikusoknak is nevezünk; a többiek pedig világiaknak is hívjuk.”* Ez rámutat arra, hogy esetükben főként a „laikus” („laici”) jelző bír fontossággal, hiszen az új CIC minden megkeresztelt személyt krisztushívőnek nevez, legyen az akár a szent rendbe belépett személy (klerikus), vagy laikus, esetleg az evangéliumi tanácsokat követő megszentelt élet intézményeinek és apostoli élet társaságainak szerzetes tagja.³³⁴ Megjegyezhető, hogy bár a 207. kánon egy negatív definícióval mutatja be a laikusokat (akik nem részesültek az ordó szentségében), azonban a 204. kánon 1. §-ban megjelent az a gazdag teológiai tanítás, mely a II. Vatikáni Zsinat egyháztani paradigmaváltásaként a világi személyeket úgy jellemezte, mint *„akik – mivel a keresztségben Krisztus testének tagjaivá lettek – Isten népét alkotják, és minthogy így a maguk módján részesévé váltak Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, állapotuknak megfelelően annak a küldetésnek a gyakorlására kaptak hivatást, amelynek a világban való teljesítését Isten az egyházra bízta”*. Dolgozatomnak nem célja szisztematikus áttekintést adni a világi hívek kánonjogban megjelenő szerepéről³³⁵, éppen ezért figyelmem a

³³⁴ REINHARD, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC] 207,1.

³³⁵ Vö. LONGHITANO A., *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989. 48–52.

klerikusokkal, a hatalommal és a hármás krisztusi küldetéssel való közreműködésükre fordítom.

4.1.3.2.2. „in exercitio eiusdem potestatis”

A második paragrafusban leszögezi a törvényhozó, hogy a kormányzati hatalom első pontban említett formájában, illetve annak gyakorlásában („*in exercitio eiusdem potestatis*”) közreműködhetnek a fel nem szentelt krisztushívők is.

A CIC számos helyen³³⁶ használja az „*exercitium*” kifejezést³³⁷, így beszél jogok, hatalom, szent rend, esetleg különböző pl. jámbor vagy szeretetcselekedetek gyakorlásáról. Ebből arra következtethetünk, hogy amikor a törvényhozó a „gyakorlás” szót használja, úgy teljes, egész és valamiféleképp önálló cselekedetet ért alatta. Ennek tartalmát az egyes törvényi helyek konkretizálják a kódex különböző részein.

4.1.3.2.3. „cooperari possunt”

A „*cooperari*” latin kifejezés két nyelvi formában jelenik meg a törvénykönyvben: a konkrét cselekvésre utalva mint *közreműködés* (*cooperatio*³³⁸), és a cselekvőt központba állító *közreműködő* értelemben (*cooperator*³³⁹).³⁴⁰ A *közreműködés* főnévi igeneves kifejezése nem szűkíthető le a CIC-ben fellelhető helyek alapján egy hierarchikus szintre (pl. laikusok), hanem sajátosan megjelenik úgy a pápa és bíborosok viszonyában, mint a püspöki konferenciák egymással folytatott munkája során, mint a püspök és prezbitériuma körében, illetve a laikusok kapcsán egyaránt. Ugyanez a megállapítás tehető a „*közreműködő*” szó esetében is, melyet konkrét személyre használ a törvényhozó. Ilyenek lehetnek azok a krisztushívők, akik a püspököt munkájába segítik, a plébániai lelkigondozás tekintetében a káplán, vagy a szerzetesi intézményekben a novíciusmester segítői, továbbá a papok, mint a püspökkel együttműködő személyek.

³³⁶ Vö. CIC 18. k. 98. kk. 1-2. §, 120. k. 2. §, 129. k. 2. §, 130. k., 135. k. 4. §, 150. k., 199. k. 6. §, 223. k. 2. §, 246. k. 3. §, 246. k. 5. §, 274. k. 1. §, 278. k. 2. §, 285. k. 3. §, 302. k., 323. k. 2. §, 364. k. 2°, 381. k. 1. §, 382. k. 1. §, 472. k., 517. k. 2. §, 571. k., 588. k. 2-3. §, 663. k. 3. §, 678. k. 1. §, 701. k., 719. k. 1. §, 759. k., 770. k., 772. k. 1. §, 785. k. 1. §, 839. k. 2. §, 1038. k., 1039. k., 1041. k. 6°, 1044. k. 2. § 2°, 1047. k. 3. §, 1333. k. 1. §, 3°, 1508. k. 3. §, 1540. k. 1. §, 1417. k. 2. §, 1445. k. 1. § 3°, 1496. k. 2. §, 1498. k., 1499. k.

³³⁷ OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Città del Vaticano 1984. 164–165.

³³⁸ Vö. CIC 129. k. 2. §, 208. k., 275. k. 1. §, 311. k., 328. k., 356. k., 369. k., 434. k., 519. k., 529. k. 2. §, 652. k. 4. §, 708. k., 713. k. 2. §, 759. k., 796. k. 2. §, 820. k., 1274. k. 4. §.

³³⁹ Vö. CIC 245. k. 2. §, 545. k. 1. §, 651. k. 2. §, 652. k. 1. §, 757. k.

³⁴⁰ OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Città del Vaticano 1984. 102.

Michèle Adam Schwartz úgy határozza meg a közreműködés (*cooperari*) ige jelentését, amely egy olyan közös igyekezet, együttes munka illetve szolgálata, ami során különböző személyek vagy csoportok együttesen fejtik ki tevékenységüket valamely közös cél érdekében.³⁴¹ Erdő Péter „együtműködés”-ként fordította le a kifejezést a CIC magyar kiadásában. Hasonló párhuzamok figyelhetők meg az angol (*cooperation*), német (*kooperieren, mitwirken, zusammen wirken*), olasz (*collaborare*) és spanyol (*cooperación*) nyelvterületeken.

Konkrét jelentését a vizsgált kifejezés az egyedi esetben nyeri el, amikor is látható, hogy milyen tevékenységre szól a kooperáció (pl.: lelkipásztori, bírói, stb.). Amann ezeket két csoportra bontja aszerint, hogy az együtműködés kapcsolatban áll-e kormányzati tevékenységgel³⁴², vagy sem³⁴³. A kódex nyelvezetében megfigyelhető, hogy a jogilag egyenlő hierarchikus rangú személyek, illetve csoportok közötti együtműködést az „*inter*” jelzővel jelöli a törvényhozó.³⁴⁴ A laikus közreműködés esetén ilyet nem találunk.

A 129. kánon 2. §-ban vázolt közreműködési lehetőség abban áll, hogy a kormányzati hatalom gyakorlása során hatékonyan és aktívan segédkezni tudnak benne, annak bizonyos elemeit saját maguk is elvégezheti. Látható, hogy az első paragrafussal szemben – mely közvetlen képességet deklarál a klérus számára a kormányzati hatalomban – a második részben megjelenő „*cooperari possunt*” viszonylagos távolságot jelent, mellyel a törvényhozó kifejezi, hogy nem ugyanolyan módon kapcsolódik e két csoport az egyházban megjelenő hatalomhoz. Azzal tehát, hogy a hatalom nem közvetlen alanyai birtokosaiként mutatja be a laikusokat a kánon, nem azt jelenti, hogy azok abból teljesen ki lennének zárva. Más szóval a hatalmi cselekvések „*előkészítésében, annak lefolytatásában, illetve végrehajtásában*”³⁴⁵ részesedhetnek.

³⁴¹ Vö. SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeideleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 49.

³⁴² CIC 208. k., 296. k., 680. k., 708. k., 759. k., 822. k. 2. §.

³⁴³ CIC 328. k., 651. k. 2. §, 652. k. 1. §, 652. k. 4. §, 796. k. 2. §, 1041. k. 4°, 1096. k. 1. §.

³⁴⁴ Vö. „*Inter christifideles omnes, ex eorum quidem in Christo regeneratione, vera viget quoad dignitatem et actionem aequalitas, qua cuncti, secundum propriam cuiusque condicionem et munus, ad aedificationem Corporis Christi cooperantur.*” CIC 208. k.; „*Clerici, quippe qui omnes ad unum conspirent opus, ad aedificationem nempe Corporis Christi, vinculo fraternitatis et orationis inter se uniti sint, et cooperationem inter se prosequantur, iuxta iuris particularis praescripta.*” CIC 275. 1. §; „*Inter varia instituta, et etiam inter eadem et clerum saecularem, ordinata foveatur cooperatio necnon, sub moderamine Episcopi dioecesanii, omnium operum et actionum apostolicarum coordinatio, salvis indole, fine singulorum institutorum et legibus foundationis.*” CIC 680. k.; „*Pro diversis locorum adiunctis, fines de quibus in §§ 2 et 3 aptius obtineri possunt per instituta dioecesana inter se foederata, vel per cooperationem aut etiam per convenientem consociationem pro variis dioecesibus, immo et pro toto territorio ipsius Episcoporum conferentiae constitutam.*” CIC 1274. k. 4. §

³⁴⁵ AYMANS, W.–MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 400.

A konkrét hatalomgyakorlási formákat azonban a laikusok esetében is közelebbről meghatározzák a jog előírásai.³⁴⁶ A kódexben találhatóak olyan hivatalok, melyek részben kormányzati hatalom gyakorlásával járnak és azokat világiak is elláthatják. Azonban fontos az egyes feladatkörök részletesebb szabályzását figyelembe venni, melyek meghatározzák közelebbről e hatalomgyakorlási formát a fel nem szentelt krisztushívők esetében is. Ilyen lehet a plébániai lelkigondozás tekintetében a részegyház által kiadott szabályozás vagy a püspök kinevező okmánya, a laikus bírók esetében pedig a püspöki konferencia döntése. Ezzel összefüggésben Amann a 129. kánon 2. §-t egy olyan általános törvényként (*lex generalis*) magyarázza, mely önmagában egy elvont teológiai, illetve ekkleziológiai alapelvet rögzít: a laikusok képesek a hatalomban gyakorlásában közreműködni. Ennek gyakorlatban való megvalósulásához szükség van azonban azokra a törvényekre, melyek a konkrétan egyes hivatalok kapcsán kinyilvánítják, hogy azokban a kormányzati hatalommal együttműködve, laikusok is szolgálatot teljesíthetnek. Ezeket (pl.: 1412. k. 2. §, 519. k) a szerző különös törvényeknek (*lex specialis*) aposztrofálja.³⁴⁷

4.1.3.3. A 129. kánon kritikai olvasata

Anna Egler és Georg May az „*Einführung in die kirchenrechtliche Methode*”³⁴⁸ c. munkájukban több olyan lehetőségről számolnak be, amikor is valódi joghézaggal találkozhat a kánonjogász. Ilyen lehet például egy később keletkező élethelyzet, melyet értelemszerűen nem ismerhetett még a törvény kiadásakor annak meghozója; vagy egyes esetekben egy már ismert és törvényi szabályozást kívánó helyzet felett a törvényhozó pusztán csak elsiklott; máskor képtelen volt annak megválaszolására; vagy pedig „pusztán” csak elmulasztotta a jogi jelenség megfelelően cizellált kidolgozását.³⁴⁹ Erdő Péter hozzát teszi továbbá, hogy akkor van dolgunk valódi joghézaggal, a jogszabály hiánya miatt a jogok bizonytalanságban maradnak vagy pedig egy jogvita nem lesz eldönthető.³⁵⁰ Ha egy jogszabályt összevetünk e szempontokkal, felismerhetjük, vagy joghézaggal van-e dolgunk vagy sem.³⁵¹ Ahogyan azt az előbbieken bemutattam, a 129. kánon esetében a törvényhozó

³⁴⁶ 1421. k. 2. §; 1428. k. 2. §; 483. k.2. §; 1435. k.; 492. k.1. §, 494. k. 1. §.

³⁴⁷ AMANN, A. T., *Laien als Träger von Leitungsgewalt? Eine Untersuchung auf-grund des Codex Iuris Canonici*, St. Ottilien 1996. 10.

³⁴⁸ EGLER, A.–MAY G., *Einführung in die kirchenrechtliche Methode*, Regensburg 1986. 230–231.

³⁴⁹ Vö. SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 54.

³⁵⁰ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 198. p.

³⁵¹ Vö. CIC 19. k.

sem hatalommal való felruházásról (illetve átruházásáról), sem pedig arról nem szól, hogy a laikus közreműködés miként valósulhat meg. Magam is egyetértek Michèle Schwarz-al³⁵², aki szerint nem elégséges a kódex „*ad normam iuris*” betoldása a 129. kánon 2. §-a kapcsán, hiszen nem jelöli meg, hogy a világi személyek pontosan milyen módon valósíthatják meg a közreműködést. Amennyiben a téma *lex generalis*-aként szemléljük a paragrafust, úgy legalább valamilyen pontosabb meghatározás szükségeltetett volna azon túl, hogy a CIC további kánonjai tartalommal töltik meg a közreműködés (*cooperatio*) megjelenési módját az egyház különböző feladatai során. Tisztázatlan továbbra is, hogy pontosan mi a különbség a hatalom gyakorlása és az abban való közreműködés között. A CIC azt sem nevezi meg, hogy pontosan kik azok a szolgáltatók, akikkel az egyes cselekmények során közreműködhetne a laikus személy. Csak következtetni tudunk rá, hogy itt a törvényhozó a felszentelt szolgákra gondol. Mivel a „*cooperari*” ige elsősorban nem jogi terminus, ezért a jövőben annak mással történő helyettesítése, vagy pedig tartalmának kidolgozása szükségeltetik.³⁵³

A szent hatalom egyházi jogi recepciója kapcsán a mértékadó véleményeket két csoportba lehet sorolni, így egyes szerzők³⁵⁴ előszeretettel beszélnek „német” és „római” iskoláról. Ezek alapvető álláspontjait Elizabeth McDonough³⁵⁵ és Adriano Celghin³⁵⁶ segítségével a következőképp foglalhatjuk össze. A német iskolához³⁵⁷ tartozó szerzők véleménye szerint (1) csupán csak egy, osztatlan hatalom létezik az egyházban, (2) mely közvetlenül a szent rendből ered, így ennek logikus következményeként (3) csak a szent

³⁵² Uo.

³⁵³ Vö. Uo. 55.

³⁵⁴ MCDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 231–234.; FELIX, G., *Canon 129: The participation of christ's-lay-faithful in „potestas regiminis”*, 1993. 24–26.; PROVOST, J., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia Canonica* 18 (1983) 417–448. különösen is: 423–430.

³⁵⁵ MCDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 231–234.

³⁵⁶ CELEGHIN A., *Sacra potestas: quaestio post conciliaris*, in *Periodica* 74 (1985) 165–225.

³⁵⁷ Főbb képviselői: Wilhelm Bertrams: „*Etsi enim ab initio functiones, quas Episcopi exercendas habent, hodierna terminologia non designatur, tamen munera sanctificandi, docendi et regendi pastoraliter simul sumpta unampotestatem, scilicet Christi potestatem, constituunt, quia haec potestas ad missionem Christi continuandam, in tota eius latitudine confertur. Consequenter, sicut potestas, quam Christus exercebat quando in terra suam missionem implebat, una fuit, ita etiam potestas episcopalis, in consecratione collata, una est, etsi ipsa plures functiones comprehendit.*” BERTRAMS W., *De missione divina et de consecratione episcopali tamquam constitutiva officii Supremi Ecclesiae Pastoris*, in *Periodica* 65 (1976) 188–189., Klaus Mörsdorf: „*Diese Erkenntnis stellt einen wichtigen Fortschritt in der kanonischen Gewaltenlehre dar. Weihegewalt und Hirtengewalt sind komplementäre Elemente der einen heiligen Gewalt und dürfen nicht mehr wie dies bisher weithin der Fall war, als je für sich stehende und getrennte Gewalten angesehen werden.*” MÖRSDORF K., *Die hierarchische Struktur der Kirchenverfassung*, in *Seminarium* 6 (1966) 403–416. 410.; Ezen iskolához tartozik még Antonio Bonnet, Renato Da Cosio, Antonio Da Silva Pererira, Frans Daneels, Velasio De Paolis, Giuseppe Mazzoni, Urbano Navarrete, Olysius Robleda, Reinhold Schwarz, Winfried Aymans, Peter Krämer, Klaus Lüdicke, Heribert Müller, Johannes Neumann, Otto Saier, Michael Schmaus, Hubert Socha, Knut Walf.

rendben részesült személyek birtokolhatják és gyakorolhatják a szent hatalmat. Előbbi álláspont mellett egy másik is körvonalazható, melyet római iskolának³⁵⁸ szokás nevezni. Ez (1) megkülönbözteti a szent hatalom két aspektusát, így beszél rendi és joghatósági hatalomról. Véleményük szerint (2) a szent hatalomnak (*sacra potestas*) végső soron szentségi forrása van, azonban annak joghatósági aspektusa nem csak a szentelésből származhat. Ebből adódik logikusan, hogy e szerzők lehetségesnek tartják, hogy (3) a fel nem szentelt krisztushívők bizonyos meghatározott körülmények között gyakorolják a szent hatalmat.³⁵⁹

Disszertációm bevezetőjében már bővebben összefoglaltam mindkét iskola véleményét alátámasztó érveket, így ennek megisméltése ehelyütt nem szükséges.

Libero Gerosa³⁶⁰ a zsinat egyik fontos újításaként értelmezi a kormányzati hatalom egységes szemléletét melyet a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalom biztosít. Ezt a hatalmat a PO 6,1 lelki hatalomnak (*potestas spiritualis*) is nevezi. Gerosa véleménye szerint azonban sajnálatos módon nem sikerült ezt az egységes szemléletet átvennie a kódexnek. Joggal mutat rá, hogy ezen egységes látásmódot sem a CIC 375. k. 2. §-a, sem pedig a 381. k. nem sugározza vissza. A szerző cikkében egyenesen azzal „vádolja” a kodifikátorokat, hogy nemcsak szétválasztották a zsinati *potestas sacra* elképzelését, hanem megkockáztatták hogy két különböző, önálló *potestas* fogalom alakuljon ki. Felhívja arra is a figyelmet, hogy a jelenleg használatos „*cooperari possunt*” kifejezés nem felel meg az egészen 1982-ig tervezetben szereplő „*partem habere possunt*” megfogalmazásnak. Ez azonban nem jelent véleménye szerint semmilyen „leértékelést”, hiszen a közreműködés (*cooperatio*) „teológiai súlyában” jobban megfelel a szerző által körvonalazott zsinati tanításnak.³⁶¹ E diszkusszióban véleményem szerint Gerosan fő érdeme az, hogy rámutat

³⁵⁸ Főbb képviselője Jean Beyer „*Quomodo recte audienda est formula potestas quae ordini sacro non innititur? Remanet illustranda haec terminologia technica, quae nova est sed recta. Potestas quae non sacra ordinatione recipi et exerceri debet, est primo potestas quae depenter et partialiter ab ordinatis recipitur et exercetur. Altero sensu etiam audiri potest, potestas nempe ordinatione nulli confertur et ergo ordini sacro de se non innititur. Tertio sensu audiri potest: potestas illa, missione canonica transmissa, non necessario tribus innititur muneribus, episcopis et presbyteris ordinatione collatis quibus ipsi Christo configurantur ut potestas a Christo per eorum ministerio exercenda plenius sustentetur et roboretur. Quae configuratio Christo non est ipsa potestatis collatio, sed ad potestatem melius exercendam vit et robor.*” in BEYER, J., *De natura potestatis regiminis seu iurisdictionis recte in Codice renovato enuntianda*, in *Periodica* 71 (1982) 145.; James Cuneo vö. CUNEO J. J., *The Power of Jurisdiction: Empowerment for Church Functioning and Mission distinct from Power of Orders*, in *The Jurist* 39 (1979) 183–219.; Az iskolán belül megkülönböztethetünk úgynevezett „Opus Dei” vagy „navarrai” vonalat és „olasz” csoportosulást. Ezek szerzői: A. Doglio, P. Frattin, Carl Fürst, Gianfranco Ghirlanda, A. Gutierrez, Javier Hervada, Pedro Lombardia, Juan Marques, Alfons Stickler, Antonio Souto, Juan Vildrich.

³⁵⁹ McDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 231–233.

³⁶⁰ GEROSA, L., *Vollmacht und Gemeinschaft in der Kirche*, in *Österreichisches Archiv für Recht und Religion* 53 (2006/1) 177–192. Különösen is 179–183.

³⁶¹ Uo. 186.

arra, hogy bár a CIC ellentmondásosan recipiálta a zsinati hatalomról alkotott képet, a laikusok tekintetében a közreműködést (*cooperatio*) mégis megtölti tartalommal és nem szűkítette le a „*partem habere possunt*” megfogalmazás leértékeléseként.

Eugenio Corecco megjegyzi, hogy a már említett zsinati recepció egyik különösen is figyelemmel kísért pontja a *sacra potestas* tanítás kódexbe történő átültetése volt.³⁶² Mivel a zsinat különös figyelmet fordított arra, hogy kerülje a hatalom tekintetében bármiféle kettős (rendi és joghatósági hatalomra) esetleg hármas rendszerre (rendi, joghatósági és tanítói hatalomra) történő bontást, ezért nem is található meg a zsinati szövegekben a rendi hatalom és a joghatósági hatalom kifejezése. „Ezt a szemléletet azonban a CIC sem materiálisan sem pedig formálisan nem vette át.”³⁶³ Ennek egyik eklatáns példája az 1982-es séma átdolgozása. Az említett tervezet 1213. kánonjában szerepelt a szent hatalom (*sacra potestas*) fogalom, melyet a püspökök egyházban szabadon gyakorolhattak.³⁶⁴ A reformbizottság ezt „*suas potestates et munera*”-ra változtatta. Bizonyos szerzők ugyancsak a zsinati tanítás következtelenségének tartják azt, hogy a kódex lemondott az egyes szentségek tárgyalásánál a *potestas* fogalomról, és helyette a *facultas*-t használja.³⁶⁵ Vannak azonban olyan álláspontok is, melyek a 135. kánont kritizálják, miszerint az egyházi hatalom ilyen funkciókra bontása nem felel meg a zsinat egységes hatalom teológiájának. E kritikára azonban jogos válasz az, hogy a hatalom világi jog szerinti teljes szétválasztását a kódex sem állítja, jogosan lehet elkülöníteni azonban az egyházi hivatalok között olyanokat, melyek egyik, vagy másik funkcióval rendelkeznek a pápai és a püspöki hivatalt leszámítva.

Corecco a laikusokra vonatkozó joganyag recepciója kapcsán felhívja a figyelmet, hogy az új törvénykönyv egyik legnagyobb újdonsága az 1917-eshez képest az, hogy a világi krisztushívők még kiemeltebb helyet kapnak benne. Ahogyan azt tanulmányában kimutatja³⁶⁶ a LG 34. és 35. pontja megjelenik a 759. és 835. kánon 4. §-ban – melyek a

³⁶² CORECCO, E., *Aspekte der Rezeption des Vaticanum II im neuen Codex Iuris Canonici*, in GEROSA, L.–MÜLLER, L. (Hgg.), *Ordinatio fidei, Schriften zum kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 149.

³⁶³ Uo.

³⁶⁴ „Can. 1213 - Potestatem sacram auctoritas ecclesiastica in locis saeris libere exercet” in PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Civitate Vaticana 25. Martii 1982.

³⁶⁵ GEROSA, L., *Vollmacht und Gemeinschaft in der Kirche*, in *Österreichisches Archiv für Recht und Religion* 53 (2006/1) 182.

³⁶⁶ CORECCO, E., *Aspekte der Rezeption des Vaticanum II im neuen Codex Iuris Canonici*, in GEROSA, L.–MÜLLER, L. (Hgg.), *Ordinatio fidei, Schriften zum kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 130.

világiakat mint az örömhír tanúit és az ige szolgálatában való együttműködőként szemléli – azonban a világi krisztushívők kormányzói funkcióban történő közreműködésének, melyet a LG 36. és 37. pontja szorgalmaz, már nem találjuk meg kódexbéli párhuzamát. A zsinat és a kódex szóhasználatbéli különbsége a vizsgált kánonunk forrásszöveggel történő összehasonlítása közben érhető legjobban tetten. Míg a 129. kánon a világiak esetében a közreműködést emeli ki („in exercitio eiusdem potestatis, christifideles laici ad normam iuris *cooperari possunt*”), addig a zsinati dokumentum szövege azt állítja, hogy egyházi munkakörökbe felvehetőek („praeterea aptitudine gaudent, ut ad quaedam *munera ecclesiastica*, ad finem spirituales exercenda, *ab Hierarchia adsumantur*” LG 33).³⁶⁷ E ponton azonban rá kell mutatni arra, hogy Corecco párhuzamát inkább csak analógiásan érthetjük, hiszen a hivatalba való felvétel lehetősége nem állítható szoros összhangba a hatalom gyakorlásával, hiszen vannak olyan egyházi hivatalok, melyek nem járnak együtt a kormányzati hatalomban való részesüléssel.

Másik érdekes megállapítást Theisen³⁶⁸ teszi a 129. kánon kapcsán. Elemzésében kiemeli, hogy a kódex szövege nem azt állítja, hogy *csak* azok lennének képesek, akik a felszentelésben részesültek, hanem pusztán ezt írja a CIC: „a jog előírásainak megfelelően azok képesek, akik felszentelésben részesültek”. Joggal lehetne a szerzőt túlzottan szabad értelmezéssel illetni, vagy nem a kódex szellemiségéhez hű magyarázattal vádolni, ha nem pont magában a törvénykönyvben találnánk rá utalásokat³⁶⁹, hogy a hatalom gyakorlásában való közreműködés képessége a világi krisztushívőkben is megtalálható. Így ő nyitva hagyja annak kérdését, hogy talán mások esetében is megvalósulhat e részesedés.

Vannak azonban olyan szerzők, akik szerint a klerikusok kormányzati hatalom gyakorlásának képessége és a világiak ebben történő közreműködése között legfontosabb különbség abban áll, hogy míg a klerikusok a hatalmat a hivattal is megkapják, világiak viszont csupán delegáció útján nyerhetik el.³⁷⁰

³⁶⁷ Uo. 131.

³⁶⁸ Vö. THEISEN, K. H., *Die Laien als kirchliche Richter*. h. n. 2006.

³⁶⁹ 129. k. 1. §; 1421. k. 2. §;

³⁷⁰ GUTIÉRREZ, A., *Canones circa instituta vitae consecratae et societates vitae apostolicae vagantes extra partem eorum propriam*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 64 (1983) 90–96.; STICKLER, A., *De potestatis sacrae natura et origine* in *Periodica* 71 (1982) 65–92.

4.1.4. Összegzés

A laikus hatalomviselés legfőbb alapja az új kódexben a 129. kánon 2. §-a. Ezen „általános törvényként” értékelt paragrafus megteremtette a lehetőséget a zsinati tanítás fényében arra, hogy a világi krisztushívők egyes egyházi hivatalokat vállalva közreműködhessenek a hatalom gyakorlásában. A paragrafus közelebbi vizsgálata esetén azonban felvetődnek bizonyos értelmezési nehézségek, illetve a „*cooperatio*” latin fogalmának nehezen körvonalazható tartalma.

Az előbbieken bemutattam, milyen kérdések és joghézagok merültek fel a 129. kánon kapcsán. Természetesen egy doktori értekezés nem vállalkozhat ezek megoldására, így ehelyütt pusztán csak a figyelmet szerettem volna felhívni rájuk. A kérdés végleges eldöntése – mint sok más „kánonjogi” probléma esetében – itt sem a szorosan vett kanonisztika feladata lenne véleményem szerint. Elsőként annak ekkleziológiai tisztázása szükségeltetne, hogy az egyházi hatalom miként is létezik Isten népén belül, és abban az egyes tagok milyen szentségek által, milyen fokban részesülnek. Egy ilyen világos állásfoglalás után már a kánoni jogrend is alkalmazni tudná az abból adódó következtetéseket.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a II. Vatikánum jogi interpretációinak nagy témái között kiemelkedő helyet foglal el az egyházi hatalom, illetve e hatalom laikusok részéről történő gyakorlásának kérdése. A kódexrevíziós bizottság egyértelműen nem akart állást foglalni a hatalom és a felszenteltség relációjának kérdésében, ez pedig kifejezetten érezhető az elemzett 129. kánon esetén, főképp akkor, ha azt a 274. és 1421. kánonokkal vetjük össze.

4.3. 228. kánon

A világiak kormányzati hatalomban való közreműködésével foglalkozó művek kivétel nélkül mind kitérnek a 228. kánon 1. illetve 2. §-nak az elemzésére is, hiszen a belső egyházi hivatalviselés a vizsgált kérdéskör egyik keretet adó aspektusát biztosítja. Míg a 129. kánont értelmezhetjük úgy, mint ami elvontan, absztrakt módon kifejtette, hogy a fel nem szentelt krisztushívők tényleges módon képesek a kormányzati hatalomban közreműködni, addig a 228. kánon egy lépéssel tovább haladva már azt is állítja, hogy a fenti hatalmat akár egyes különböző belső egyházi hivatalokon és feladatokon keresztül gyakorolhatják. Habár még e kánon sem adja meg végső konkrétságában azokat a feladatköröket, amelyekben a fenti közreműködés megvalósítható, azonban a kérdés egy újabb dimenzióját nyitja meg.

4.3.1. Kodifikációs előzmények

A kánon kialakulásának folyamatát tanulmányozva első fontos megállapításként levonhatjuk, hogy első verziójában, – melyet még a *Lex Ecclesiae Fundamentalis* tervezete tartalmaz – nem szerepel a hivatalok (*officii*) fogalom csupán csak a feladatok (*munera*) *terminus technicus*, melynek jelentőségére Erdő Péter mutat rá.³⁷¹

Vizsgálódásom során főként a jelenlegi 228. kánon 1. §-ra fordítom a figyelmem, hiszen disszertációm témája szempontjából a hivatalviselés, és az arra való képesség az elsődlegesen fontos szempont, és a második paragrafusban megjelenő szakértői és tanácsadói minőségben tevékenykedő világi személyek csak távolabbról érintik a hatalomról folyó diskurzust.

„*Habiles iidem sunt qui in rebus Ecclesiae a sacris Pastoribus consulantur ad normam iuris et ad munera ecclesiastica suae conditioni congrua ab eisem deputentur.*”³⁷²

A LEF egyik első sémája alapján elmondhatjuk, hogy szerkezetileg egyszerűsödés következett be a szövegben, azonban ennél fontosabb az első változatok jogteológiai mondanivalója. Azzal, hogy csupán feladatokra és nem hivatalokra nyerhettek volna felvételt a világi hívők, igen komolyan szűkítette volna a jogképességüket, és belső egyházi feladatokban történő alkalmazhatóságukat, hiszen az egyes egyházi hivatalok megjelölésére az *officium* szó szerepel mint sajátos fogalom.³⁷³

Az 1977-ben megjelenő *De Populo Dei* sémában³⁷⁴ a kánon e formáját találjuk meg:

„*Habiles etiam sunt qui ad normam iuris idonei reperiantur, ut ad illa officia ecclesiastica et munera a sacris pastoribus assumantur, quibus secundum iuris universalis aut particularis praescripta fungi valent.*”³⁷⁵

A CIC 1980-ban megjelenő sémájából azonban már a kánon több része kimaradt, mely által az egyszerűsödött véleményem szerint. Így nem került bele az „*ad normam iuris*” kiegészítés, mely további tartalmi mélységet egyébként sem kölcsönzött volna a vizsgált kánonnak. Hasonlóan elhagyták belőle az egyetemes és részleges jogra történő utalást. Így

³⁷¹ Vö. ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003, 52.

³⁷² LEF Textus prior 29. c. 3. §; in BOELENIS, O.G.M., *Synopsis Lex Ecclesiae Fundamentalis*, Leuven 2001. 42–43.

³⁷³ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003. 32–38.

³⁷⁴ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI, *De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

³⁷⁵ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 168.

a következő formában került bele a '80-as tervezetbe az akkor még 273. kánon címet viselő rész:

„Habiles etiam sunt qui idonei reperiantur, ut ad illa officia ecclesiastica et munera a sacris pastoribus assumantur, quibus secundum iuris praescripta fungi valent.”³⁷⁶

A kánont már csak az „*ipsi*” szó betoldása változtatta meg a legvégső sémában, mely így is nyeri majd el végső formáját az 1983-as promulgáció során.³⁷⁷

4.3.2. A világiak jogképességének feltételei

A 228. kánon vizsgálata során felvetődik a kérdés, hogy e jogképességet deklaráló törvényt annak megalkotója vajon miért nem a krisztushívők kötelességei és jogait kifejtő részbe illesztette bele, miért hagyta meg azt a kimondottan *világi* hívek jogait és kötelezettségeit tárgyaló egységben?

Ha tüzetesebben megvizsgáljuk az 1. §-t láthatjuk, hogy az két feltételt is tartalmaz a laikus hivatalviselőkkel szemben.³⁷⁸ Az első ilyen kitétel, hogy alkalmasnak kell bizonyulniuk a konkrét hivatalra. Ezt az alkalmasságot (*idoneitas*) a kánon szövegéből adódóan azoknak kell megállapítani, akik az adott hivatalra felveszik őket, így jelen esetben ezek a „szent pásztorok”. A kánonban megjelenő alkalmasság fogalom alapvetően absztrakt, hiszen nem részletezi azt minden egyes hivatalnál, hogy melyek is azok a bizonyos konkrét alkalmassági kritériumok. A törvényhozó azonban külön is nevesíti néhány olyan hivatal, mely esetében az alkalmassági kritériumok konkrétan fel is vannak sorolva.³⁷⁹

A hivatalba való felvétel második kritériumát a kánon „a jog előírásai szerint működni képesek” szakaszából vezethetjük le. Eszerint a fent említett krisztushívők csak olyan hivatalokat láthatnak el, melyek nincsenek kimondottan klerikusoknak fenntartva és azok nem kapcsolódnak szorosan a rendi hatalom gyakorlásához.

³⁷⁶ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae cognitum*, Vatican 1980. 61.

³⁷⁷ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 168.

³⁷⁸ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003. 53.

³⁷⁹ Pl. CIC 483. k. 2. §, 1421. 2. §

Giacomo Incitti munkájában számos olyan hivatalt sorol fel, melyekre a fentiek fényében alkalmasak lehetnek világiak is³⁸⁰: bírói, ügyhallgatói és ülnöki hivatal (1421. k. 2. §., 1428. k. 2. §, 1429. k.), krisztushívői társulatok vezetői tisztsége (317. k. 3. §), pápai követi feladatok (363. k.), egyházmegyei vagyonkezelő (494. k.), más vagyonkezelési feladatok (956. k., 1282. k., 1287. k.), bírósági kihallgatás során felmerülő feladatok (1528. k.), irodaigazgató és jegyző (483. k. 1487. k.) ügyhallgató és kötelékvédő (1435.). Felsorolását azonban érdemes kiegészíteni a Münsterischer Kommentarban³⁸¹ találhatóakkal is: szent tudományokat oktathatnak egyházi egyetemeken vagy főiskolákon (229. k. 3. §), liturgikus feladatokat láthatnak el mint lektor és akolitus (230. k. 1-2. §§), kommentátorként és kántorként szolgálhatnak a liturgia során (230. k. 2. §), liturgikus imákat vezethetnek, kiszolgáltathatják a keresztséget és az Eucharisziát illetve együttműködhetnek az ige szolgálatában (230. k. 3. §, 759. k., 910. k. 2. §), vagy pedig a bíróságon is számos hivatalt betölthetnek.

A kánon szövege a képességre vonatkozó („*habilis*”) kifejezést is tartalmazza. Klaus Lüdicke kommentárjában³⁸² kétféle jogképességet különít el egymástól. Míg az első esetben egy „személyi jellegű képességről” beszélünk (241. k. 1. §, 254. k. 2. §), mely a személyből közvetlenül adódik, annak szentségi fokozata miatt – minden külső felhatalmazástól és engedélytől mentesen – , addig a „jogi jellegű képességnél” az adott krisztushívőt bizonyos előírás (124. k. 1. §, 129. k. 1. §, 1057. k. 1. §), a jog egy rendelkezése teszi csak képessé a hivatal gyakorlására. A fentiekből tehát arra következtethetnénk, hogy a laikusok azon képessége, hogy egyházi hivatalt viseljenek, illetve hogy feladatokat ellássanak potenciálisan saját alkalmasságukból fakad, melyet a keresztség és a bérmálás szentségében nyertek el. Ghirlanda is³⁸³ – hasonlóan Lüdicke-hez – azon a véleményen van, hogy hivatalviselési képességről csak az 1. §-ban szereplő kritériumok teljesülése esetén beszélhetünk. E szerzői véleményeket ehelyütt a „*potencialitás*” fogalmának bevezetésével szeretném kiegészíteni, mivel amennyiben ontológiailag nem lenne meg a szükséges alap a laikusok által viselhető egyes hivatalokra, úgy az egyházi hatóság sem tudná ezt engedni még bizonyos körülmények teljesülése esetén sem. A világi krisztushívők tehát potencialiter képesek egyes egyházi hivatalokat önállóan viselni, és abban a rájuk bízott feladatokat

³⁸⁰ Uo.

³⁸¹ REINHARD, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC] 228.

³⁸² Uo.

³⁸³ GHIRLANDA, G., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione*, Roma 2000. 120–121., GHIRLANDA, G., *De christifidelibus (cann. 224-231.)* in BONNET, P. A.–GHIRLANDA, G., *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem*, Roma 1983. 63–66.

ellátni. Ehhez természetesen megfelelően át kellett dolgozni az egyházi hivatal fogalmát a kodifikáció során.³⁸⁴ „II. Vatikáni Zsinat megfogalmazását (PO 20b) követve a 145. k. 1. §-a egyházi hivatalnak (*officium*) minősít minden olyan isteni vagy egyházi rendeléssel, tartós jelleggel alapított feladatkört, melyet lelki cél érdekében kell gyakorolni.”³⁸⁵ E definíció pedig már nyitott a világi személyek számára is.

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy az új CIC kettős módon is hozzájárult ahhoz, hogy a világi személyek önálló módon egyházi hivatalt viseljenek: egyrészt 1) újraértelmezve az egyházi hivatal (*officium*) fogalmát nyitva hagyta azt a világi személyek számára is, 2) másrészt azonban ezen túlmenően külön biztosította számukra az egyes hivatalok viselésének alkalmasságát. Amennyiben a megfelelő tulajdonságok birtokában vannak és az illetékes hatóság őket kinevezi, úgy e potenciális képesség reálissá válik és megnyílik annak lehetősége, hogy az adott hivatal területén a fel nem szentelt személyek is részt vegyenek az egyház küldetésében.

4.4. A kormányzati hatalommal járó hivatalok elnyerésének jogképessége

4.4.1. Problémafelvetés

Azok után, hogy a 129. kánon 2. §-a lehetővé tette a kormányzati hatalomban való közreműködést, és ehhez a 228. kánon megteremtette a megfelelő hivatali rendszert, a 274. kánon esetében egy viszonylagos következtelenséget fedezhetnénk fel a kódex figyelmes olvasása során. Míg a 129. kánon megadta a potenciális lehetőségét annak, hogy a fel nem szentelt krisztushívók elláthassanak olyan hivatalokat, melyek során az egyházkormányzati hatalomban közreműködnek, a 228. kánon ezt külön ösztönözte és pártolta azáltal, hogy a pásztorokat az alkalmas világi hívek egyes hivatalokba történő felvételére bízta, addig a 274. kánon 1. §-a kizárni látszik mégis őket olyan hivatalokból, melyekhez rendi vagy kormányzati hatalom szükséges. Míg egyesek kevésbé látják égetőnek az ellentmondást, illetve azt esetleg csak formálisnak tartják³⁸⁶, addig más szerzők szerint az teljesen

³⁸⁴ GILLESPIE, K., *Ecclesiastical office and the participation of the lay faithful in the exercise of sacred power. Towards a theological and canonical understanding of the mutual orientation in the sign of Christ*, Roma 2017.

³⁸⁵ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 438. p.

³⁸⁶ MARZOA, Á–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical commentary on the code of canon law, Volume I*, Montreal–Canada–Chicago 2004. 329., BEYER, J., *Iudex laicus vir, vel mulier*, in *Periodica* 75 (1986) 59. GÁJER L. *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010. 24.

világos³⁸⁷. Amennyiben szorosan értelmezzük a 274. kánont, úgy azt kell mondanunk, hogy laikusok nem nyerhetnek el kormányzati hatalommal kapcsolatban levő hivatalt. Ez azonban szöges ellentétben áll az 1421. kánon 2. §-val. Az alábbi egységben e problémára igyekszem választ találni.

4.4.2. Kodifikációs előzmények

A jelenlegi törvénykönyv 274. kánon paragrafusainak két különböző helyen találjuk meg a kodifikációs előzményét az 1917-es kódexben. Míg az 1. §-a a CIC (1917) 118. kánonnal hozható összefüggésbe³⁸⁸, mely a klerikusi jogok és privilégiumok felsorolásában (*De iuribus et privilegiis clericorum*) szerepelt, addig a 2. § a CIC (1917) 128. kánonnal áll párhuzamban³⁸⁹, mely a klerikusi kötelezettségek lajstromában (*De obligationibus clericorum*) szerepelt.³⁹⁰

A kormányzati hatalom természete kapcsán felmerülő kérdéseket a kodifikációs munkálatok során nem tudták végérvényesen megválaszolni. A 129. kánon alakulásával párhuzamosan a most vizsgált kánon szövegében is szerepelt az „*in ordine sacro innixa*” betoldást, mely a kormányzati hatalmat erőteljesen a szent rendhez kötötte. Az egyik első szövegtervezet – melyet még a „*De Cerics*” (későbbi „*De Sacra Hierarchia*”) kodifikációs albizottság készített el – így fogalmaz a 274. kánon kapcsán:

„*Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis aut potestas iurisdictionis ecclesiasticae in ordine sacro innixa.*”³⁹¹

³⁸⁷ AMANN, A. T., *Laien als Träger von Leitungsgewalt? Eine Untersuchung auf-grund des Codex Iuris Canonici*, St. Ottilien 1996. 30., DEMEL, S., *Kirche sind wir alle. Überlegungen zum Dialogprozess*, Münsterschwarzach 2013., REINHARD, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 274,5.; BEYER, J., *Die Vollmacht in der Kirche*, in LÜDICKE, K.–PAARHAMMER, H.–BINDER, A. D., *Recht im Dienste des Menschen. Eine Festgabe Hugo Schwendenwein zum 60. Geburtstag*, Graz–Wien–Köln, 1986. 287–298., HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 356.

³⁸⁸ CIC (1917) 118. c. „*Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac pensiones ecclesiasticas obtinere.*”

³⁸⁹ CIC (1917) 128. c. „*Quoties et quandiu id, iudicio proprii Ordinarii, exigat Ecclesiae necessitas, ac nisi legitimum impedimentum excuset, suscipiendum est clericis ac fideliter implendum munus quod ipsis fuerit ab Episcopo commissum.*”

³⁹⁰ REINHARD, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 274.

³⁹¹ *Comm* 16 (1984) 190.

Részben a laikus kormányzati hatalom gyakorlásáról szóló viták kapcsán a c. 96. SchNormGen77 az egyházi hatalmat már majdhogynem három részre osztotta, így beszélt a szentségi/rendi hatalom mellett a kormányzati hatalom két formájáról, ezekből az egyikhez szükséges a szentelés, míg a másikhoz nem.³⁹² E gondolatmenetből adódik a kánon következő kodifikációs formája is. A fentiek fényében a c. 128. *SchPopDei* a következőképpen fogalmaz:

„*Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis aut potestas iurisdictionis ecclesiastici in ordine sacro innixa.*”³⁹³

A bizottság 12. ülésén (1972) kezdeményezték, hogy a tervezetbe a „*potestas iurisdictionis*” helyett a kódex szemléletével jobban megegyező „*potestas regiminis*” kerüljön be.³⁹⁴ Az 1977-ben megjelenő *De Populo Dei* szövegébe³⁹⁵ tehát már e változással jelent meg a 274. kánon 1. §-nak akkori verziója.³⁹⁶

A kodifikáció további részét – párhuzamosan a 129. kánonnál látottakkal – a kormányzati hatalom eredetének konfúz kérdése nehezítette meg. Az 1980-as CIC sémába³⁹⁷ is változatlanul került be már a tervezet szövege 244. számmal.

„*Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis aut potestas regiminis ecclesiastici in ordine sacro innixa.*”³⁹⁸

A 1982-ben megjelenő *Schema novissimum*-ból már kikerül a hatalom kettős megnevezésére történő utalás („*aut potestas regiminis*”) és a szent rendhez való kapcsolat megjelölése („*ordine sacro innixa*”). Emellett azonban elhelyeztek benne egy utalást a 129. kánonra.³⁹⁹

³⁹² „*potestas sacra*”: 1. „*potestas ordinis*”, 2. „*potestas regiminis ordine sacro innixa*” 3. *potestas regiminis ordine sacro non innixa*”, Vö., AYMANS, W.–MÖRS DORF, K., *Kanonisches Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 396.

³⁹³ THEISEN, K. H., *Die Laien als kirchliche Richter*, 1999. 47.

³⁹⁴ *Comm* 24 (1992) 277., 293.

³⁹⁵ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI, *De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

³⁹⁶ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 221.

³⁹⁷ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferenciarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutuum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980. 55.

³⁹⁸ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 221.

³⁹⁹ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 221.

„Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis, firmo praescripto can. 129.”⁴⁰⁰

A kódexben található jelenlegi formáját úgy érte végül el a paragrafus, hogy abból törölték a 129. kánonra történő utalást – mely azonban nem jelenti azt, hogy a két pont közötti kapcsolat ne lenne szükségszerű – és visszaállították a rendi és kormányzati hatalom megfogalmazásának kettősségét.

4.4.3. Elemzés

A vizsgált kánon deklarálja, hogy csakis az egyházi rend valamely fokozatában részesült személyek képesek olyan hivatalokat és feladatokat ellátni, melyekhez rendi vagy egyházkormányzati hatalom szükséges. A klerikus kifejezés alatt azokat a krisztushívőket kell érteni, akik *„eltörölhetetlen jegyet kapnak, és ezzel szent szolgálatra rendelt személyekké válnak, vagyis olyanokká, akik arra vannak szentelve és rendelve, hogy fokozatuknak megfelelően [...] pásztor módjára gondoskodjanak Isten népéről.”⁴⁰¹*

A kánon „rendi hatalom szükséges” (*requiritur potestas ordinis*) kitétele alatt kell érteni minden olyan szent rendből fakadó tevékenységet, mellyel a felszentelt személy Isten népét szolgálja.⁴⁰² Ilyen lehet például a szentmise bemutatása és a szentségek kiszolgáltatása.⁴⁰³ Ahogyan a kódexben megtalálhatók a laikusok által (is) végezhető feladatok, úgy vannak olyan egyházi hivatalok, melyeket csak pappá szentelt személy tölthet be érvényesen: püspöki hivatal (375. k. 1. §), plébános (521. k. 1. §), káplán (546. k.), plébániai kormányzó (539. k.). A következő feladatok ellátásához pedig a törvényhozó az ordó második fokozatát követeli meg: esperes (553. k. 1. §), egyházmegyei kormányzó (425. k. 1. §), papi szenátus tagja (495. k. 1. §), tanácsosok testületének tagja (502. k. 1. §), hivatalvezető a helynöki munka összehangolására (473. k. 2. §), általános helynök és püspöki helynök (478. k. 1. §), és az officiális és viceofficiális (1420. k. 4. §).⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Civitate Vaticana 25. Martii 1982. 47.

⁴⁰¹ CIC 1008. k.

⁴⁰² PO 1a

⁴⁰³ BEAL, J.-P., CORIDEN, J., A.-GREEN, T., J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000. 347.

⁴⁰⁴ Uo. 347.

Erdő Péter rámutat a hivatal kánonjogi megjelenését vizsgálva, hogy a szent rend „különböző módokon lehet előírva egy egyházi hivatal számára: vagy úgy, hogy kifejezetten említés történjen a szent rend szükségességéről, vagy pedig úgy, hogy egyszerűen megjelölésre kerüljenek az adott hivatalhoz tartozó funkciók. Ez utóbbi esetben előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor nehéz eldönteni, hogy a hivatal klerikusi vagy laikusi jellegű-e”⁴⁰⁵.

A klerikusokra vonatkozó képesség (*soli ... possunt*) kifejezés – a ’17-es CIC 118. kánonjához hasonlóan – kizár minden olyan krisztushívőt, aki nem számít a törvény szerint klerikusnak.⁴⁰⁶ Amann azonban találóan megjegyzi, hogy a 274. k. 1. §-a nem általánosságban a kormányzati hatalom gyakorlásáról szól, hanem a hatalom olyan formájáról, mely hivatalhoz kötődik.⁴⁰⁷ Így tehát a delegálás útján kapott hatalom gyakorlása kapcsán nem lehet irányadó a kánon rendelkezése a szó szoros értelmében. Véleményem szerint nem lehet maradéktalanul felsorakozni Ghirlanda álláspontja mögé – melyet Erdő Péter is idéz – aki szerint a klerikusoknak „»mint olyanoknak joguk van egyházi hivatalokhoz, amelyek gyakorlásához rendi hatalom vagy egyházkormányzati hatalom szükséges«, mivel »nincs klerikus, akit a semmiért szentelnének fel«”⁴⁰⁸. Szerencsésebb lehet Erdő Péter megfogalmazása, aki szerint a fentiekből inkább csak az az alapvető jog vonható le, hogy minden klerikusnak joga van, hogy valamilyen szolgálatot kapjon illetve ellásson.

A fejezet elején említett ellentmondást egyes vélemények szerint ki lehetne küszöbölni, ha az egyházi hivatalok esetében beszélhetnénk szigorúan klerikusi (*officia stricte clericalia*) és laikusi hivatalokról („*officia laicalia*”). Míg előbbi ellátásához a szent rend és kormányzati hatalom gyakorlása szükséges, addig utóbbi esetében annak viselője pusztán csak kormányzati hatalmat gyakorolna.⁴⁰⁹ Természetesen azonban itt is kiütközik a szentelés és a kormányzati hatalom tisztázatlan viszonya.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy talán e kánon kapcsán érezhető leginkább az egyházi hatalom és a felszenteltség kapcsolatának tisztázatlansága, mely egy egységes törvénykönyvön belül is önellentmondásokat okozhat. Amann – mivel nem látja összeegyeztethetőnek a 129., 274. és 1421. kánonokat – két lehetőséget vázol fel. Le kell mondani a laikus bírói hatalomviselés elképzeléséről, (amelyből az következik, hogy fel kell

⁴⁰⁵ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003. 74.

⁴⁰⁶ AMANN, A. T., *Laien als Träger von Leitungsgewalt? Eine Untersuchung aufgrund des Codex Iuris Canonici*, St. Ottilien 1996. 15.

⁴⁰⁷ Uo. 13.

⁴⁰⁸ ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003. 55.

⁴⁰⁹ FUNGHINI, R., *I laici nell'attività giudiziaria della Chiesa*, in *I laici nel diritto della Chiesa*, Città del Vaticano 1987. 124.

azt tételezni, hogy az egyház közel 50 éven át helytelen gyakorlatot folytatott hiányzó teológiai alapok nélkül), és ki kell vezetni a kódexből minden olyan kánont, mely a kormányzati hatalommal bíró hivatalok elnyerését megengedi világi krisztushívőknek, vagy ki kell jelenteni a kormányzati hatalom és a szentelés csupán csak formális kapcsolatát, és meg kell lépni azt az igen bátor lépést, hogy engedjük kibontakoztatni – a zsinati tanításban már megjelent – krisztushívői méltóságot és egyenlőséget belső egyházi feladatok tekintetében is, eltörölve a 274. kánon rendelkezését.⁴¹⁰ A kérdés tekintetében én nem fogalmaznék meg ilyen sarkos véleményt, hiszen a kánon eltörlése újabb problémákat vetne fel azon hivatalok kapcsán, melyeket önmagukban előfeltételeznek az ordó szentségét. Megfontolandó lehet azonban, ha a jelenleg hatályos szabályozás tekintetében csak az „*aut potestas regiminis ecclesiastici*” kifejezést hagyná el a törvényhozó, hiszen ebben az esetben továbbra is világos, hogy fel nem szentelt személyek a szent rendet követelő hivatalokat nem láthatnak el, azonban nem zárják ki azt sem, hogy olyan hivatalokat ellássanak, melyben szükségszerűen kormányzati hatalomban közre fognak működni. Természetesen ebben az esetben is kívánatos a hatalom birtoklása és az abban történő közreműködés fogalmainak harmonizációja.

Véleményem szerint – a már a fejezet bevezetőjében felvázolt – az egyes szerzők közötti véleménykülönbséget akkor oldhatjuk fel, ha Beyer érvelésével rámutatunk az alábbi tényre. Azon kánonjogászok, akik nem látnak ellentétet a 274. kánon 1. §-a és a laikus hatalommal való közreműködés elmélete között, úgy érvelnek, hogy a kánon nem képezheti vita tárgyát, mivel valóban képtelenek a hatalom gyakorlására laikusok, abban ők csak közreműködni tudnak. Ebben az esetben azonban ismételtén a közreműködés megfogalmazásának határához érünk, mivel nem határolható el az minden nehézség nélkül élesen a hatalom gyakorlásától.

⁴¹⁰ Vö. uo. 13–18.

5. A laikus krisztushívők részvétele az egyház tanítói küldetésben

A II. Vatikáni Zsinat tanítása alapján a laikusok a keresztség és bérálás által a krisztusi hármasküldetésben való részesedésének eredménye, hogy a tanítás, megszentelés és kormányzás területein is képesek önállóan – mintegy tanúságtevő jelleggel – cselekedni, felhatalmazás esetén pedig az egyház nevében is végezhetik a szolgálatukat. A következő fejezetben be szeretném mutatni, miként valósulhat meg a kormányzati hatalommal való közreműködésük a tanítói feladatban (*munus docendi*).

5.1. (Jog)teológiai alapok

A „krisztushívők [...] a maguk módján részesévé váltak Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, állapotuknak megfelelően annak a küldetésnek a gyakorlására kaptak hivatást, amelynek a világban való teljesítését Isten az egyházra bízta.”⁴¹¹ E hivatásból azonban kötelezettségek és jogok is származnak: „minden krisztushívőnek kötelessége és joga azon fáradozni, hogy az üdvösség isteni híre minden korban és az egész világon minden emberhez egyre inkább eljusson”⁴¹². Ebből az általános kijelentésből következik a tény, hogy az egyház tanítói feladatának megvalósításába sajátos módon meghívást kaptak a világi krisztushívők is, melyet a törvényhozó a saját kötelezettségeik és jogaik felsorolásánál explicit meg is erősít: „A világiaknak, akiket Isten – mint minden krisztushívőt – a keresztség és a bérálás által az apostoli munkára küld, általános kötelességük és joguk, hogy mind egyénileg, mind társulásokban azon dolgozzanak, hogy az üdvösség isteni hírét az egész világon minden ember megismerje és elfogadja; ez a kötelesség különösen olyan körülmények közt sürgető, amikor az emberek az evangéliumot csakis általuk hallhatják, és Krisztust csakis általuk ismerhetik meg.”⁴¹³ A CIC idézett 225. kánonjával egy olyan általános felhatalmazást adott a világi híveknek, mely képessé teszi őket szentségi adottságaik folytán arra, hogy minden felhatalmazás és megbízás nélkül hirdessék az evangélium örömhírét saját életpéldájuk által. A törvényhozó kiemeli, hogy e jogosítvány komolyan vétele és a gyakorlása kimondottan sürgető is olyan körülmények között, ahová

⁴¹¹ CIC 204. k.

⁴¹² CIC 211. k.

⁴¹³ CIC 225. k.

rajtuk keresztül juthat el csak az örömhír üzenete. Ilyen lehet például a diaszpóra vagy missziós szituáció, súlyos paphiány vagy éppen háborús helyzet.⁴¹⁴

Amikor a CIC a fenti kánonok által bemutatott alkotmányjogi alapot fektette le azért, hogy a felszentelésben nem részesedett krisztushívők is hol saját jogon, hol közreműködő jelleggel, hol pedig a klérust helyettesítő módon részt vegyenek az egyház evangéliumot hirdető szolgálatában, végső soron a II. Vatikáni Zsinat tanítását ültette át a jog nyelvére. *„Isten szent népe Krisztus próféta küldetéséből is részesedik, leginkább azáltal, hogy a hívő és szerető léttel egyre szélesebb körben tesz tanúságot róla, és följajánlja Istennek a dicséret áldozatát: az Ő nevét megvalló ajkak gyümölcsét (vö. Zsid 13,15).”*⁴¹⁵ *„Ezenkívül ugyanez a Szentlélek az Isten népét nemcsak a szentségeken keresztül és a papi szolgálatokkal szenteli meg, vezeti és ékesíti erényekkel, hanem ajándékait »tetszése szerint juttatva kinek-kinek« (1Kor 12,11), minden rendű és rangú hívőnek különleges kegyelmeket is ad, melyekkel alkalmassá és készségesse teszi őket különféle tevékenységek vagy hivatalok vállalására az Egyház megújítása és továbbépítése érdekében”*⁴¹⁶ A *Lumen gentium* 33. pontja már egész konkrétan fogalmazza meg azt a szentségtani alapot, melyben a hívek betöltik küldetésük: *„A világi hívek apostolsága részesedés magának az Egyháznak üdvözítő küldetésében, melyre maga az Úr rendeli őket a keresztséggel és a bérmálással. [...] A világi hívek különösen arra hivatottak, hogy jelenlévővé és tevékenyé tegyék az Egyházat olyan helyeken és körülmények között, ahol csak általuk lehet az Egyház a föld sójává. Így minden laikus a neki juttatott adományokból eredően egyszerre tanúja és eleven eszköze az Egyház küldetésének »Krisztus ajándékozásának mértéke szerint« (Ef 4,7).”*⁴¹⁷ A laikusok apostoli küldetéséről szóló dokumentum ezek után egyenesen az apostolkodásra szóló jogról és kötelezettségről beszél (*officium et ius ad apostolatum*)⁴¹⁸-ról beszél. *„A világi híveknek azon a címen kötelességük és joguk az apostolkodás, hogy egységben vannak Krisztussal, a fővel.”*⁴¹⁹ Éppen ezért *„a püspökök, a plébánosok, az egyházmegye és a szerzetes papok ne tévesszék szem elől, hogy az apostolkodás egyformán joga és kötelessége minden hívőnek, egyháziaknak és világiaknak, s hogy az Egyház építésében a világi híveknek is megvan a saját szerepük. Testvéries szellemben működjenek tehát együtt a világiakkal az Egyházban*

⁴¹⁴ REINHARD, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 255,3.

⁴¹⁵ LG 12a

⁴¹⁶ LG 12b

⁴¹⁷ LG 33.

⁴¹⁸ AA 3.

⁴¹⁹ Uo.

és az Egyházért, s különleges gondjuk legyen apostoli munkájuk támogatására”.⁴²⁰ Az evangélium hirdetésének általános kötelezettsége és joga mellett – mely elsősorban a világi személy életének tanúságtételével történik – azonban „a hierarchia a világiakra bíz olyan feladatokat is, melyek közvetlenebbül kapcsolódnak a hitoktatásban, bizonyos liturgikus cselekményekben és a lelkek gondozásában a lelkipásztori munkához. E küldetés alapján a világiak tisztségük gyakorlásában teljesen alá vannak rendelve a fölötte egyházi vezetésnek”⁴²¹. Így tehát a zsinat már nem elégedett meg azzal, hogy a laikus hívők pusztán passzív tagjai legyenek az egyháznak, hanem hangsúlyozta minden tag missziós lelkületét.⁴²²

Az előbbi zsinati és alkotmányjogi alapok után érthető meg a 759. kánon, mely már konkrétan kilátásban helyezi az isteni ige szolgálatról szóló cím után azt, hogy a laikusok bevonhatók bizonyos igehirdető funkciókba: „A világi krisztushívők a keresztség és a bérmlás alapján szavukkal és keresztény életük példájával az evangéliumi örömhír tanúi. Meghívhatók arra is, hogy a püspökökkel és a papokkal együttműködjenek az ige szolgálatának gyakorlásában.” A kánon eredeti latin szövege tartalmazza a 129. kánon 2. §-nál már bemutatott gyakorlásban történő közreműködés képességére vonatkozó kifejezést („in exercitio [...] cooperari possunt). Ennek fényében az alábbi alfejezetekben annak bemutatására vállalkozom, hogy a prédikáció⁴²³, katekézis⁴²⁴, a teológia tanítása⁴²⁵ és a missziós tevékenység során⁴²⁶ miként valósulhat meg a dolgozatomban vizsgált közreműködés.

5.2. A világi krisztushívők és a prédikálás

A laikusok által mondott prédikáció egy olyan témája a gyakorlati teológiának, mely annak számos részdiszciplínáját lefedi. A kérdés liturgikus alapjai és megvalósulási kerete mellett szintén fontos szempontokkal járul a diszkusszióhoz a kánonjog, mely eredményeit végső soron a pasztorális teológia fogja elemezni. Amikor a világi személy által liturgikus

⁴²⁰ AA 25.

⁴²¹ AA 24.

⁴²² KOZŁOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*. in *The Jurist* 72 (2012) 244.; vö. TOURNEAU, D. L., *La prédication de le parole de Dieu et la participation des laïcs au munus docendi: fondements conciliaires et codification*. in *Ius Ecclesiae* 2 (1990) 101–107.

⁴²³ CIC 766. k.

⁴²⁴ CIC 766. k., 785. k. 1. §

⁴²⁵ CIC 229. k. 3. §

⁴²⁶ CIC 784. k.

keretek között tartott beszéd egyházi jogi vonatkozásait elemezzük, nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak liturgikus eredetét: „*A liturgia részét képező homília, melyben a liturgikus év folyamán a szent szövegekből kifejtik a hit misztériumait és a keresztény élet törvényeit*”⁴²⁷. „*Az Egyház természeténél fogva missziós, Isten üzenetét minden kor emberének, népének ugyanúgy felkínálja. Eme üzenetközvetítésnek sokféle módja alakult ki a századok során, így a hitoktatás, a sajtó, a könyv, bibliaolvasás, a lelkipásztorokkal való beszélgetés mind ide tartozik. Mégis, a legkiválóbb formája ennek az igehirdető tevékenységnek a liturgia keretében mondott beszéd, a homília.*”⁴²⁸ Joggal merül fel tehát a kérdés, hogyan képesek ebbe belekapcsolódni fel nem szentelt személyek?

A liturgiáról szóló *Sacrosanctum concilium* kezdetű konstitúció 52. pontjában quasi definíciót tartalmaz a liturgia keretében mondott homíliáról. Maga a dokumentum más helyen (SC 35.) is említ olyan lehetőséget, mely során a nagyobb ünnepek megelőző vigíliákon „*igeliturgiát végeznek, az advent vagy nagyböjt köznapjain, valamint vasárnapokon és ünnepeken, főleg ott, ahol nincs pap. Az ilyen helyeken a liturgiát diakonus vagy a püspök által megbízott személy vezesse.*”⁴²⁹ A SC még nem részletezi, hogy kik lehetnek a püspök által megbízott más személyek, azonban az *Apostolicam actuositatem* 24. pontja alapján joggal feltételezhetjük, hogy laikusok is tölthetnek be ilyen szolgálatot.⁴³⁰

Ezek alapján rögtön két részre bonthatjuk a kérdésfeltevést. Egyrészt képesek-e, illetve szabad-e világi személyeknek az Eucharisztia liturgiája során homíliát mondani, másrészt pedig a szentmisén kívül prédikálhatnak-e egyéb (liturgikus) alkalmak során?

5.2.1. Történeti előzmények

A laikus prédikáció kérdésének történeti vizsgálata során – ahogy arra Christoph Ohly is célzott – elsőként a történettudomány által használt fogalmak tisztázása szükséges. Mit is értünk konkrétan „laikus prédikáció” alatt? A szerző találóan mutat rá, hogy a szoros értelemben vett istentiszteleti cselekmény alatt elhangzó homíliától, egészen a vándor, nyilvános, katekézisszerű igehirdetésen át, nagyon sokféle tartalom megbújhat a fogalom mögött. Jelen dolgozatomban csak a liturgikus cselekmény során templomban vagy kápolnában elmondott prédikációra igyekszem fókuszálni a hatályos jog tekintetében. A

⁴²⁷ SC 52.

⁴²⁸ KUMINETZ, G., *A homília mint az egyházi beszéd kiemelkedő formája*, in *Praeconia* 7 (2012) 57.

⁴²⁹ SC 35.

⁴³⁰ KOZŁOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*, in *The Jurist* 72 (2012) 245.

téma meglehetősen gazdag szakirodalommal bír⁴³¹, a disszertációmban vizsgált kérdés számára azonban nem szükséges a laikusprédikáció teljes történeti fejlődésének áttekintése, így azt az 1917-ben kiadott törvénykönyvvel kezdem.

Az 1917-es CIC-ben több kánont is találunk, mely „*De sacris concionibus*” fejezet alatt tárgyalja a szentbeszédre vonatkozó joganyagot. A prédikációnak, illetve az igehirdetés bármilyen szentmisén történő formájának célja, hogy a hívek számára kifejtsék a szent szolgálattelvők mindazt, amit üdvösségük okán cselekedniük és hinniük kell.⁴³² A törvényhozó a prédikálás tevékenységét a „*concionari*” igével jelzi, míg a „*concionator*” magát a prédikáló személyt jelöli.⁴³³ Mivel a katolikus hit hirdetése – a régi törvénykönyv 1327. kánonja fényében – az egyetemes egyház szintjén a pápára, a részegyház szintjén pedig a megyéspüspökre van bízva, ezért prédikációs felhatalmazást (*facultas concionandi*) csak a helyi ordinárius adhat saját területén.⁴³⁴ A megyéspüspök egyik fő feladata a prédikáció (*munus praedicationis*), ezért ha a hithirdető tevékenysége során prédikációt mondott, számára sem felhatalmazás (*facultas*), sem pedig bármilyen engedély (*licentia*) nem szükségeltetett.⁴³⁵ Szolgálatában őt a plébánosok és más alkalmas férfiak segíthették⁴³⁶, így számukra vasárnaponként és az év többi parancsolt ünnepén kötelező volt homíliát tartani és a népnek így hirdetni Isten igéjét.⁴³⁷ Prédikációs engedélyt csak felszentelt pap vagy diakónus kaphatott (*solis sacerdotibus vel diaconis*).⁴³⁸ A kisebb rendekben részesedett személyek számára az ordinárius amennyiben az ésszerűnek látszik, az adott esetre adhatott ilyen engedélyt egyszeri alkalommal. Ilyen lehetett példának okáért a seminaristák próbapredikációja. Az 1342. kánon 2. §-a azonban explicite kijelenti, hogy templomban tilos prédikálni világiaknak, mégha szerzetesek is. (*Concionari in ecclesia vetantur laici omnes, etsi religiosi*).⁴³⁹

⁴³¹ Lásd még: DALLA TORRE, G., *La collaborazione dei laici alle funzioni sacerdotale, profetica e regale dei ministri sacri*. in *MonEcll* 109 (1984) 140–165.; TOURNEAU, D. L., *La prédication de la parole de Dieu et la participation des laïcs au 'munus docendi': fondements scripturaires et codification*, in *Ius Ecclesiae* 2 (1990), 101–125.; PARADA, E., *La posición activa de los laicos en el ejercicio del 'munus docendi'*. *Ius Canonicum* 27 (1987) 99–118.; KLUETING, H., *Laienpredigt und Laienordination in der Evangelischen Kirchen unter kirchengeschichtlichem, theologischem und kirchenrechtlichem Aspekt*, in *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 49 (2004) 417–442.

⁴³² Vö. CIC 1917 1347. c. 1. §

⁴³³ HALLERMANN, H., „...dass nur öffentlich predige, wer gesandt ist.” *Kanonistische Nachfragen und Perspektiven zum Verbot der „Laienpredigt”*. Paderborn 2017. 24.

⁴³⁴ CIC (1917) 1337. c.

⁴³⁵ HALLERMANN, H., „...dass nur öffentlich predige, wer gesandt ist.” *Kanonistische Nachfragen und Perspektiven zum Verbot der „Laienpredigt”*, Paderborn 2017. 27.

⁴³⁶ Vö. CIC (1917) 1327. c. 2. §

⁴³⁷ Vö. CIC (1917) 1344. c. 1. §

⁴³⁸ CIC (1917) 1342. c. 1. §.

⁴³⁹ HUELS J., M., *The act of 'admitting' a lay person to preach in a church or an oratory*, in *Studia canonica* 45 (2011) 445–446.

Elmondható tehát, hogy az 1917-es törvénykönyv kifejezetten tiltotta, hogy legalább diakónusi fokozatban nem rendelkező személy prédikációt mondjon liturgikus cselekményen belül. A Piusz-Benedek-féle kódex logikájából következik az az általános szabály, hogy az egyház igehirdető szolgálatában senki nem vehet részt, hacsak az illetékes hatóság engedélyével nem rendelkezik, legyen az akár különleges felhatalmazás vagy pedig a hivatallal járó.⁴⁴⁰

5.2.2. Laikus prédikáció jogi formálódása a II. Vatikáni Zsinattól 1983-ig

5.2.2.1. A kodifikáció munkálatai

Amint azt láthattuk is, a Piusz-Benedek-féle törvénykönyv az 1342. kánon 2. §-ban kategórikusan kizárta annak lehetőségét, hogy laikus személy templomban vagy kápolnában prédikációt mondhasson. Az 1967. január 25-én ülésező kodifikációs munkacsoport kezdett el foglalkozni az 1917-es CIC „*De sacris concionibus*” részének átdolgozásával.⁴⁴¹ A laikus prédikációt tiltó kánon reformjának alapjait azonban a fentebb körvonalazott zsinati tanításra kellett helyezni, így a feladat tulajdonképpen annak a jog nyelvén történő megfogalmazás volt. Ezért a prédikálás lehetőségét szükség esetén („*in casibus necessitatis*”) megengedte a bizottság és az negatív megfogalmazással („*non ... nisi*”) bekerült a tervezetbe. Ezzel párhuzamosan a CIC 1917 vonatkozó kánonjának első paragrafusában is változtatást eszközöltek, miszerint már nem szükséges megfelelő ok („*iusta causa*”) ahhoz, hogy az ordinárius még pappá nem szentelt klerikust bízson meg egyszeri prédikálási felhatalmazással, hanem az ésszerűség („*rationabilis causa*”) is elegendő volt ehhez. Így bár az első mondat főszabályként továbbra is tartalmazta a laikus prédikáció tilalmát, addig a második tagmondat lehetőséget nyitott arra, hogy szükség helyzetben ezt a püspöki konferencia előírásai szerint mégiscsak lehetőség nyíljon erre.⁴⁴²

„*Praedicare on ecclesia vetantur laici omnes, etsi religiosi, nisi in casibus necessitatis, iuxta Episcoporum Conferentiae praescripta.*”⁴⁴³

⁴⁴⁰ Vö. OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 516.

⁴⁴¹ Uo. 164.

⁴⁴² Uo. 170.

⁴⁴³ *Comm* 19 (1987) 256.

A kánon 1968. február 13. és 17. között zajló bizottsági ülésen került újból tárgyalásra. Ennek során az egyik konzultor kifogásolta a tervezetben szereplő – és a régi kódexből származó – tiltó megfogalmazást („*vetantur*”), mondván hogy az új kánon tükrében ez túl szigorú. Willy Onclin ezzel szembe azonban úgy érvelt, hogy a laikusok nem prédikálhatnak *per se* és ennek mindenképpen világosan ki kell tűnnie a kánon szövegéből. Így két szempontnak kell helyet kapnia a megfogalmazáskor: egyértelműen nemet kell mondani arra, hogy a laikusok önmagukban, quasi önjogon prédikálhassanak, azonban lehetőséget kell biztosítani arra, hogy szükség esetén („*in casu necessitatis*”) ezt mégis megtehessek.⁴⁴⁴ Az ülés végére a paragrafus következő tervezete készült el:

*„Ad praedicandum in ecclesia ne admittantur laici, nisi certis in adiunctis necessitas id requirat, aut in casibus particularibus utilitas id sudeat, iuxta Episcoporum Conferentiae praescripta.”*⁴⁴⁵

A harmadik ülészakon (1968. október 21-26.) ismét előkerült a laikus prédikáció problematikája, a rá felhatalmazást adó személy konstellációjában. Egyes konzultorok meglátása szerint lehetősége lehetne az ordináriusnak is megadni az engedélyt az ilyen fel nem szentelt személy számára, amennyiben az helyes tanítást ad elő és képes a prédikáció megtartására. Onclin kifogásolta még a latin „*praedicare*” kifejezés szoros értelmezését és ezért a keresztény tanítás témájában elmondott beszéd („*sermonem facere de doctrina christiana*”) megfogalmazással kívánta azt helyettesíteni. A kánon az ülés végére – összevonva a tömegtájékoztatói eszközökről és prédikációról szóló résszel – így nézett ki⁴⁴⁶:

*„Ad sermonem de doctrina christiana faciendum via radiophonica aut televisifica, serventur praescripta ab Episcoporum Conferentia regionis statuta.”*⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 180.

⁴⁴⁵ *Comm 20* (1988) 125.

⁴⁴⁶ OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 183.

⁴⁴⁷ *Comm 20* (1988) 170.

A vizsgált kánon vitája a bizottság nyolcadik (1975. október 13-17.) ülészakán is tovább folyt, amikor is azonban már VI. Pál pápa kiadta rendelkezését, mellyel a klérus kisebb rendjeit eltörölte, így nem látszott már szükségesnek a kánon (az 1917-es CIC-hez hasonló) kettébontása. Így a prédikációs felhatalmazás birtokosa főszabály szerint pap és diakónus lehet és emellett a laikusok számára szóló tilalom úgy került megfogalmazásra, hogy az feloldható legyen, ha különböző körülmények szükségessé teszik azt vagy az egyes esetben hasznosnak tűnik.⁴⁴⁸

„Facultatem praedicandi Prdinarius loci et Moderator instituti vitae consecratae concedat solis sacerdotibus aut diaconis; ad praedicandum in ecclesia ne admittantur laici, nisi certis in adiunctis necessitas id requirat, aut in casibus particularibus utilitas id suadeat, iuxta Epsicorum Conferentiae praescipta, salvo can. 19, §1.”⁴⁴⁹

1978-ban érkezett vissza a világegyház és különböző konzultációs orgánumok számtalan válasza és módosító javaslata, amelyek az új CIC „*De Ecclesiae munere docendi*” része kapcsán pontosan 154-et tettek ki. Az ezekből témánkra vonatkozó megfogalmazások sürgették a laikusok prédikálási lehetőségének pozitív megfogalmazását, így az eddig használt „*ne admittantur nisi...*” kifejezés helyett a jelenlegi „*admitti possunt si...*” került bele a kánonba, mely így már nem negatív, hanem pozitív fogalmazta meg a világiak e képességét. Ezzel együtt már teológiai megalapozást is kapott a kánon a *SchemaEcclMunDoc* 10. kánonjának fényében, mely a laikus krisztushívők bekapcsolódását tette lehetővé az igehirdető szolgálatba. Így kétségtelen, hogy az új pozitív megfogalmazás kitágította a kánon értelmezési horizontját.⁴⁵⁰

Az 1980-as tanítói feladatról szóló sémát (*SchemaEcclMunDoc [1980]*) előkészítő bizottság 1980. február 4-től 9-ig ülésezett. Ennek során heves vita alakult ki, melyen egyesek további engedményeket kívántak elérni a laikus prédikálási jog javára, míg mások a meglévőket is szűkíteni akarták. Ennek egyik következménye az lett, hogy bekerült a kánon szövegébe a templom (*ecclesia*) kifejezés mellé a kápolna (*oratorium*) is, mely növelte annak értelmezési horizontját, azonban mint később látni fogjuk újabb kérdéseket

⁴⁴⁸ OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 193.

⁴⁴⁹ *Comm* 28 (1996) 270.

⁴⁵⁰ OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 208–209.

hagyott nyitva. A tervezet 18. kánonjának 1. §-a továbbra is fenntartotta a homília mondásának lehetőség a papok és diakónusok számára. A 17. kánon azonban megadta arra a lehetőséget, – fenntartva a homília rezerválását a felszentelt szolgálattevőknek – hogy laikus hívő számára is engedélyt adhassanak templomban és kápolnában megfelelő körülmények között, vagy egyes alkalmakkor – ha az hasznosnak látszik – prédikálhassanak.⁴⁵¹ Christoph Ohly e ponton megjegyzi a témában írt monográfiájában, hogy nyelvi problémák merülhetnek fel a vizsgált séma kapcsán, hiszen nem tisztázott, hogy a bizottság mit ért a homília és mit a prédikáció fogalmak alatt. Másodszor a homília mondásának felszentelt szolgák számára történő rezervációja is kérdéses, nevezetesen, hogy ez kizárólagos-e, vagy lehetnek olyan esetek, amikor alól van kivétel? Kérdéses továbbá a laikus prédikálás lehetőségének fenntartása csak a templom és a kápolna estére, melyből az következhetne, hogy ezeken kívül azt nem is gyakorolhatják? Végezetül Heribert Schmitz foglalja össze a megengedi („*admittere*”) kifejezéssel szembeni kritikát, miszerint következetesebb lenne arról beszélni, hogy laikusoknak prédikálási felhatalmazás adható (*facultas praedicandi laicis concedi potest*)⁴⁵². Mindazonáltal egyértelmű, hogy a „*concedere*” és „*admittere*” használata az ordó szentségében való részesedés különbözőségét hangsúlyozza a klerikusok és laikusok igehirdető szolgálata során, hiszen míg a „*concedere*” igét a felszentelt szolgálattevő esetében használják, addig az „*admittere*” – ahogyan példánkban is látható – a laikusok esetében megjelenő forma.⁴⁵³

A CIC 1980-as teljes sémája kapcsán tovább folyt a diszkusszió a laikus prédikáció intézményéről. A bizottság egyik tagja kifejezetten kérte, hogy a séma 721. kánonja esetében (laikus prédikálásról szóló kánon) kifejezetten prédikációs felhatalmazásról (*facultas praedicandi*)⁴⁵⁴ beszélhessenek, mely elengedhetetlen annak fényében, hogy valaki az egyház nevében prédikálhasson. Ugyancsak hangsúlyozták, hogy e jogintézményhez csakis kivétel esetén szabad fordulni és a Kléruskongregációval együtt (1973. november 20.) elutasították a Német Püspöki Konferencia gyakorlatát, melyben az megengedte, hogy lelkipásztori munkatársak mondjanak szentbeszédet az Eucharisztia ünneplése során. A munkacsoport azonban elvetette a „*facultas praedicandi*” megfogalmazást, mivel a világi

⁴⁵¹ SchemaEccI MunDoc [1980] can. 17: „Ad praedicandum in ecclesia vel oratori admitti possunt laici, si certis in adiunctis necessitas id requirat aut in casibus particularibus utilitas id suadeat, iuxta Episcoporum Conferentiae praescripta, et salvo can. 18, § 1” *Comm* 29 (1997) 96.

⁴⁵² Vö. SCHMITZ, H., *Die Beauftragung zum Predigtdienst*, in *AfkKR* 146 (1980) 45–63.

⁴⁵³ OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 225–229.

⁴⁵⁴ Vö. HUELS J., M., *The act of 'admitting' a lay person to preach in a church or an oratory*, in *Studia canonica* 45 (2011) 450–456.

krisztushívő esetében sokkal inkább tűnik a főpásztori felhatalmazás engedélynek (*permissio*). Giuseppe Siri püspök javaslata ellenében – mely szerint a laikus prédikálás engedélyét a püspöki konferencia helyett inkább a megyéspüspöknek kellene fenntartani – hangsúlyozta a bizottság, hogy az egységes gyakorlat miatt elengedhetetlen az ilyen felsőbb koordináló szerv közbejöttje.⁴⁵⁵

A kódexrevízió hátralévő lépései során már nem történt változtatás a vizsgált kánonban, így az elnyerte végső formáját. Ebből kitűnik, hogy az 1983-as CIC a régi törvénykönyvvel ellentétben már lehetővé tette világi hívek prédikálását bizonyos körülmények között. A diskusszió során kiviláglott, hogy az sem nem jog (*ius*), sem pedig nem felhatalmazás (*facultas*) esetükben, sokkal inkább nevezhető bizonyos körülmények között „megengedhető lehetőségnek” (vö. „*admitti possunt*”). Ahhoz hogy ez megtörténjen, a szükség helyzetének kell fennállnia vagy laikus ígehirdetésnek hasznosnak kell bizonyulnia. Azonban nem mondhatnak homíliát, mely fenn van tartva felszentelt szolgálattevőknek, hiszen a SC 52. pontja értelmében a homília részét képezi a liturgiának⁴⁵⁶. A világi hívek számára adott ilyen engedélyeket pedig szükségképpen a püspöki konferenciának kell szabályoznia. A hatályos jogi szabályozás vizsgálata során válik majd láthatóvá, hogy a homília rezerválásának problematikája több kérdést is fel fog vetni a törvény alkalmazása szempontjából.

5.2.2.2. A laikus prédikáció megjelenése a zsinat utáni liturgikus dokumentumokban

A zsinat lezárultával nemcsak az új Egyházi Törvénykönyv reformmunkálatai kezdődtek meg, hanem a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus megvalósítása is.⁴⁵⁷ Ennek során számos dokumentum látott napvilágot, mely az istentisztelet különböző területeit igyekezett szabályozni. Ezek közül több kitért a laikusok liturgikus keretek között tartott beszédének lehetőségére. Az alábbiakban ezeket igyekszem röviden számba venni.

1964. szeptember 26-án jelent meg a *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia* kiadásában a SC utasításait életbeléptető első instrukció, mely az *Inter Oecumenici* címet viselte.⁴⁵⁸ Az instrukció 37. pontja szinte pontosan megismételve a SC 35-t hangsúlyozta, hogy olyan helyeken, ahol nincs lehetőség paphiány miatt a szentmise

⁴⁵⁵ Uo. 255.

⁴⁵⁶ A liturgia szót itt szükségszerűen szűken az Eucharisztia ünneplésére lehet alkalmazni.

⁴⁵⁷ Lásd a témában bővebben: BUGNINI, A., *Die Liturgiereform. 1948-1975.*, Freiburg–Basel–Wien 1988.

⁴⁵⁸ in *AAS* 56 (1964) 877–900

ünneplésére, főként vasár- és ünnepnapon tartsanak igeliturgiát, amelyet a diakónus, vagy az arra felhatalmazott laikus vezethet. Ebben külön kiemeli, hogy amennyiben diakónus vezeti az ünneplést, úgy homíliát mondhat, azonban ha nincsen megfelelő diakónus, akkor a világi személynek a püspök vagy a plébános által készített homíliát kell felolvasnia.⁴⁵⁹ A dokumentum tehát még a vele párhuzamosan futó kodifikációs munkálatokhoz képest is szűkebben határozza meg a fel nem szentelt személy lehetőségeit, hiszen az nem beszélhet saját szavaival, pusztán csak egy előre megírt szöveget olvashat fel.

Míg az *Inter Oecumenici* szorosán határozta meg (voltaképpen elvetette) a laikus prédikálás lehetőségét, addig az 1973-ban megjelent gyermekkeresztelés (*Ordo baptismi parvulorum*) szertartáskönyvében már más irányvonalra lehetünk figyelmesek.⁴⁶⁰ A szertartáskönyv 4. fejezetében szerepel az a liturgikus cselekmény, melyben pap és diakónus hiányában a katekéta szolgáltatja ki a keresztség szentségét. Ennek 137. pontja előírja, hogy a megfelelő olvasmányok és evangéliumi szakasz illetve énekek előadása után a katekéta rövid homíliát tartson a püspök által meghatározott módon.⁴⁶¹ E megfogalmazásban maga a dokumentumot kiadó hatóság használja a „*homilia*” latin kifejezést.

Hasonlóan az előbb látott ponthoz, az 1969-ben kiadott *Ordo Exsequiarum* is tartalmaz a témánk számára releváns megjegyzést. A szertartáskönyv előszavának 22. pontja kifejezi, hogy püspöki konferenciára tartozik a temetés szertartásának bizonyos részeit a helyi adottságokhoz mértén szabályozni. E 22. pont 4. része lehetővé teszi, hogy az adott püspöki konferencia megengedje, hogy világi személy vezesse a temetés szertartását.⁴⁶² Bár e pont nem tartalmazza kifejezetten, hogy világi személy homíliát tarthatna, ugyanakkor a liturgikus kiadvány vonatkozó 64. pontjával⁴⁶³ együtt bennfoglaltan lehetővé teszi azt.

⁴⁵⁹ „In locis (piae sacerdote carent, si nulla copia est Missam celebrandi diebus dominicis et festis de praecepto, sacra verbi Dei celebratio, de iudicio Ordinarii loci, foveatur, diacono vel etiam laico ad hoc deputato ei praesidente. Eatio huius celebrationis eadem fere sit ac ratio liturgiae verbi in Missa: lingua vernacula legantur generatim Epistola et Evangelium e Missa diei, cantibus, praesertim e psalmis, praemissis et interiectis; is qui praeest, si est diaconus, homiliam habeat, vel, si non est diaconus, homiliam legat ab Episcopo vel a parcho significatam; et universa celebratio «oratione communi» seu «fidelium» et oratione dominica claudatur.” in *AAS* 56 (1964) 884–885.

⁴⁶⁰ KOZŁOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*, in *The Jurist* 72 (2012) 246.

⁴⁶¹ „137. Catechista invitatur parentes et paternos ceterosque adstantes ad celebrationem verbi Dei participandam. [...] Post lectionem fieri potest a catechista brevis homilia, ratione ab Episcopo determinata.” in *Ordo baptismi parvulorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973.

⁴⁶² „22. In paradnīs Ritualibus particularibus de exsequiis, Conferentiarum Episcoporum erit: [...] 4) Iudicare an laici deputandi sint ad celebrandas exsequias (cf. supra, n. 19).” in *Ordo exsequiarum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969. 12–13.

⁴⁶³ „64. Post lectionem (vel lectiones) fiat brevis homilia, nisi habeatur ad sepulcrum.” in *Ordo exsequiarum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969. 28.

E két liturgikus könyv példájából is az látható, hogy az istentiszteleti gyakorlat hol szűkebb, hol pedig tágabb lehetőséget biztosított laikusok számára, hiszen némely esetben megengedte a jog szerint klerikusoknak fenntartott homília mondását nem eucharisztikus cselekmények során laikusok számára. Természetesen attól a lehetőségtől sem tekinthetünk azonban el, hogy csupán az „*editio typica*”-kat kiadó hatóság használta következetlenül a homília fogalmát.

A felmerülő kétségek után egyesek II. Vatikáni Zsinat dokumentumainak értelmezéséért felelős bizottsághoz (*Pontificia commissio decretis Concilii Vaticani II interpretandi*) fordultak az alábbi kérdéssel⁴⁶⁴:

„*Utrum verba Homilia de more ab ipso celebrante habeatur, n. 42 Institutionis Generalis Missalis Romani, quibus in rem deducuntur praescripta Constitutionis Sacrosanctum Concilium, n. 52, et Constitutionis dogmaticae Dei Verbum, n. 24, (cfr. etiam Litt. Ap. Sacram Liturgiam d. 29 ian. 1964, III; Instr. S. R. C. Inter oecumenici d. 26 sept. 1964, nn. 53-55, et Instr. Sacrae Congregationis pro Cultu Divino Liturgicae instaurationes d. 5 sept. 1970, n. 2) ita interpretanda sint ut ii quoque, qui nec sacerdotes nec diaconi sint, viri aut mulieres, qui tamen Sacram Liturgiam participant, homiliam habere possint.*”⁴⁶⁵

Kérdésükre, miszerint lehetséges-e pappá nem szentelt férfinak vagy nőnek az eucharisztikus liturgia során prédikációt mondania a bizottság *negatív* választ adott.

Végezetül pedig még egy pillantást szükséges vetni az Istentiszteleti Kongregáció 1973. november 1-én kiadott „*Directorium de missis cum pueris*”⁴⁶⁶ dokumentumára. Ennek a gyermekek számára tartott misékre vonatkozó 24. pontja megengedi, hogy a liturgikus ünneplés során más felnőtt (pappá nem szentelt) személy beszéddel forduljon a gyermekekhez az evangélium felolvasása után. Ekkor azonban szüksége van a plébános vagy a templomigazgató engedélyére.⁴⁶⁷ Kiemelendő a dokumentummal kapcsolatban

⁴⁶⁴ KOZŁOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*. in *The Jurist* 72 (2012) 249.

⁴⁶⁵ *AAS* 63 (1971) 329.

⁴⁶⁶ SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Directorium de missis cum pueris*, in *AAS* 66 (1974) 30–46.

⁴⁶⁷ „24. *Cum Eucharistia semper sit actio totius communitatis ecclesialis, optanda est participatio saltem nonnullorum adultorum, qui non tamquam vigilantes, sed tamquam comprecantes Missam participant et pueros, quatenus necessarium est, adiuvent. Nil impedit, quin unus ex his adultis, qui cum pueris Missam participant, annuente parochi vel rectore Ecclesiae, post Evangelium verba ad pueros dirigat, praesertim si*

három szempont: ez az első olyan zsinat utáni rendelkezés, mely kifejezetten elismeri annak lehetőségét, hogy fel nem szentelt személyek az Eucharisztia ünneplése során mondjanak beszédet; e tevékenységük azonban ilyenkor engedélyhez kötött; végezetül ekkor sem nevezi a kongregáció ezt homíliának, hanem pusztán a „*verba ad pueros dirigat*” kifejezést használja rá.⁴⁶⁸

5.2.3. A homília és prédikáció az 1983-as törvénykönyvben

Amikor a prédikáció, illetve a liturgikus keretek között történő igehirdetés egyházzjogi szabályozását vizsgáljuk, szembetűnő változásra lehetünk figyelmesek, amely a Piusz-Benedek-féle törvénykönyv és a jelenleg hatályos kódex között végbement. Nemcsak a prédikációs felhatalmazást (CIC 1917 1328. c.) de a laikusok általános prédikációs tilalma is gyökeres változásokon ment át.⁴⁶⁹

Az egyház zarándokló népét az élő Isten ígéje gyűjti egybe, így különösen is fontos szerepet játszik a prédikáció az egyház tanítói feladatában. Az isteni ige szolgálatának címe alatt az első fejezet tartalmazza az 1983-as CIC-ben azokat a kánonokat, melyek a prédikációt hivatottak szabályozni (762-772. kk.).⁴⁷⁰ A liturgikus cselekmények kapcsán összegyűlt hívek teljes joggal igényelhetik a papok szájából hallani az evangélium örömhírét. „*A prédikáció feladatát a szent szolgálatot teljesítőknél nagyra kell becsülniük, hiszen elsődleges feladataik egyike, hogy mindenkinek hirdessék Isten evangéliumát.*”⁴⁷¹

Az új kódex jól áttekinthető módon mutatja be a prédikációs felhatalmazás különböző szintjeit, ezzel is jelezve, hogy azok egyes birtokosai bár mind hivatottak krisztushívőként az evangélium hirdetésére, a szent rendbe történő felvételük és kánoni megbízatásuk alapján egyénileg különböző módokon kötelezettek arra. Így a püspök – az egyházirend harmadik fokozatában való részesedés tényénél fogva – mindenhol prédikálási joggal rendelkezik (*ius praedicandi*).⁴⁷² E jogát azonban csak akkor gyakorolhatja, ha a CIC 336. kánonnal összefüggésben a hierarchikus közösség (*communio hierarchica*) közte és a pápa illetve az

sacerdos difficulter tantum mentis habitui puerorum sese aptat. Qua in re servantur normae proxime edendae a S. Congregatione pro Clericis.” in *AAS* 66 (1974) 37–38.

⁴⁶⁸ HALLERMANN, H., „...dass nur öffentlich predige, wer gesandt ist.” *Kanonistische Nachfragen und Perspektiven zum Verbot der „Laienpredigt*”, Paderborn 2017. 103–104.

⁴⁶⁹ HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H., (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 924.

⁴⁷⁰ Vö. ERRÁZURIZ M., C., J., *La parola di Dio quale bene giuridico ecclesiale : il munus docendi della Chiesa*, Roma 2012. 32–35.

⁴⁷¹ Vö. CIC 762. k.

⁴⁷² CIC 763. k.; CCEO 610. k. 1. §

egyház többi apostolotóda között fennáll. Ettől eltérően a papok és diakónusok prédikációs felhatalmazással bírnak (*facultas praedicandi*) a templom igazgatójának vélelmezett beleegyezésével.⁴⁷³ Esetükben tehát a homília tartása már nem jog, sokkal inkább egy olyan stabil fakultás, mely csak súlyos okból függeszthető fel.⁴⁷⁴

A 766. kánon azonban lehetőséget biztosít, hogy olyan személyek is prédikálhassanak bizonyos körülmények között, akik a papszentelés szentségében nem részesültek. „*A püspöki konferenciák előírásai szerint és a 767. kán. 1. §-ának tiszteletben tartásával világiaknak is meg lehet engedni, hogy templomban vagy kápolnában prédikáljanak, ha bizonyos körülmények között a szükség úgy kívánja, vagy egyes esetekben hasznosnak tűnik.*”⁴⁷⁵ Miközben a világi személy a püspöki konferencia iránymutatása által kiadott ilyen engedéllyel hirdeti Isten igéjét, az egyház tanítói küldetésében vesz rész és így püspökökkel és a papokkal együttműködik az ige szolgálatának gyakorlásában.⁴⁷⁶ A következőkben a *cooperatio e* formáját kívánom közelebbről megvizsgálni.

5.2.4. A világiak prédikálási engedélye

A 766. kánon három körülményt határoz meg implicit vagy explicit módon, amelyek megléte szükséges, hogy világi személy prédikációt mondjon: az igehirdetés ilyen formájának nem szentmisén belül kell történnie⁴⁷⁷, e mellett pedig kell lennie valamilyen szükség helyzetnek (*si certis in adiunctis necessitas id requirat*) vagy a tevékenységnek az egyes esetben hasznosnak kell tünnie (*in casibus particularibus utilitas id suadeat*). Azonban mit is jelentenek a gyakorlat számára e kondíciók a 766. kánon esetében?

Az AA 17. pontjában⁴⁷⁸ olyan körülményeket nevez meg, melyek esetén az egyéni apostolkodás szüksége sürgető lehet. Így ilyen lehet azon országok esete, ahol esetleg a vallásszabadság akadályoztatva van. Ennek függvényében szintén ilyen helyzet állhat elő paphiány meglétekor.⁴⁷⁹ Joggal kapcsolható össze a világi prédikálási felhatalmazásához

⁴⁷³ CIC 764. k.; CCEO 610. k. 2-3 §§

⁴⁷⁴ SANTOS, J. L., *Predicazione (Praedicatio)*, in SALVADOR, C. C. – De PAOLIS V. – GHIRLANDA, G., *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, Milano 1993. 814–817.

⁴⁷⁵ CIC 766. k.

⁴⁷⁶ Vö. CIC 759. k.

⁴⁷⁷ Vö. CIC 767. k. 1. §

⁴⁷⁸ AA 17. „Magna necessitate hic apostolatus singulorum urget *in illis regionibus in quibus graviter impeditur libertas Ecclesiae. In his difficillimis adiunctis laici vicem, pro facultate, sacerdotum supplentes*, ipsam suam libertatem et aliquando vitam in discrimen ponentes, eos qui circa ipsos sunt christianam docent doctrinam, ad vitam religiosam ac mentem catholicam instituunt, ad sacramenta frequenter suscipienda pietatemque praesertim eucharisticam colendam inducunt.”

⁴⁷⁹ AYMANS, W.–MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht III.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2007. 69.

szükséges paphiány mértéke annak esetéhez, amikor a megyéspüspök az 517. kánon 2. §-a alapján világi személyt bíz meg egy plébánia lelkipásztori ellátásában való közreműködéssel. Ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk, az ilyen megbízás magában foglalhatja a prédikációs felhatalmazást különböző – világi számára is végezhető – liturgikus cselekmények során, amennyiben az adott országban van erről a püspöki konferencia által kiadott határozat.

Míg a szükség helyzete általános jellegűnek mondható, addig a kánon második kitétele (az adott esetekben hasznosság) csak az egyes körülményekre értelmezhető. Ilyen lehet példának okáért laikus számára engedélyt adni olyan beszédhez, amikor a prédikáció témája egy különleges kompetenciához vagy területhez kapcsolódik, amelyben a világi személy különösen is jártas.

A kánon két helyet külön is említ, ahol a világi hívők prédikálási engedélyüket gyakorolhatják, így beszél templomról (*ecclesia*) és kápolnáról (*oratorium*). Felmerül tehát annak kérdése, hogy pusztán csak e két helyen lehetséges a prédikációs felhatalmazással élnie a pappá nem szentelt személynek? Ohly véleménye szerint⁴⁸⁰ egyrészt még az 1917-es CIC átdolgozásának eredményeként maradt benne a példának okáért a templom említése a jelenlegi törvénykönyvben. Logikátlan lenne a törvényhozó részéről e két helyen megengedni a prédikálást, míg magánkápolnában (1226. k.), vagy zarándokhelyeken (1230. k.) illetve temetőben (1240-1243. kk.) pedig tiltani azt. Erről azonban szó sincs. Így a templom és kápolna felsorolását példalózonának kell tekinteni véleményem szerint és egy jövőbeni reform során kívánatos lehet azok törlése a törvény szövegéből.⁴⁸¹

A kánon lehetőséget ad a püspöki konferenciáknak, hogy miután megvizsgálták saját területük helyzetét, szabadon döntsenek arról, hogy szükségesnek tartják-e a 766. kánonban foglalt lehetőség bevezetését. Nem elégséges azonban pusztán a püspöki konferencia általános engedélye, – hasonlóan a peres eljárások során kinevezhető laikus bírákhoz – hanem a megyéspüspök egyedi megbízása is szükséges ahhoz, hogy világi személy a 766. kánonban adta lehetőségét éltre válthassa. Megjegyezhető azonban, hogy e téren komoly eltérés mutatkoznak a szerzői vélemények között, hiszen egyesek a püspöki konferencia általános engedélye mellett megengedik a konkrét megbízás (esetleg engedély) megadását a helyi lelkipásztornak is. Rá kell mutatni, hogy e vélemények legalább annyira szerteágazók, mint az egyes püspöki konferencián által kiadott normák tartalma. Az 1983-as CIC

⁴⁸⁰ OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008. 557–558.

⁴⁸¹ Vö. FELICIANI, G., *La prédication des laïcs dans le code*, in *L'année canonique* 31 (1988) 121–123.

megjelenése után számos ország élt e lehetőséggel és hozott a 455. kánon fényében határozatot a vizsgált témában.⁴⁸² 2011-ig összesen 48 püspöki konferencia (az összes kb. kétharmada) találta hasznosnak a 766. kánon lehetőségét és engedélyezte azt valamilyen formában. Ezek közül három nagy csoportot tudunk megkülönböztetni az engedélyük tartalma szempontjából. Így a laikus személynek a püspöki konferencia határozata alapján

- (1) a plébános adhat felhatalmazást;
- (2) egyedi megbízást vagy habituális felhatalmazást a megyéspüspök illetve helyi vagy személyi ordinárius adhat;
- (3) a plébános engedélyével egyedi esetben vagy az illetékes egyházi hatóság engedélyével habituális módon lehetősége nyílik prédikálni.⁴⁸³

Végezetül pedig szükséges kiemelni, hogy a törvényhozó a laikus prédikálás lehetőségének bevezetésével egy harmadik „szintet” iktatott be a prédikálási jogok és felhatalmazások kapcsán: míg a püspököt jog (*ius*) illeti meg, a többi klerikust felhatalmazás (*facultas*), addig a világi hívek esetén egyetemes papságukból fakadóan képességgel (*capacitas*) rendelkeznek, így szükség esetén megbízhatják (*admitti possunt*) őket. Huels, az ottawai egyetem kánonjogi professzora a témában írt tanulmányában részletesen bemutatja az „*admittere*” ige használatát az új törvénykönyvben, mely során annak 5 formáját különíti el.⁴⁸⁴ Ezen vizsgálódásaiból három következtetést von le a 766. kánon vonatkozásában. Egyrészt megállapítja, hogy az „*admittere*” kifejezést nem szűkíthetjük le pusztán egyetlen jogi aktusra, hanem azt inkább a személy felhatalmazásaként kell értelmezni egy cselekmény, szerep vagy felelősség habituális betöltésére. Így tehát helytelen pusztán a szóhasználatból arra következtetni, hogy világi személyt csupán *ad actum* lehetséges ilyen felhatalmazással ellátni. Másrészt csak egyetlen esetben használja a törvénykönyv az „*admittere*” kifejezést a megyéspüspök egyszeri adminisztratív aktusaként. Így – figyelembe véve a PCCICR döntését, amikor is a világi esetében nem a *facultas* szót alkalmazták – nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy azt pusztán csak egyetlen aktusra applikáljuk. Végezetül pedig ki kell jelenteni, hogy az „*admittere*” kifejezés választásával – mely jelentheti a kódexben valaminek a jog által történő megengedését is – hipotetikusán az sem zárható ki, hogy a felhatalmazással járó jogok szintjén szemléljük a 766. kánon lehetőségét.

⁴⁸² HUELS J., M., *The act of 'admitting' a lay person to preach in a church or an oratory*, in *Studia canonica* 45 (2011) 456.

⁴⁸³ Uo.

⁴⁸⁴ Uo. 453–456.

Így a törvényhozó nyitva hagyta annak lehetőségét az említett kifejezés következetes használatával, hogy laikus személyt ne csak egyedi alkalmakra lehessen ilyen felhatalmazással ellátni, és bár ezen igehirdetési forma rendkívüli, mégis tartós módon elláthatson ilyen feladatot, mely jogot esetében a püspöki konferencia és a megyéspüspök döntése képez számára.⁴⁸⁵

Ahogy az az idézett szerző is megjegyzi 2017-ben megjelenő kommentárjában, a 766. kánon esetében a világi hívő az egyház nevében (*nomine Ecclesiae*) hirdetheti Isten igéjét a prédikációban, éppen ezért őt erre bár képessé teszi a keresztség és bérmálás szentségében elnyert kegyelem, mégis az illetékes valamilyen megbízó aktusa fogja neki az adott helyzetben a tényleges és elégséges engedély megadni ilyen szolgálatra.⁴⁸⁶

5.2.5. A 766. kánon recepciója

5.2.5.1. A kódex utáni dokumentumok és megnyilatkozások

Az 1983-as CIC kiadása után természetesen nem fejeződött be a laikus prédikálás lehetőségéről szóló vita, így újabb, részben tanítóhivatali dokumentumok láttak napvilágot.

Ezek közül elsőként a *Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici authentice interpretando* 767. kánon 1. §-a kapcsán adott válaszát szeretném kiemelni.⁴⁸⁷ Ebben azzal a kérdéssel fordultak a pápai bizottsághoz, hogy a megyéspüspök felmenthet-e az 767. kánon 1. §-ban foglalt előírások alól, miszerint a homília kifejezetten csak papnak és diakónusnak van fenntartva.⁴⁸⁸ A kérdésre adott negatív válasszal világossá vált, hogy a homíliát, mint a prédikáció egy megkülönböztetett formáját, csakis a felszentelt szolgálattevőknek lehet fenntartani.⁴⁸⁹

Az interdikaszeriális *Ecclesia de mysterio*⁴⁹⁰ kezdetű instrukció számos olyan kérdést szabályoz, amely a laikusok papi szolgálatban történő közreműködéséhez igyekszik szempontokkal szolgálni. E dokumentum 3. cikkelyének 1. §-a kifejezetten is fenntartja a

⁴⁸⁵ Vö. Uo 454–455.

⁴⁸⁶ HUELS, J. M., *The teaching office of the catholic church. A Commentary on Book III of the Code of Canon Law*, Ottawa 2017. 81.

⁴⁸⁷ AAS 79 (1987) 1249.

⁴⁸⁸ „Item proposito in plenario coetu die 26 maii 1987 dubio, quod sequitur, respondendum esse censuerunt ut infra: D. «Utrum Episcopus dioecesanus dispensare valeat a praescripto can. 767 § 1, quo sacerdoti aut diacono homilia reservatur». R. Negative.” in uo.

⁴⁸⁹ KOZLOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*. in *The Jurist* 72 (2012) 254.

⁴⁹⁰ CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, *Instructio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*. in AAS 89 (1997) 852–877.

homília mondását a pap és diakónus számára.⁴⁹¹ Az előbb említett pont 4. §-a azonban elismeri már annak lehetőségét, hogy fel nem szentelt személy az eucharisztia liturgiáján kívül homíliát mondjon a jog előírásainak figyelembevételével.⁴⁹² Megjegyzendő azonban, hogy így nem teljes az egység az instrukció e pontja, és a CIC 767. kánon 1. §-a között.

Az Amerikai Egyesült Államok Püspöki Konferenciája (*United States Conference of Catholic Bishops=USCCB*) által kiadott és a Püspöki Kongregáció által 2001. november 27-én jóváhagyott 766. kánont kiegészítő norma 2001. december 13-án kerül kihirdetésre. Ebben kiegészítve a nevezett kánont, megerősítik az addigi normafejlődés eredményét, miszerint laikus templomban vagy kápolnában csak szentmisén kívüli liturgikus cselekmény során mondhat prédikációt.⁴⁹³

A 2004. március 25-én Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció által kiadott *Redemptionis Sacramentum* kezdetű instrukció is a fenti döntés mellett foglal állást a 64 és 66. pontjaiban⁴⁹⁴: „*A homíliát, melyet a szentmise közben mondanak és része a liturgiának, általában maga a miséző pap mondja, vagy az általa megbízott koncelebráns, illetve – alkalomszerűen – diakónus, de soha nem mondhatja laikus.* Különleges esetekben és megfelelő indokkal mondhatja a homíliát a szentmisén jelenlévő püspök vagy pap, akkor is, ha nem koncelebrálhat. 66. *A laikusok szentmisében mondott prédikációjának tilalma a kispapokra és a teológiát tanulókra is érvényes, továbbá mindazokra, akik »lelkipásztori kiegészítő« megbízást kaptak, illetve bármilyen laikus csoportra, közösségre vagy társulásra.*”⁴⁹⁵

Végezetül az 1997-ben kiadott Rendelkezést szükséges megvizsgálni, mely néhány olyan kérdést tárgyal, amely a világi hívők lelkipásztori szolgálatban való együttműködéséről szól. A dokumentum megkülönböztetett jellegét erősíti, hogy azt nem „csupán” csak egy szentszéki dikasztérium adta ki, hanem számos kongregáció együttműködésével jelent meg az említett év augusztus 15-én. A dokumentum bevezetője és teológiai elvei tulajdonképpen összefoglalják azt annak a fejlődési ívnek az eredményeit, melyet már dolgozatom II. Vatikáni Zsinatról szóló részében szemügyre vettem.

⁴⁹¹ „§1. Homilia, eminens praedicationis forma « qua per anni liturgici cursum ex textu sacro fidei mysteria et normae vitae christianae exponuntur », ipsius liturgiae partem constituit. Quapropter homilia intra Eucharisticam celebrationem sacro reservatur ministro, vel presbytero vel diacono.” in AAS 89 (1997) 864.

⁴⁹² „§ 4. *Homilia extra Eucharisticam celebrationem a Christifideli non ordinato haberi potest ad normam iuris vel ad normas liturgicas, dummodo serventur condiciones quae in iisdem continentur.*” in AAS 89 (1997) 865.

⁴⁹³ KOZLOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*, in *The Jurist* 72 (2012) 255.

⁴⁹⁴ Vö. GARHAMMER, E., *Von Augustinus lernen. Eine überraschende Entdeckung zur Predigtstätigkeit von Laien*, in *Stimmen der Zeit* 137 (2012) 9.

⁴⁹⁵ RS 64., 66.

Kiemelendő azonban, hogy a szentszéki dokumentum bevezeti a lelkipásztori szolgálatban történő együttműködés kapcsán a „gyakorláshoz való jog” („*i fedeli non ordinati non detengono un diritto ad esercitarli*”) fogalmát, mely kifejezi, hogy vannak olyan feladatok, melyet bárki elvégezhet, másokat viszont csak a felszentelt szolgáltevők tehetik meg. Amennyiben ők nincsenek jelen valamilyen oknál fogva, úgy az illetékes egyházi hatóság ezek egy részére is engedélyt adhat világiak számára.

A rendelkezés első részének teológiai megfontolásai után 13 cikkelyre osztott konkrét rendelkezésekben tárgyalja a világi közreműködés lehetőségeit. Témánk számára a 3. cikkely bír jelentőséggel, hiszen az a homília mondás kérdését mutatja be. A rendelkezés beszél szentmisén belül és más liturgikus alkalmakon mondott homíliáról. A dokumentum szerint „*az Eucharisztia belüli homiliát föl kell tartani a fölszentelt szolgának, a papnak vagy a diakónusnak. Tehát ki vannak zárva a föl nem szentelt hívők akkor is, ha »lelkipásztori asszisztensek« vagy katekéták, bármilyen közösség vagy csoport mellett. Ugyanis nem az esetleges jobb előadókészség vagy nagyobb teológiai felkészültség a döntő. A feladat annak van fenntartva, aki az ordó szentségével föl van szentelve.*”⁴⁹⁶ A szentmisén kívül mondott homíliát végezhet azonban laikus személy is, amennyiben megtartja a 767. kánon által szabott előírásokat.⁴⁹⁷ Ki szükséges emelni a dokumentum záradékát, mely hangsúlyozza, hogy „*jelen szabályokkal ellenkező minden részleges törvény és elő szokás, valamint a Szentszék vagy bármilyen neki alárendelt hatóságtól ideiglenesen adott fölhatalmazás ezennel visszavonatik*”.⁴⁹⁸ E rendelkezés alapján nyugvópontra jutott annak kérdése, hogy felszentelt szolgáltevő által bemutatott szentmisén világi személy nem mondhat homíliát. Ilyenkor az illetékes pap mérlegelése szerint maximum tanúságot tehet, esetleg a mise elején rövid bevezetőt mondhat, melyek élesen elkülönülnek a homília műfajától, mely felszentelt személynek van fenntartva a legszentebb Eucharisztia ünneplése során.

Szintén az említett dokumentum hangsúlyozza, hogy a templomban vagy oratóriumban mondott ilyen világi prédikáció pótlólagos lehet csupán és csak különös esetekben használandó. Fontos, hogy nem válhat megszokottá és főként nem tekinthető a laikusok jogos előléptetésének.

⁴⁹⁶ KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 3. cikkely 1. §.

⁴⁹⁷ KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 3. cikkely 4. §.

⁴⁹⁸ Uo. 29.

A továbbiakban tehát a világiak prédikálási lehetőségének vizsgálata a szentmisén kívüli formákra korlátozódik, ahogyan azt látni is fogjuk.

5.2.5.2. Szerzői vélemények

Ahogyan a püspöki konferenciák által kiadott határozatok is eltérő szabályozást hoznak a világi hívek prédikálási felhatalmazását illetően, úgy a kánonjogi szerzők körében sincs teljes konszenzus abban a kérdésben, hogy ki is illetékes felhatalmazni világi hívőt a prédikálásra. Az „*admissio*” fogalmához szorosan kapcsolódó vitában két markáns véleményt különböztethetünk meg. Míg a szerzők csekélyebb hányada amellet érvel, hogy a plébános is adhat ilyen engedélyt, addig a többség ezt a fakultást a püspök számára látja fenntartottnak. A következőkben ezeket szeretném röviden összefoglalni Huels kutatásai mentén.⁴⁹⁹

5.2.5.2.1. A kisebbség álláspontja – a plébános engedélye

Az e csoportot alkotó szerzők azon a véleményen vannak, hogy az adott plébániát vezető plébános is jogosult laikus személynek engedélyt adni a megfelelő kondíciók megléte mellett. James H. Provost szerint, amennyiben a püspöki konferencia, vagy a megyéspüspök által kiadott normák lehetővé teszik, úgy a plébános is megadhatja a világi számára a konkrét felhatalmazást.⁵⁰⁰

Giorgio Feliciani amellet foglal állást, hogy a laikus által mondott prédikáció tulajdonképpen részvétel a krisztusi prófétai küldetésben és az egyház tanítói feladatában. Így a fel nem szentelt személy feljogosítható templomban vagy kápolnában prédikáció mondására anélkül, hogy igazi fakultást kellene erre igényelnie. „*Az egyszerű engedélyt (simplex permissio) megadhatja a plébános maga is anélkül, hogy a püspökhöz vagy ordináriushoz fordulna.*”⁵⁰¹

⁴⁹⁹ HUELS J., M., *The act of 'admitting' a lay person to preach in a church or an oratory*, in *Studia canonica* 45 (2011) 473–478.

⁵⁰⁰ Vö. PROVOST, J. H., *Brought together by the Word of the Living God (Canons 762-772)*. in *Studia canonica* 23 (1989) 345–371

⁵⁰¹ FELICIANI, G., *La prédication des laïcs dans le code*, in *L'année canonique* 31 (1988) 126. Véleménye szerint a prédikálási felhatalmazás egy szimpla engedély és nem igazi fakultás a laikus személy krisztushívői méltóságára való tekintettel. „*Tout d'abord elle met plus en lumière la dignité du laïc qui, vi baptismis et conformationis, témoigne l'annonce évangélique non seulement par l'exemple de sa vie chrétienne mais aussi par la parole (can. 759).*”

Libero Gerosaval⁵⁰² együtt Heribert Schmitz⁵⁰³ is arról beszél, hogy a kánon szövege tekintetében helyesebb lenne a megfogalmazás úgy, hogy laikusoknak is prédikációs felhatalmazás adható (*facultas praedicandi laici concedi potest*), mely így világosabban írná le azt, hogyan képes egy laikus nem a saját, hanem az egyház nevében beszélni a püspök megbízásával.

Delfina Moral Carvajal⁵⁰⁴ érvelése szerint a világi hívőnek ebben az esetben nincsen a szó szoros értelmében valós és saját fakultása, hanem inkább egyszerű képességről („*habilitación*”) beszél, mely a prédikáció hivatalos egyházi karaktere miatt szükséges. Véleménye szerint itt az „*admissio*”-t felhatalmazásként lehet értelmezni a konkrét ügyben, mely így az általa csak tisztán egyházi akadálnak vélt homília fenntartását szünteti meg. Ezzel burkoltan kritika alá vonja a Spanyol Püspöki Konferencia döntését, mely a kérdésben a helyi ordináriust ruházta fel döntési jogkörrel.

5.2.5.2.2. A többségi vélemény – a megyéspüspök felhatalmazása

A kérdés kapcsán többségi véleményt képviselő szerzők amellet érvelnek, hogy csakis a megyéspüspök képes megadni a prédikációhoz szükséges engedélyt, ellentétben az előbb látott álláspontokkal, melyek ezt már a plébánosnak is tulajdonították. Mégis azonban sokszor ezt a laikus esetében nem fakultásnak, hanem valamilyen más jogtechnikai megnevezéssel illetik, mint például engedély, felhatalmazás, vagy *missio canonica*.

James A. Coriden álláspontja szerint a megyéspüspök, vagy a szerzetesi előljáró képes laikus számára a prédikálási engedélyt adni, azonban ő maga ezt nem nevezi fakultásnak, hanem a „*permission*” szót használja rá.⁵⁰⁵

Ismael Barros írásában kifejti, hogy a fel nem szentelt személy a keresztség és bérmálás szentsége által lesz képessé a prédikálásra. Ezt a képességet tulajdonképpen a Szentlélek adja és az egyház ismeri el. Ezt az „elismerést”, mely egyszerre felhatalmazás is az ő felfogásában, számos fogalommal illeti: „*permeso-mandato-missione canonica-ministero*”⁵⁰⁶.

⁵⁰² GEROSA, L., *Das Recht der Kirche*, Paderborn 1995. 126–127.

⁵⁰³ SCHMITZ, H., *Die Beauftragung zum Predigtamt*, in *AfkKR* 146 (1980) 60.

⁵⁰⁴ MORAL CARVAJAL, D., *La predicación de los laicos en una iglesia e oratorio en España*. in *Angelicum* 87 (2010) 349–369.

⁵⁰⁵ BEAL, J.-P., CORIDEN, J., A.–GREEN, T., J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000. 927.

⁵⁰⁶ BARROS, I., *La predicazione del laico*, in CITO, D.–PUIG, F. (cur.), *Parola di Dio e missione della Chiesa*, Milano 2009. 307.

José Antonio Fuentes Alonso kommentárjában úgy mutatja be a laikus prédikáció lehetőségét, mint amelyet a részleges jognak kell konkretizálnia arra vonatkozólag, hogy milyen jogi formában történhet meg a világi személyek megbízása. A fel nem szentelt személy prédikálásához tulajdonképpen kánoni megbízás (*missio canonica*) szükséges véleménye szerint. Ezt a megyéspüspök adhatja meg, és laikus személy csak így beszélhet nyilvánosan (az egyház nevében). A szerző írásában tényleges különbséget tesz az engedély és a valódi kánoni megbízás (a szerző erre a „*missio canonica*” kifejezést használja) között.⁵⁰⁷ Ez nála abban áll, hogy míg előbbi esetében a laikus személy pusztán csak saját nevében tud beszélni, addig utóbbi meglétekor ezt már az egyház nevében teheti.

Eugenio Zanetti szerint a világi személy nem a saját nevében, hanem a püspökkel közösségben az egyház nevében prédikál és ez adja meg a megfelelő felhatalmazást számára.⁵⁰⁸ Így az ezt megadó hatóság csakis a megyéspüspök lehet.

Dimitrios Salachas úgy véli, hogy a prédikációra való felhatalmazás pusztán engedély és nem pedig valódi fakultás. Ennek megadására illetékes hatóságként a megyéspüspököt jelöli meg és külön hangsúlyozza, hogy azt az általános és a püspöki helynök nem tudja megtenni. Világos érvelésében bemutatja: a püspöki konferencia állapítja meg a laikus személy ilyen feladattal történő megbízásának feltételeit, de a püspök képes egyedül megadni ehhez az engedélyt, mellyel a konkrét plébános élhet az adott hívő esetében, amikor olyan liturgikus cselekmény zajlik, ahol a felszentelt szolgálattevő nem tud prédikálni és maga a szertartás nem szentmise. Salachas utal a CCEO párhuzamos 610. kánonjának 4. §-ra, mely már világosabban fogalmaz: az ilyen prédikálásra rendkívüli körülmény (*in extraordinariis*) között kerülhet sor klerikus pótlása céljából, úgy hogy az eparchiális püspök ige hirdetési megbízást (*mandatum praedicandi*) ad.⁵⁰⁹

Végezetül még Angelo Giuseppe Urru⁵¹⁰ és Paolo Urso véleményeire érdemes reflektálni. Előbbi azon kevés szerzők közé tartozik a témában, aki valódi fakultásnak nevezi a laikus így kapott felhatalmazását. A püspöki konferencia által meghatározott kritériumok végső soron a megyéspüspök munkáját segítik a konkrét esetről való döntés meghozatala kapcsán. Paolo Urso⁵¹¹ az a szerző – Huels véleménye szerint – aki elsőként értelmezi tisztán

⁵⁰⁷ Vö. FUENTES ALONSO kommentárja, in INSTITUTO MARTÍN DE AZPILCUETA (cur.), *Manual de derecho canónico*, Pamplona 1988. 388.

⁵⁰⁸ ZANETTI, E., *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 2 (1989) 258–286.

⁵⁰⁹ Vö. SALACHAS, D., *Il magistero e l'evangelizzazione dei popoli nei Codici latino e orientale: Studio teologico-giuridico comparativo*, Bologna 2001. 72.

⁵¹⁰ Vö. URRU, A. G., *La funzione di insegnare della Chiesa nella legislazione attuale*, Roma, 2001. 78–80.

⁵¹¹ Vö. URSO, P., *Il ministero della parola divina: predicazione e catechesi (cann. 756-780)*, in GRUPPO ITALIANO DECENTI DI DIRITTO CANONICO (cur.), *La funzione di insegnare della Chiesa*, Milano 1994. 25–52.

a világi személy számára adott prédikációs engedélyt. Azt nem nevezi kánoni megbízásnak (*missio canonica*), sem jognak („*diritto*”), sem pedig felhatalmazásnak („*facoltà*”), hanem „lehetőségként” (*possibilità*) aposztrofálja.

5.2.5.3. Magyarországi recepció

Az előbbi fejezetekben láthattuk, hogy számos püspöki konferencia lehetővé tette, hogy területén világi krisztushívők éljenek a 766. kánon adta lehetőséggel. Az alábbiakban röviden át kívánom tekinteni a témában megjelenő hazai szabályozást.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia esetében egy bonyolultabb problematikával állunk szemben, amikor a tárgyalt kánont vizsgáljuk. A püspöki konferencia 1986-ban öt éves próbaidőre kiadta „*A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata*” címet viselő dokumentumát. Ez a „szabályzat nem volt a Szentszék által felülvizsgált sajátosan püspökkari szabályzat, legfeljebb az összes püspökök egyhangú döntése”.⁵¹² E dokumentum szerint megbízást kaphattak világ személyek szentbeszéd mondására:

- „a) szentmise keretében, ha a miséző pap számára a szentbeszéd elmondása nehézségbe ütközik;
- b) pap nélküli istentisztelet keretében;
- c) hivatalosan meghirdetett bibliaóra keretében;
- d) keresztelés(i) oktatás és jegyesoktatás keretében”⁵¹³.

Az öt év eltelte után 1991-ben e szabályzat érvényét veszítette és így ennek híján nincsen érvényes püspökkari megnyilatkozás Magyarország tekintetében a 766. kánon alkalmazhatóságáról. Az 1995-ben megjelent „*A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve*”, mely „*említi ugyan az Istentiszteleti Kongregáció elveit a papnélküli istentiszteletről. Ennek keretében arról is szól, hogy igeliturgia keretében bizonyos esetekben a világi megbízott szentbeszédet mond, arról azonban nem tesz említést, hogy hogyan kap a prédikációra püspöki megbízást a világi hívő*”.⁵¹⁴ Tekintettel arra, hogy hazánkban több egyházmegyében világi hívek is ellátnak olyan szolgálatot, ahol mint lelkipásztori munkatársak tevékenykednek, ezért szükséges lenne erre vonatkozólag olyan határozat meghozatala és szentszéki jóváhagyása, mely az említett személyek szolgálatát a jog e szintjén is szabályozni tudja.

⁵¹² ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 1467. p.

⁵¹³ Uo.

⁵¹⁴ Uo.

5.2.6. Összegzés

Minden krisztushívő a keresztelés és a bérmálás kegyelmében meghívást kapott arra, hogy ne csak passzív szemlélője legyen a Jézus Krisztus által kinyilatkoztatott tanításnak, hanem azt maga is életpéldájával illetve konkrét kánoni megbízása esetén szolgálatával hirdesse és továbbadja. A II. Vatikáni Zsinaton kifejtett teológiai alapokra támaszkodva az új törvénykönyv megteremtette annak lehetőségét, hogy sajátos módon az isteni ige szolgálatában, a prédikációban is közreműködhessenek olyan fel nem szentelt személyek, akik kellő teológiai képzettséggel rendelkeznek. A kódex 766. kánonja alapján *„meg lehet engedni, hogy templomban vagy kápolnában prédikáljanak, ha bizonyos körülmények között a szükség úgy kívánja, vagy egyes esetekben hasznosnak tűnik”*. E szolgálatukat az illetékes püspöki konferencia előzetes engedélye és a megyéspüspök vagy a plébános eseti illetve tartós megbízásával végezhetik főszabály szerint az egyház liturgikus alkalmain. A téma egyik vitatott (teológiai és ezért jogi) kérdése az volt már a kodifikáció idején és az azt követő jogalkalmazásban is, hogy szabad-e nem klerikus személyeknek homíliát mondani. Itt azonban nem egy pusztán nyelvi szójáték a homília és prédikáció közötti különbségtétel, hanem arra kíván utalni, hogy míg előbbi a szentmise keretében történik, addig utóbbi főként más liturgikus alkalmakkor mondott beszéd. Bár a tanítóhivatal az 1997-ben kiadott interdikaszeriális dokumentumában⁵¹⁵ tiltotta az Eucharisztia liturgiája során történő szentbeszéd tartását világi híveknek, mégis azt láthatjuk, hogy a részegyházak törvényalkotási gyakorlata ezt több esetben megengedte⁵¹⁶, ha a celebráló papot e feladatát valamilyen akadályoztatás miatt nem volt képes ellátni. 1997-ben a témában kiadott rendelkezés megnyugtatóan látszik rendezni a kérdést, hiszen nem engedélyezte homília mondását világi számára szentmise keretében. Ennek értelmében a témában megjelenő és a kiadott rendelkezéssel szembeni részleges törvények hatályukat veszítették.

Ugyanezen dokumentum azonban a „homília” mondását lehetővé tette szentmisén kívül számukra, amennyiben fennáll minden körülmény, melyet a CIC 766. kánonja megkövetel. Mindezek fényében azt a következtetést vonható le vélemény szerint, hogy a pappá nem szentelt személyek is képesek a homília mondására, azonban mivel az ige

⁵¹⁵ Vö. KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipászorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998.

⁵¹⁶ Ezen a ponton kell felhívni a figyelmet arra, hogy azért lehetséges az, hogy az 1997-es dokumentum az annak tartalmával ellenkező részegyházak szabályait felülírja, mert arról utolsó bekezdésében kifejezetten is rendelkezett.

szolgálata (igeliturgia) és az áldozati liturgia szoros egységet alkot a szentmisében, nem lenne teológiailag helyes ezt a személyek szintjén kettéválasztani. Így végső soron a szentmisében nincs lehetőség a világiak számára homília mondására.⁵¹⁷ Az igehirdetés területén való tevékenységük így elsősorban más liturgikus alkalmakra korlátozódhat. E pontonban azonban rá kell mutatni, hogy az 1997-ben kiadott rendelkezés sem következetesen használja a homília fogalmat. A CIC 767. kánon 1. §-a a homíliát (mindenféle liturgikus alkalomhoz kötöttség nélkül) fenntartja a klérus számára, az említett szentszéki rendelkezés azonban a misén kívüli *homíliát* azonban engedélyezi, mely az eredeti olasz szövegben így szerepel: „*L'omelia al di fuori della S. Messa può essere pronunciata da fedeli non ordinati in conformità al diritto o alle norme liturgiche e nell'osservanza delle clausole in essi contenute.*”⁵¹⁸ Természetesen ezt lehet azzal is magyarázni, hogy a 8 dikasztérium által előkészített dokumentum terminológiája inkoherens. Magam azonban az előbbi álláspontra helyezkedem.

Álláspontom alapján a laikus személy által liturgikus alkalommal mondott beszéd problematikája – nevezzük előbbit akár prédikációnak, akár pedig homíliának – nem is annyira annak megengedhetősége körül forog, mint inkább azon kérdés körül, hogy arra lehetősége van-e szentmisén is, vagy pusztán csak azon kívül. Véleményem szerint ezért a jövőben folytatott diszkusszió hatékonyabb lehet, ha azt nem a homília (mint a klérus számára fenntartott igehirdetési forma) és a prédikáció (liturgikus keretben elmondott egyéb beszéd) feszültségében folytatódna, hiszen ezeket eddig sem használta sem a szakirodalom, sem pedig az egyházi hatóság következetesen. A kérdés felvetése előnyösebbnek látszik akkor, ha a világi személy szentmisében vagy más liturgikus alkalmakon mondott prédikációs lehetőségére irányulóan fogalmazzuk meg.

A fenti gondolatmenetből látható, hogy a megfelelő képzettséggel, homiletikai tudással rendelkező és felhatalmazással is bíró hívek az egyház igehirdető szolgálata során már a prédikáció terén is igen széles területen együtt tudnak működni a felszentelt szolgálatttevőkkel. Munkájukat e téren azonban továbbra is rendkívüli esetnek kell tartani még akkor is, ha a meglévő paphiány miatt e rendkívüli állapot számos részegyház estében tartósan bizonyul.

⁵¹⁷ Disszertációmban a homília klerikus számára történő rezerválásának liturgikus érveit nem áll módomban bemutatni, ezért csak röviden utaltam rá a fenti érvelésben. A témáról lásd bővebben: WOLLBOLD, A., *Predigen: Grundlagen und praktische Anleitung*, München 2017.

⁵¹⁸http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_interdic_doc_15081997_it.html (2018. 02.25.)

5.3. A világi krisztushívők közreműködése az egyház missziós tevékenységében

Mivel az egyház alapításától fogva missziós jellegű (vö. Mt 28,19-20), ezért Isten igéjének a hirdetése különös hangsúlyt kap az olyan területeken, ahová még az nem ért el. „Az Úr Jézus kezdettől fogva »magához hívta, akiket kiválasztott..., hogy társai legyenek, és elküldje őket prédikálni« (Mk 3,13). Így az apostolok lettek az új Izrael csirái és egyben a szent hierarchia kiindulópontjai. Azután az Úr halálával és föltámadásával egyszer s mindenkorra beteljesítette üdvösségünk és a mindenség megújításának misztériumait, s megkapott minden hatalmat a mennyben és a földön, mielőtt fölvetetett a mennybe, az üdvösség szakramentumaként megalapította Egyházát, és úgy küldte az apostolokat a világba, amint őt küldte az Atya”⁵¹⁹. „A misszió kifejezést szokás általános értelemben a hit terjesztésére használni, ami az egyház alapvető küldetése (*missio*). Sajátos értelemben a missziós tevékenység az a folyamat, melynek során az egyházat olyan népek vagy csoportok körében is meghonosítják, ahol eddig még nem vert gyökeret.”⁵²⁰

Az egyház apostoli jellege okán azonban a misszióra való felhívás nem szűkíthető le pusztán csak egyes (akár felszentelt, akár megszentelt életet élő) tagjaira, hanem „az összes krisztushívőnek ki kell vennie benne a részét felelőssége tudatában.”⁵²¹ Erre figyelmeztet a krisztushívők kötelelességeit és jogait felsoroló rész az új CIC-ben, ahol a 211. kánon nyomatékosan hangsúlyozza, hogy az összes „krisztushívőnek kötelessége és joga azon fáradozni, hogy az üdvösség isteni híre minden korban és az egész világon minden emberhez egyre inkább eljusson”⁵²². E jog és köteletség kifejezetten is megnyilvánul a 784. kánonban, mely a misszionáriusokról rendelkezik, akik „lehetnek helybeliek vagy máshonnan valók, világi klerikusok, a megszentelt élet intézményeinek vagy az apostoli élet társaságainak tagjai és más világi krisztushívők is”.⁵²³ Hogyan képesek azonban közreműködni fel nem szentelt személyek a missziós tevékenységben? Amennyiben az illetékes egyházi hatóságtól ilyen felhatalmazást kapnak, mennyiben képesek gyakorolni azt és közreműködni kormányzati hatalomban? E kérdéseket szeretném közelebbről is megvizsgálni a most következő alfejezetben.

⁵¹⁹ AG 5.

⁵²⁰ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 1485. p.

⁵²¹ Vö. CIC 781. k.

⁵²² CIC 211. k. „Omnes christifideles officium habent et ius adlaborandi ut divinum salutis nuntium ad universos homines omnium temporum ac totius orbis magis magisque perveniat.”

⁵²³ CIC 784. k.

5.3.1. Történeti előzmények

A katolikus egyház klasszikus értelemben vett missziós munkája a nagy földrajzi felfedezésekkel vette kezdetét. A nehézségektől sem mentes történetét már számos szerző kutatta. Jelen írásnak nem lehet tárgya ezek bemutatása, így figyelmem a számunkra fontos két szempontra szeretném fordítani: az 1917-es törvénykönyvet szabályozásának vizsgálata utána a II. Vatikáni Zsinat által meghatározott teológiai alapokat veszem górcső alá.

5.3.1.1. Misszionáriusok az 1917-es CIC-ben

Míg az újonnan kiadott törvénykönyv a missziókról szóló rendelkezéseit az egyház tanító feladataival foglalkozó III. könyv II. címe alatt gyűjtötte össze, addig a Piusz-Benedek-féle CIC-ben ilyen egységes részt nem találunk. A vonatkozó kánonok elszórtan (CIC (1917) 252., 293-311., 1350. c. 2. §) szerepeltek benne.⁵²⁴ A régi CIC III. könyv. IV. részének III. fejezete bár szól „*De sacra missionibus*” címmel missziókról, azonban azok inkább olyan népmissziós tevékenységekre utalnak, melyek során a már megkeresztelteknek tartanak bizonyos időközönként lelki gyakorlatokat, tridumokat.⁵²⁵ A legtöbb missziós vonatkozású kánont az apostoli vikáriusokról és prefektusokról szóló rész tartalmazza⁵²⁶, mely azonban külön definíciót nem szerepeltet a misszionáriusokról. A CIC (1917) 303. kánonja beszél azonban a vikáriusok és prefektusok kötelezettségéről, hogy évente legalább egyszer gyűjtsék össze azokat a szerzeteseket („*religiosos*”) és „világiakat” („*saeculares*”), akik az ő területükön teljesítenek szolgálatot.⁵²⁷ A törvényhozó azonban itt minden valószínűséggel világi papokra gondol és nem világi személyekre. Ezek alapján tehát nem találunk a régi CIC-ben utalást a pappá nem szentelt személyek missziókba történő bekapcsolódására.

⁵²⁴ QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (cur.), *Codice di diritto canonico commentato*. Milano 2001. 654.

⁵²⁵ CIC (1917) 1349–1351. cc., vö. AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht III.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2007. 68.

⁵²⁶ CIC (1917) 293–311.

⁵²⁷ CIC (1917) 303. „Prout siverit opportunitas, missionarios saltem praecipuos *tum religiosos tum saeculares* proprii territorii congregent semel saltem in anno, ut possint ex singulorum experientia et consilio deducere quae sint ordinanda perfectius.”

5.3.1.2. Teológiai alapok

A II. Vatikáni Zsinat számos helyen hívja az egyház minden tagját arra, hogy kapcsolódjanak be életállapotuk szerint abba a küldetésbe, mely során a krisztushívők egyéni életükkel vagy a megfelelő hatóság felhatalmazással az egyház nevében tanúságot tesznek Krisztusról. E küldetés általános teológiai alapjait dolgozatom első fejezeteiben már bemutattam, ezért most arra szeretnék vetni egy pillantást, milyen sajátos feladatai vannak a fel nem szentelt krisztushívőknek az egyház missziós tevékenységében.

A II. Vatikáni Zsinat *Ad gentes* kezdetű határozat az egyház missziós küldetését mutatja be. Miután a zsinati atyák részletesebben szóltak a hierarchia különböző feladatairól a missziós munka során, a 21. pontban 5 részletben is foglalkoznak a világi hívek szerepével a missziós terület esetében. „Az Egyház nincs igazán megalapítva, nem él igazán és nem tökéletes jele Krisztusnak az emberek között, ha a hierarchia mellett nem áll és dolgozik vele együtt a világi hívők komoly rétege. Az evangélium ugyanis nem verhet mély gyökeret valamely nép lelkivilágában, életében és tevékenységében a világi hívők aktív jelenléte nélkül. Ezért már az Egyház alapításánál fokozott gondot kell fordítani arra, hogy nagy számban legyenek érett világi keresztények.”⁵²⁸ A világi krisztushívők felszentelt szolgálatttevők melletti jelenléte a missziós munka során tehát nem korlátozódik valami pusztá passzivitásra, hanem valódi közös munka szükségeltetik.⁵²⁹ Így végső soron az *Ad gentes* kapcsolódik ahhoz az egyháztani kiindulóponthoz melyet a *Lumen gentium* (30-38.) lefektetett és az *Apostolicam actuositatem* (2-4.) elkezdett végrehajtani, melynek értelmében a világi személyeket aktív közreműködésre hívja meg a zsinati teológia.

A missziós dekrétum 21. pontjában újra hangsúlyozza a világi hívek hivatásának már eddig is vizsgált kettős jellegét. Ennek értelmében bár minden laikus köteles az egyház missziós és igehirdető tevékenységéhez hozzájárulni⁵³⁰, addig egyesek közülük képzettségük és hivatásuk folytán tartós módon, foglalkozásszerűen is bekapcsolódnak ebbe a tevékenységbe. „Az Egyháznak nagy örömet szerez, hogy állandóan növekszik azoknak a világiaknak a száma, akik sajátos szolgálataikat fölajánlják az apostoli társulatoknak és

⁵²⁸ AG 21a

⁵²⁹ Vö. HÜNERMANN, P., *Theologischer Kommentar zum Dekret über die Missionstätigkeit der Kirche*, in HÜNERMANN, P.–HILBERATH, B. J., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 4*. Freiburg–Basel–Wien 2009. 295–296.

⁵³⁰ Vö. AG 21c; 41b: „A már keresztény területeken a világi hívek támogassák az evangélium hirdetésének művét: növeljék a missziók ismeretét és szeretetét önmagukban és másokban, családjukban, katolikus társulatokban és iskolákban; segítsék kibontakozni a hivatásokat; ajánlják föl sokféle formában támogatásukat, hogy a hit adományával, melyet ingyen kaptak, másokat is meg lehessen ajándékozni.”

műveknek, akár hazájukon belül, akár nemzetközi szinten, akár missziók és az újonnan sarjadt egyházak katolikus közösségeiben. Az Egyház pásztorai ezeket a világi híveket szívesen és hálásan fogadják, gondoskodjanak arról, hogy helyzetük a lehető legnagyobb mértékben megfeleljen az igazságosság, a méltányosság és a szeretet követelményeinek, elsősorban a maguk és családjuk tisztességes ellátása tekintetében. Kapják meg mindig a szükséges képzést, a lelki vigasztalást és a bátorítást.”⁵³¹ A vizsgált dokumentum 41. pontja – hivatkozva már XII. Piusz és XXIII. János pápa által kiadott írásokra – konkrét feladatokat is megnevez, melyekbe bekapcsolódhatnak hivatásszerűen is: „A missziós területeken pedig a világi hívek, akár jövevények, akár bennszülöttek, tanítsanak az iskolában, intézzék az anyagi ügyeket, vegyenek részt a plébánia és az egyházmegye munkájában, szervezzék meg és mozdítsák elő a világiak apostolkodásának különféle formáit, hogy a fiatal Egyház hívei minél előbb kivehessék a maguk részét az Egyház életéből. [...] Különösen dicséretre méltók azok a világiak, akik egyetemeken és tudományos intézetekben történelmi és vallástudományi kutatásaikkal mozdítják elő a népek és vallások megismerését, segítik az evangélium hirdetőit, és előkészítik a nem keresztyénnel való párbeszédet.”⁵³² Az *Ad gentes* 23. pontja kifejezetten is szól a misszionáriusokról és azok feladatáról. „Különleges hivatás részesei ugyanis azok a bennszülött vagy külföldi papok, szerzetesek és világiak, akik természetes tulajdonságaik, tehetségük és alkatuk folytán készek is missziós tevékenység végzésére.”⁵³³ Szolgálatuk ellátásához a törvényes hatóság engedélyére – küldetésére – van szükségük, és így a „hit és az engedelmesség nevében mennek el a Krisztustól még távol élőkhöz”⁵³⁴. A zsinat tehát amikor misszionáriusokról beszél, együtt említi a klerikusokat, és laikusokat, hiszen mindkettő elláthatja e feladatot.

A II. Vatikáni Zsinat missziókról szóló dokumentumával tehát megteremtette annak alapját, hogy a világi hívek is bekapcsolódhassanak a számukra adatott karizmák fényében az egyház missziós küldetésébe. Tehetik ezt életpéldájuk által, tanúskodva az evangéliumról, de hivatásszerűen is részesei lehetnek e munkának, melynek jogi alapjait az új CIC határozta meg közelebről. Egy pillantást vetve az *Ad gentes* recepciójára, kiemelhetjük VI. Pál pápa 1974-ben kiadott *Evangelii Nuntiandi* kezdetű dokumentumát és II. János Pál pápa *Redemptoris Missio* kezdetű enciklikáját (1990. december 7.), melyek hasonlóan fontos

⁵³¹ AA 22.

⁵³² AG 41c.e.

⁵³³ AG 23b

⁵³⁴ Uo.

szerepet tulajdonítanak a világi hívek missziós tevékenységének⁵³⁵. Míg azonban VI. Pál a világi hívek aktív, hithirdető és evangelizáló szerepére kisebb figyelmet fordít⁵³⁶, addig II. János Pál utalva a CIC szabályozására széles mozgásteret biztosított számukra.⁵³⁷

5.3.1.3. A 784. kánon kodifikációs előzményei

Amint arra már utaltam, a misszionáriusok definícióját tartalmazó kánon alapvetően új a hatályos kódexben, hiszen a régi CIC ilyen átfogó meghatározást nem tartalmazott. A zsinati teológiai alapokon a *Schema Canonum Libri III de Ecclesiae munere docendi* tervezetet elkészítő bizottság 35. kánonjaként találjuk az első változatot, melynél a hivatalos kiadásban a szerkesztők hivatkoznak is kifejezett módon az AG 23. pontjára.

*Can. 35. „Missionarii dicuntur clerici saeculares, Institutorum vitae consecratae sodales et christifideles laici, viri aut mulieres, sive autochtoni sive exteri, qui cum congrua naturali indole praediti sint ac dotibus et ingenio idonei iudicentur, a legitima auctoritate ecclesiastica ad opus missionale explendum mittuntur.”*⁵³⁸

A szövegtervezet vitája során egyes konzultorok amellet foglaltak állást, hogy a kánonnak magában kell foglalnia mindenképpen azt, hogy ilyen feladatot elláthatnak klerikusok és laikusok is, legyenek akár bennszülöttek, vagy kívülről érkezők.⁵³⁹ A nem rövid vita után végül a kánont az alábbi formájában fogadták el:

*„Missionarii, qui scilicet a competenti auctoritate ecclesiastica ad opus missionale explendum mittuntur, eligi possunt sive clerici saeculares, sive Institutorum vitae consecratae sodales sive alii christifideles laici et quidem sive autochtoni sive non.”*⁵⁴⁰

⁵³⁵ Vö. MARTIN, R., *Ad Gentes*, in LAMB, M. L.–LEVERING, M., *The Reception of Vatican II.*, Oxford 2017. 271–275.

⁵³⁶ Vö. *Evangelii Nuntiandi* 70.

⁵³⁷ Vö. *Redemptoris Missio* 71–74.

⁵³⁸ PONTIFICA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Canonum Libri III de Ecclesiae munere docendi*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1977. 19.

⁵³⁹ *Comm* 29 (1997) 106.

⁵⁴⁰ Uo.

A kódex 1980-as sémájába⁵⁴¹ már pusztán csak stilisztikai módosítással így került be a szöveg:

*Can. 739. „Missionarii, qui scilicet a competenti auctoritate ecclesiastica ad opus missionale explendum mittuntur, eligi possunt autochthoni vel non, sive clerici saeculares, sive Institutorum vitae consecratae sodeles sive alii christifideles laici.”*⁵⁴²

A CIC megjelenése előtti utolsó, 1982-as séma⁵⁴³ már tartalmazta mindkét szerzetesi intézményi formára való utalást, végül így is került végleges elfogadásra a kánon mai alakjában:

*„Missionarii, qui scilicet a competenti auctoritate ecclesiastica ad opus missionale explendum mittuntur, eligi possunt autochthoni vel non, sive clerici saeculares, sive institutorum vitae consecratae vel societatis vitae apostolicae sodales, sive alii christifideles laici.”*⁵⁴⁴

5.3.2. Az egyház missziókra vonatkozó joga

Ahogy arról már a bevezetésben is írtam, a misszió felhívása a római katolikus egyház jelenlegi jogrendjében nem egy olyan jogterület, amelyben az általános közreműködés és életállapot szerinti tanúságtétel fenn lenne tartva bármilyen hatóságnak, hanem missziós jellegnél fogva az egyház egésze, így világi tagjainak is a sajátossága, melyet ki-ki saját szentségi adottságai segítségével tud megvalósítani.⁵⁴⁵ Így az e küldetésért

⁵⁴¹ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980.

⁵⁴² PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 721.

⁵⁴³ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Civitate Vaticana 25. Martii 1982.

⁵⁴⁴ PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005. 721.

⁵⁴⁵ Vö. ATTILA, J. Y., *L'azione missionaria della Chiesa ieri e oggi*, Venezia 2015. 54–32

való saját felelősség (*propriae responsabilitatis*) is mindenkinek a hierarchikus fokozatának rendje szerint (*partem suam*) illeti meg.⁵⁴⁶

A CIC alapvetően a zsinat misszió definíciójából indul ki. A misszió (*missio*) fogalma mint a hit terjesztésének tevékenysége a pogány népek körében először a 16. században jelent meg. A II. Vatikáni Zsinat ezt pontosítva inkább már az egyház azon tevékenységéről beszélt, melyet a nem megkereszteltek között fejt ki. Így három szintjét különíthetjük el a missziós munkának: 1. misszió, mint a népek felé való küldöttség; 2. misszió, mint kereszténységre való térítés illetve katolizálás; 3. misszió, mint az egyház adott környezetbe történő meggyökereztetése (*implantatio Ecclesiae*).⁵⁴⁷ A zsinat kijelentései alapján tehát úgy fogalmazhatnánk meg a misszió célját, mint „*az evangélium hirdetését ott ahol még nem, vagy már nem hirdetik illetve élik*”⁵⁴⁸.

A missziós munka vezetése és annak összehangolása a római pápa és a püspökök testületének a feladata.⁵⁴⁹ E felelősség az egyes püspökök esetében már kettős jelleggel jelenik meg: míg egyetemlegesen felelnek a római pápával együtt a missziós munka egészéért, addig „*különösen is gondjuk kell, hogy legyen a missziós tevékenységre, főleg oly módon, hogy saját részegyházukban serkentik, ápolják és támogatják a missziós kezdeményezéseket*”⁵⁵⁰.

A missziók egyházi irányításának feladatában a pápa és a püspökök szolgálatára vannak különös módon is a megszentelt életet élő szerzetesrendek, így az ő intézményeik sajátosan is kötelezve vannak arra, hogy kapcsolódjanak a misszió egyes kihívásaihoz.⁵⁵¹ A misszió konkrét feladatát a misszionáriusok végzik.

5.3.3. A misszionáriusok, különös tekintettel a világi hívekre

Bármilyen missziós tevékenység célja az, hogy az egyházat illetve annak jelenlétét annyira megerősítsék a konkrét – misszionálandó – területen, hogy az önmagában is képes legyen hirdetni az evangélium örömhírét.⁵⁵² Ennek során az egyházi hatóság misszionáriusokat küld az adott területre, hogy ott ők „*életük és szavuk tanúságtételével*

⁵⁴⁶ AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht III.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2007. 85.

⁵⁴⁷ HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 936.

⁵⁴⁸ Uo.

⁵⁴⁹ CIC 782. k. 1. §

⁵⁵⁰ CIC 782. k. 2. §

⁵⁵¹ Vö. CIC 783. k.

⁵⁵² Vö. CIC 786. k.

kezdeményezzenek őszinte párbeszédet azokkal, akik nem hisznek Krisztusban, hogy sajátágaiknak és kultúrájuknak megfelelően megnyilják számukra az az út, amelyen az evangéliumi üzenet megismerésére eljuthatnak”.⁵⁵³

Az 1983-as CIC-ben új definíció szerepel a hit „első” hirdetőit illetően: „A misszionáriusok, vagyis azok, akik az illetékes egyházi hatóságtól missziós munka végzésére kapnak küldetést, lehetnek helybeliek vagy máshonnan valók, világi klerikusok, a megszentelt élet intézményeinek vagy az apostoli élet társaságainak tagjai és más világi krisztushívők is.”⁵⁵⁴ Az egyik legszembetűnőbb változás az 1917-es CIC-hez képest, hogy a hatályos kódex a klerikusok és szerzetesek mellett már lehetővé teszi, hogy laikusok⁵⁵⁵ is misszionáriusok legyenek nemi megkötés nélkül.⁵⁵⁶

A régi kódex 1350. kánon 2. §-val ellentétben a hatályos CIC-ben a misszionáriusi lét feltétele így már az *illetékes* hatóság engedélye lett, amely ezt a *legfőbb* hatóságnak tartotta fenn, azaz a Szentszéknek. Míg az *Ad gentes* 24. pontja a misszionáriusi feladatokat egy életen át tartó hivatásként tekintette – véleményem szerint annak inkább teológiai, hivatásbeli oldalára fókuszálva – addig az új kódex nem tesz már megkülönböztetést az időleges vagy teljes életre vállalt missziós munka ellátása között.⁵⁵⁷ A misszionáriusokhoz tartoznak még szorosan a katekéták, olyan világi férfi és női hitoktatók, akik megfelelően képzettek és a keresztény életben kiválóak, így ők a misszionárius vezetése alatt az evangéliumi tanítás kifejtésének szentelik magukat.⁵⁵⁸ A tevékenységük valódi egyházi hivatal. Számukra a törvényhozó külön szempontok szerint ír elő két kritériumot: megfelelő képzettség (hitoktatáshoz szükséges teológiai tanulmányok) és „a keresztény életben való kiválóság” szükségeltetik hozzá. A missziós munka során elsősorban az egyházi igehirdető szolgálatában nyílik lehetőségük tevékenykedni. Ennek révén nyilvános és hivatalos módon is az egyház missziós, evangelizáló küldetésének a végzői lesznek.⁵⁵⁹ Természetesen szolgálatukat – a többi klerikussal együtt – a missziós területen illetékes egyházi hatóság irányítása és felügyelete alatt végzik.⁵⁶⁰

⁵⁵³ CIC 787. k.

⁵⁵⁴ CIC 784. k.

⁵⁵⁵ Vö. HUELS, J. M., *The teaching office of the catholic church. A Commentary on Book III of the Code of Canon Law*, Ottawa 2017. 147.

⁵⁵⁶ STOFFEL, O., *Das Recht der Laien in der Kirche nach dem neuen Codex*, in AMHERD, M–CARLEN, L., *Das neue Kirchenrecht. Seine Einführung in der Schweiz. Vorträge an der Universität Fribourg*, Zürich 1984. 78.

⁵⁵⁷ HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 941.

⁵⁵⁸ CIC 785. k. 1.

⁵⁵⁹ LODA, N., *Il rapporto di complementarietà tra il can. 784 del CIC e il can. 589 del CCEO nell'individuazione della figura del missionario*, in *Ius Missionale* 5 (2011) 69.

⁵⁶⁰ Vö. CIC 790. k.

Ahhoz hogy közelebről is meghatározhassuk a misszionárius hivatalát és az azzal járó feladatokat és kötelezettségeket, az egyházi hivatal fogalmának értelméből érdemes kiindulni. Így e hivatal a katolikus egyház olyan feladatköre, melyet szükségszerűen tartós jelleggel alapítottak, illetve melyet lelki cél érdekében kell gyakorolni.⁵⁶¹ Következésképpen csak azt lehet kinevezni misszionáriusnak, aki az egyházi közösségnek maga is tagja nemcsak szentségileg, de tényleges módon egyházfegyelmi szempontból is, és rendelkeznie kell azokkal a tulajdonságokkal, melyek szükségesek a feladata ellátásához. Julio Garcia Martin monográfiájában⁵⁶² az 1970-ben kiadott „*Documento sulla vocazione e sulla formazione dei missionari*”⁵⁶³ alapján felsorol több olyan specifikumot, mely e hivatal ellátásához szükséges lehet. Így elsősorban az egyházi közösség (*communione ecclesiale*) szükségességét, a misszionáriusi képességeket, melyeket bővebben is kifejt. Ilyen a fizikai egészség (*salute fisica*), a szellemi képességek (*qualità intellettuali*), az erkölcsi és lelki kvalitások (*qualità morali e spirituali*), és helyes szándék a feladat ellátására (*retta intenzione di servire le missini*)⁵⁶⁴. Ahogyan azt D’Souza is kifejti tanulmányában⁵⁶⁵ e kompetenciák kialakítása a szemináriumi képzés egyik fontos feladata a felszentelt misszionáriusok esetében.

A CIC a missziót végző személyek kapcsán feladataikat külön nem jelöli meg, azonban a missziókról szóló rész alapján következtethetünk rájuk:

- a hit hirdetése⁵⁶⁶,
- az evangéliumi tanítás kifejtése⁵⁶⁷,
- liturgikus cselekmények és karitatív munka megszervezése⁵⁶⁸,
- a megtérők megkeresztelése⁵⁶⁹,
- a már megkeresztelt személyek további oktatása⁵⁷⁰.

Ezekhez jöhetnek még egyéb más olyan feladatok, melynek elvégzésére az illetékes hatóság kinevező okirata bízta meg a misszionáriust.

⁵⁶¹ Vö. CIC 145. k.

⁵⁶² MARTIN, J. G., *L’azione missionaria della chiesa nella legislazione canonica*, Roma 1993. 142–147.

⁵⁶³ S.C. PER L’EVANGELIZZAZIONE DEI POPOLI O „DE PROPAGANDA FIDEI”, *Documento sulla vocazione e sulla formazione dei missionari*, in *Bibliografia Missionario* Anno XXXIV – 1970. Roma 1971. 190–196.

⁵⁶⁴ Ezen utóbbiakról bővebben szól az *Ad gentes* is 24. pontjában.

⁵⁶⁵ Vö. D’SOUZA, V. G., *Missionary Formation in Seminaries: Ecclesiastical Law and Reality*, in *Ius Missionale* 2 (2008) 59–84.

⁵⁶⁶ Vö. CIC 786. k.

⁵⁶⁷ Vö. CIC 785. k. 1. §

⁵⁶⁸ Uo.

⁵⁶⁹ Vö. CIC 788. k. 1. §

⁵⁷⁰ Vö. CIC 789. k.

Az előbbiekből láthatjuk, hogy a misszionárius – mint hithirdető, katekéta – feladata ellátása során elsősorban az egyház igehirdető küldetésében vesz részt és ellátja az ehhez kapcsolódó lelkipásztori feladatokat. Mivel azonban általában nemkeresztény környezetben végzi munkáját, annak nem is szerves része (még) a szentségek teljességének kiszolgáltatása a keresztséget leszámítva. Véleményem szerint ebből adódik a CIC 784. kánonjának újdonsága, hiszen e feladatokat az illetékes hatóság felhatalmazásával pappá nem szentelt személy is el tudja látni. Az egyház megszentelő küldetése során – az 517. kánon 2. §-nak analógiája mentén – a misszionáriusok képes közreműködni és együttműködni olyan felszentelt szolgálattevőkkel, akik a közösséget így szentségi módon vezetni tudják és Krisztust ott reprezentálják.

Bár disszertációmban nincs mód arra, hogy minden jogintézmény keleti jogi párhuzamát bemutassam, a misszionáriusokról szóló kánon esetében röviden szükséges reflektálni a CCEO-ban található 589. kánonra.⁵⁷¹ Ez – a CIC-el ellentétben – sokkal inkább kidomborítja a misszionáriusoktól elvárt tulajdonságokat és adottságokat (*szellemi képességek, megfelelő képzettség missziológiában, missziós lelkiesség*), és nem említi külön a krisztushívők egyes csoportjait, akik e feladatot elláthatják. Mivel azonban már a CIC is minden krisztushívőre kiterjesztette a vizsgált hivatalt, ezért ésszerűtlen lett volna a törvényhozótól, hogy azokat a CCEO-ban újra megismételje. Így véleményem szerint világi személyek is megbízhatók a keleti jog rendszerén belüli misszionáriusi küldetéssel.

5.3.4. Összegzés

A fentiekből látható, hogy a krisztushívők a missziók tekintetében három módon is közre tudnak működni az egyház küldetésében. A cooperatio minősége szerint ilyen lehet, amikor:

- a krisztushívői mivoltukkal (vö. 204. k.), életükkel és tanúságtételükkel, az egyház bármilyen hivatalos megbízása nélkül a saját nevükben azon dolgoznak, hogy az üdvösség isteni hírét az egész világon minden ember megismerje és elfogadja (vö. 225. k. 1. §).
- Katekétaként sajátos módon is közreműködhetnek a missziós munkában. Hivatásszerűen szentelik magukat az evangéliumi tanítás kifejtésére, a liturgikus

⁵⁷¹ CCEO 589. k. „*Missionarii sive exteri sive autochthoni sint congruis dotibus et ingenio idonei; sint apte instituti in missiologia et in spiritualitate missionaria necnon instructi in historia et cultura populorum, qui evangelizandi sunt.*”

cselekmények és a karitatív munka megszervezésére (vö. 785. k.). E tevékenységük során őket a misszionárius irányítja.

- Maguk is misszionáriusi küldetést kaphatnak, így az illetékes egyházi hatóság engedélyével végezhetnek önállóan misszionáriusi munkát. Ennek révén saját ontológiai képességük alapján az egyház nevében elláthatják annak igehirdető feladatának bizonyos részeit és közreműködhetnek a megszentelő szolgálatban. Ez alatt a szentségi pasztorációban együttműködnek más felszentelt misszionáriusokkal.

Az 1983-as CIC lehetővé teszi, hogy a missziós hivatással rendelkező és megfelelő képzettséggel bíró laikusok, amennyiben megszerzik az illetékes egyházi hatóság engedélyét, ténylegesen missziós tevékenységet végezessen az egyház nevében. Ennek során a felhatalmazásuknak köszönhetően – az abban konkrétan meghatározott lehetőségek között⁵⁷² – önállóan látják el a hit hirdetésének szolgálatát. A 784. kánon lehetőségét azonban nem szabad a laikusokat érintő többi szabályozástól elszigetelten szemlélni. Ezért annak konkrét megvalósítása során figyelembe kell venni az 517. kánon 2. §-a adta lehetőséget és annak határait, tiszteletben tartva a 150. kánon rendelkezéseit, mely szerint teljes lelkipásztori ellátással járó hivatal nem bízható laikus személyre.

5.4. Világi krisztushívők részvétele és közreműködése a tanítás feladatában

Amikor a fel nem szentelt személyek tevékenységét és együttműködését vizsgálom az egyház hármasküldetésében, – azon belül is jelenleg a tanítói feladatban (*munus docendi*) – akkor e tevékenységük egyik legfontosabb részeként az oktatás szolgálatába való közvetlen bekapcsolódást szükséges górcső alá venni. Minden krisztushívőnek joga van a katolikus nevelésre, melyben megismerheti az üdvösség titkait és megtanítják őket annak megélésére. A 229. kánon – már kimondottan a világi híve esetében – elismeri azt az alapvető „passzív” jogot, mely során „kötelesek és jogosultak [...] a tanításnak a képességeikhez és helyzetükhöz mért megismerésére.”⁵⁷³ Hasonlóan jogot formálhatnak arra, hogy a katolikus hitet tárgyaló szent tudományokat ne csak alapszinten, de egyetemi keretek között is tanulmányozhassák, és így ezekből akár tudományos fokozatot is szerezzenek.⁵⁷⁴ A hit megismerésének e különböző szintjeit képező jogot passzívnek nevezem, hiszen ebben az

⁵⁷² A laikusok misszióban való részvételéről adott ki például már szabályzást az Olasz Püspöki Konferencia „*Convenzione per il servizio in missione dei fedeli laici*” címmel. in SEGRETERIA GENERALE, *Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana*, Numero 8., 31. Dicembre 2002. 257–264.

⁵⁷³ CIC 229. k. 1. §.

⁵⁷⁴ Vö. CIC 229. k. 2. §.

adott személy mint befogadó és mint a hitoktatás és tanítás címzettje vesz részt. Azonban a tanítói küldetés ilyen megvalósulásában maguk is aktívan részt vállalhatnak és mint oktatók, katekéták, tanárok közreműködhetnek a hit oktatásában⁵⁷⁵ plébániákon vagy katolikus iskolában illetve az egyetemi szinten is⁵⁷⁶. De hogyan valósulhat meg a teológia tanítása során az a „készséges közreműködés” (*libenter praestare*), melyet a 776. kánon kilátásba helyez? A következőkben e kérdést szeretném alaposabban körbejárni elsőként a hitoktatás, majd pedig a szent tudományok egyetemi oktatás kapcsán.

5.4.1. A világi hívek részvétele a katekézis feladatában az 1917-es kódexben

A világi hívek részvételre illetve együttműködésre való képességének vizsgálatáról során számos kánon esetében nem találjuk meg a jelenleg hatályos jogintézmény elődjét a régi CIC-ben. Ez a hitoktatás és katekézis esetében azonban nem így van. A fel nem szentelt személy katekézisben betöltött szerepének egyházbiztos oldalt elemelve, külön figyelmet kell fordítani a CIC (1917) 1333. kánonjára, mely arról már maga is szól. E kánon kifejti, hogy a plébános a gyermekek hitoktatása kapcsán igénybe veheti, sőt ha akadályoztatva van, akkor igénybe is kell vennie más klerikusok és szükséges esetén világiak segítségét is.⁵⁷⁷

A Piusz-Benedek-féle törvénykönyv rendszerében is a keresztény nép hitoktatása elsősorban a lelkipásztor sajátos és igen súlyos („*proprium ac gravissimum*”) kötelessége volt.⁵⁷⁸ Ezt több csoport tekintetében, különböző formában kellett ellátnia a CIC (1917) 1330-1332. kánonjai alapján. E feladatában azonban segítségére voltak a plébánia területén tartózkodó más klerikusok és laikusok is. A plébános őket kettős módon „vehette igénybe”. Míg főszabály szerint erre pusztán csak lehetősége volt („*potest adhibere*”) – amennyiben pl. azt hasznosnak látta –, addig akadályoztatása esetén ez egyenesen a kötelessége is volt („*debet adhibere*”). A laikus hívek hitoktatási szolgálatát ennek alapján Bánk József „kiszegítő” jellegűnek látja.⁵⁷⁹

A régi törvénykönyv e paragrafusát tárgyaló szerzők között nincs egységes állásfoglalás arra vonatkozóan sem, hogy amikor a plébános az 1333. kánon alapján más

⁵⁷⁵ CIC 776. k.

⁵⁷⁶ CIC 229. k. 3. §.

⁵⁷⁷ CIC (1917) 1333. c. §1. *Parochus in religiosa puerorum institutione potest, imo, si legitime sit impeditus, debet operam adhibere clericorum, in parociae territorio degentium, aut etiam, si necesse sit, piorum laicorum, potissimum illorum qui in pium sodalium doctrinae christianae aliudve simile in parocia erectum adscripti sint.*

⁵⁷⁸ CIC (1917) 1329. c.

⁵⁷⁹ Vö. BÁNK J., *Kánoni jog II.*, Budapest 1963. 21.

személyeket von be a hitoktatásba, akkor vajon saját pásztori hatalmát delegálja-e a klerikusokra illetve megbízást ad laikusok számára.⁵⁸⁰

5.4.2. Teológiai alapok

Amikor egy megkeresztelt személy bekapcsolódik az egyház igehirdető illetve tanítói szolgálatába, végső soron saját szentségi küldetése szerint Krisztus prófétai feladatát váltja valóra. A II. Vatikáni Zsinat állítja, hogy *„Isten szent népe Krisztus prófétai küldetéséből is részesedik, leginkább azáltal, hogy a hívő és szerető élettel egyre szélesebb körben tesz tanúságot róla, és följánlja Istennek a dicséret áldozatát: az Ő nevét megvalló ajkak gyümölcsét (vö. Zsid 13,15). A hívők összessége, mely a Szentlélek kenetének birtokában van (vö. 1Jn 2,20.27), a hitben nem tévedhet és ezt a különleges tulajdonságát az egész nép természetfölötti hitérzéke révén nyilvánítja ki, amikor »a püspököktől kezdve a legjelentéktelenebb világi hívőkig« hit és erkölcs dolgában kifejezi egyetemes egyetértését.»⁵⁸¹ A hívek közösségében tehát fel nem szentelt tagok is sajátosan, „*pro parte suo*”⁵⁸² részt vállalnak a hitoktatás és a nevelés feladatában.*

Az egyház felszentelt püspökei *„tanítói hivatásuk gyakorlásában Krisztus evangéliumát hirdessék az embereknek: ez a püspökök legfőbb kötelességei közül is kiválik”*.⁵⁸³ Így a tanítói feladat (*munus docendi*) ellátása, irányítása és szabályozása az ő hivatalához kapcsolódik, melyben munkatársai segítik. A tanítás feladatában a plébános a püspök megkülönböztetett segítőtársa, aki dolga a *„hitoktatás, mellyel a híveket életkoruknak megfelelően bevezeti az üdvösség misztériumának teljes ismeretébe. Ehhez az oktatáshoz ne csak a szerzetesek segítségét kérik, hanem a világiak közreműködését is”*⁵⁸⁴.

*„A világiaknak, mivel részesei Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, aktív szerepük van az Egyház életében és működésében”*⁵⁸⁵, így az egyház tanító küldetésében is osztoznak, amikor részt vállalva Krisztus prófétai feladatában *„főleg a hitoktatással tevékenyen közreműködnek Isten igéjének hirdetésében”*⁵⁸⁶. Így amikor világi hívek kapnak

⁵⁸⁰ Lásd erről bővebben: RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Sendung in der Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 141.

⁵⁸¹ LG 12a

⁵⁸² Vö. FERNÁNDEZ CONDE, M. T., *La misión profética de los Laicos del concilio vaticano II a nuestras días. El laico 'signo profético' en los ámbitos de la Iglesia y del mundo*, Roma 2001. 59.

⁵⁸³ CD 12.

⁵⁸⁴ CD 30. 2)

⁵⁸⁵ AA 10.

⁵⁸⁶ Uo.

megbízást az egyház tanító feladatában való közvetlen közreműködésre, akkor sajátos tisztségüket gyakorolják.

5.4.3. A katekézis és a hit oktatása a hatályos kódexben, különös tekintettel a laikusok közreműködésére

Az 1983-ban kiadott új Egyházi Törvénykönyv a zsinati tanítás alapján úgy rendelkezik, hogy a hitoktatás gondja az egyház minden tagjára tartozik, tiszteletben tartva azt, hogy e feladat irányítása a törvényes egyházi hatóság sajátos kötelezettsége. A krisztusi közösség tagjai ebben a saját módjukon részesednek.⁵⁸⁷ Természetesen a törvényhozó felhívja arra a figyelmet, hogy a hit első hirdetői, így különösen is fontos részesei e szolgálatnak maguk a szülők a család-egyházban⁵⁸⁸, így ők életállapotukon keresztül valósítják meg prófétai feladatukat. A hitoktatásról külön definíciót nem tartalmaz a hatályos CIC, így a II. János Pál pápa által kiadott *Catechesi tradendae*-ből meríthetjük azt: „*a gyermekeknek, fiataloknak és felnőtteknek a hitre való olyan nevelése, mely leginkább a keresztény tanítás rendszeres átadásában történik azzal a céllal, hogy a hívőket bevezessék a keresztény élet egészébe*”⁵⁸⁹.

A hitoktatás összehangolása és vezetése részegyházban a megyéspüspök kötelessége az Apostoli Szentszék által kiadott szabályok figyelembevételével, hiszen ő a tanítói küldetés (*munus docendi*) teljességében részesedett.⁵⁹⁰ E feladatában a püspöki konferencia és egyéb hivatalok segíthetik őt. Mégis az ő személyében összpontosul a katekézis szolgálata. „*A katekézis az egyházmegyében egyetlen szolgálat, melyet közösségben a püspökkel egymáshoz kapcsolódva végeznek a papok, diákonusok, szerzetesek és laikusok. De e szolgálatért az egész keresztény közösségnek felelősséget kell éreznie. S jóllehet a papok, szerzetesek és laikusok közösen végzik a katekézist, különbözőképpen, mindegyik a saját egyházi állapotának megfelelően végzi (fölszentelt szolgák, Istennek szentelt személyek, keresztény hívők).*”⁵⁹¹

Közvetlen módon azonban a plébánosnak kell gondoskodni a rábízott felnőttek, a fiatalok és a gyermekek hitbeli képzéséről, hiszen a közösség saját pásztoraként különösen

⁵⁸⁷ CIC 774. k. 1. §.

⁵⁸⁸ Vö. CIC 774. k. 2. §.

⁵⁸⁹ IOANNES PAULUS PP. II., *Catechesi tradendae*, in *AAS* 71 (1979) 1292.

⁵⁹⁰ CIC 775. k. 1. §

⁵⁹¹ magyarul: DIÓS I. (ford.), *A Katekézis Általános Direktórium*a. Budapest 1998. 219. a) <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=142> (2017. 12. 09.)

is kötelezettsége ez.⁵⁹² A Kléruskongregáció által 1997-ben kiadott *Katekézis Általános Direktóriuma* e tényrt részletesebben is kifejti: „*a pap sajátos feladata a katekézis terén az ordó szentségéből fakad. A papok ugyanis az ordó szentsége által a Szentlélektől kapott fölkenés alapján a pap-Krisztushoz válnak hasonlóvá, mint a Fő szolgálói, hogy a püspöki rend munkatársaiként építsék egész testét, ami az Egyház. Ezen ontológiai Krisztushasonlóság következtében a papok szolgálata formálja a közösséget, összehangolja és bátorítja a többi szolgálatot és karizmát. A katekézissel kapcsolatban az ordo szentsége a papokat »nevelőkké teszi a hitben«.*”⁵⁹³

A katekézis feladatának ellátása azonban nem egyedül a plébánost terheli, hanem kérheti más klerikusok, szerzetesek vagy éppen világiak hitoktatói szolgálatát. A vonatkozó kánon kifejezetten is megjegyzi: „*Ebből a célból vegye igénybe [...] a világi krisztushívők, főként a hitoktatók munkáját. Mindezek a személyek, hacsak törvényes akadály nem gátolja őket, ne tagadják meg a készséges közreműködést.*”⁵⁹⁴ Ezzel „*a papok serkentik a katekéták hivatását és munkáját, segítvén őket a feladatuk megoldásában, mely a keresztségből fakad és az Egyháztól kapott küldetés alapján végzendő*”⁵⁹⁵.

⁵⁹² Vö. CIC 528. 776. kk.

⁵⁹³ DIÓS I. (ford.), *A Katekézis Általános Direktóriuma*. Budapest 1998. 224. p.

⁵⁹⁴ CIC 776. k. Ha egy pillantást vetünk a kánon keletkezéstörténetére láthatjuk, hogy a 776. kánon összes tervezetében szerepelt már kezdettől fogva a világi hívek közreműködésére való utalás. „1. § Parochus, vi (muneris sui,) religiosam institutionem (puerorum, iuvenum et adultorum curare tenetur,) et in hoc munere explendo operam adhibere debet presbyterorum ac diaconorum in paroecia degentium, sodalium Instituti vitae consecratae atque etiam laicorum, virorum ac mulierum. 2§ Presbyteri atque diaconi, nullo legitimo impedimento detenti, proprio parochi in hoc sancissimo opere auxilium praestare tenentur. 4. § Alii etiam fideles, viri ac mulieres, sufficienti et certa doctrina qui praediti sunt, libenter ad hanc institutionem curandam adiutricem operam praestent.” PONTIFICA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Canonum Libri III de Ecclesiae munere docendi*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1977. 17.

„Can 731 Parochus, vi sui muneris, catechetica efformationem adultorum, iuvenum et puerorum curare tenetur, quem in finem sociam sibi operam adhibeat clericorum paroeciae addictorum, sodalium Institutum vitae consecratae, habita ratione indolis uniuscuiusque Instituti, *necnon christifidelium laicorum, prae aliis catechistarum; hi omnes, nisi legitime impediti, operam suam libenter praestare ne renuant.*” PONTIFICA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*. Vatican 1980.

„Can 776 Parochus, vi sui muneris, catechetica efformationem adultorum, iuvenum et puerorum curare tenetur, quem in finem sociam sibi operam adhibeat clericorum paroeciae addictorum, sodalium institutum vitae consecratae necnon societatum vitae apostolicae, habita ratione indolis uniuscuiusque instituti, *necnon christifidelium laicorum, praesertim catechistarum; hi omnes, nisi legitime impediti, operam suam libenter praestare ne renuant.* Munus parentum, in catechesi familiari, de quo in can. 774, § 2 promoveat et foveat” in PONTIFICA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici*. Schema novissimum post consultationem S.R.E Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum. e Civitate Vaticana 25. Martii 1982.

⁵⁹⁵ DIÓS I. (ford.), *A Katekézis Általános Direktóriuma*, Budapest 1998. 224. p.

Ennek fényében tehát kijelenthetjük, hogy a létrendi adottságot az egyház tanítói küldetésében való részvételre a szentségi determináció (kereszttség és bérmlás) jelenti, míg azonban e képesség (*capacitas*) gyakorlása csak az egyház felhatalmazásával (*missio canonica*) végezhető. Ahogyan arról az 1997-ben kiadott világiak közreműködését szabályozó rendelkezés is megállapítja: „*a nem fölszentelt hívők sajátosságuknak megfelelően részesednek Krisztus próféta feladatában, az ő tanúi, birtokolják a hitérteket és a szó kegyelmét. [...] Ma különösen a katekézis nagyban függ elkötelezettségüktől és az Egyház szolgálata iránti nagylelkűségüktől.*”⁵⁹⁶

Amennyiben a jelenlegi kánont összevetjük annak régi kódexben fellelhető párhuzamával (CIC [1917] 1333. c. 1. §), akkor arra lehetünk figyelmesek, hogy a törvényhozó nem pusztán csak megengedi, de fel is szólítja arra a plébánost, hogy tanítói szolgálatának ellátása során vegye igénybe mások – köztük a laikus személyek – segítségét. Így az ilyen tevékenység a hatályos jogban már nincsen szükséghelyezethez kötve, így az nem is számít rendkívülinek.

Birher Nándor felhívja a figyelmet arra, hogy 776. kánon kijelentése kettős irányú, azaz igaz fordítva is. „*az itt [ti. kánonban] felsoroltaknak részt kell venniük a hitoktatásban, mégpedig együttműködve a plébánossal. Ezt maga a kánon is megerősíti, ugyanis ezek a személyek nem tagadhatják meg az együttműködést, hacsak törvényes akadály nem gátolja őket.*”⁵⁹⁷ Ezek fényében tehát a világi a püspök felhatalmazásával (*missio canonica*) katekéta és hitoktatói feladatokat láthat el a plébániai katekézisen és óvodaitól egészen a középiskolai hitoktatáson át, amennyiben megvan hozzá az állami jogszabályok által megkövetelt iskolai végzettsége.

5.4.4. Világi krisztushívők részvétele az egyházi egyetemi oktatásban

A Német Püspöki Konferencia 1972. április 20-án adta ki a pappá nem szentelt személyek katolikus teológiai fakultásokon és filozófiai-teológiai főiskolákon való habilitálásáról és professzori alkalmazásáról szóló rendelkezést („*Habilitation und Berufung von Nichtpriestern an den Katholisch-Theologischen Fakultäten und Philosophisch-Theologischen Hochschulen*”).⁵⁹⁸ Ebben azonban laikus személy habilitációja és professzori

⁵⁹⁶ KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipászorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 2. cikkely 2. §

⁵⁹⁷ BIRHER N., *Az egyházi oktatás szabályozása. A Codex Iuris Canonici III. Könyve*, Vác 2005. 144.

⁵⁹⁸ MÜLLER, L., *Kleriker und Laien als Professoren der Katholischen Theologie*, in REES, W. (Hg.), *Recht in Kirche und Staat. Joseph Listl zum 75. Geburtstag*, Berlin 2004. 231.

alkalmazása még csak kivételes esetben volt megengedett és főszabály szerint papoknak kellett lenniük a kinevezett professzoroknak. A laikusok csak kivételképpen tölthettek be ilyen egyetemi titulust. Ludger Müller azonban rámutat arra, hogy a papi személyek professzori karban való túlsúlyát e kezdeti időszakban azzal indokolták, hogy e papképzést ésszerű papi személyekre bízni. Az ezredfordulóhoz közeledve – miközben a papi hivatások száma rohamosan csökkent és az egyetemi és főiskolai oktatásba mind több világi kapcsolódott be – felmerült a kérdés, mennyire helyes továbbra is e szabályhoz ragaszkodni?

Az egyház tanítói tevékenysége különösen is megmutatkozik akkor, amikor a híveket nemcsak a katekézis keretében tanítják, de egyházi egyetemeken vagy főiskolákon akadémiai szinten is oktatják a szent tudományokat nekik. A CIC laikus hívek jogait és kötelezettségeit tárgyaló címében lévő 229. kánon 3. §-a kiemeli, hogy e személyek „ugyancsak képesek arra is, hogy a szükséges alkalmasságra vonatkozó előírások megtartásával, a törvényes egyházi hatóságtól megbízást kapjanak a szent tudományok oktatására”⁵⁹⁹. Így a *Veritatis gaudium* előtt hatályos *Sapientia Christiana* 25. cikkulusa értelmében⁶⁰⁰, amennyiben teljesíti az 1. § 1-4. pontjaiban foglalt feltételeket a fel nem szentelt személy, úgy őt az illetékes egyházi hatóság kinevezheti teológiai tanárnak illetve más egyetemi tanári titulusra. Kinevezése során a nagykancellár vagy annak megbízottja, illetve a jogban erre megjelölt egyházi hatóság kánoni küldetéssel („*missio canonica*”) látja el. Ennek eredményeként nem saját nevében tanít, hanem az egyház hivatalos megbízottjaként jár el.

Végeredményben tehát amikor az egyetemi tanári kinevezések kérdését tárgyaljuk a világi hívek szempontjából két jogrendszer is figyelembe kell venni. Meg kell vizsgálni egyrészt azt a világi jogi környezetet – a legtöbb országban ez a felsőoktatási törvény, hazánkban a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról⁶⁰¹ –, mely az adott országra vonatkozik, másrészt pedig a katolikus egyház vonatkozó jogi anyagát. (*Veritatis gaudium*, CIC). Ezek fényében – szem előtt tartva a korábbi *Sapientia Christiana* és a hatályos *Veritatis gaudium* egyházi egyetemek és főiskolák feladatára vonatkozó rendelkezéseket

⁵⁹⁹ CIC 229. k. 3. §

⁶⁰⁰ IOANNES PAULUS PP. II., Cost. Ap. *Sapientia Christiana*, 1979.04.15. in *AAS* 71 (1979) 482.

⁶⁰¹ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény 28. § (5) a következő kritériumokat írja elő az egyetemi tanári kinevezéshez: „Az egyetemi tanári munkakörben történő alkalmazás feltétele, hogy az érintett rendelkezék doktori fokozattal, amennyiben magyar állampolgár, habilitációval vagy azzal egyenértékű nemzetközi felsőoktatási oktatói gyakorlattal, továbbá az adott tudomány vagy művészeti terület olyan nemzetközileg elismert képviselője legyen, aki kiemelkedő tudományos kutatói, illetve művészi munkásságot fejt ki. Az oktatásban, kutatásban, kutatásszervezésben szerzett tapasztalatai alapján alkalmas a hallgatók, a doktori képzésben részt vevők, a tanársegédek tanulmányi, tudományos, illetve művészi munkájának vezetésére, idegen nyelven publikál, szemináriumot, előadást tart. Az egyetemi tanár jogosult a professzori cím használatára.”

(SC 3. cikkely, 74. cikkely 1. §, VG 76. cikkely 1. §) – kijelenthetjük, hogy a teológiai oktatást folytató egyetemek és főiskolák feladata nem kizárólagosan csak a papképzés biztosítása, hanem attól sokkal szélesebb, a szent tudományokat átfogó módon elmélyítő oktatói küldetés ellátása. Ezen érvelést támasztja alá Ferenc pápa által 2017. december 8-án aláírt és 2018. január 29-én megjelent egyházi egyetemekre vonatkozó *Veritatis gaudium* kezdetű apostoli rendelkezése. Az újonnan megjelent konstitúció célja, hogy megreformálja, és a modern idők által támasztott kihívásoknak megfelelővé tegye a katolikus teológiai felsőoktatást. A dokumentum 76. cikkelyének 1. §-a már a különböző teológiai fakultások szerepét úgy írja le, melyek egyrészt a papságra készülők fiatalok oktatására hivatottak, másrészt pedig mindazokéra, akik valamilyen sajátos egyházi hivatásra készülnek világiként.⁶⁰² Így az ilyen intézményekben oktató papi személyek számának is ezek arányához kell igazodnia, ahogyan arra utal is a megjelent dokumentum szövege is.

A fentiek alapján véleményem szerint – tiszteletben tartva azon intézményeket, ahol kizárólag papnövendékek végzik tanulmányaikat – nem időszerű a szent tudományok oktatói feladatának ellátásához megkövetelni kizárólagosan a papi rendet kizárva ezzel a jól képzett világi személyeket. Természetesen ezen álláspont megfogalmazása során nem tekinthetünk el teljes mértékben a különböző országok hagyományától és az egyes egyetemeken meglévő szokásrendtől.

5.4.5. Összegzés

Az előbbi alfejezetekben bemutattam, hogyan képes az egyházi rend szentségében nem részesült személy közreműködni és tevékenykedni az egyház tanítói küldetése során a katekézis és az egyetemi oktatás területén. Az új törvénykönyv 229. kánon 3. §-a és a 776. kánon megteremti annak lehetőségét, hogy a megkeresztelt személy, amennyiben megfelelő teológiai ismereteket szerzett egyházi főiskolákon illetve egyetemeken, úgy az illetékes egyházi hatóságtól kánoni küldetést kapjon arra, hogy plébániai katekézis, vagy iskolai hitoktatás keretében az egyház nevében tanítsák hitünk tartalmi elemeit. Ennek birtokában már nem a saját nevében fogja a tanítói tevékenységét végezni, hanem hivatalosan is az

⁶⁰² „Art. 76. § 1. E' peculiare compito della Facoltà di Teologia di curare la formazione scientifica teologica di coloro che sono avviati al presbiterato e di coloro che si preparano ad assolvere speciali incarichi ecclesiastici; per questo è necessario che ci sia un congruo numero di docenti presbiteri.” http://w2.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html (2018. 01. 31.)

egyház nevében. Éppen ezért különös fontossággal bír, hogy ne csak cselekvésmódjukban, de az általuk tanítottak tartalmában is a legnagyobb egységet őrizzék az egyházzal.

5.5. Összefoglalás

Az isteni ige szolgálata sajátosan olyan területe a laikusok közreműködési lehetőségének, mely során több-kevesebb önálósággal gyakorolhatják saját prófétai feladatukat.

A II. Vatikáni Zsinat és az egyházi törvénykönyv is számos helyen elismeri és szorgalmazza, hogy a fel nem szentelt személyek életükkel és példájukkal tegyenek tanúságot az evangéliumról. Az egyház üdvösséget hirdető küldetését a zsinat missziónak (*missio*) mondja, az ebben való közreműködést már apostolkodásnak nevezi.⁶⁰³ Ennek során szabadon, természetesen az egyházzal való közösség megtartásával és az illetékes egyházi hatóság bármiféle felhatalmazása nélkül járnak el. Ebben valósul meg az egyetemes egyház tanítói küldetésében (*munus docendi*) történő legáltalánosabb és legszélesebb körű közreműködésük.

Vannak azonban olyan fel nem szentelt személyek akik krisztushívői életpéldájukon túl hivatásukat is az egyház szolgálatába állítják és így járulnak hozzá a hit terjesztésének ügyéhez. A II. Vatikáni Zsinat hálás lélekkel ismer el minden ilyen fáradozást, melyre szükségszerűen hosszabb készülettel, adott esetben felsőfokú tanulmányokkal készítik fel magukat e személyek. Az új Egyházi Törvénykönyv így több lehetőséget is biztosít arra, hogy az említett krisztushívők bekapcsolódhassanak az ige szolgálatába: prédikációs felhatalmazással, misszionáriusi kinevezéssel, misszionáriusi területen történő katekétai megbízással, hitoktatói vagy teológiai tanári kánoni misszióval hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az evangélium jóhíre mind szélesebb körökhöz jusson el és mind gazdagabban kerüljön bemutatásra. E tisztségeket azonban minden alkalommal az illetékes egyházi hatóság megbízásával tölthetik be. A laikusoknál a II. Vatikáni Zsinat egyszer említi csupán a kánoni küldetést (*missio canonica*), mely során a katekéta felhatalmazást kap az egyház nevében történő tevékenységre. Ennek során nyilvánvalóvá válik, hogy a laikusok feladatukat a liturgia és a lelkipásztori munka területén szorosan az egyházi hatósággal együttműködve végzik.⁶⁰⁴ Így tehát a közreműködés (*cooperatio*) egy magasabb szintje valósul meg, hiszen az egyházi felhatalmazás birtokában a rájuk bízott hivatal tekintetében önállóan

⁶⁰³ RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Sendung in der Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 183–184.

⁶⁰⁴ Uo 183.

cselekedhetnek. Különösen is nagy jelenősége van e ténynek a tanítói feladatok terén, melyekben a keresztség és a bérmálás szentsége által sajátosan is részesültek. Itt mutatkozik meg a CIC III. könyve kapcsán bemutatott közreműködés (*cooperatio*) egyik újdonsága: az egyházi felhatalmazással bíró laikus krisztushívők tevékenységüket bár a felszentelt pásztorok irányítása alatt végzik (lásd. plébánosi vagy püspöki felhatalmazás prédikálásra, a missziós munkát felügyelő illetékes püspök, hitoktató munkáját felügyelő plébános) azonban konkrét cselekvésükben önállóak és autonóm módon képesek azt ellátni, hiszen arra ontológiailag is képesek a beavató szentségekben való részesedés okán. Erre szolgáltat jó példát a misszionárius és a missziós területen megbízott katekéta. A CIC 784. és 785. kánonjának 1. §-a kijelenti, hogy az e környezetben dolgozó hitoktató munkája során a misszionárius vezetése alatt áll („*sub moderamine missionarii*”). Mivel azonban a hithirdetők definícióját szolgáltató 784. kánon laikus számára is megengedi e hivatal gyakorlását, joggal feltételezhetjük, hogy világi személy is elláthatja a rá bízott hitoktatók kapcsán a 785. kánon 1. §-ban jelzett moderálás feladatát.

A világi személyek egyházi hatalomban történő közreműködése során sokszor cselekvésük jogos határvonalát képezi az, hogy nem részesültek az ordó szentségében. Amikor azonban a kooperáció különböző formáit a tanítói tevékenység összefüggésében vizsgáljuk, úgy a hatalomgyakorlás azon területén járunk, ahol e „szentségi hiány” a legkevésbé jelentkezik, hiszen a tárgyalt funkciók közül a prédikáció kérdését leszámítva mind olyan hivatalok, melyet egyedül, nem kiegészítő jelleggel, saját szentségi adottságaik alapján is betölthetnek.

6. A laikus krisztushívők részvétele az egyház megszentelői küldetésében

6.1. Bevezetés

Az előbbi fejezetben bemutatásra került, miként képesek pappá nem szentelt személyek az egyház tanítói küldetésének részesei lenni. A keresztség és a bérmálás szentsége révén azonban a krisztushívők a hármasság második eleméből is részesedtek, így egyetemes papságuk alapján sajátos módon kapcsolódhatnak a megszentelői küldetéshez is. E feladat (*munus sanctificandi*) gyakorlása Isten egész népére tartozik⁶⁰⁵, így abban részt vesznek a püspökök, papok, diakónusok, de a világi hívek is. Ez különösen is igaz, amikor a keresztségben (és papszentelésben) felkent személyek az egyház liturgiáján keresztül tesznek eleget nap mint nap az iniciáció szentségeiben kapott feladatuknak. E szolgálat kiemelt vezetője a püspök, aki „*az egyházi rend szentsége teljességének birtokában* » *a legfőbb papság kegyelmének sáfára*« különösen az Eucharishtiában, melyet ő maga ajánl föl vagy gondoskodik fölajánlásáról, melyből az Egyház folyamatosan él és növekszik”⁶⁰⁶.

Az 1983-ban megjelenő Egyházi Törvénykönyv lehetővé tette 835. kánonjának 4. §-a révén – a kánonjog nyelvén megfogalmazva a zsinati tanítást –, hogy a világi hívek e közreműködése a CIC IV. könyv elején is megjelenhessen: „*A megszentelő feladatban megvan a maguk része a többi krisztushívőnek is oly módon, hogy a maguk módján tevékenyen részt vesznek a liturgikus cselekményekben, különösen az eucharishtiában; sajátos módon vesznek részt ebben a feladatban a szülők azáltal, hogy keresztény szellemben élik a házasságot, és gyermekeik keresztény neveléséről gondoskodnak.*”⁶⁰⁷ Így tehát már önmagában a liturgia rendjében történő aktív részvétel („*participatio actuosa*”) jogi jelentőséggel bírhat a krisztushívők számára. Különösen is részeseivé válnak e küldetésnek a családi személyek azáltal, hogy keresztény szellemben élik meg házasságukat, és gyermekeik keresztény neveléséről gondoskodnak⁶⁰⁸. A részvétel e bensőleges módja mellett azonban a törvényhozó több más lehetőséget is belefoglalt az 1983-ban megjelenő törvénykönyvbe, így világi személyek lektorként és akolitusként is részt vállalhatnak a megszentelői küldetésben⁶⁰⁹. A szentségtani teológiai eredmények és az egyházi diszciplína nyomán azonban a kódex lehetővé tette, hogy egyes szentségeket szükség esetén a világi

⁶⁰⁵ AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht III.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2007.

⁶⁰⁶ LG 26.

⁶⁰⁷ CIC 835. k. 4. §

⁶⁰⁸ Uo.

⁶⁰⁹ CIC 230 k.

személy maga is kiszolgáltathat (keresztség és bizonyos értelemben a házasság), míg mások kiszolgáltatásában illetve a már kiszolgáltató szentség rászorulókhöz való eljuttatásában közreműködhet (áldoztatás, *viaticum*).

Hogyan lehetséges azonban mégis az, hogy pappá nem szentelt személyek részt tudnak vállalni az *ordó* szentségéhez ilyen szorosan kötődő szolgálatban? Milyen módon képesek közreműködni a megszentelő feladat gyakorlásában? Amennyiben ilyenre felhatalmazást kapnak az egyházi hatóságtól, szerepük mennyiben mondható önállóan, vagy kiegészítő jellegűnek? Ezekre a kérdésekre igyekszem disszertációm 6. fejezetében választ keresni.

6.2. (Jog)teológiai alapvetés

*„Az Egyházi Törvénykönyv az Egyház megszentelői feladatával foglalkozó könyv bevezető kánonjában az egyház cselekvéseként megjelölt liturgikus aktus alanyaként még nem a felszentelt és felszentelésben nem részesült, vagy klerikus és világi krisztushívő halmazokat építi fel, sőt nem is a szolgálattevő és »hívő« kettősségébe ágyazza a liturgikus cselekmény személyi jelenségét, hanem az egyház egészét értelmezi alanyi szerepben.”*⁶¹⁰

Michael Kunzler már a laikusi liturgikus szolgálatokról írt munkájának elején⁶¹¹ rámutat arra, hogy amikor a fel nem szentelt krisztushívők részvételét illetve részesedését vizsgáljuk a különböző istentiszteleti cselekményeken, már önmagában a „liturgia” szavunk és annak ógörög „*λειτουργία*” megfelelője irányt mutatást ad: a liturgia nem más, mint a népért végzett szolgálat, melyben így a „népnek” is ki kell vennie sajátos, rá tartozó részét.

Ahogy arról már a bevezetésben is írtam, amikor az egyház részesedését vizsgáljuk a jézusi megszentelői feladatok tekintetében, nem szűkíthetjük azt le annak egyik vagy másik csoportjára, hanem a krisztushívők mindegyikére ki kell terjeszteni a lehető legszélesebb és ezért legtágabb módon értelmezve azt. Mivel disszertációmiban a világi krisztushívők közreműködését illetve részesedését vizsgálom az egyház kormányzati hatalmával összefüggő módon, ezért amikor e kooperáció teológiai alapjait foglalom össze a II. Vatikáni Zsinat tanítása alapján, nincs módomban a megszentelés küldetésének minden alanyát bemutatni, éppen ezért figyelmem csak a laikusokra fókuszálom.

⁶¹⁰ MARÓTI G., *A felszentelt és felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatára vonatkozó liturgikus jogi normaösszefüggések*, in Praeconia 5 (2010) 39–46.

⁶¹¹ Vö. KUNZLER, M., *Berufen, dir zu dienen. 15 ‚Lektionen‘ Liturgik für Laienhelfer im Gottesdienst*, Paderborn 1989. 10.

„A megszentelői feladatot az egyház különösképpen a szent liturgia által teljesíti, melyet Jézus Krisztus papi feladata gyakorlásaként fogunk fel”.⁶¹² Így amikor krisztus papi küldetését és annak az egyházban történő megvalósulását elemezzük elsősorban az egyház nyilvános istentiszteleti cselekményeire, a liturgiára kell fordítanunk figyelmünk. „A liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az Egyház, »az egység szakramentuma«, tudniillik a püspökök vezetése alatt egyesült és rendezett szent nép ünneplései. Ezért a liturgikus cselekmények az Egyház egyetemes misztikus testéhez tartoznak, azt teszik láthatóvá és reá hatnak; az egyes tagokat azonban állapotuk, szolgálataik és tényleges részesedésük szerint különböző módokon érintik.”⁶¹³ Már a bevezető zsinati megállapítások alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a megszentelői szolgálat – hasonlóan mindhárom küldetéshez – a hierarchikus rend alapján különböző módon valósul meg az egyes krisztushívők cselekvése során. A megszentelői szolgálat végzése során tehát Isten népe mint hierarchikusan rendezett közösség (*communio*) jelenik meg.

A liturgikus szertartások során – de az egész megszentelői tevékenység folyamán – érvényes, hogy „mindenki, a fölszentelt szolgálk éppúgy, mint a hívek, csak azt tegyék, ami a dolog természete és a liturgikus szabályok szerint rájuk tartozik, de azt mind tegyék is meg.”⁶¹⁴ Így amikor a világi híve bekapcsolódását és részvételét kutatjuk, végső soron mindazt és csak azt vesszük számba, amit számukra a megszentelői feladat terén kötelességként meg kell tenni, vagy pedig lehetőségként a törvényhozó megenged számukra.

Amikor az egyház liturgikus cselekményeit végzi és ünnepli, abban minden krisztushívő aktívan be kell, hogy kapcsolódjon. A X. Piusz által bevezetett „*participatio actuosa*” kifejezést⁶¹⁵ a zsinat az egyik központi fogalmává tette a szent cselekményekről szóló konstitúciójában és így a világi hívek részvétele számára is mély tartalommal bír. „A tevékeny részvétel előmozdítása érdekében gondot kell fordítani a nép akklamációira, feleleteire, zoltározására, antifónáira, énekeire, cselekményeire, mozdulataira és testtartására.”⁶¹⁶ A törvényhozó az 1983-as CIC kodifikálása során átemelte a kánonjog szintjére is az aktív részvétel fogalmát, így a 835. kánon 4. §-ba. „A megszentelő feladatban [...] a maga módján a többi krisztushívő is tevékenyen részt vesz a liturgikus cselekményekben („*in munere sanctificandi propriam sibi partem habent ceteri quoque*

⁶¹² CIC 834. k.

⁶¹³ SC 26.

⁶¹⁴ SC 27.

⁶¹⁵ PIUS PP. X., *Tra le sollicitudini*. 1903.11.22. in *AAS* 36 (1903–1904) 329–339.

⁶¹⁶ SC 30.

christifideles actuose liturgicas celebrationes”)⁶¹⁷. Így egy teológiai képességből és liturgikus felhívásból, egy törvényi megalapozással bíró jogi lehetőség keletkezett. E sajátos közreműködés során egyetemes papságát gyakorolja az egész keresztény nép.⁶¹⁸

A hierarchiához illetve annak különböző fokozataihoz „csatlakoznak azok az Istentől kiválasztott világi hívek, akiket a püspök hív meg, hogy teljesen az apostoli munkának szenteljék magukat, s nagyon eredményesen dolgoznak az Úr szántóföldjén”⁶¹⁹. A teológiai háttér mellett a zsinat több helyen utal már bizonyos szentségek⁶²⁰ illetve szentelmények⁶²¹, továbbá egyes liturgikus cselekmények kapcsán arra, hogy azokat különböző feltételek mellett világi hívek is ki tudnak szolgálatni⁶²².⁶²³ „A zsinati *communio-egyházkép kánonjogi leképeződésén túl, az Egyházi Törvénykönyv konkrét technikai jellegű jogszabályokkal is szabályozza a liturgikus szolgálattevőkre vonatkozó normarendszert.*”⁶²⁴ Ahogyan arra Michael Kunzler⁶²⁵ liturgiatudós felhívta a figyelmet a 204. kánon kapcsán, kettős elvárásnak kell megfelelnie a kánoni törvényhozásnak a megszentelői feladat (*munus sanctificandi*) terén. „Egyrészt kifejezésre kell juttatnia a pap különleges vezetői szerepét, másrészt azonban tiszteletben kell tartani a laikusok saját feladatait, így meg kell azoknak nyilvánulnia liturgikus szolgálataikban (pl. ebben az esetben ők is szentélyben foglalnak helyet), vagy az egész közösség által végzett cselekményben való részvételükben (pl. ünnepi felajánlási körmenet)”.⁶²⁶

A következő fejezetekben ennek rendszerét kívánom bemutatni.

6.3. A világi hívek liturgikus szolgálatai (230. k.)

A 2010. november 11-én rendezett vatikáni sajtókonferencián, ahol XVI. Benedek pápa *Verbum Domini* c. szinódus utáni buzdítását mutatták be, Marc Ouellet bíboros, a

⁶¹⁷ CIC 835. k. 4. §

⁶¹⁸ CIC 836. k.

⁶¹⁹ LG 41.

⁶²⁰ SC 68.

⁶²¹ SC 79.

⁶²² SC 99–100.

⁶²³ Vö. LORETAN, A., *Liturgische Leitungsdienste der Laien. Zur Situation in der Schweiz*, in DEMEL, S.–GEROSA, L.–KRÄMER, P.–MÜLLER, L., *Im Dienst der Gemeinde. Wirklichkeit und Zukunftsgestalt der kirchlichen Ämter*, Münster 2002. 163.

⁶²⁴ MARÓTI G., *A felszentelt és felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatára vonatkozó liturgikus jogi normaösszefüggések*, in Praeconia 5 (2010) 40.

⁶²⁵ KUNZLER, M., *Berufen, dir zu dienen. 15 ‚Lektionen‘ Liturgik für Laienhelfer im Gottesdienst*, Paderborn 1989. 58–59.

⁶²⁶ BOEKHOLT, P., *Der (Laien-)Dienst des Lektors und Akolythen (c. 230 CIC/1983) als besondere Ausgestaltung des allgemeinen Priestertum*. in HAERING, S.–HIRNSPERGER, J.–KATZINGER, G. (Hgg.), *In mandatis meditari. Festschrift für Hans Paarhammer zum 65. Geburtstag*, Berlin 2012. 434.

Püspöki Kongregáció prefektusa, többek között arról is beszélt, hogy a pápa a szinódusi atyák javaslatára vizsgálta annak kérdését, hogy a lektori és akolitusi szolgálatokat nők számára megnyissák.⁶²⁷ E kijelentésével nagy sajtóviszhangot keltett, de ráirányította a figyelmet annak lehetőségére, hogy még napjainkban is komoly kihívást jelent a világiak megszentelői feladatokba történő bekapcsolása, különösen is a nők számára. Hasonlóan viták keresztüzébe helyezi a kérdést a napjainkban diakonisszákról folyó tudományos diskurzus is.

A fel nem szentelt személyek királyi papságuk gyakorlása során részesülnek Krisztus és az egyház megszentelő küldetésében, melynek kiemelkedő pontja, amikor egyházi felhatalmazással valódi liturgikus szolgálatokat láthatnak el laikus személyek.

A CIC II. könyve minden krisztushívő, és a világi krisztushívők kötelezettségeinek és jogainak felsorolásával kezdődik. Kiemelt helyen szerepelteti a törvényhozó a 230. kánont, amely a világiak számára vállalható különböző liturgikus szolgálatokat igyekszik három paragrafusában szabályozni. „230. kán. - 1. §. Azokat a világi férfiakat, akik a püspöki kar határozatában megszabott életkorral és adottságokkal rendelkeznek, az előírt liturgikus szertartással, tartós jelleggel fel lehet venni a lektori és az akolitusi szolgálatra. A szolgálatok elnyerése azonban nem jogosítja fel őket arra, hogy az egyháztól ellátást vagy díjazást kapjanak. -2. §. A világiak ideiglenes megbízás alapján a liturgikus cselekményekben betölthetik a lektor szerepét; ugyancsak minden világi gyakorolhatja a jog előírásainak megfelelően a kommentátor, a kántor feladatát vagy más feladatokat. -3. §. Ahol az egyház számára szükséges, a szolgálatra rendelt személyek hiányában a világiak is gyakorolhatják ezek bizonyos feladatait, még akkor is, ha nem lektorok vagy akolitusok: gyakorolhatják az ige szolgálatát, vezethetik a liturgikus imádságot, kiszolgáltathatják a keresztséget és áldoztathatnak, a jog előírásainak megfelelően.”⁶²⁸

⁶²⁷ „L’auspicio dei Padri sinodali ch’ il ministero del lettorato sia aperto anche alla donne’ è stato quindi preso in considerazione e il Santo Padre sta studiando attentamente la questione.” BOEKHOLT, P, *Der (Laien-)Dienst des Lektors und Akolythen (c. 230 CIC/1983) als besondere Ausgestaltung des allgemeinen Priestertum*, in HAERING, S.–HIRNSPERGER, J. –KATZINGER, G. (Hgg.), *In mandatis meditari. Festschrift für Hans Paarhammer zum 65. Geburtstag*, Berlin 2012. 431.

⁶²⁸ Ha egy pillantást vetünk a kánon kodifikációs fejlődésére akkor megállapíthatjuk, hogy lényeges változásokat nem fedezhetünk fel a Populo Dei schema 527. kánonja és a hatályos normaszöveg között. „§ 1. Viri laici, qui aetate dotibusque pollent Episcoporum Conferentiae decreto statutis, ritu liturgico praescripto ad ministeria lectoris et acolythi stabili ter assumi possunt; quae tamen ministeriorum collatio eisdem ius non conferi ad sustentationem remunerationemve ab Ecclesia praestandas. § 2. Laici, quibus ministeria de quibus in § 1 non sunt collata, et quidem sive viri sive mulieres, ex temporanea deputatione in actionibus liturgicis munus lectoris implere possunt; item omnes laici facultate gaudent ut muneribus commentatoris, cantoris aliisve ad normam iuris fungantur. § 3. Ubi Ecclesiae necessitas aut utilitas id suadeat, possunt etiam, deficientibus sacris ministris necnon lectoribus et acolythis, quaedam eorundem officia supplere, videlicet ministerium verbi exercere, precibus liturgicis praeesse, baptismum conferre atque Sacram Communionem distribuere, iuxta iuris universalis et particularis praescripta.” in PONTIFICIA COMMISSIO

Az 1917-ben kiadott CIC a klérus szempontjából megkülönböztetett egymástól nagyobb és kisebb rendeket (*ordinum maiorum – ordinum minorum*). Ilyenek voltak a püspökség, papság és diakonátus, melyeket az egyházi szóhasználat „nagyobb rendekként” jelölt, a subdiakonátus, lektori, exorcista és ostiariusi pedig a kisebb rendek közé tartozott.⁶²⁹ A II. Vatikáni Zsinat kívánságára azonban VI Pál pápa *Ministeria quaedam* kezdetű motu proprio-jaival 1972-ben eltörölte utóbbiakat, illetve azok közül egyeseket liturgikus szolgálatokká alakított.⁶³⁰ Ennek megfelelően – mivel utóbbiak már nem számítottak klerikusnak – a kodifikáció munkálatai során szélesebb lehetőség nyílt arra, hogy fel nem szentelt személyek is bekapcsolódhassanak így az egyház megszentelő küldetésébe.⁶³¹

A kánon három paragrafusára szerint a liturgikus szolgálatok hármast mutatja be:

- állandó szolgálat (lektor és akolitus),

CODICIS IURIS CANONICI RECOGNESCENDO, *Schema canonum Libri II de Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977. 1535.

Az 1980-ban megjelent teljes CIC sémába már pusztán csak két kisebb változtatással került be a kánon. A 2. § esetében a törvényhozó elhagyta az első paragrafusra való utalást és a nemek külön történő megnevezését. „*Can. 275 - § 1. Viri laici, qui aetate dotibusque pollent Episcoporum Conferentiae decreto statutis, ritu liturgico praescripto ad ministeria lectoris et acolythi stabiliter assumi possunt; quae tamen ministeriorum collatio eisdem ius non conferi ad sustentationem remunerationemve ab Ecclesia praestandam. § 2. Laici [...] ex temporanea deputatione in actionibus liturgicis munus lectoris implere possunt; item omnes laici facultate gaudent ut muneribus commentatoris, cantoribus aliisque ad normam iuris fungantur. § 3. Ubi Ecclesiae necessitas id suadeat, possunt etiam laici, deficientibus sacris ministris necnon lectoribus et acolythis, quaedam eorum officia supplere, videlicet ministerium verbi exercere, precibus liturgicis praeesse, baptismum conferre atque Sacram Communionem distribuere, iuxta iuris praescripta.*” in PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNESCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*. Vatican 1980. 62.

Az 1982-es verzió esetében további pontosítások történnek a 3. §-ban jelzett szükséghelyzet esetében, és kifejezetten kijelenti a törvényhozó, hogy még akkor is gyakorolhatnak világiak akolitusi és lektori feladatokat ilyenkor, ha maguk nem azok.

„*Can. 230 - § 1. Viri laici, qui aetate dotibusque pollent Episcoporum conferentiae decreto statutis, per ritum liturgicum praescriptum ad ministeria lectoris et acolythi stabiliter assumi possunt; quae tamen ministeriorum collatio eisdem ius non confert ad sustentationem remunerationemve ab Ecclesia praestandam. § 2. Laici ex temporanea deputatione in actionibus liturgicis munus lectoris implere possunt; item omnes laici facultate gaudent fungendi muneribus commentatoris, cantoribus aliisque ad normam iuris. § 3. Ubi Ecclesiae necessitas id suadeat, deficientibus ministris, possunt etiam laici, etsi non sint lectores vel acolythi, quaedam eorum officia supplere, videlicet ministerium verbi exercere, precibus liturgicis praeesse, baptismum conferre atque sacram Communionem distribuere, iuxta iuris praescripta.*” in PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNESCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*. e Civitate Vaticana 25. Martii 1982. 38.

⁶²⁹ Vö. CIC (1917) 949. c.

⁶³⁰ Ennek értékelését lásd részletesebben: KUNZLER, M., *Neubelebung der „Niederer Weihen“? Zur kirchlichen Baufragung der Laien*, in DEMEL, S.–GEROSA, L.–KRÄMER, P.–MÜLLER, L., *Im Dienst der Gemeinde. Wirklichkeit und Zukunftsgestalt der kirchlichen Ämter*. Münster 2002. 217–231.

⁶³¹ Vö. HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 311.

- alkalmi szolgálat (lektor, kántor, kommentátor, stb....),
- rendkívüli szolgálat (liturgikus imák vezetése, az igeszolgálat, illetve a prédikáció, keresztelés, áldoztatás, temetés).⁶³²

A törvényhozó a vizsgált kánon esetében „*ministeria*”-nak nevezi a tárgyalt liturgikus szolgálatokat, amely azt jelzi, hogy azok nem csak a papságra való készülés egyes állomásai, hanem tartós jellegű (liturgikus) szolgálatok is lehetnek, melyek ilyen esetben férfiak számára vannak fenntartva.

6.3.1. A lektori és akolitusi szolgálat

A Római Misekönyv Általános Rendelkezésének 99. pontja szerepelteti a lektor definícióját és felsorolja annak feladatait: „*A lektor felavatása a szentírási olvasmányok felolvasására történik, kivéve az Evangéliumot. Ő terjesztheti elő a Hívek könyörgésének kéréseit, és ha nincs zsoltárénekes, ő mondhatja a zsoltárt az olvasmányok között. A lektornak saját szerepe van az Eucharisztikus ünneplésen (vö. 194-198. sz. – [diakónus hiányában Evangéliumos könyv vitele, annak oltárra helyezése, misekönyv antifónáinak olvasása]), ezt neki kell betölteni.*”⁶³³ A felolvasó feladatait elsősorban az igeliturgia során tölti be, de ahogyan arra az ÁR is utal, az egész mise során lehetnek további szerepei. Amennyiben nincsen jelen diakónus, úgy részben az ő feladatait is végezheti, ilyen lehet az evangéliumos könyv vitele, annak oltáron történő elhelyezése, az egyetemes könyörgések imaszándékainak előadása.

Míg a lektori feladat központjában az ambó áll, addig az akolitus az oltár szolgálatára hivatott. Miután elsőként a 3. században említették hivatalukat, állandó szereplője volt a kezdetben csak klerikus, majd 1972 óta laikusok által is végezhető liturgikus szolgálatnak.⁶³⁴ „*Az akolitus felavatása az oltár szolgálatára és az áldozópap, valamint a diakónus segítésére történik. Fő teendője, hogy az oltárt és a szent edényeket előkészítse, és ha szükséges, a híveket megáldoztassa, mint az Eucharisztia rendkívüli kiszolgáltatója.*”⁶³⁵ További feladatai lehetnek még a kereszt vitele, szertartáskönyvek tartása, oltár előkészítése diakónus

⁶³² Vö. ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 690.; Vö. BOSÁK N., *A lelkipásztori kisegítők részvétele a liturgiában*, in Praeconia 6 (2011) 7–10.

⁶³³ ÁR 55.

⁶³⁴ Vö. SCHMITZ, H., *Der liturgische Dienst des Akolythen*, in HUHNER, A., *Die liturgischen Dienste*, Paderborn 1982. 82–88.

⁶³⁵ ÁR 98.

hiányában, nép adományainak átvételében való segítkezés, tömjénezés, a szentáldozás rendkívüli kiszolgáltatója is lehet⁶³⁶ és purifikálhat.⁶³⁷

Amennyiben valódi szükség áll fenn, fel nem szentelt személyeket megbízhat a megyéspüspök („*potest esse delegatus ab Episcopo dioecesano*”) azzal, hogy akár szentmisen kívül is áldoztathassanak a szükséges szertartások megtartásával. Ugyanezt megteheti a plébános kivételes és előre nem látható esetekben pusztán „*ad actum*” a „*Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*” c. dokumentum értelmében. Szentmise keretében is csak akkor gyakorolhatja az áldoztatás rendkívüli kiszolgáltatója feladatát (így pl. az akolitus is), amikor ténylegesen nincsen jelen rendes kiszolgáltató, vagy pedig akadályoztatva van. Ugyancsak kioszthatja az Oltáriszentséget laikus személy, ha az áldozók nagy száma miatt elhúzódna a szentmise ezen utolsó cselekménye.

A püspök további törvényeket bocsájthat ki, – összhangban az egyetemes jog szabályaival – melyekkel az akolitus és lektor munkáját szabályozza és szintén ő gondoskodik megfelelő oktatásukról illetve továbbképzésükről. Az idézett Instrukció 8. cikkely 2. §-a végén megemlíti még három olyan téves gyakorlatot, melyet a vonatkozó normák fényében kerülni szükséges.⁶³⁸

6.3.2. Tartós jellegű liturgikus szolgálat

A 230. kánon 1. §-ban említett tartós felhatalmazást a hatályos jog csak férfiak számára teszi hozzáférhetővé és mint ilyet, csak liturgikus keretek között kaphatják meg az adott püspöki kar előírásainak megfelelő laikus személyek.⁶³⁹ A már említett *Ministeria quaedam*⁶⁴⁰ (1972) motu proprio lefektette azokat az alapokat, amelyeket a kodifikáció beemelt az új törvénykönyv rendszerébe is, így ennek következtében:

- A lektori és akolitusi feladatokkal megbízott személy megmarad laikus státuszában.
- Ilyen megbízással csak laikus férfi felhatalmazása lehetséges.
- Az avatás a püspök által történik.

⁶³⁶ Vö. 910. k. 2. §

⁶³⁷ Vö. ÁR 187–193.

⁶³⁸ KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 22–25.

⁶³⁹ Vö. AYMANS, W.–MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht II.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997. 122.

⁶⁴⁰ PAULUS PP VI., *MP Ministeria quaedam*, in AAS 64 (1972) 529–534.

- A diakonátusra és papságra készülő növendékek számára e szolgálatokat bizonyos meghatározott ideig gyakorolni kell, mielőtt elnyerik a klerikusi rendet.⁶⁴¹

Magyarország esetében a püspöki kar elsőként az 1986-ban kiadott „*A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata*” c. dokumentumban foglalkozott a kérdéssel, és annak 21. §-a alapján „*megfelelő lelkiületű, szolgálatában kipróbált és hűséges, a hívő közösség megbecsülését élvező lelkipásztori kiségitőt*” lehetett megbízni tartósan ilyen liturgikus szolgálat vállalására. Az 5 évre kiadott szabályzat azonban jelenleg már nem hatályos, így annak helyét – e kánon tekintetében – átvette az 1994. január 8-án megjelenő és végül ugyanezen év május 31-én a Szentszék által elfogadott kiegészítő szabályzat.⁶⁴² Ennek alapján csak nagykorú és fizikailag illetve pszichológiailag egészséges személyek nyerhetik el a lektori és akolitusi tisztséget. Megbérmeletnek, illetve minden egyházi büntetéstől mentesnek kell lenniük, példamutató magatartással és legalább érettségi bizonyítvánnyal szükséges rendelkezniük. Amennyiben ez nincsen, úgy a megyéspüspök meggyőződése is elégséges lehet műveltségük felől. Megfelelő szakismeretekkel kell bírniuk e személyeknek úgy hittani téren, mint a liturgia kapcsán. Ezen tulajdonságok birtokában kell kérniük a megyéspüspököt írásban, melyben kifejezik készségüket Isten népének és az egyház szolgálatának gyakorlására. Ebben engedelmisséget kell ígérniük püspöküknek és a szolgálat részleteit illetően pedig az illetékes plébánosnak. Az előbb bemutatott tulajdonságokról és képességekről a megyéspüspök meggyőződhet írásos dokumentumok által vagy személyesen illetve megbízottja által tartandó vizsgával.⁶⁴³

⁶⁴¹ BOEKHOLT, P., *Der (Laien-)Dinest des Lektors und Akolythen (c. 230 CIC/1983) als besondere Ausgestaltung des allgemeinen Priestertum*, in HAERING, S.–HIRNSPERGER, J.–KATZINGER, G. (Hgg.), *In mandatis meditari. Festschrift für Hans Paarhammer zum 65. Geburtstag*, Berlin 2012. 438.

⁶⁴² „*Art. 1 De aetate dotibusque lectorum et acolythorum (c. 230 § 1) Viri electi ad ministeria lectoris et acolythi ab Ecclesia licite assumi non possunt ad haec ministeria per ritum liturgicum praesciptum, nisi*

- *sint adulti,*

- *sint confirmati*

- *nulla paena canonica legitime irrogata vel declarata sint innodati,*

- *vitam exemplarem manifestent in perficiendis obligationibus religiosis,*

- *habeant testimonium de studiis in scholis mediis rite paractis („maturitas”), aut sint sufficienter exculi, secundum iudicium Episcopi dioeceseani,*

- *habeant scientiam convenientem in rebus fidei et morum, secundum iudicium Episcopi,*

- *cognoscant in sacra liturgia ea omnia, quae sunt necessaria ad ministerium suscipiendum et exsequendum*

- *petant in scriptis ab Episcopo collationem ministerii,*

- *in scriptis testificentur se sponte ac libere ministerio Ecclesiae, Populi Dei mancipaturos esse*

- *in scriptis promittant oboedientiam Episcopo et parochi qui curam pastoralem in particularibus moderetur.*

Qualitates requisitae candidati ad ministeria testificentur documentis aptis et litteris commendatitiis parochi proprii. Insuper, si hoc necessarium videretur Episcopo, de idoneitate candidati testimonium accipi potest etiam per examen factum coram ipso Episcopo aut eius delegato.” in MARTIN DE AGAR, J., (cur.): *Legislazione delle Conferenze Episcopali al C.I.C.*, Milano 1990. 1313–1314.

⁶⁴³ Vö. ERDŐ P. (ford.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1997. 1237–1238.

Martin de Agar gyűjtőmunkája alapján kijelenthetjük, hogy a püspöki konferenciák nagy többsége mára már rendelkezik a 230. kánon kapcsán olyan részleges normákkal, melyek szabályozzák e liturgikus szolgálatokat.⁶⁴⁴

Az így megbízott személyt pusztán csak e liturgikus szolgálata nem jogosítja arra fel, hogy az egyháztól fizetést vagy díjazást kapjon. Mindkét szolgálatra történő avatást liturgikus keretek között szolgáltatják ki. Míg a lektor szolgálatát felveheti igeliturgia keretében is, addig az akolitus avatása csak szentmisében történhet meg.⁶⁴⁵

A 230. kánon kapcsán talán az egyik legvitatottabb kérdés jelenleg a nők tartós liturgikus szolgálatból való kizárása. A már említett *Ministeria quaedam* VII. pontjában megjelenik e szolgálat rezerválása a férfiak számára, amikor a törvényhozó az egyházi tradícióra hivatkozva a férfiaknak tartja fenn azokat („*Institutio Lectoris et Acolythi, iuxta venerabilem traditionem Ecclesiae, viris reservatur*”⁶⁴⁶). Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mivel a jelenleg hatályos jogrendben ez az egyetlen laikusok által betölthető szolgálat, mely külön is fenn van tartva férfiak számára, így abból a nőket kizárják. Ezt Rosalio Castillo Lara bíboros, a kódex reformjának illetékes bizottsági elnöke úgy magyarázta, hogy e liturgikus szolgálatok természetük szerint kapcsolódnak a szent rendhez.⁶⁴⁷ Így tehát a férfiak számára történő fenntartást tulajdonképpen a szent rendhez való szoros kötődéssel indokolja a törvényhozó. E rendelkezés nem tekinthető isteni jogúnak, sokkal inkább egyházinak, hiszen rögtön a kánon következő paragrafus teszi lehetővé, hogy ugyanazokat a feladatokat, amelyek e lektort és akolitus is megilletik bizonyos esetekben, akár nők is gyakorolhassák nem állandó szolgálatként.

6.3.3. Alkalmi és rendkívüli szolgálatok

Míg a 230. kánon 1. §-a állandó feladatokról szólt, addig a 2. és 3. paragrafusok arról adnak eligazítást, hogyan lehetséges az első pontban tárgyalt szolgálatokellátása olyan személyek által, akik nem nyertek felvételt azokba liturgikus keretek között. Ebből adódóan alkalmilag, vagy rendkívüli jelleggel látják el azokat.

⁶⁴⁴ MARTIN DE AGAR, J., (cur.): *Legislazione delle Conferenze Episcopali al C.I.C.*, Milano 1990. 1362–1363.

⁶⁴⁵ A liturgikus szertartásról lásd bővebben: BOEKHOLT, P., *Der (Laien-)Dienst des Lektors und Akolythen (c. 230 CIC/1983) als besondere Ausgestaltung des allgemeinen Priestertum.* in HAERING, S.–HIRNSPERGER, J.–KATZINGER, G. (Hgg.), *In mandatis meditari. Festschrift für Hans Paarhammer zum 65. Geburtstag*, Berlin 2012. 437–438.

⁶⁴⁶ *AAS* 64 (1972) 533.

⁶⁴⁷ REINHARDT in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 230,5.

A lektori, kommentátori, kántori és más liturgikus feladatokat eseti jelleggel férfi és akár nő is elvállalhat. Ebben az esetben az adott személy a feladat (*munus*) gyakorlásával nem válik az adott szolgálat (*ministerium*) tartós jellegű ellátójává, pusztán csak „*ad actum*” nyer felhatalmazást arra, hogy ellássa pl. a lektor feladatait („*munus lectoris implere possunt*”).⁶⁴⁸ Ekkor már nem szükséges a megyéspüspök megbízása, hanem elégségesnek látszik az adott liturgiát vezető pap engedélye illetve felkérése, felhatalmazása.⁶⁴⁹

Feltűnő lehet még a törvényhozó szóhasználata is az első és 2-3. paragrafusok kapcsán. Míg az első pontban szolgálatokról beszél („*ministeria*”), addig a kánon többi része „csak” feladatokat („*munera*”) említ. Ebből is kitűnik, hogy míg az első stabilabb jellegű felhatalmazáson és ebből következő szolgálaton nyugszik, addig a második eseti jellegű.⁶⁵⁰

A kánon 3. §-a lehetővé teszi, hogy szükség esetében laikusok rendkívüli jelleggel gyakorolják a hiányzó szolgálatra rendelt személyek feladatait (*officia*). Ezeket pedig akkor is megtehetik, ha maguk nem akolitusok vagy lektorok. Ennek előfeltétele mindössze az, hogy valós szükség álljon fenn, illetve hogy e szolgálatok rendes ellátói hiányozzanak és az arra illetékes felkérjék őket ezek ellátására. Ilyen feladatok lehetnek:

- az ige szolgálatának gyakorlása (felolvasás, felhatalmazás esetén prédikáció),
- liturgikus imák vezetése,
- a keresztség kiszolgáltatása (vö. 910. k. 2. §),
- áldoztatás (vö. 943. k.).⁶⁵¹

Ide sorolhatóak azonban még más olyan feladatok, melyek kötődnek a plébánosi hivatalhoz, így például megfelelő körülmények és előfeltételek mellett az esketés (vö. 1112. k.) illetve más lelkipásztori feladat elvállalása (vö. 517. k. 2. §).

Az 1997-ben kiadott szentszéki rendelkezés, mely a világi hívek lelkipásztori szolgálatban való közreműködését hivatott szabályozni, 8. cikkelyében külön beszél is a szentáldozás rendkívüli kiszolgáltatójának megbízási lehetőségéről. „*Föl nem szentelt hívő, ha valós szükséghelyzet indokolja, a megyéspüspöktől rendkívüli áldoztatói megbízást kaphat konkrét esetre, egy időre, vagy állandó jelleggel, a szentmisén kívüli áldoztatásra, beleértve az áldás liturgikus formáját is. Kivételes és előre nem látott esetekben a*

⁶⁴⁸ REINHARDT in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 230,6

⁶⁴⁹ Uo. 230,7

⁶⁵⁰ Vö. ERDŐ P., *Hivatalok és közfunkciók az egyházban*, Budapest 2003.

⁶⁵¹ REINHARDT in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 230,8.

*fölhatalmazást konkrét esetre (ad actum) a miséző pap is megadhatja.*⁶⁵² Feladatát csak két esetben gyakorolhatja így az áldoztató: ha a rendes áldoztató valami miatt akadályoztatva van, vagy pedig a hívek nagy száma miatt elhúzódna az áldoztatás, így tulajdonképpen együtt végzik az Eucharisztia kiosztását.

6.3.4. Összegzés

A 230. kánont úgy értelmezhetjük témánk szempontjából, mely az együttműködés hármasság tipológiáját mutatja be a megszentelői liturgikus küldetések kapcsán. Míg az 1. § a tartós – részben szent rendhez kötődő – a püspök egyházi felhatalmazásával gyakorolt liturgikus szolgálatokba kapcsolja be a laikus személyt, addig a második kánon ennek egyedül, *ad hoc* történő megvalósulását teszi lehetővé világi személyek számára. Végezetül a kánont lezáró utolsó paragrafus pedig kitágítja a liturgikus keretek közötti közreműködés határát és lehetővé teszi, hogy laikusok, a szolgálatra megbízott személyek hiányában – és amennyiben az adott feladatot saját szentségi képességei által valóban el tudja látni és elláthatja – azok feladatait elvégezhessék.

6.4. Világi személyek közreműködése az egyes szentségek kiszolgáltatásában

A CIC 230. kánon első és második paragrafusa megteremtette annak lehetőségét, hogy különböző liturgikus cselekmények alkalmával laikus személyek valódi szolgálatokat vállalhassanak. Utolsó paragrafusa e lehetőséget kitágítva pedig előre jelezte, hogy a törvényhozó több szentség és szentelmény esetén – ahol ez szentségtanilag lehetséges – megengedi, hogy szükséghelyzetben világi személy is kiszolgáltathassa azokat és így közvetlenül bekapcsolódjon a megszentelés művébe.

A törvényhozó alapvetően két ok miatt engedheti meg azt, hogy ne a szentségek és szentelmények rendes kiszolgáltatói (püspök, pap és egyes esetekben a diakónus) végezzék azokat, hanem egyházi megbízással vagy még azzal sem rendelkező laikus személyek: a felszentelt személyek hiánya vagy valami olyan súlyos veszély, mely miatt nem lehet

⁶⁵² KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipászorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 8. cikkely 1. §

késlekedni a szentség kiszolgáltatásával.⁶⁵³ Ilyenkor tehát e lelkek javára való tekintettel tesz engedményt a törvényhozó.

6.4.1. A keresztség kiszolgáltatása

A CIC 861. kánonja a keresztség rendes kiszolgáltatójának nevezi a püspököt, papot és a diakónust. Azonban a 2. §-ban megengedi a keresztelést világi személyek számára kettős formában is: „*A rendes kiszolgáltató távollétében vagy akadályoztatása esetén a keresztséget megengedetten szolgáltatja ki a hitoktató vagy más a helyi ordináriustól erre a feladatra kijelölt személy, sőt szükség esetén minden ember, akit megfelelő szándék vezérel; a lelkipásztoroknak, különösen a plébánosnak legyen gondja arra, hogy a krisztushívőket megtanítsák a keresztelés helyes módjára.*”⁶⁵⁴

A kánon vizsgált része két lehetőséget vázol fel: felhatalmazással rendelkező világi általi keresztelést és szükséghelyzetben bekövetkező olyan keresztség, melyet bárki elvégezhet. A törvény kifejezetten említi az első kategóriába tartozó személyek közül a katekétát, aki számára a helyi ordinárius felhatalmazást adhat, ha egyébként megfelelő szolgálattelvő (püspök, pap vagy diakónus) nem áll rendelkezésre. Ebben az esetben ő egy rövidebb szertartása keretében érvényesen és megengedetten keresztelheti meg az adott személyt. A törvényhozó a katekéta személye után megemlíti még azt is, hogy lehetnek még más személyek is, akik ilyen felhatalmazást kapnak⁶⁵⁵. E felsorolás azonban nem tekinthető rangsor jellegűnek.⁶⁵⁶ Az ilyen formában kiszolgáltatott keresztség esetében a püspöki kijelölés nem tekinthető pusztán adminisztratív jellegű felügyeletnek, hanem tulajdonképpen egy olyan felhatalmazás, melyben az adott személy egy esetre vagy bizonyos esetek körére küldetés kap.⁶⁵⁷

A paragrafus második fele pedig megadja általánosságban bárki számára e keresztelési felhatalmazást, ha a szükség helyzete fennáll. E szükségét a kanonisztika hagyományosan halálveszélyként szokta értelmezni, vagy más olyan körülményre alkalmazza, amikor előreláthatólag tartós módon nem érhető el szent szolgálattelvő. Ilyenkor a

⁶⁵³ Vö. REINHILD, A., *Notfallseelsorge als eine Form der Sonderseelsorge und ihre kirchenrechtlichen Implikation*, in ALTHAUS, R.–LÜDICKE, K. –PULTE, M. (Hgg.), *Kirchenrecht und Theologie im Leben der Kirche. Festschrift für Heinrich J. F. Reinhardt*, Essen 2007. 21–30.

⁶⁵⁴ CIC 861. k. 2. §.

⁶⁵⁵ Vö. 517. k. 2. §-ban említett lelkipásztori munkatárs.

⁶⁵⁶ ALTHAUS in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 861,3b.

⁶⁵⁷ Vö. ROBITAILLE, L. A., *Collaboration and cooperation between the clergy and the laity in the parish, tribunal and chancery*, in *Periodica de re canonica* 89 (2000) 614–615.

„szükségkeresztség” megengedett és érvényes, amennyiben az adott személyt (aki lehet akár nem keresztény is) az vezérli, hogy az egyház szándéka szerint cselekedjen, mégha maga azt pontosan nem is ismeri.

6.4.2. Közreműködés a házasságkötésnél

A latin egyház hagyománya és rítusa alapján a házasság szentségének kiszolgáltatói maguk a felek, így az az egyházi személy, aki közreműködik és az egyház nevében kiveszi, illetve elfogadja az akaratnyilvánítást egy minősített tanú. Amennyiben hiányozna a felszentelt személy, úgy a törvényhozó lehetővé tette, hogy a megyéspüspök a Szentszéktől a püspöki konferencia előzetes támogatása nyomán kiadott engedély birtokában a CIC 1112. kánon fényében, megbízhatson világiakat a házasságkötésnél való közreműködéssel.⁶⁵⁸

6.4.2.1. Történeti előzmények

Az 1917-ben kiadott CIC még nem ismerte annak lehetőségét, hogy szükség esetén világi személy is közreműködhet egyházi házasságkötésnél. A Piusz-Benedek-féle kódex 1094. kánonja – hasonlóan a hatályos törvénykönyv 1108. kánonjához – a plébánost, a helyi ordináriust, vagy az általuk megbízott más klerikus személyt jelölte meg a házasságkötésen történő közreműködésre alkalmas szolgálattevőnek. Amennyiben valódi szükséghelyzet állt fenn és nem érhető el sem pap sem pedig diakónus, úgy a régi kódex is lehetővé tette, hogy pusztán tanúk előtt lépjenek házasságra a jegyesek.⁶⁵⁹ Így tulajdonképpen nem volt szükség arra, hogy mintegy köztes megoldásként olyan laikust iktassanak be, aki paphiány esetén „esketni” tudna. A II. Vatikáni Zsinat után megnyílt a lehetőség arra, hogy újra megvizsgálhassák, hogyan képesek a különböző feladatokban közreműködni világi személyek is. Így alkalom nyílt arra, hogy a kodifikáció során kidolgozzák miként is tud bekapcsolódni e küldetés gyakorlásába civil személy olyan esetben, amikor a házasságkötéshez nincs megfelelő felszentelt szolgálattevő.

Már a házasságjogi tervezetet összeállító bizottság ülésén is felmerült a CIC (1917) 1096. kánonja kapcsán, hogy azt ki kellene egészíteni annak lehetőségével, hogy pap és püspök hiányában diakónus vagy laikus is celebrálhassa a házasságkötést. Nyitott kérdés maradt azonban, hogy erre milyen esetekben van lehetőség, és melyek azok a szükséges

⁶⁵⁸ CIC 1112. k. 1. §

⁶⁵⁹ CIC (1917) 1098. c.

engedélyek és fenntartások, melyek fényében biztosított lesz, hogy csak valódi szükség helyzetében kerül sor ilyen delegációkra.⁶⁶⁰ Így kezdetben a kánont e formájában mutatták be:

„§ 1. Parochus et loci Ordinarius, qui matrimoniis vi officii assistere possunt, possunt facultatem intra fines sui territorii matrimoniis assistendi, etiam generalem, delegare sacerdotibus et diaconis, necnon iuxta normas a Conferentiis Episcoporum statuendas (ubi Conferentiae Episcoporum opportunum visum fuerit et iuxta normas ab eadem datas) clericis minoribus et laicis debite de hoc munere instructis.”⁶⁶¹

Az 1977 októberében folytatódó üléseken tovább tisztázódott e vizsgált jogi lehetőség. Ennek során rámutattak, hogy alapvetően nincs jogdogmatikai akadálya az esketési felhatalmazás laikusokra való delegálásának, hiszen az nem eredményez joghatóságot (*iurisdictio*), hanem inkább fakultásként tekinthetünk rá. Az egyik konzultor felvetette annak lehetőségét, hogy ennek alkalmazását fenn kellene tartani és csak a Szentszék engedélye („*de licentia S. Sedis*”) esetén lehessen megadni világi számára. Az eszmecseréhez hozzájárult még a Szentségi Kongregáció akkori titkára is, aki beszámolt a már addig is meglévő gyakorlatról, miszerint a kongregáció az adott megyéspüspök megalapozott kérelmére és az illetékes püspöki konferencia pozitív állásfoglalása után már adott laikusok számára esketési felhatalmazást. Egyes konzultorok azonban szükségesnek látták ezen engedély megadását mindeképpen a Szentszék illetékességéhez kötni. Ezek alapján a kánon a következő formában került elfogadásra a CIC 1980-as sémájában.⁶⁶²:

„Can. 1066 - § 1. Ubi desunt sacerdotes et diaconi, potest Episcopus dioecesanus, praevio voto laborabili Episcoporum Conferentiae et obtenta facultate Sanctae Sedis, delegare laicos qui matrimoniis assistant. § 2. Laicus seligatur idoneus, ad institutionem nupturientibus tradendam capax et qui liturgiae matrimoniali rite peragendae aptus sit.”⁶⁶³

⁶⁶⁰ Vö. *Comm* 23 (2001) 259–260.

⁶⁶¹ Uo. 259.

⁶⁶² LÜDICKE in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1112,2.

⁶⁶³ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae,*

Végezetül e formulát vették bele az 1982-es tervezetbe, és az 1983-as elfogadáskor is csak egy változtatásra került sor. Így a végleges szöveg már nem a szentszék felhatalmazását („*facultate Sanctae Sedis*”), hanem annak engedélyét („*licentia Sanctae Sedis*”) írta elő az ilyen megbízásokhoz.

6.4.2.2. Hatályos jogi szabályozás

A CIC szándéka szerint fel nem szentelt személyek ilyen megbízására csak ott van lehetőség, ahol a paphiány olyan mértékű, hogy nem lehetséges még a házasságkötés egyszeri alkalmára sem papot vagy esetleg diakónust találni. Így tehát – ahogyan arra már a korábbi fejezetekben utaltam – a paphiány egy minősített fokával állunk ekkor szemben. Ahhoz hogy világi személyt megbízzanak a 1112. kánon értelmében, több szempont együttes megléte szükséges:

- súlyos paphiány (sem diakónus, sem pap, sem pedig püspök nem érhető el),
- püspöki konferencia (elvi) támogatása,
- Szentszéki engedély,
- megyéspüspöki felhatalmazás.

Helmuth Pree és Hans Heimler megjegyzik azonban, hogy a szentszéki engedély és püspökkari támogatás nem érvényességi feltétel, hanem inkább csak a közreműködés megengedettségét biztosítja.⁶⁶⁴

Bár a kánon kifejezetten nem említi, azonban a püspök megbízó aktusa⁶⁶⁵ lehet általános vagy csupán egyedi esetre szóló ebben az esetben is. Az általános esketési felhatalmazást, mely egy területen lévő házasságkötések összességére szól, elsősorban más pasztorális feladatok ellátásával (vö. 517. k. 2. §) együtt érdemes szemlélni.⁶⁶⁶

„Ahol ilyen megbízások kiadására sor kerül, olyan alkalmas világit kell kiválasztani, aki képes a házasulandók oktatására és a házasságkötés szertartásának szabályos végzésére”⁶⁶⁷ Laikus megbízása esetén tehát az esküvő celebrálása előtt is el kell látnia

Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, Vatican 1980. 242–243.

⁶⁶⁴ HEIMERL, H.–PREE, H., *Kirchenrecht, Allgemeine Normen und Eherecht*, Wien–New York 1983.

⁶⁶⁵ Vö. MAY, G., *Zwei Fragen aus der Praxis zur Eheassistentz und zur Weihespendung*, in *DPM* 11 (2004) 111–116.

⁶⁶⁶ LÜDICKE in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1112,3.

⁶⁶⁷ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 2139. p.

feladatát, nevezetesen a házasulandók lelkipásztori felkészítését és a jegyesvizsgálat megtartását. Ehhez szükségképpen rendelkezniük kell megfelelő ismeretekkel és teológiai képzettséggel. Az esketés során a szertartáskönyv vonatkozó fejezete szerint kell végezniük a házasságkötés rítusát.

6.4.2.3. Recepció

Az 1983-as CIC megjelenése után néhány püspöki konferencia élt a 1112. kánon adta lehetőséggel. Ezek száma azonban elmarad azokétól, akik szintén megengedték, hogy laikus hívők az egyház más pasztorális tevékenységében (pl. lelkipásztori ellátásba való bekapcsolódás) is aktívan részt vállaljanak. Ez is jelzi véleményem szerint a tényt, hogy itt egy minősített lelkipásztori szükséghelyzetnek kell fennállnia ahhoz, hogy megengedetten éljen a helyi egyház vezetése a törvényhozó engedményével. Így nem elégséges a paphiány olyan foka – mely példának okáért Magyarországon is fennáll – mely pusztán csak „megnehezíti” de el nem lehetetleníti a lelkipásztori ellátás stabil biztosítását.

Eddig 11 püspöki konferencia engedélyezte a 1112. használatát (Bolivia⁶⁶⁸, Chile⁶⁶⁹, Ecuador⁶⁷⁰, Guatemala⁶⁷¹, India⁶⁷², Mexikó⁶⁷³, Új-Zéland⁶⁷⁴, a 15 országot egyesítő Conferentia Episcopalis Pacifici⁶⁷⁵, Peru⁶⁷⁶, USA⁶⁷⁷, Venezuela⁶⁷⁸). A Kanadai Püspöki Konferencián⁶⁷⁹ kívül senki nem nyilatkozott arról kifejezetten, hogy a jelenlegi lelkipásztori körülmények fényében nem látja indokoltnak a 1112. kánon lehetőségének használatát.

E részleges törvényhozási folyamatból is látható, hogy alapvetően a Dél- és Észak-amerikai országok, illetve a Csendes-óceán körzetének püspöki konferenciái éltek gyakrabban a törvényhozó engedményével.

⁶⁶⁸ MARTIN DE AGAR, J., (cur.), *Legislazione delle Conferenze Episcopali al C.I.C.*, Milano 2009. 159.

⁶⁶⁹ Uo. 210.

⁶⁷⁰ Uo. 248.

⁶⁷¹ Uo. 526.

⁶⁷² Uo. 568.

⁶⁷³ Uo. 774.

⁶⁷⁴ Uo. 851.

⁶⁷⁵ Uo. 891.

⁶⁷⁶ Uo. 971.

⁶⁷⁷ Uo. 1198.

⁶⁷⁸ Uo. 1340.

⁶⁷⁹ Uo. 210.

A laikus személy előtti házasságkötés lehetőségéről a már többször említett 1997-es szentszéki rendelkezés⁶⁸⁰ 10. cikkelyében is találunk megjegyzést, azonban a kánon recepciójához ez érdemben nem járul hozzá, mivel új adalékokkal nem szolgált.

6.4.3. Világi hívek további bekapcsolódási lehetőségei a megszentelői szolgálatba

Az előbbi részekben bemutatásra került miként képes laikus személy főként a szentségek területén bekapcsolódni az egyház küldetésébe. Ezek elemzését különösen is fontosnak tartottam, mivel bennük sajátosan megmutatkozik mindaz, ami a világiak együttműködési képességét jellemzi e téren: munkájuk kisegítő jellegű és csak akkor vehető igénybe, ha hiányoznak a megfelelő felszentelt szolgálattevők. Röviden szólni kell azonban még a megszentelői szolgálathoz tartozó egyéb lehetőségekről is, melyekbe szintén bekapcsolódhatnak laikus személyek.

A szentelményekről szóló címet bevezető első kánonok között találjuk azokat, melyek azok kiszolgáltatójáról rendelkeznek: *„A szentelmények kiszolgáltatója a kellő hatalommal felruházott klerikus; egyes szentelményeket, a liturgikus könyvek előírásainak megfelelően, a helyi ordinárius megítélése szerint, kellő tulajdonságokkal rendelkező világiak is kiszolgáltathatnak.”*⁶⁸¹ Erre a közreműködésre és önálló kiszolgáltatásra a beavató szentségekben kapott kegyelem és általános papság teremt lehetőséget. *„A keresztségi papságból fakadnak: minden megkeresztelt arra hivatott, hogy áldás legyen és áldást adjon. Ezért bizonyos áldásokat laikusok adhatnak; minél inkább az Egyház életéhez és szentségeihez tartozik egy áldás, annál inkább fönnyel tartva a fölszentelt szolgálóknak (püspököknek, papoknak, diákonusoknak).”*⁶⁸²

Az 1168. kánon alapvetően két szempontot ír elő a szentelmények kiszolgáltatásához: klerikusi állapot és kellő – az illetékes hatóságtól származó – egyházi felhatalmazás. Vannak azonban szentelmények (*quaedam sacramentalia*), melyeket világi személyek is kiszolgáltathatnak. Míg a 230. kánon 3. §-a általánosságban fogalmazza meg a megszentelői küldetésben való részvétel lehetőségét, addig az 1168. kánonban ennek konkrét megvalósítását láthatjuk a szentelmények kapcsán.⁶⁸³

⁶⁸⁰ KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipászorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 10. cikkely

⁶⁸¹ CIC 1168. k.

⁶⁸² KEK 1669. p.

⁶⁸³ Vö. HUELS J., M., *The Ministers of Sacramentals*, in *The Jurist* 65 (2005), 339–347.

A helyi ordinárius döntésére illetve megítélésére tartozik annak szabályozása, hogy mely személyek kaphatnak felhatalmazást egyes szentelmények kiszolgáltatására.⁶⁸⁴ Ezek rendes kiszolgáltatói továbbra is a papok, azonban egyesek közülük fenn vannak tartva a pápának vagy a püspöknek.⁶⁸⁵ Adott esetben ezeket is végezheti áldozópap, ha erre vagy a törvény, vagy pedig a jog őt felhatalmazza.⁶⁸⁶ Míg a megszentelések és a felszentelések („*consecrationes et dedicationes*”) a püspöknek rezerváltak, addig az áldások tekintetében mindazt végezheti más klerikus személy, amelyek nincsenek felettes hatóságnak fenntartva. „*A diakónus csak azokat az áldásokat adhatja, amelyeket neki a jog kifejezetten megenged.*”⁶⁸⁷

Amikor tehát a laikusok közreműködését vizsgáljuk, a szentelmények kapcsán három nagy kategóriát különíthetünk el. Az elsőbe azok a szentelmények tartoznak, melyeket világi krisztushívő az illetékes hatóság engedélyével szolgáltatathat ki (pl. temetés). Számos lehetőség van azonban arra, hogy bizonyos – a családi élethez kapcsolódó – áldásokat engedély nélkül is kiszolgáltathasson. Végezetül találunk több olyan cselekményt, mely jellege, üzenete és tartalma okán fenn van tartva az egyházi rend különböző fokozatában részesedett személyeknek, így azokat világi nem végezheti.

A CIC nem sorolja fel az összes áldást, melyet nem klerikusok is kiszolgáltathatnak, éppen ezért e ponton a *De Benedictionibus* 1984-ben kiadott szertartáskönyv az irányadó, mely magyarul 2012-ben jelent meg „Áldások könyve” címmel. A szentelmények kiszolgáltatásának egy része a helyi ordinárius felhatalmazásához van kötve, de számos olyan áldás is van, melyeket a világi személy bármilyen egyházi felhatalmazás nélkül is kiszolgáltathat. Ilyen lehet pl. a szentmisén kívüli házaspárok megáldása, családok, imacsoportok, gyermekek, betegek, anya megáldása, áldás utazás előtt, jegyesek, utak, földek megáldása, különböző alkalmakra szánt áldások, munkaeszközök, technikai eszközök és állatok megáldása.⁶⁸⁸

⁶⁸⁴ KUMINETZ, G., *Az Egyház megszentelő feladata IV.*, Budapest 2005. 13.

⁶⁸⁵ CIC 1169. k. 1. §

⁶⁸⁶ CIC 1169. k. 2. §

⁶⁸⁷ CIC 1169. k. 3. §

⁶⁸⁸ ALTHAUS in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1168,9.

6.5. Összefoglalás

Miután a kisebb rendeket eltörölték, azok egy részét liturgikus szolgálatként kötelezővé tették a papságra készülő férfiak számára. Ennek az lett a logikus következménye, hogy azok szorosan a klérushoz kötődtek. Erre a jelenségre mutat rá Kunzler mellett Martimort is tanulmányában⁶⁸⁹. Következésképpen ezzel egyrészt a nők kiszorulnak ezen állandó szolgálatokból, másrészt pedig e szolgálatok ismét „újraklerikalizálódnak”.⁶⁹⁰

Végző soron amikor a kisebb rendek reformját, illetve az abból következő lehetőséget vizsgáljuk, az előbbi kritika mellett pozitívan kell értékelni, hogy mégis megvalósult a II. Vatikáni Zsinat kívánsága és így a krisztushívők közössége saját karizmájának és szentségi rendjének (keresztség és bérmálás) megfelelően még jobban be tud kapcsolódni a liturgikus szolgálatokban.

Miután a kooperáció e formáját az előbbi fejezetben részletesen elemeztem, most levonhatjuk a következtetést, miszerint az speciális formában valósul meg, kissé eltérő módon az egyház más feladataitól. Míg a tanítói küldetésbe viszonylag széles körben be tudnak kapcsolódni fel nem szentelt személyek, addig a megszentelői szolgálat megvalósulása az egyház istentiszteleti közege, maga a liturgia. Ennek bár az egész megszentelt nép az alanya, mégis az egyházi rend szentségében részesedett személyek sajátos feladata annak végzése és irányítása. Így a közreműködés és a klérussal való együttműködés legfontosabb határa az ordó szentsége lesz. Mivel e megszentelői feladatok köre – még ha az el is látható szentelés nélkül – szorosan kapcsolódik az egyházi renchez, éppen ezért ebben a laikusok – vö. pl. áldoztatás, keresztség szentségének kiszolgáltatása – csak szükség esetén és a felszentelt szolgálattelvők hiányában tudnak bekapcsolódni, így tehát tevékenységük rendkívülinek mondható. Az 1997-ben kiadott világiak együttműködéséről szóló rendelkezés 8. cikkely külön is kitér a szentáldozás rendkívüli kiszolgáltatásának kérdésére, megerősítve, hogy az Eucharisztianak csakis a püspök, pap és diakónus a rendes kiszolgáltatója. Mellettük rendkívüli kiszolgáltatóként meg lehet említeni

⁶⁸⁹ MARTIMORT, G. A., *La question du service des femmes à l'autel*, in *Notitiae* 162 (1980) 8–16.

⁶⁹⁰ KUNZLER, M., *Neubelebung der „Niedereren Weihen“? Zur kirchlichen Bauauftragung der Laien*, in DEMEL, S.– GEROSA, L.–KRÄMER, P.–MÜLLER, L., *Im Dienst der Gemeinde. Wirklichkeit und Zukunftsgestalt der kirchlichen Ämter*, Münster 2002. 218.

a szabályszerűen felavatott akolitust és a 230. kánon 3. § alapján megbízott más krisztushívőt is.⁶⁹¹

A liturgia területén is találunk azonban olyan tisztségeket, melyeket laikus személyek nem csak helyettesítő jelleggel – szükség helyzetben a papot pótolva – láthatnak el, hanem akkor is gyakorolhatják őket, amikor pl. sok miséző pap jelen van. Ilyen lehet példának okáért a lektori szolgálat, illetve a 230. kánonban felsorolt egyéb módok, különösen is számos szentelemény és áldás kiszolgáltatása.⁶⁹² Egyes áldások pedig arra utalnak, hogy a megszentelői szolgálat feladatait bizonyos esetekben akár bármilyen egyházi felhatalmazás nélkül világiak is képesek gyakorolni, hiszen arra magából a keresztség szentségéből fakadóan nyílik lehetőségük.

A megszentelői küldetés (*munus sanctificandi*) terén tehát az együttműködés egy újabb dimenziója nyílik meg: míg közreműködhetnek rendkívüli módon világi személyek az egyház megszentelő tevékenységében, addig ugyancsak lehetőségük van, hogy rendes módon gyakorolhassák a keresztség szentségében kapott kegyelmi adományokat és valós, előttük nyitva álló feladatokban szolgálhassanak, mely következtében végső soron a közreműködés tartalma is gazdagodik. Ennek tükrében az ordó hiányát nem szabad valamiféle gátként jellemezni, sokkal inkább rá kell mutatni arra, hogy a megszentelői szolgálatot a laikusok minőségileg képesek más módon megvalósítani, mint klerikus társaik.

⁶⁹¹ CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, *Instructio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*, in AAS 89 (1997) 870–871.

⁶⁹² Vö. KUNZLER, M., *Neubelebung der „Niederer Weihen“? Zur kirchlichen Bauauftragung der Laien*, in DEMEL, S.–GEROSA, L.–KRÄMER, P.–MÜLLER, L., *Im Dienst der Gemeinde. Wirklichkeit und Zukunftsgestalt der kirchlichen Ämter*, Münster 2002. 222.

7. A laikus krisztushívők részvétele az egyház kormányzói küldetésében

Az egyházkormányzati hatalmat tárgya szerint a hierarchikus elv következtében nem lehet olyan értelemben megosztani, mint a világi jogrendekben.⁶⁹³ A zsinati tanítás szerint⁶⁹⁴ a római pápa és a megyéspüspökök a kormányzati hatalom teljességével rendelkeznek és ennek segítségével irányítják a rájuk bízott hívő népet. Mégsem haszontalan azonban a kormányzati hatalom ágai közt megkülönböztetést tenni a fenti alapvetés figyelembevételével. A 135. kánon értelmében kormányzati hatalom három részre különíthető el: beszélhetünk törvényhozói (*potestas legislativa*), bírói (*potestas iudicialis*) és végrehajtói (*potestas exsecutiva*) hatalomról.

Amennyiben tehát valaki részesedik a kormányzati hatalomból, vagy közreműködhet annak gyakorlásában, felvetődik a kérdés, hogy annak mely formáihoz, milyen módon és mértékben kapcsolódik. Ez különösen érdekes akkor, amikor ebben laikus személy vesz részt. A következőkben azt szeretném vizsgálni, hogy milyen formában tud bekapcsolódni egy laikus hívő törvényhozói, bírói és végrehajtói hatalomban. Elsőként a kormányzás egy sajátos esetét teszem vizsgálatom tárgyává, mely során arra nyílik lehetősége egy pappá nem szentelt személynek, hogy a lelkipásztori tevékenységébe kapcsolódjon be.

7.1. Világi hívek, mint a plébánia vezetői?

7.1.1. Problémafelvetés

A fejlett nyugati társadalmakban, főként Európában és Amerikában a római katolikus egyház részben a paphiány okozta válságot éli meg. Természetesen a kérdés rendkívül komplex, és ahogyan azt meg is jegyzik a témával foglalkozó pasztorálteológusok és szociológusok, nem is annyira a paphiány a válság kiváltó oka, hanem a válság okozza a római egyház hivatásainak drasztikus csökkenését. A probléma tehát sokrétű: pasztorális, dogmatikai, liturgikus, szociológiai és egyházjogi vetülettel egyaránt bír amellet, hogy e kérdéskör kapcsán újra és újra felvetődik a kötelező papi cölibátus fakultatívvá tétele, a kipróbált férfiak (*virī probati*) és a nők diakónussá szentelésének kérdése.⁶⁹⁵ Jelen dolgozat

⁶⁹³ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005. 416. p.

⁶⁹⁴ LG 27a

⁶⁹⁵ Vö. PUZA, R., *Sollen angesichts des Priester mangels und unter Hinweis auf das Recht der Gemeinde auf Seelsorger virī probati zu Priestern geweiht werden können?*, in GÜTHOFF, E.–KORTA, S.–WEIß, A. (Hgg.),

célja nem az, hogy a paphiány okozta válság kapcsán felmerülő egyházi jogi kihívásokat tárgyalja. Éppen ezért e kérdéskör kapcsán az 517. kánon alapján csak azokat a lehetőségeket szeretném vizsgálni, melyek esetében a fel nem szentelt személyek püspöki felhatalmazással be tudnak kapcsolódni a plébániai lelkipásztori ellátásba.

A plébánia az új törvénykönyv definíciója szerint a „*krisztushívőknek a részegyházon belül állandó jelleggel megalapított közössége, melynek lelkipásztori gondozását, a megyéspüspök felügyelete alatt, plébánosra bízák, aki annak saját pásztora.*”⁶⁹⁶ Az 1983-as kódex után különös figyelem szentelődött az egyház intézményes megjelenésének ilyen legkisebb egységére. A plébánia szervesen beletartozik egy részegyház strukturális felépítésébe, melyet a 374. kánon is hangsúlyoz. A II. Vatikáni Zsinat is különböző kontextusokban beszélt a plébániáról, így mint hívek közösségéről („*fidelium coetus*”⁶⁹⁷), az egyházmegyéék kijelölt részéről („*determinata pars dioecesis*”⁶⁹⁸), és a közösségi apostolkodás jól látható példájáról („*paroecia exemplum perspicuum apostolatus communitarii*”⁶⁹⁹).⁷⁰⁰

A hívek ilyen közössége főszabály szerint egy plébánosra van bízva. Részegyházán belüli minden közösség saját pásztorként azonban a megyéspüspök „*krisztusi szolgálatban való részvételre meghívást kapott, hogy a rábízott közösség javára teljesítse a tanítói, megszentelői és kormányzói feladatot, más papok vagy diakónusok együttműködésével és a világi krisztushívők segítségével, a jognak megfelelően.*”⁷⁰¹ Így főszabály szerint minden plébánosra egy plébániát kell bízni.⁷⁰² Adrian Loretan megjegyzi azonban, hogy e főszabály a mai pasztorális gyakorlatot tekintve inkább már kivétellé válik, hiszen a törvény lehetőséget ad paphiány vagy más körülmények miatt több szomszédos plébánia gondozásának ugyanarra a plébánosra történő bízására.⁷⁰³ A másik főpásztori válasz – abban az esetben, ha nincsen elegendő felszentelt szolgálattevő a részegyházban – a plébániák összevonása és úgynevezett pasztorális körzetek, központok kialakítása. Mindkét esetet a lelkipásztori szolgálat biztosítása szempontjából rendkívülinek kell értelmeznünk, mivel

Clarissimo Professore Doctori Carolo Giraldo Fürst. In memoriam Carl Gerold Fürst, Frankfurt a. M.–Berlin–Brüssel 2013. 461–465.

⁶⁹⁶ CIC 515. k. 1. §

⁶⁹⁷ SC 42.

⁶⁹⁸ CD 30.

⁶⁹⁹ AA 10.

⁷⁰⁰ LORETAN, A., *Ausserordentliche Gemeindeleitung in Pfarreien ohne Pfarrer. Eine Zukunftsperspektive*, in *ÖARR* 59 (2012) 315–326. különösen is: 317.

⁷⁰¹ CIC 519. k.

⁷⁰² CIC 526. k. 1. §

⁷⁰³ LORETAN, A., *Die Zukunft der Gemeinden*, in BÖHNKE, M.–SCHÜLLER, T., *Gemeindeleitung durch Laien? Internationale Erfahrungen und Erkenntnisse*, Regensburg 2011. 137.

eltér a törvénykönyvben foglalt alapvető normától. Hogyan helyezhető el e háttérben az a jogi lehetősége, hogy világi krisztushívő is részt vállal a plébániák lelkipásztori ellátásban? Milyen újdonságot hozott az 517. kánon 2. §-a a kormányzati hatalomban való közreműködés kérdéskörébe? Ezekre igyekszem megtalálni a választ az alábbi alfejezetekben.

7.1.2. A plébánia lelkipásztori gondozásának rendkívüli esetei

Ahogy már az előbbieken is említettem, a CIC 526. kánonja alapján egy plébánosra egy plébánia bízható. A törvényhozó azonban megenged két kivételt, melynek esetében egy plébános több plébánia kormányzását is elláthatja. Az egyik ilyen a paphiány (*penuria sacerdotum*), a másik pedig olyan egyéb körülmény, mely e döntést (több plébánia egy papra bízását) indokolhatja. Ahogy arra Heribert Hallermann is felhívja a figyelmet, a lelkipásztori ellátás formáinak kánonjogi vizsgálata során szorosán értelmezve, elsősorban nem paphiányról van szó, hanem plébánosnak kinevezendő alkalmas személyek hiányával kell szembenézni a részegyháznak.⁷⁰⁴

Ezenkívül lehetőség van a plébánia vezetését egy papi közösségre bízni, így a lelkipásztori munkát együttes módon látják el, azonban egyikük a lelkipásztori munka végzésének irányítója lesz, így vezeti az együttes tevékenységet, és felel érte a püspök előtt.⁷⁰⁵ Az így – *in solidum* – ellátott plébániai gondozás során minden egyes pap a plébános jogaival is kötelezettségeivel bír, melyeket egymás között megosztva gyakorolnak. Mindegyik rendelkezik kellő hatalommal a szentségi szolgálat ellátásához, így például gyóntatói felhatalmazással vagy esketési engedéllyel. A kánonban említett papok munkáját egyikük fogja össze, akit így a jog *moderator*-ként említ. Ő felel a közös munkáért a püspök előtt és képviseli a plébániát jogi ügyekben. E moderátor tehát Loretan nyomán saját pástorként („*pastor proprius*”) szemléltethetjük, míg a többi kinevezett személy vele együttesen plébános („*co-parochi*”).⁷⁰⁶ E röviden összefoglalt jogi lehetőséget bár tartalmazza a kódex, a jelenlegi pasztorális helyzet miatt azonban vajmi kevés relevanciával rendelkezik.

⁷⁰⁴ HALLERMANN, H., *Die Wahrnehmung der Hirtensorge in einer Pfarrei gemäß den Bestimmungen des c. 517. § 2 CIC*, in HALLERMANN, H., *Die Verantwortung gemeinsam tragen. Erfahrungen mit der kooperativen Pastoral im Bistum Mainz*, Mainz 1999. 31.

⁷⁰⁵ CIC 517. k. 1. §

⁷⁰⁶ LORETAN, A., *Die Zukunft der Gemeinden*, in BÖHNKE, M.–SCHÜLLER, T., *Gemeindeleitung durch Laien? Internationale Erfahrungen und Erkenntnisse*, Regensburg 2011. 137.

Amennyiben nincs elegendő számú alkalmas pap a plébániák betöltésére, úgy plébánia lelkipásztori gondozásában való részvétellel diakónust vagy más pappá nem szentelt személyt vagy ilyen személyek közösségét is bevonhatja a megyéspüspök. Ilyen esetben ki kell neveznie egy papot, aki a plébános hatalmával és felhatalmazásaival felruházva a lelkipásztori gondozást irányítja.⁷⁰⁷ Az ezt biztosító 517. kánon 2. §-a újdonság volt az új törvénykönyvben, hiszen teológiai alapjait a zsinat fektette le. Az alábbiakban e lehetőséget kívánom részletesebben bemutatni elsőként a kodifikációs előzményekkel, majd pedig a kánon szisztematikus elemzésével, végezetül pedig vetek egy pillantást annak recepciójára is.

7.1.2.1. Kodifikációs előzmények

Amikor a pappá nem szentelt személyek lelkipásztori munkában való részvételét elemezzük, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a téma komoly történelmi gyökereit. Már a középkortól kezdődően születtek olyan rendelkezések akár a helyi egyházak szintjén, akár pedig egyetemes fórumon, melyek kérdésünket igyekeztek szabályozni. Számos esetben vetek részt bár klerikus, de a papi rend szentségében nem részesült személyek olyan szolgálatban, mely során lelkipásztori munkát végeztek. Peter Stockmann külön fejezetet szentelt monográfiájában az 517. kánon 2. §-nak kodifikáció előtti előzményeire, melyben bemutatja, hogy a világegyház számos részén volt szükséges arra – a legtöbbször valamilyen lelkipásztori szükség, missziós szituáció, geográfiai vagy szociális okok, esetleg üldözés miatt – hogy laikusok személyek ilyen módon kapcsolódjanak a lelkipásztori ellátásba.⁷⁰⁸ Az így megbízottak tevékenységüket helyi szinten gyakorolták területi meghatározottsággal. Általában egységesen egy ember látta el feladatát, ritkább esetekben beszélhetünk csak olyan csoportról, vezetői grémiumról, akik közösen tevékenykedtek. Ahogyan a résztvevők köre, úgy megbízásuk is rendkívül sokszínű a különböző történelmi időkben és helyszíneken: míg egyesek szabad adományozás, mások bemutatás, ismét mások választás révén nyerték el tisztségüket. Stockmann megjegyzi összegzésében, hogy nem rajzolódik ki egységes horizont a helyi és egyetemes jogi rendelkezések között, mert míg a részegyházak törvényei megengedték laikus személynek a közösség vezetését, addig ezt az egyetemes jog teológiai

⁷⁰⁷ CIC 517. k. 2. §

⁷⁰⁸ Vö. STOCKMANN, M., *Ausserordentliche Gemeindeleitung. Historischer Befund – Dogmatische Grundlegung – Kirchenrechtliche Analyse – Offene Positionen*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1999. 134–193.

alapokon az ellenezte. Számos esetben dominált a pragmatizmus szempontja: volt bizonyos olyan feladat – lásd például a magyarországi licenciátusok intézménye a török hódoltság alatt – melyeket el kellett látni az adott egyházközségben.

Jelen disszertációnak nem feladata az előbb vázolt lehetőség történeti bemutatása. A már meglévő kutatási eredmények alapján csak annak hangsúlyozására szorítokozunk, hogy a történelem során számos olyan szituáció fordult elő, melyben valamilyen egyházi hatóság engedélyével *megengedett és érvényes* módon tudtak úgy világi személyek egyházi közösségek élére állni, hogy közben megőrizték laikus státuszukat.

7.1.2.1.1. Közvetlen zsinati források

Ahogy azt már a II. Vatikáni Zsinatot tárgyaló harmadik fejezetben is bemutattam, az utolsó egyetemes zsinat megteremtette annak lehetőségét, hogy világi hívek egyes egyházi hivatalokat viselve be tudjanak kapcsolódni a lelkekért végzett munkába. A témánk szempontjából releváns pasztorális feladatokra való utalásokat főként a *Lumen gentium*, *Christus Dominus*, a *Presbyterorum ordinis* és *Apostolicam actuositatem* dokumentumokban találhatjuk meg. Így tehát ha az 517. kánon 2. §-nak közvetlen forrásait vizsgáljuk, akkor az alábbi zsinati helyeket kell figyelembe venni.

- „*Vannak közülük (értsd: a világi hívek közül) egyesek, akik a fölszentelt szolgák híján vagy üldöztetésük miatt képességeik szerint bizonyos szent szolgálatokat pótolnak; sokan mások minden erejüket az apostoli munkára áldozzák*”.⁷⁰⁹
- „*Ha a plébánosok bizonyos csoportokat nem tudnak megközelíteni, hívjanak segítségül másokat, még világiakat is apostolkodó közreműködésre. [...] Az oktatáshoz ne csak a szerzetesek segítségét kérjék, hanem a világiak közreműködését is*”.⁷¹⁰
- „*Ugyanígy bizalommal ruházzanak hivatalokat is a világi hívekre az Egyház szolgálatában, teret és szabadságot hagyva tevékenységüknek, sőt megfelelő módon bátorítsák őket, hogy kezdeményezzenek*.”⁷¹¹
- „*Végül a hierarchia a világiakra bíz olyan feladatokat is, melyek közvetlenebbül kapcsolódnak a hitoktatásban, bizonyos liturgikus cselekményekben és a lelkek*

⁷⁰⁹ LG 35.

⁷¹⁰ CD 30.

⁷¹¹ PO 9.

gondozásában a lelkipásztori munkához. E küldetés alapján a világiak tisztségük gyakorlásában teljesen alá vannak rendelve a fölöttes egyházi vezetésnek.”⁷¹²

Elmondhatjuk, hogy a zsinati atyák világosan fejezték ki kívánságukat, miszerint a pappá nem szentelt személyeknek is lehetőséget kell biztosítani a lelkek üdvösségéért végzett pasztorális munkában történő részvételre. Ezek azonban csak olyan feladatokra terjedhetnek ki, melyekhez az ordó szentsége nem szükséges. Kétségtelen tovább az is, hogy ilyen szolgálatuk végzése során – más lelkipásztorkodó papokkal egyetemben – a felettes hatóság felügyelete alatt kell állniuk. E szövegek esetén azonban nem teljesen eldönthető, hogy a fenti feladatokba mindig, vagy csak kivételes esetekben kapcsolódhatnak be.

7.1.2.1.2. A törvényszöveg megalkotásának folyamat

Mivel az 1917-es CIC nem tartalmaz a tárgyalt jogintézményhez hasonló szabályozást, ezért a konkrét történeti vizsgálódást az 1983-as kódex kodifikációjánál érdemes kezdeni. A vizsgált törvényi helyet a „*De sacra hierarchia*” bizottság dolgozta ki és elsőként 1970. október 5. és 10. között zajló ülésén foglalkozott vele.⁷¹³ Ekkor már megalkották a plébániákról szóló rész egyik alapvető normáját: „*Principium generale: paroecia committitur uni sacerdoti*”⁷¹⁴.

A vizsgált kánon Onclin által megfogalmazott első tervezete ekkor így festett:

„Etiam si, vertis in adiunctis, ad normam iuris, participatio in exercitio curae pastoralis paroeciae concredatur alicui communitati religiosorum aut religiosarum, sacerdos aliquis designetur qui, uti proprius paroeciae pastor, curam pastoraalem moderetur.”⁷¹⁵

Így tehát az első verzióban pusztán csak férfi illetve női szerzetesek bekapcsolódására nyílt volna lehetőség a plébániai lelkipásztorkodás tekintetében. Ebben az esetben egy saját pásztor moderálta volna e munkát. A kánon vitája során az egyik konzultor felvetette, hogy

⁷¹² AA 24.

⁷¹³ Vö. HALLERMANN, H., *Pfarrei und pfarrliche Seelsorge. Ein kirchenrechtliches Handbuch für Studium und Praxis*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2004. 125–126.

⁷¹⁴ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 14.

⁷¹⁵ *Comm* 24 (1992) 110.

célszerű-e szerzetesi közösség női tagjára így rábízni a plébániai munkát, azonban erre az a válasz érkezett, mely szerint ez már Latin-Amerikában több helyen is gyakorlat.⁷¹⁶

A tárgyalt kánon az első javaslatok után így került megváltoztatásra:

„Si, peculiaribus in adiunctis, ad normam iuris, participatio in exercitio curae pastoralis paroeciae concedatur alicui personae aut personarum communitati, sacerdos aliquis designetur qui, uti proprius paroeciae pastor, curam pastoralem moderetur.”⁷¹⁷

A változások tekintetében két szempontot emelhetünk ki. Egyrészt a rendkívüli („*peculiaribus*”) fogalom beiktatásával a konzultorok kifejezték azon igényüket, hogy a paragrafusban foglaltakat csak „különös” esetekre korlátozzák, így e jogintézménnyel a rendestől eltérően csak rendkívüli helyzetekben lehet élni. Ilyen állhat elő példának okáért paphiány esetében. A kánon azon megjegyzése, mely egyes személyekre illetve azok csoportjaira vonatkozik („*alicui personae aut personarum*”) kitágította az előző változatban csupán szerzetesekre leszűkített részvételi kört, így már nem határozta meg közelebbről a törvényhozó, hogy kik azok a személyek (szerzetesek-e vagy világiak) akikre ilyen módon részt vehetnek a plébánia lelkipásztori gondozásában.⁷¹⁸

A bizottság újabb ülésén még kissé módosítottak a megfogalmazáson:

„Si, peculiaribus in adiunctis, ad normam iuris, participatio in exercitio curae pastoralis paroeciae concedatur personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati, sacerdos designetur aliquis qui, uti proprius paroeciae pastor, curam pastoralem moderetur.”⁷¹⁹

A kánon harmadik tervezetéből látható, hogy egy betoldással – papi karakterrel nem rendelkező személyek vagy személyek csoportja („*personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati*”) – illetve negatív definiálással jobban meghatározta azok körét, akikre a lelkipásztori ellátásba való bekapcsolódás feladatát bízni lehet. A püspök által így felhatalmazott laikus személy, illetve személyek köre nem

⁷¹⁶ Uo.

⁷¹⁷ Uo. 111.

⁷¹⁸ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 15

⁷¹⁹ *Comm* 24 (1992) 137.

rendelkezik papi karakterrel. Ez a gyakorlatban azt jelenthette, hogy szolgálata végzése során is megőrzi laikus állapotát. A tervezet további vitája során felmerült még annak kérdése, hogy abban az esetben is lehetséges-e ezen jogintézményhez folyamodni, ha az adott területen nincsen paphiány. Erre egyértelműen nemleges válasz született. Ezért kezdeményezték, hogy vegyék bele az újabb tervezetbe, hogy a megyéspüspök megítélése alá tartozik a paphiány megléte és súlyossága.⁷²⁰

„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus dioecesanus aestimaverit participationem in exercitio curae parociae concredendam esse alicui personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati, sacerdotem designet aliquem qui, uti proprius paroeciae pastor, curam pastoraalem moderetur.”⁷²¹

Az újabb megfogalmazással már az első változatban említett rendkívüli körülmény konkretizálásra kerül: ilyen csakis és kizárólag a paphiány lehet, melynek megítélése a püspök szabad döntése maradt.

A szövegtervezet tárgyalása a bizottság újabb ülésén folytatódott, ahol a figyelem már a moderátori szerepeket ellátó papra terelődött.⁷²² E vitát a következőképp foglaljuk össze. Bizonyos vélemények amellet szoltak az ülés során, hogy a moderátort plébánosnak kell nevezni, mert csak így biztosítható a joghatósági aktusok jogbiztonsága, illetve plébániai vagyonkezelés ellenőrizhetősége. Ennek folyományaként a bizottság titkára a következő szövegjavaslattal kívánti kiegészíteni a kánon akkori formáját. *„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus dioecesanus aestimaverit participationem in exercitio curae parociae concredendam esse alicui personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati, sacerdotem designet aliquem qui, uti proprius paroeciae pastor, cum omnibus parochi obligationibus et iuribus curam pastoraalem moderetur.”⁷²³* Ez azonban nem nyerte el a bizottsági tagok tetszését, mivel a kánonban foglalt intézményről mint átmeneti lehetőségről gondolkodtak és nem láttak ebben valós (hosszútávú) megoldást. Továbbá egyértelművé vált, hogy e moderátor nem bírhat az összes plébánosi joggal és kötelezettséggel, hiszen azoknak, ha a konkrét lelkipásztori munka egy részét nem maga

⁷²⁰ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 14–15.

⁷²¹ *Comm 24* (1992) 138.

⁷²² *Comm 24* (1992) 204–248.

⁷²³ Vö. *Comm 24* (1992) 205.

végzi, eleget sem tudna tenni (lásd például a rezidencia kötelezettsége). Éppen ezért végül pusztán csak a plébános minden jogára vonatkozó („*cum omnibus parochi iuribus*”) betoldást fogadták el. Az ülészak végére az a megállapodás született, hogy a kánonba belefoglalnak két hivatkozást (az akkori tervezett 16. és 20. kánonjai kapcsán), melyek a plébános jogait és kötelezettségeit szabályozzák.

„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus dioecesanus aestimaverit participationem in exercitio curae parochialis paroeciae concedendam esse alicui personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati, sacerdotem designet aliquem qui, cum iuribus parochi propriis, uti proprius paroeciae pastor, curam pastoralem moderetur.”⁷²⁴

Az Onclin által vezetett „*De sacra hierarchia*” munkacsoport 1976-ban kiadott egy tájékoztatót tevékenységéről, mely értékes megjegyzésekkel szolgál a kánon fejlődése mögött meghúzódó kodifikációs szándékról. A vizsgált paragrafus az eddigiekben a plébánosról és plébánosi hivatalról szóló kánonok között foglalt helyet. Onclin azonban arra hívta fel a figyelmet, hogy e normát hátrébb kell majd sorolni, hiszen csak akkor alkalmazható, ha már a paphiány olyan mértéket ölt, mely még azzal sem orvosolható, hogy egymás melletti plébániákat bíznak ugyanarra a pástorra. Felmerül még kérdésként továbbá, hogy e lehetőséget a törvényhozó átmenetinek szánja-e, vagy – igaz rendkívüli – de mégis tartós megoldásként gondolja el.⁷²⁵

1977-ben a kánon tervezetét két ponton megváltoztatva („a saját plébános minden jogaival” [„*cum iuribus parochi propriis*”) helyett „a plébános hatalmának örvend” [„*potestate parochi gaudens*”) illetve „*designet*” helyett „*consituat*”) a következő szövegezéssel jelent meg:

„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus dioecesanus aestimaverit participationem in exercitio curae parochialis paroeciae concedendam esse alicui personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum

⁷²⁴ *Comm* 24 (1992) 231.

⁷²⁵ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 18–19.

communitati, sacerdotem constituat aliquem qui, potestate parochi gaudens, uti proprius paroeciae pastor, curam pastoraalem moderetur.”⁷²⁶

1978-ban megküldték e változatot a megyéspüspököknek és számos konzultációs szervnek.⁷²⁷ A kánon szövegével ismételten 1980. április 19-én foglalkoztak a már nevezett bizottság ülésén, melyen Pericle Felici bíboros elnökölt. Egyes résztvevők egyenesen törölni kívánták a szövegrészt. Ez azonban a szintén jelenlévő Rosalio José Castillo Lara érseknek köszönhetően nem történt meg. Rövid felszólalásában saját egyházmegyéjének példája alapján védelmébe vette a formálódó jogintézményt és annak hasznosságáról biztosította a jelenlévőket. A különböző javaslatok hatására törölték a kánonból az moderátorra vonatkozó „*uti proprius paroeciae pastor*” megjegyzést, mely rá, mint a plébánia saját pásztorára vonatkozott. Így lehetősége nyílt a pappá nem szentelt személynek nagyobb mértékben részt venni a pasztorális munkában. A bizottság újabb 1980. május 14-i ülésén már belekerült a szövegtervezetbe az abban addig nem szereplő „laikus” kifejezés is. Emellett még a moderátor számára nemcsak a pasztorális munka, hanem az adminisztrációs felügyeletét is előírta.⁷²⁸

„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus dioecesanus aestimaverit participationem in exercitio curae pastoralis paroeciae concredendam esse alicui diacono vel etiam christifideli laico aut eorundem coetui, sacerdotem constituat aliquem qui, potestate parochi instuctus, curam pastoraalem et administrationem moderetur, quod officium pro pluribus huiusmodi paroecii sacerdos insimul explere potest.”⁷²⁹

A CIC/1980-as sémában, melyet 1980. június 29-én hoztak nyilvánosságra már a paragrafus e formában szerepel.

⁷²⁶ *Comm* 13 (1981) 147.

⁷²⁷ Schmitz nyomán Böhnke idézi a Német Püspöki Konferencia nyilvánosságra nem hozott javaslatát. A kánon kapcsán ez kilátásba helyezi, hogy jobb lenne olyan megfogalmazás, melyben a világi személy nem részesül a pásztori szolgálat semmilyen hatalmában, hanem pusztán csak „segítőként” tekintenek. Ebben az esetben meg kellene változtatni a „participationem” fogalmat „adiutorium”-ra és ezzel összefüggésben a „moderetur” helyett „exerceat” állna. BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 20.

⁷²⁸ Vö. SCHMITZ, H., „Gemeindeleitung” durch „Nichtpfarrer-Priester” oder „Nichtpriester-Pfarrer”, in *AfkKR* 161 (1992) 343–354.

⁷²⁹ *Comm* 13 (1981) 306.

„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus diocesanus aestimaverit participationem in exercitio curae pastoralis paroeciae concedendam esse alicui personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati, sacerdotem constituat aliquem qui, potestate parochi instructus, curam pastoraalem moderetur.”⁷³⁰

Az 1980-as szöveg 1981. október 20. és 28. között tartott ülésen újabb bíborosi vélemények, illetve bizottsági válaszok alapján további átdolgozásra került. Ennek köszönhetően az 1982. április 22-én II. János Pál pápa elé terjesztett CIC/1982-s sémába már az alábbi szöveggel került be:

„Si ob sacerdotum penuriam, Episcopus dioecesanus aestimaverit participationem in exercitio curae pastoralis paroeciae concedendam esse diacono aliive personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum communitati, sacerdotem constituat aliquem qui, potestate parochi instructus, curam pastoraalem moderetur.”⁷³¹

Az 1983-ban megjelenő végleges szöveg mindössze csak a plébános hatalma melletti felhatalmazásainak említésében különbözik az előzőleg ismertetett formától. E változással ismételten csak a moderátor jogi szerepét igyekezett árnyalni a törvényhozó, jelezve, hogy e személyt nem minden plébánosi kompetencia illeti meg, hanem pusztán csak azok egy része, melyet a felhatalmazások („*facultatibus*”) kánonbéli többszáma is jelez.⁷³² A „*facultas*” beiktatása jogtechnikai szempontból is szükséges volt, hiszen a fogalom számos új tartalommal gazdagodott az új törvénykönyvben.⁷³³

⁷³⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980. 110.

⁷³¹ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Civitate Vaticana 25. Martii 1982. 517. c. 2. §

⁷³² Vö. SCHMITZ, H., „Gemeindeleitung” durch „Nichtpfarrer-Priester” oder „Nichtpriester-Pfarrer”, in *AfkKR* 161 (1992) 343–354.

⁷³³ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 25.

7.1.2.1.3. Észrevételek a kánon keletkezéstörténetéről

Áttekintve az előző részben bemutatott fejlődést levonhatjuk az alábbi következtetéseinket. Castillio Lara példáján keresztül látható, hogy a törvényhozás e paragrafussal egy olyan pasztorális igényt emelt be a kódexbe, mely már addig is megvolt és bizonyos részegyházakban *ad hoc* módon már tevékenykedtek olyan személyek, akik pappá nem szentelt szolgálattelvőként segítettek ilyen megkülönböztetett módon a papság munkáját. Emellett kikristályosodott, hogy az új jogi lehetőség mindenképp rendkívülinek számít, ugyanakkor ez nem zárja ki azt, hogy ilyen megoldások tartós jellegűek legyenek.

Már kezdetben is világosan látszott, hogy az ilyen nem klerikusi személyek munkáját egy pappá szentelt moderátornak kell irányítani, így önállóan nem működhetnek. A kánon keletkezéstörténetének vitái is leginkább az ő jogi megítélése köré csoportosíthatók: míg kezdetben a plébánossal egyenlő sajátjogú pásztorként tekintettek rá, aki a plébános jogait viseli, azonban annak kötelezettségeit már nem, addig a későbbiekben a plébános hatalmának örvendhetett, végezetül pedig plébános hatalmával és annak bizonyos felhatalmazásaival rendelkezett. A végső formula – mivel törölték belőle az említett „*uti proprius paroeciae pastor*” betoldást – már nagyobb lehetőséget biztosít tehát a fel nem szentelt személynek a cselekvésre, hiszen a moderátor nem a plébános helyetteseként, hanem a püspök plébániai képviselőjeként fogható fel. Minden olyan javaslatot elvetettek a kodifikáció utolsó idejében, mely ilyen módon korlátozta volna a pappá nem szentelt személy cselekvési lehetőségeit, így végső soron a kánon nyitott az egyes részegyházak különböző megoldásai felé. A paragrafusban biztosított lehetőség használata fenn van tartva a püspök számára, így annak módját neki kell meghatározni.

Nem zárult le azonban az 517. kánon 2. §-nak fejlődése az új törvénykönyv promulgációjával. Ahogyan arra Böhnke munkájában⁷³⁴ rámutat, említésre méltó állomása volt még a kánon profiljának további alakulása számára a II. János Pál pápa által kiadott *Christifideles laici* kezdetű szinódus utáni buzdítás. Ebben a pápa kiemeli, hogy „*az Egyház üdvözítő küldetése nem csupán azon szolgák által valósul meg, akik az egyházi rend szentségében részesültek, hanem a világi Krisztus-hívők révén is; ők ugyanis megkeresztelt állapotuk és sajátos hivatásuk erejében, mindenki a maga mértéke szerint, részt vesznek Krisztus papi, prófétai és királyi tisztségében*”.⁷³⁵ Írásának még ugyanezen pontjában újabb

⁷³⁴ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 27–33.

⁷³⁵ CL 23.

szempontokat emel be a kérdés kapcsán: „*Valahányszor tehát az Egyház szükséglete vagy java megkívánja, a lelkipásztorok az egyetemes jog szabályai szerint a világi Krisztus-hívőkre bízhatnak bizonyos tevékenységeket, melyek, jóllehet kötődnek a lelkipásztorok saját feladataihoz, mégsem követelik az egyházi rend szentségi karakterét. Az Egyházi Törvénykönyvben ugyanis ez áll: »Ahol az Egyház számára szükséges, a szolgálatra rendelt személyek hiányában a világiak is gyakorolhatják ezek bizonyos feladatait, még akkor is, ha nem lektorok vagy akolitusok: gyakorolhatják az ige szolgálatát, vezethetik a liturgikus imádságot, kiszolgáltathatják a keresztséget és áldoztathatnak, a jog előírásainak megfelelően.«*⁷³⁶ Mindazonáltal az ilyen tisztségek gyakorlása nem teszi a Krisztus-hívőt lelkipásztorrá, a szolgálat ugyanis nem a tisztségből, hanem a szentelésből fakad. Egyedül az egyházi rend szentsége részesíti a főllesztelt szolgát Krisztus, a Fő és Pásztor tisztségében és az Ő örök papságában. Amikor egy kiegészítő tevékenységet végeznek, az közvetlenül és formálisan a lelkipásztortól kapott hivatalos megbízás erejéből lesz törvényesség; és konkrét megvalósulásakor az egyházi tekintély irányítása alatt áll.”⁷³⁷ Az 1997-ben kiadott világiak közreműködéséről szóló rendelkezést e témában a recepció vizsgálata során elemzem.

7.1.2.2. Az 517. kánon 2. § elemzése

Az előbbi részben áttekintettük, hogy milyen lépések során formálódott az a kánon, mely végül lehetővé tette, hogy az arra alkalmas és kiválasztott fel nem szentelt személyek bekapcsolódhassanak a lelkipásztori munkába. A kánon elemzése során be szeretném mutatni, milyen módon árnyalja e lehetőség tovább a disszertációm fő kérdését: hogyan lehetséges ez hatalomban való közreműködés és ez milyen gyakorlati kihívásokkal jár?

„*Ha a paphiány miatt a megyéspüspök úgy véli, hogy a plébánia lelkipásztori gondozásában való részvétellel diakónust vagy más pappá nem szentelt személyt vagy ilyen személyek közösségét kell megbízni, nevezzen ki egy papot, aki a plébános hatalmával és felhatalmazásaival felruházva a lelkipásztori gondozást irányítja.*”⁷³⁸ A törvényhozó a már fentebb bővebben kifejtett teológiai alapokon lehetőséget biztosít általánosságban arra, hogy világi személy közreműködjön plébánia lelkigondozásában. A kánont önmagában – hasonlóan a 129. kánon 2. §-hoz – egy keretként kell szemlélnünk, hiszen a CIC nem jelölte meg, hogy melyek is azok a konkrét feladatok, amelyeket elvégezhet egy ilyen személy,

⁷³⁶ CIC 230. k. 3. §

⁷³⁷ CL 23.

⁷³⁸ CIC 517. k. 2. §

ennek pontosítása a megyéspüspök feladata.⁷³⁹ Az alábbi alfejezetekben az 517. kánon 2. §-nak egyes részeit igyekszem a latin szöveg alapján pontosan elemezni.

7.1.2.2.1. „sacerdotum penuria”

Olyan kánoni hivatalokat, melyek ellátásához felszenteltség szükséges, illetve a hivatalt birtokló személy az ordináció révén Krisztus képviselőjében tevékenykedik (esetünkben vezeti a rá bízott közösséget) érvényesen csak pappá szentelt személy láthat el.⁷⁴⁰ A törvényhozó azonban lehetővé tette, hogy a hivatallal járó feladat (*munus*) gyakorlásában *közreműködhessen* világi személy. Az ilyen hivatalok közös jellemzője, hogy ha azokat akár átmenetileg is világi személyek töltik be, attól laikusi szerepük továbbra is kiegészítő jellegű marad. Ez pedig azt jelenti, hogy az illetékes egyházi hatóságnak akkor van lehetősége pappá nem szentelt személyeket kánoni küldetéssel felruházni az említett egyes hivatal ellátására, ha nem áll rendelkezésre elegendő felszentelt szolgálattevő. Mit jelent ez azonban a „paphiány” kitétel az elemzett kánon összefüggésében?

Elsőként szembetűnhet a törvényhozó szóhasználata, mely a paphiány esetében a „*sacerdos*” kifejezést alkalmazza a kézenfekvőbb „*presbyter*” helyett, hiszen tulajdonképpen a papság második fokozatában részesedett személyek hiányáról beszél a kódex. Böhnke véleménye szerint magyarázatot adhat erre a már a kánon keletkezéstörténete során is felmerülő párhuzam, mely később is gyakran megjelenik a témában. Ez a pap és a papi karakterrel nem rendelkező személy párhuzam okán jelenik meg („*sacerdos*” – „*personae sacerdotali caractere non insignitae*”⁷⁴¹). Így a *sacerdos* kifejezésével még inkább érzékeltetni lehet, hogy azon a személyek köre, akiket a lelkipásztori tevékenységben való közreműködésre felhatalmaz a megyéspüspök, sem ő maguk, sem pedig tevékenységük nem kap papi jelleget.

Coccopalmerio utal rá, hogy az új törvénykönyv rendszerén belül nem találhatunk egy átfogó és egységes szemléletet a paphiányra vonatkozólag.⁷⁴² Más értelmű a felszentelt

⁷³⁹ AYMANS, W.–MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht II.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997. 421.

⁷⁴⁰ Vö. CIC 274. k. 1. §

⁷⁴¹ „pap – papi karakterrel nem rendelkező személy”. Vö. BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 34.

⁷⁴² COCCOPALMERIO, F., *Quaestiones de parocia in novo codice. in Periodica de re morali canonica liturgia*, 73 (1984) 394. „1) Penuria sacerdotum quid significat et quandonam verificatur? Penuria sacerdotum significat immediate quod sacerdotes sunt pauci. Sed hoc manet impraecisum. Tunc „pauci” debet significare „non sufficientes”. Sed hoc, sua vice, quid significat et quandonam verificatur? Plane respondendum videtur: cum impossibile evadit curae parociarum efficaciter precipere sicut ad normam can. 526, § 1 [...] sicut ad normam can 517, § 1 [...]. Quis concrete iudicat de conditione penuriae sacerdotum? Evidenter Episcopus diocesanus.”

szolgálattevő hiánya pl. egy egyszeri házasságkötés esetében⁷⁴³ és ismét más egy tartós lelkipásztori ellátást illetve jelentlélet követelő feladatnál.⁷⁴⁴ E megállapításból pedig az következhet, hogy a paphiány fogalmát – azaz nem elegendő felszentelt személy egy bizonyos feladat ellátására – nem lehetséges egyetemlegesen definiálni. Ezt mindig az adott helyi egyház életében szükséges vizsgálni, mely valószínűleg nem csak a részegyház, hanem az egész régió sajátos problémája. Természetesen amikor a paphiány „minőségét” igyekszünk megállapítani, sok esetben már a pasztorálteológia területére tévedünk.⁷⁴⁵

Témánk esetében kijelenthetjük, hogy jogosan beszélhetünk paphiányról, ha egy adott részegyházban nincs elegendő felszentelt személy minden plébánia jogszerű betöltésére. Így akár mennyiségi, akár pedig minőségi jellegű hiány is fennállhat.⁷⁴⁶ Ennek megállapítása egyes esetekben⁷⁴⁷ a püspöki konferenciákra tartozik. E ponton azonban a törvényhozó nem rendelkezik így, ezért a püspök feladata eldönteni, hogy fennáll-e ilyen paphiány vagy sem. Ezt pedig *conditio sine qua non*, tehát csak ennek megléte esetében van lehetőség a kánonban jelzett jogi eszközhöz fordulni. Heribert Hallermann a plébániáról írt monográfiájában azonban rámutat, hogy a paphiány mellett még egy második kritériummal is számolnunk kell az 517. kánon 2. § alkalmazása során: a nevezett krisztushívői közösség (*communitas christifidelium*) plébánia formájában kell hogy létezzen, hiszen csak így bízható rá a kánonban nevezett szereplőkre.⁷⁴⁸

7.1.2.2.2. „Episcopus dioecesanus”

A plébániákon folyó lelkipásztori munka a megyéspüspök felügyelete alatt zajlik.⁷⁴⁹ „Plébániát alapítani, megszüntetni vagy módosítani egyedül a megyéspüspök jogosult”.⁷⁵⁰ Éppen ezért a törvényhozó a világi személyekre bízott plébániák vezetésénél is a megyéspüspököt hatalmazza fel, hogy megbízást adjon az említett személyek számára. Sem az általános sem pedig a püspöki helynök nem képes – külön speciális mandátum híján – érvényesen plébánost kinevezni. Az egyházmegyei kormányzó feladata lehet egy éves *sede*

⁷⁴³ Vö. CIC 1112. k.

⁷⁴⁴ Vö. CIC 515. k.

⁷⁴⁵ Vö. BEINERT, W., *Priestermangel und Pfarreienstruktur*, in *Stimme der Zeit* 141 (2016) 695–705.

⁷⁴⁶ Vö. CIC 521. k.

⁷⁴⁷ Lásd: CIC 1421. k. 2. §

⁷⁴⁸ HALLERMANN, H., *Pfarrei und pfarrliche Seelsorge. Ein kirchenrechtliches Handbuch für Studium und Praxis*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2004. 130–131.

⁷⁴⁹ Vö. CIC 515. k. 1. §

⁷⁵⁰ CIC 515. k. 2. §

vacante után plébánia gondozását rábízni egy-egy papra. E szabályokat analóg értelemben az elemzett kánon esetére is alkalmazni lehet.⁷⁵¹

Esetünkben tehát hármask feladata van a megyéspüspöknek: megállapítani, hogy fennáll-e a törvényben jelzett paphiány a rábízott részegyház tekintetében⁷⁵², amennyiben igen, úgy kettős kinevezéssel egyrészt megbízza az arra alkalmas diakónus vagy laikus személyt vagy személyeket a plébánia pasztorális munkájába való bekapcsolódásra, másrészt pedig megbíz egy papot, aki a felügyeletet gyakorolja.⁷⁵³

7.1.2.2.3. „diacono aliive personae sacerdotali caractere non insignitae aut personarum”

A megyéspüspök belátása szerint több személyt, illetve csoportot is megbízhat a plébánia lelkipásztori gondozásába való bekapcsolódással:

- egy diakónust;
- egy laikust;
- diakónusok csoportját;
- laikusok csoportját.⁷⁵⁴

Bár a kánon külön, kifejezett módon nem említi, de természetesen lehetősége van kinevezni olyan fel nem szentelt szolgálattevőt is, aki egy megszentelt élet intézménye vagy apostoli élet társaságának tagja.

7.1.2.2.2.1. „diacono”

A kánon történeti bevezetőjében már bemutatásra került, hogyan körvonalazódik és válik egyre pontosabbá azon személyek köre, akiket a részegyház vezetője ilyen feladattal megbízhat. A II. Vatikáni Zsinat teológiája új alapokra helyezte a diakónusi rendet a kléruson belül, így az egyház különböző területein új feladatokkal és lehetőségekkel gazdagodott szolgálata.⁷⁵⁵ Disszertációmban nem tudok külön kitérni a diakónusi tisztség

⁷⁵¹ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 38.

⁷⁵² PREE, H., *Pfarrei ohne Pfarrer - Leitung und Recht auf Eucharistie?*, in *Anzeiger für die Seelsorge* 105 (1996) 18–23.

⁷⁵³ Vö. EUART, A. Sh., *Parishes without a resident pastor: reflections on the provisions and conditions of canon 517, §2. and its implications*, in *The Jurist* 54 (1994) 369–386.

⁷⁵⁴ Vö. CIC 517. k. 2. §

⁷⁵⁵ Vö. LG 29. „A hierarchia alsó fokán állnak a diakónusok, akik »nem papságra, hanem szolgálatra« kapják a kézfeltételt. A szentségi kegyelemben megerősödvé szolgálnak Isten népének a liturgia, az ige és a szeretet diakóniájában a püspökkel és papi testületével közösségben.”

teológiai, illetve jogteológiai alapjaira, ez azonban a témáról megjelent monografikus munkák fényében nem is szükséges.⁷⁵⁶

A *Lumen gentium* alapján, illetve a CIC vonatkozó kánonjai szerint (290 és 1008-1109. kk.) a diakónus a szentelés tényétől fogva a klérusba tartozik és a 274. kánon alapján képes elnyerni egyes olyan hivatalokat, melyek ellátásához rendi hatalom vagy egyházkormányzati hatalom szükséges. Az ordináció során azonban nem a papságra, hanem a szolgálatra kapták a kézrátételt és ez sajátosan meghatározza az általuk gyakorolható feladatokat is.⁷⁵⁷ Stockmann munkájában céloz többek között arra is, hogy nem alaptalanul került külön említésre a kánonban a diakónus a világi hívő mellett, hiszen gazdag jogtörténeti alapjai vannak a diakónus által vezetett közösségnek.⁷⁵⁸ A kodifikációs munkálatok menetében azonban meglepő, hogy külön és kifejezett említését csak későn, az 1982-es sémába foglalta bele a törvényhozó.

Egy diakónussá szentelt személy külön történő említése azért is hasznos a nevezett kánon esetében, mivel a pasztorális munka számos területén tágabb mozgástérrel rendelkezik, mint az egyházi rend e fokozatában nem részesedett személy.⁷⁵⁹ Az egyházi igehirdető tevékenysége során „a diakónusoknak is feladata, hogy a püspökkel és papsággal közösségben az ige szolgálatában Isten népének rendelkezésére álljanak”⁷⁶⁰. Így sajátos joguk és kötelezettségük – a papsághoz hasonlóan – a homília tartása, és a templomigazgató vélelmezett engedélyével tulajdonképpen mindenhol prédikálási engedélye lehet.⁷⁶¹ A megszentelői feladat során is „a diakónusok az istentisztelet végzésében a jog előírásai szerint vesznek részt”⁷⁶², így ők a laikusokkal ellentétben a keresztség és a szentáldozás rendes kiszolgáltatói⁷⁶³ is amellet, hogy joguk van kihelyezni imádás céljából az

⁷⁵⁶ JUREVICIUS, A., *Zur Theologie des Diakonats. Der Ständige Diakon auf der Suche nach dem eigenen Profil*, Hamburg 2004.

⁷⁵⁷ Vö. CIC 89., 276. 2. §., 281. 3. §., 288., 290., 294., 517. 2. §., 519., 757., 764., 767. 1. §., 835. 3. §., 861. 1. §., 907., 910. 1. §., 929., 930. 2. §., 943., 1030., 1032. 2. §., 1038., 1079. 2. §., 1081., 1111. 1. §., 1112. 1. §., 1116. 2. §., 1121. 2. §., 1169. 3. §. kk. in SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin“ eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 71–72.

⁷⁵⁸ STOCKMANN, M., *Ausserordentliche Gemeindeleitung. Historischer Befund – Dogmatische Grundlegung – Kirchenrechtliche Analyse – Offene Positionen*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1999. 122.; Az Elvirai Zsinat (300-303) 77. c. szerint: „Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debet; quod si ante de saeculo decesserint, sub fide qua quis credidit, poterit esse iustus”.

⁷⁵⁹ Vö. MÜLLER, H., *Leitung der Pfarrgemeinden bei Priestermangel - Beteiligung von Nichtpriestern an pfarrlichen Leitungsaufgaben - Kirchenrechtliche Aspekte*, in ERZBISCHÖFL. GENERALVIKARIAT KÖLN (Hg.), *Der Priesterrat im Erzbistum Köln, Personal- und Pastoralplanung: Bericht zur Tagung vom 26.-28. November 1991 in Bad Honnef*, Köln 1991. 25–40.

⁷⁶⁰ CIC 767. k. 1. §

⁷⁶¹ CIC 764. k.

⁷⁶² CIC 835. k. 3. §

⁷⁶³ CIC 861. 1. §, 910. k. 1. §.

Oltáriszentséget és azzal eucharisztikus áldás adni.⁷⁶⁴ A fentiek mellett – akárcsak a laikus személy – beteg pap mellett is elláthat olyan liturgikus szolgálatot a diakónus, mellyel előbbi ünneplését segíti.⁷⁶⁵ Ezeken kívül közreműködhet házasságkötéskor és kiveheti és elfogadhatja az egyház tekintélyével a felek akaratnyilvánítását. Természetesen számos szentelményt és áldást is végezhet.⁷⁶⁶

A fentiekből láthattuk, hogy teljes mértékben helyénvaló a fel nem szentelt és klérushoz nem tartozó személyek mellett említeni a diakónust is, mint a plébániai lelkigondozás sajátos megvalósításának egyik alanyát.

7.1.2.2.2. „personae sacerdotali caractere non insignitae”

A vizsgált 517. kánon 2. §-a nemcsak diakónus számára engedi meg a lelkipásztori gondozásba történő bekapcsolódást, hanem pappá nem szentelt, tehát világi személy illetve személyek számára is. Disszertációm első fejezeteiben bemutatásra került, hogy a II. Vatikáni Zsinat hogyan fedezte fel újra azt a teológiai alapot, mely a keresztség (és bérmálás) folytán képessé teszi a krisztushívőt a hármaskrisztusi küldetésben történő részesedésre és így közreműködésre. E tanítást alkalmazva a 129. kánon 2. §-a alapján képesek a kormányzati hatalom gyakorlásában való közreműködésre és így jogképeséget is nyernek egyes egyházi hivatalokra történő kinevezése.⁷⁶⁷ A törvénykönyv által felsorolt krisztushívői, illetve világi krisztushívői jogok és kötelezettségek egyaránt lehetővé teszik, sőt egyes esetekben buzdítják is az egyház tagjait a pasztorális munkába történő bekapcsolódásra.⁷⁶⁸ Ezekből külön is kiemelhető a 230. kánon, melyet úgy is értelmezhetünk, amely a későbbi participáció alapjait fekteti le: *„Azokat a világi férfiakat, akik a püspöki kar határozatában megszabott életkorral és adottságokkal rendelkeznek, az előírt liturgikus szertartással, tartós jelleggel fel lehet venni a lektori és az akolitusi szolgálatra. A szolgálatok elnyerése azonban nem jogosítja fel őket arra, hogy az egyháztól ellátást vagy díjazást kapjanak. 2. §. A világiak ideiglenes megbízás alapján a liturgikus cselekményekben betölthetik a lektor szerepét; ugyancsak minden világi gyakorolhatja a jog*

⁷⁶⁴ CIC 943. k.

⁷⁶⁵ CIC 930. k. 2. §

⁷⁶⁶ Vö. CIC 1168. k., 1169. k. 3. §; Vö. STOCKMANN, M., *Ausserordentliche Gemeindeleitung. Historischer Befund – Dogmatische Grundlagung – Kirchenrechtliche Analyse – Offene Positionen*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1999. 122.

⁷⁶⁷ EUART, A. Sh., *Parishes without a resident pastor: reflections on the provisions and conditions of canon 517, §2. and its implications*, in *The Jurist* 54 (1994) 381.

⁷⁶⁸ Vö. CIC 208., 211., 225. 1. §, 228. 1. §, 231. kk.

előírásainak megfelelően a kommentátor, a kántor feladatát vagy más feladatokat. 3. §. Ahol az egyház számára szükséges, a szolgálatra rendelt személyek hiányában a világiak is gyakorolhatják ezek bizonyos feladatait, még akkor is, ha nem lektorok vagy akolitusok: gyakorolhatják az ige szolgálatát, vezethetik a liturgikus imádságot, kiszolgáltathatják a keresztséget és áldoztathatnak, a jog előírásainak megfelelően.”⁷⁶⁹

A „más pappá nem szentelt személyt vagy ilyen személyek közössége” a diakónus külön említése után a laikusokra, így nőkre és férfiakra egyaránt vonatkozhat. Természetesen ugyanilyen jogképessége van a megszentelt élet intézményeinek és apostoli élet társaságainak egyes – nem klerikusi – tagjainak, vagy azok csoportosulásainak.

A laikusok 517. kánonban foglalt küldetése olyan egyedi példája a törvénykönyvnek, melynél az adott személy a krisztusi hármasság küldetés valamennyi szegmensébe bekapcsolódik, és abban saját képességei szerint tevékenykedik.⁷⁷⁰ A megszentelői tevékenység kapcsán hangsúlyozni kell azt az ontológiai korlátot, melyet a szent rend hiánya okoz. Így nem képes az egyház liturgiájának csúcspontját és forrását képező Eucharisztia bemutatására, vagy például a bérmálás, a bűnbocsánat és a betegek kenete szentségének kiszolgáltatására. Ennek ellenére azonban a keresztség törvényes kiszolgáltatója lehet⁷⁷¹, a liturgikus ünneplés keretében az Eucharisziát kioszthatja⁷⁷², elviheti azt *viaticum*ként haldokló számára⁷⁷³, és kihelyezheti az Oltáriszentséget imádás céljából⁷⁷⁴ továbbá prédikálhat⁷⁷⁵. Amennyiben az 1112. kánonban foglalt minden feltétel fennáll – tehát a paphiány minősített fokú az adott részegyházban illetve annak területén – úgy a házasság szentségénél törvényesen kiveheti és elfogadhatja a felek akaratnyilvánítását. *„Egyes szentelményeket, a liturgikus könyvek előírásainak megfelelően, a helyi ordinárius megítélése szerint, kellő tulajdonságokkal rendelkező világiak is kiszolgáltathatnak”*.⁷⁷⁶ Különösen nagy a pasztorális jelentősége az ilyen plébániai ellátása keretében a laikusok által végzett igeliturgiának és a temetés szertartásának.⁷⁷⁷

A rábízott plébánia életében számos alkalommal részt vállalhat és részt is kell vállalnia a kormányzói jellegű döntésekben, tiszteletben tartva hogy a plébános hatalmával és

⁷⁶⁹ CIC 230. k.

⁷⁷⁰ Vö. HALLERMANN, H., *Pfarrei und pfarrliche Seelsorge. Ein kirchenrechtliches Handbuch für Studium und Praxis*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2004. 134.

⁷⁷¹ Vö. CIC 861. k. 2. §

⁷⁷² Vö. CIC 910. k. 2. §

⁷⁷³ Vö. CIC 911. k. 2. §

⁷⁷⁴ Vö. CIC 943. k.

⁷⁷⁵ Vö. CIC 766. k.

⁷⁷⁶ Vö. CIC 1168. k.

⁷⁷⁷ PREE, H., *Pfarrei ohne Pfarrer - Leitung und Recht auf Eucharistie?*, in *Anzeiger für die Seelsorge* 105 (1996) 199.

felhatalmazásaival a moderátor bír.⁷⁷⁸ Helmuth Pree rámutat, hogy a kormányzati cselekvések megosztása a moderátor és a pappá nem szentelt személy között a gazdálkodási szempontok miatt is különös jelentőséggel bírnak.⁷⁷⁹ Minden esetben a püspöki kinevező okiratnak kell azonban meghatározni a kinevezésben érintett mindkét fél (moderátor – lelkipásztori munkatárs) pontos feladatkörét. Számos olyan tevékenység is kiolvasható azonban már a kódexből, mely főszabály szerint a plébános feladata, azonban e vizsgált helyzetben a megbízott világi személy tevékenységének részévé válik: az ő feladata lehet gondoskodni a plébániai anyakönyvek vezetéséről⁷⁸⁰, rendelkezhet a plébánia pecsétje felett⁷⁸¹, és ő őrzi a plébániai levéltárat is⁷⁸².⁷⁸³ Felmerül továbbá a kérdés, hogy a 1279. kánon alapján megbízhatja-e a lelkipásztori munkatársat a megyéspüspök a rábízott intézmény anyagi javainak kezelésével? Ezzel azonban egy kormányzati hatalmat igénylő aktus kerülne delegálásra, mely nem lehetséges.⁷⁸⁴

Böhnke⁷⁸⁵ rámutat, hogy a pásztori kompetenciákhoz sorolható még a jogi dimenzióval kevésbé rendelkező (diakoniális) feladatok⁷⁸⁶, továbbá azon jogcselekmények, melyek során valaki pásztori hatalmát gyakorolja (pl. felmentések kapcsán). Természetesen ezen utóbbiba nem képes az ordó hiányában bekapcsolódni a megbízott munkatárs.

Ahogy az előbbi gondolatmenetből láthatta az olvasó, a világi személy számára a CIC már alapvetően biztosít egy bizonyos mozgásteret a hármaskrisztusi küldetés talaján. Ezt fogja konkretizálni és akár kiszélesíteni a megyéspüspök kinevező okirata az 517. kánon kapcsán. Önmagában azonban lehetetlen volna a teljes lelkipásztori ellátást világi személyre

⁷⁷⁸ Vö. CIC 517. k. 2. §.

⁷⁷⁹ PREE, H., *Pfarrei ohne Pfarrer - Leitung und Recht auf Eucharistie?*, in *Anzeiger für die Seelsorge* 105 (1996), 199–200.

⁷⁸⁰ CIC 535. k. 1. §

⁷⁸¹ CIC 535. k. 3. §

⁷⁸² CIC 535. k. 4. §

⁷⁸³ STOCKMANN, M., *Ausserordentliche Gemeindeleitung. Historischer Befund – Dogmatische Grundlegung – Kirchenrechtliche Analyse – Offene Positionen*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1999. 126.

⁷⁸⁴ Vö. CONGREGAZIONE PER IL CLERO: *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale*(2002.VIII.4.) nn. 23–24.
http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_cclergy_doc_20020804_istruzione-presbitero_it.html (2018.10.10.)

⁷⁸⁵ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 61.

⁷⁸⁶ CIC 529. k. 1. § „529. kán. – 1. §. Hogy pásztori hivatalának gondosan eleget tegyen, a plébános igyekezzék megismerni a gondjára bízott hívőket; tehát látogassa a családokat, ossza meg a hívők gondjait, bajait, különösen pedig gyászát; erősítse meg őket az Úrban, és ha valamiben hibáztak, okosan igazítsa helyre őket; a beteget, főként pedig a haldoklót nagy szeretettel segítse, buzgón erősítse meg őket a szentségekkel, és ajánlja lelküket Istennek; különleges igyekezettel foglalkozzék a szegényekkel, a szenvedőkkel, a magányosokkal, a házajuktól távol élőkkel és azokkal, akik sajátos nehézségekkel küzdenek; legyen rajta azon is, hogy a házastársak és a szülők kötelességeik teljesítéséhez támogatást kapjanak, és segítse a családban a keresztény élet erősödését.”

bízni, hiszen annak szentségi és kormányzati dimenzióját nem lenne képes csupán keveset ellátni.⁷⁸⁷

7.1.2.2.4. „sacerdotem constituat, aliquem qui, potestatibus et facultatibus parochi instructus, curam pastorem moderetur”

A plébánia rendkívüli ellátása során legalább olyan fontos szerepet játszik a püspök által megbízott moderáló pap, mint a konkrét pasztorális munkát végző munkatársa. Annak céljából, hogy pontosabban tudjuk körvonalazni a 129. kánon 2. §-nak megvalósulását a vizsgált 517. kánon 2. §-a esetében, most be szeretném mutatni az ő személyét is.

A moderátor⁷⁸⁸ pap jogtechnikailag egy rendkívül saját intézménye a zsinat utáni egyházjognak, hiszen nem nevezhető plébánosnak (*parochus*), aki a saját közössége pástora lenne, azonban „csupán” csak az Eucharisziát, a bűnbánat és betegek szentségét kiszolgáltató pótlékként sem tekinthetünk rá.⁷⁸⁹ A kodifikációs előzményekből világosan láthatóvá vált, hogyan tisztázódott a törvényhozó számára is a moderátor szerepe, hiszen kezdetben még a plébános jogaival és kötelezettségeivel ruházta fel, később azonban ez úgy változott meg, hogy már „csak” a plébános hatalmával és felhatalmazásaival bír (*potestatibus et facultatibus parochi instructus*). Ilyen plébánosi hatalom (*potestas*) lehet példának okáért a felmentési hatalom⁷⁹⁰ (házasságkötés, fogadalom, vagy ünnep- vagy bűnbánati nap megtartásának kötelezettsége kapcsán). Nem mondhatjuk azonban, hogy a rezideálási⁷⁹¹ és mise felajánlási kötelezettsége lenne⁷⁹². Wilhelm Rees jogosan hívja fel arra a figyelmet, hogy egy ilyen moderátori megbízatás esetében a plébánost jellemző

⁷⁸⁷ Vö. CIC 150. k.; MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Comentario exegético al código derecho canónico II/2*, Pamplona 1997. 1218.

⁷⁸⁸ Nem egységes annak megítélése, hogy lehet-e moderátornak hívni a világi krisztushívővel együtt szolgálatot teljesítő papot, hiszen az ő esetében a moderálást csak mint cselekményt jelöli meg a CIC és nem nevezi konkrétan „moderátornak” mint, ahogyan a CIC 517. kánonja 1. §-a teszi azt a papi közösség vezetőjével. A hiányos nyelv lehetőség miatt dolgozatomban e vélemény tiszteletben tartásával moderátorként is hívom az 517. kánon 2. §-ban szereplő papot.

⁷⁸⁹ STOCKMANN, M., *Ausserordentliche Gemeindeleitung. Historischer Befund – Dogmatische Grundlegung – Kirchenrechtliche Analyse – Offene Positionen*. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1999. 127.

⁷⁹⁰ Vö. CIC 543. 1. §, 1079–1081., 1196., 1203., 1245. kk.

⁷⁹¹ CIC 533. k.

⁷⁹² CIC 534. k.

„stabilitás”⁷⁹³, vagy éppen a plébánia birtokbavétele⁷⁹⁴, illetve a hitvallás letétele⁷⁹⁵ is feleslegessé válik, hiszen moderátor papként nem saját pásztora az adott közösségnek.⁷⁹⁶

A moderátor szerepe azonban nem csökkenthető le pusztán a laikus megbízott által kiszolgáltatni nem képes szentségek „pótlására”, hanem attól sokkal tágabb és mélyebb teológiai meghatározottsággal bír. Amellett, hogy a közösségben Krisztus képviselője az eucharisztikus lakoma során, jogilag képviseli a plébániát minden jogügylet kapcsán.⁷⁹⁷ Sabine Demel találóan foglalja össze a moderátor feladatkörét, amikor azt úgy írja le, mint aki Krisztus előbb említett képviselése mellett ellát minden olyan feladatot, mely a papszenteléshez kötődik, másodsorban ezek mellett Krisztust képviselve irányítja a lelkipásztori munkát, és harmadjára pedig koordinálja és felügyeli a konkrét lelkipásztori szolgálatot.⁷⁹⁸

A gyakorlatban a tárgyalt papi tisztség azt jelenti, hogy az így megbízott moderátor vagy maga is plébános, vagy főállásban egy más szolgálatot lát el és csak e mellett teljesíti a rá bízott plébánián a moderátori feladatokat.

A kódex számos helyen használja a „*moderator*”⁷⁹⁹ megjelölést, éppen ezért jelentéstartalma is sokszínű. Az egyes kánonok nem konkretizálják, hogy mit is takar pontosan a moderátor feladata az adott tevékenységi körön belül (legyen az akár társulat, plébánia, papi közösség vagy éppen kolostor és a megszentelt élet intézményeinket illetve apostoli élet társaságainak más vezetése). Michèle Adam Schwartz a témában írt monográfiájában⁸⁰⁰ párhuzamot von a plébániái moderátor feladata és az egyházmegyei hivatal vezetője között⁸⁰¹, „*akinek papnak kell lennie, és akinek feladata, hogy a püspök fennhatósága alatt összehangolja mindazt, ami a közigazgatási ügyek intézésével*

⁷⁹³ CIC 522. k.

⁷⁹⁴ CIC 527. k. 2. §

⁷⁹⁵ CIC 833 k. 6°

⁷⁹⁶ REES, W., *Die Mitwirkung von Laien bei der Gemeindeleitung*. in *Forum Katholische Theologie* 12 (1996) 7.

⁷⁹⁷ CIC 532. k.

⁷⁹⁸ „*Erstens stellt er Christus, das Haupt der Kirche dar, und nimmt die streng an die Priesterweihe gebundenen Aufgaben wahr oder überträgt diese an andere Priester; zweitens leitet er als Repräsentant Christi die Hirtensorge und drittens koordiniert und überwacht er die konkrete Ausübung der Hirtensorge.*” DEMEL, S., »*Priesterlose*« *Gemeindeleitung?*. *Zur Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*. in *Münchener Theologische Zeitschrift* 47 (1996) 70.

⁷⁹⁹ CIC 239. k. 3. §, 246. k. 4. §, 261. k. 1-2. §§, 309. k., 317. k. 1-4. §§, 318. k. 2. §, 320. k. 3. §, 324. k. 1. §, 329. k., 364. k. 7°, 517. k. 1-2. §§, 520. k. 1. §, 526. k. 2. §, 542. k. 3. §, 544. k., 592. k. 2. §, 613. k. 1-2. §§, 615. k., 690. k. 1. §, 717. k. 1. §, 719. k. 4. §, 724. k. 2. §, 738. k. 1. §, 745. k., 756. k. 2. §, 790. 1. 1. § 2°, 806. k. 2. §, 820. k., 835. 1. §. in SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*. Wien 2008. 76–77.

⁸⁰⁰ SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 77.

⁸⁰¹ CIC 473–474. kk.

kapcsolatos, és gondoskodjék arról, hogy a hivatal többi munkatársai megfelelően teljesítsék a rájuk bízott szolgálatot".⁸⁰² A már idézett szerző különbséget tesz azonban az 517. kánon 1. §-ban foglalt „*moderator*” között és a 2. §-ban megfogalmazott „*moderetur*” ige között, mely véleménye szerint több mint nyelvtani változtatás. Thomas Schüller három jelentéstartalmát különbözteti meg az igének: vezetni, összehangolni és képviselni.⁸⁰³ Schwartz⁸⁰⁴ azonban pont e nyelvtani különbség miatt (nevezetesen, hogy az első paragrafusban a törvényhozó maga nevezi moderátornak a papi közösség vezetőjét, addig a második paragrafusban csupán a megbízott pap feladataként jelentik meg cselekvésként a moderálás) arra a következtetésre jut, hogy helytelen a laikus személy mellett „moderátorról” beszélni, sokkal inkább kell vezető papról szólni. Karl-Heinz Selge⁸⁰⁵ véleménye szerint éppen ezért hibás lenne a 2. §-ban szereplő pap esetében a moderálás kifejezését pusztán csak a vezetés, illetve koordinálás értelmére szűkíteni, hiszen a CIC az igét „valaminek az élén állni” értelemben használja. Így véleménye szerint a végső felelősség, a püspökkel szembeni képviselet is az övé és a laikus személy önálló és saját felelősséggel bíró cselekvéseit is e kontextusban kell szemlélni.⁸⁰⁶ Véleményem szerint a kérdés alapvetően összefügg a szerzők azon igyekezetével, hogy némelyek tágabb, mások pedig szűkebb területet kívánnak biztosítani a laikus lelkipásztori munkatárs számára. Mindazonáltal mindkét véglet kerülendő: nem lehet pusztán csak egy olyan pótlékként tekinteni a moderáló papra, aki kiegészíti a laikus személy munkáját ott, ahol azt maga nem tudná megtenni (szentségkiszolgáltatás), de azt sem lenne célszerű állítani, hogy az így kinevezett pap minden kétoldalú kommunikáció nélkül, utasításaival szorosán irányítaná a világi személyt. Mindkét esetben az 517. kánon 2. §-nak valódi értelmét veszítenénk el.

7.1.2.2.5. „*participatio in exercitio curae pastoralis*”

A vizsgált kánon célja és egyik fő mondanivalója a fel nem szentelt személy lelkipásztori gondozásában való részvételének lehetősége, mely pontos megértése a

⁸⁰² CIC 473. k. 2. §.

⁸⁰³ SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2/CIC 1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*, in WEIGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung. Gedenkschrift für Hubert Müller*, Würzburg 1997. 177.

⁸⁰⁴ SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 77–78.

⁸⁰⁵ SELGE, K.-H., *Das seelsorgerische Amt im neuen Codex Iuris Canonici. Die Pfarrei als Ort neuer kirchlicher Ämter?*, Frankfurt–Berlin–New York–Paris 1991. 85.

⁸⁰⁶ SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 78.

tulajdonképpen kulcsa annak, hogy a 129. kánon 2. §-a gyakorlati megvalósulását vizsgálhassuk.

A törvényhozó az ilyen laikus személy megbízásához a „*concredere*” latin kifejezést használja, melyet magyarul a „megbízni” igével adott vissza a fordító. Riedel-Spangenberg felhívja a figyelmet arra, hogy ez tulajdonképpen delegálásnak minősíthető, melyet a megyéspüspök mint az üresedésben lévő plébánia saját pásztora hajt végre.⁸⁰⁷ Ugyanezen véleményen van Thomas Schüller is, aki a „*delegare*” igéhez hasonló értelemben szemléli az 517. k. 2. §-ban előforduló kifejezést. Rávilágít továbbá, hogy a törvényhozó tudatosan kerülhette a szóhasználatnál a „*committere*” igét, melyet a kinevezésre illetve a felszentelt személy hivatallal történő felruházására használ következetes módon terminus technikusként a CIC.⁸⁰⁸ Ez is arra igyekszik rámutatni, hogy itt nem arról van szó, hogy a teljes lelkipásztori ellátását bízzák az adott fel nem szentelt személyre.⁸⁰⁹ Erre fontos felhívni a figyelmet, hiszen a CIC magyar fordításakor a hivatal elnyerésének mindkét kifejezésére a „bízni”, „megbízni” illetve „rábízni” szavakat használták.

A „*participatio*” tartalma már elemzésre került dolgozatom 129. kánon 2. §-t tárgyaló fejezésében, ezért itt csak a lelkipásztori ellátás kapcsán szeretnék néhány specifikumot megfogalmazni. Amikor kimondottan a lelkipásztori szolgálat kapcsán vizsgáljuk a részvétel fogalmát, akkor azt nem szabad úgy értelmezni, mintha a pappá nem szentelt személy a LG 26. és AA 24. alapján az ordó szentségi karakteréből részesedne. Éppen „ellenkezőleg”: az egyház megszentelő küldetésében vehet sajátos módon részt.⁸¹⁰ E kettős megkülönböztetés kitűnik az 519. kánonból is, mely a plébánosra bízott plébánia esetében mutatja be azon személyek sorát, akik segítségére lehetnek a pappá szentelt személynek. A törvényhozó itt megemlíti más papokat vagy diakónusokat („*etiam aliis presbyteris vel diaconis*”) és világiakat („*christifidelibus laicis*”). A két csoport esetében azonban a plébánossal történő együttműködés más szintje valósul meg: míg az elsónél a „*cooperare*” igét használják, addig utóbbinál az „*operam conferre*” kifejezést, melyet már a magyar fordítás is visszaad, amikor más krisztushívők segítségként fordítják le a latin formulát.⁸¹¹

⁸⁰⁷ RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Sendung in der Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 279–281.

⁸⁰⁸ Pl. CIC 515. k.; Vö. SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2 CIC/1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*, in WEINGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung*, Würzburg 1997. 179.

⁸⁰⁹ Vö. CIC 150. k.

⁸¹⁰ SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2 CIC/1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*. in WEINGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung*. Würzburg 1997. 179.

⁸¹¹ Uo.

A lelkipásztori ellátás (*cura pastoralis*) teljességét csakis pappá szentelt személy végezheti. A plébános lelkipásztori ellátásának kötelezettségeit és feladatait a CIC 528-530. illetve 531-535. kánonjai tartalmazzák.⁸¹² A plébános felhatalmazása azonban nem csak egyes kötelezettségek teljesítésére vagy jogok gyakorlására korlátozódik, hanem egységesen arra, hogy a rábízottak üdvösségét a maga egészében segítse elő.⁸¹³ Itt szükséges rámutatni a CIC-ben használt lelkipásztori gondozás („*cura pastoralis*”) és lelkek gondozása („*cura animarum*”) ⁸¹⁴ fogalmak közötti különbségre, hogy még jobban megérthessük a törvényhozói szándékot az 517. kánon 2. §-a kapcsán. Míg a „*cura pastoralis*” egy speciálisabb megfogalmazása annak a lelkipásztori ellátásnak melyet egyházi megbízatással felszentelt szolga végez⁸¹⁵, addig a lelkek gondozása sokkal általánosabb kifejezés. A vizsgált paragrafusban a lelkipásztori gondozás („*cura pastoralis*”) szerepel, mely azonban nem egységes módon jelenik meg a törvénykönyv más helyein sem. Az összesen 14 előfordulási helyéből 10 alkalommal⁸¹⁶ olyan módon használják, ahol a lelkipásztori ellátás alanya a felszentelt személy, 2 helyen szempontunkból homályos jelentéstartalommal bír⁸¹⁷, és ismét 2 helyen úgy szerepel, hogy a lelkipásztori ellátás alanya pappá nem szentelt személy⁸¹⁸.⁸¹⁹ Így tehát elmondhatjuk, hogy a világi személy valós módon, tényleges lelkipásztori feladatokat lát el, mégha nem is teljes egészében maga végzi el azok egészét, amikor közreműködik az ellátás teljességének biztosításában.

A 129. kánon kapcsán már megismerhette az olvasó azokat a kérdéseket, melyek a kormányzati hatalom gyakorlása és az abban történtő közreműködés kapcsán felmerülnek. A plébánia szintjén e problematika a lelkipásztori gondozás gyakorlása („*exercitio curae pastoralis*”) és az abban való közreműködés („*participationem in exercitio curae pastoralis*”) síkján ugyancsak megjelenik. Jean-Claude Périsset svájci kánonjogász a cselekvési hatalom („*pouvoir d'intervention*”) és a kormányzati hatalom („*pouvoir d'autorité*”) fogalmak bevezetésével próbálta feloldani e feszültséget.⁸²⁰ Ennek értelmében

⁸¹² SCHMITZ, H., „*Gemeindeleitung*” durch „*Nichtpfarrer-Priester*” oder „*Nichtpriester-Pfarrer*”. in AfkKR 161 (1992) 339.

⁸¹³ Vö. MÖRSDORF, K., *Einleitung und Kommentar zum Dekret „Christus Dominus*”. in LThK, Das Zweiten Vatikanischen Konzil, Bd. II. Freiburg – Basel – Wien 1967. 211.

⁸¹⁴ Vö. CIC 463. k. 8°, 678. k. 1. §; 783. k. 2. §

⁸¹⁵ HALLERMANN, H., „*Hirtendienst*”. in LKStKR II. 475–476.

⁸¹⁶ Vö. CIC 515. k. 1. §, 517. k. 1. §, 519. k., 520. k. 1. §, 542. k., 542. k. 3°, 543. k. 1. §; 545 k. 1. §, 548 k. 3. §.

⁸¹⁷ Vö. CIC 516. k. 2. §, 527. 1. §.

⁸¹⁸ Vö. CIC 517. k. 2. §, 536. k. 1. §.

⁸¹⁹ SELGE, K-H., *Das seelsorgerische Amt in neuen Codex Iuris Canonici*, Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris 1991. 82–83.

⁸²⁰ „*La mandat qu'ils reçoivent de l'évêque pour assumer leur mission exprime leur rapport organique à l'autorité du Christ, dans une relation stable à la charge de l'évêque. Ce mandat leur confère non pas un*

a klerikusi kormányzati hatalom mellett létrehozott egy olyan cselekvési hatalmat, amellyel egyházi felhatalmazás esetén a pappá nem szentelt személy élhetne. Ez azonban azzal a veszéllyel jár, hogy a szent hatalom egységes szemléletét szétválasztva egy olyan „második” síkot konstruál, mely minőségileg különbözik a *sacra potestas*tól és tisztán egyházi eredetű.⁸²¹ Böhnke azonban egy megoldási javaslatot kínál arra, hogyan lehetséges a fenti kettősséget (*exercitio curae pastoralis - participationem in exercitio curae pastoralis*) a felszentelt és fel nem szentelt személy esetében feloldani: a lelkipásztori munkát moderáló pap képviseli a nélkülözhetetlen hierarchikus elvet az egyházban, mivel a szentelés és a kánoni küldetés útján sajátos módon részesült a szent hatalomban. Papi küldetése nemcsak a (moderátori) feladatában definiálódik, hanem a szentelés útján abban is, hogy „*in persona Christi capitis*” cselekszik. Ezt mintegy kiegészítve, egyházi küldetéssel – a keresztség és bérmálás erejében – cselekedhet az a pappá nem szentelt személy, aki így megbízást kap arra, hogy felruházzák saját módján („*suo modo*”) és saját fokán („*suo parte*”) hatalommal. Ezt azonban nem nevezhetünk *sacra potestas*nak. E személy így az egyház nevében és felhatalmazásával cselekedhet, mely kifejezetten igaz a pasztorális munka területére is.⁸²²

A részvétel (*participatio*) konkrét megvalósulási módját tulajdonképpen az előző alfejezetekben láthattuk: a világi krisztushívő, diakónus vagy szerzetesközösség tagja minden olyan feladatot elláthat a plébánián folytatott lelkipásztori munkája során, melyre őt a jog, vagy a megyéspüspök kinevező határozata felhatalmazza. Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy az egyes konkrét aktusból (pl. keresztség kiszolgáltatása, katekézis tartása) bontakozik ki illetve áll össze a lelkipásztori szolgálat gyakorlásában való részvétel. A krisztusi hármasság küldetésre vetítve kijelenthetjük, hogy míg a megszentelői küldetés terén a fel nem szentelt szolgálatteltevő számára viszonylag világos határokat szab a katolikus dogmatika és szentségi jogrend, addig igen széles (szinte teljes) mozgástere van a tanítói feladat gyakorlásában. A plébánia kormányzói feladatai kapcsán mutatkozik meg azonban a leginkább véleménykülönbség. Ahogyan a laikus bíró eseténél is látni fogjuk, minél tüzetesebben vizsgáljuk egy kormányzati cselekményben történő részvétel aktusát, annál inkább kitűnik, hogy a distinkció alapja bizonytalan a konkrét hatalommal saját jogon bíró

pouvoir d'autorité, mais un pouvoir d'intervention dans la communauté ecclésiale comme «agents autorisés», un pouvoir que nous appellerions «diaconique», compte tenu de sa fin.» PÉRISSET, J-C., La paroisse. Commentaire des Canons 515-572, Paris 1989. 204.

⁸²¹ SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2 CIC/1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*. in WEINGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung*, Würzburg 1997. 181.

⁸²² BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 51.

személy cselekvése és a „pusztán” abban csak közreműködő személy aktusai között. Így ehelyütt is a megyéspüspök kinevező okirata szabja meg azt, hogyan valósul meg a kormányzásban a két személy együttműködése.

Az 517. kánon 2. §-nak egyik komoly érdeme, hogy újabb konkrét intézményes formát ad a világi személyek közreműködési lehetőségének az egyház küldetésében. Az így tevékenykedő pappá nem szentelt személyek tehát munkájuk során meghaladják az egyébként minden krisztushívő sajátos küldetésének szokásos formáit és kereteit, melyben „pusztán csak” közreműködnek („*collaborazione*”) az egyház missziós küldetésében. A konkrét plébánia kapcsán valós társfelelősséget vállalnak („*corresponsabilità*”) az ő munkájukat segítő pappal.⁸²³

7.1.2.3. *Redemptionis Sacramentum*

Miután áttekintettük az 517. kánon 2. §-nak értelmezési horizontját, egy pillantást szeretnék vetni a kódex kiadása után megjelent azon dokumentumokra, melyek tovább árnyalták a kérdésfelvetésem a vizsgált kánon kapcsán.

A több szentszéki kongregáció által 1997-ben kiadott dokumentum, mely a „*Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*” címet viseli, 4. cikkelyében külön is foglalkozik a jelen fejezetben tárgyalt jogintézménnyel. Ebben elsőként kiemeli az 517. kánon 2. §-nak tartalmi elemeit és ezek pontos betartására hívja fel a figyelmet. 4. cikkely 1. §-nak b) pontjában a lelkipásztori ellátásban való részvételt szigorúan elválasztja a plébánia irányításától, összehangolásától, kormányzásától, hiszen ezek a pap számára vannak fenntartva. Sajnos hallgat azonban a dokumentum arról, hogy miként értelmezi a részvétel e fogalmát, és pusztán csak az említett negatív definícióval járul hozzá a kérdés megválaszolásához.

⁸²³ DIOCESI DI VICENZA, *Laici e ministeri ecclesiali. Strumento di lavoro*, 1997. „La piena partecipazione dei laici infatti è segno di una chiesa che vive la comunione e la missione accogliendo fedelmente tutti i doni dello Spirito, e si apre a un rapporto con il mondo che nasce "dall'interno", e cioè dalla condivisione dell'esistenza quotidiana, personale e sociale, di ogni uomo e di ogni donna. La scommessa decisiva è il passaggio dalla collaborazione, in base alla quale i laici danno il loro contributo alla vita comunitaria, ma lasciando ogni responsabilità effettiva al parroco; alla corresponsabilità, in forza della quale i laici condividono con i pastori le scelte e gli impegni della vita ecclesiale, nel rispetto delle diverse funzioni, ma anche assumendo stabilmente e personalmente compiti e servizi. La scelta di promuovere i ministeri laicali vuol essere il segno visibile e lo strumento pastorale che rende effettivo per tutti i laici tale passaggio, ciascuno secondo la propria vocazione.” http://www.diocesi.vicenza.it/pls/vicenza/v3_s2ew_consultazione.redir_allegati_doc?p_id_pagina=395&p_id_allegato=211&rifi=&rifp=&p_url_rimando=%2Fvicenza%2Fallegati%2F395%2FLaici%20e%20ministeri%20ecclesiali.pdf (2017. 12. 01.)

Kiemeli még tovább, hogy a törvényhozó előnyben részesíti a diakónus személyét az ilyen közreműködés során.⁸²⁴

2004. március 25-én adta ki Istentisztelet és a Szentségi Fegyelem Kongregációja a *Redemptionis Sacramentum* kezdetű dokumentumot, mely a legszentebb Eucharisztia végzésével foglalkozik.⁸²⁵ A II. János Pál pápa kérésére és a Hittani Kongregációval folytatott konzultáció után megszülető dokumentum főképp az Eucharisziával kapcsolatos liturgikus és egyházfegyelmi rendelkezéseket hivatott szabályozni.

Témánk számára az instrukció hetedik fejezetét szükséges közelebbről is megvizsgálni, mely a „a laikus hívők rendkívüli feladatairól” ír. A Kongregáció a törvénykönyv szellemével megegyező módon hangsúlyozza, hogy *„a szolgálati papságot semmiképpen nem lehet helyettesíteni. Ha ugyanis egy közösségben nincs pap, akkor az meg van fosztva Krisztusnak, a Főnek és Pásztornak szentségi tevékenységétől, ami a közösség életének lényegéhez tartozik.”*⁸²⁶ *„Ha azonban az Egyház szükséglete megköveteli, a főllesztelt szolgák híján a laikus hívők az egyházi jogi törvény szerint néhány liturgikus alkalommal pótolhatják őket.”*⁸²⁷ A dokumentum a lelkipásztori kisegítők hivatalával kapcsolatban külön is rendelkezik: *„Néhány régen evangelizált egyházmegyében napjainkban »lelkipásztori kisegítők« megbízást kaptak laikus hívők, akik közül nagyon sokan javára váltak az Egyháznak, azáltal, hogy támogatják a püspök, a papok és a diakonusok lelkipásztori tevékenységét. Arra azonban ügyelni kell, hogy e feladat jellege ne hasonlítson túlságosan a klerikusok lelkipásztori szolgálatához. Azaz gondoskodni kell arról, hogy a »lelkipásztori kisegítők« ne végezzenek olyan tevékenységeket, amelyek kifejezetten a főllesztelt szolgák feladatkörébe tartoznak. A lelkipásztori kisegítő tevékenységének arra kell irányulnia, hogy segítse a papok és diakonusok szolgálatát, támasszon papi és diakonusi hivatásokat, és az egyházi jogi törvénye szerint buzgón készítse elő a laikus hívőket bármely közösségben arra, hogy karizmáik sokféleségének megfelelően teljesítsék különféle liturgikus feladataikat.”*⁸²⁸

A 152. és 153. pontjaiban végezetül a papi és laikusi feladatok összehangolásáról beszél a dokumentum: *„Az ilyen kisegítő tevékenységek nem jelenthetik a papi szolgálat*

⁸²⁴ KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998. 4. cikkely

⁸²⁵ CONGREGATIONIS DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Redemptionis Sacramentum*, (25 Martii 2004) in AAS 96 (2004) 549–601, <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=242#JB146> (2017. 12. 01.) (RS)

⁸²⁶ RS 146.

⁸²⁷ RS 147.

⁸²⁸ RS 149–150.

alternatíváját oly módon, hogy a papok elmulasszák a rájuk bízott népért bemutatandó szentmisét, a személyes törődést a betegekkel, a kicsinyek keresztelését, az esketést, a temetést, melyek mind elsősorban a papok feladatai a diákonusok segítségével. Éppen ezért ne történjék meg, hogy a papok a plébánián válogatás nélkül cserélgetik a lelkipásztori tevékenységet a diákonusokkal vagy a laikusokkal, mert ezzel mindegyikük sajátosságait elhomályosítják. Továbbá a laikusoknak nem szabad diákonusi vagy papi szolgálatot vállalniuk, nem viselhetnek diákonusi vagy papi liturgikus ruhákat, sőt még azokhoz hasonlókat sem.”⁸²⁹

A fenti egyházi jogi fejtegetések után azonban joggal merül fel a kérdés, hogy az instrukció, illetve annak vizsgált pontjai mennyire alkalmazhatók az átmeneti, ámbár tartós jelleggel megbízott lelkipásztori munkatársak működésére. Nyitott kérdés tovább, hogyan valósulhat meg a gyakorlatban olyan szerves együttműködés a világi hívő és a moderátor pap között amelyet az instrukció előír, ha már e hivatali forma létrejöttének oka is az volt eredetileg, hogy a nevezett pontokban foglalt feladatok ellátása paphiány miatt lehetetlenné váltak.

7.1.2.4. Az 517. kánon 2. §-nak recepciója

A CIC 1983-as megjelenése után elsőként a szakirodalom kezdte vizsgálni a paphiány okán kialakuló új lelkipásztori lehetőséget, melyet aztán később követett a '90-es évek elején megjelenő számos egyházmegye pasztorális terve, ahol már komoly szerepet játszottak a pappá nem szentelt személyre bízott plébániák.⁸³⁰ Dolgozatomban nem feladata, hogy az új jogintézményre pasztorális szempontból reflektáljak, éppen ezért a MKPK részleges törvényhozása keretében szeretném bemutatni a kérdés recepcióját.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elsőként 1986-ban adott ki „*A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata*” címmel rendelkezést az 517. kánon 2. §-nak gyakorlati megvalósításáról. Innentől kezdve fixálódni látszott a magyar nyelvben az említett paragrafusban leírt pappá nem szentelt személy megnevezése: *világi lelkipásztori kisegítő*. E név kapcsán megjegyezhetjük, hogy más nyelvekben több és néha találóbb

⁸²⁹ RS 152–153.

⁸³⁰ BÖHNKE, M.–SCHÜLLER, T., *Zeitgemäße Nähe. Evaluation von Modellen paraffgemeindlicher Pastoral nach c. 517. § 2 CIC*, Würzburg 2011.; HALLERMANN, H., *Die Verantwortung gemeinsam tragen. Erfahrungen mit der kooperativen Pastoral im Bistum Mainz*, Mainz 1999.; SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeideleiterin” eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008. 112–133.; BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 72–88.

kifejezés született a nevezett hivatal jelölésére.⁸³¹ A „kisegítő” szó használata helyett kánonjogilag helyesebb lehet a „munkatárs” alkalmazása, mely inkább képviselheti azt a törvényhozói szándékot, mely az 517. kánon 2. §-a kapcsán megfogalmazódni látszik. A megbízott laikus feladatait nem „kisegítő” jelleggel látja el, hanem legtöbbször teljes munkaidőben, fő foglalkozásként, így a plébániai pasztorális teendők sokszínű munkáját végzi. Másrészt helytálló lehet a „kisegítő” megfogalmazás, ha a hivatal teológiai értelmét vesszük górcső alá. A fent nevezett szabályzat azonban 5 év után hatályát veszítette.

1995-ben jelent meg a világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve⁸³² az Országos Liturgikus Tanács kiadásában. E szertartáskönyv jellege mellett tartalmaz olyan dokumentumokat és rendelkezéseket, melyek az 517. kánon 2. §-nak hazai megvalósulását igyekeznek szabályozni: a világi lelkipásztori kisegítők felkészítése és megbízása⁸³³; a plébánia vezetésével megbízott világi lelkipásztori kisegítők különféle feladatai a plébánia életében⁸³⁴; a világi lelkipásztori kisegítők tevékenységének a Magyar Katolikus Püspöki Kar által jóváhagyott szabályzata⁸³⁵.

E dokumentumokat elemezve elsőként ki kell jelentenünk, hogy azok átdolgozásra és teljes megújításra szorulnak. A világi lelkipásztori munkatársak képzése kapcsán hozott megállapítások⁸³⁶ az egyetemi oktatásban bevezetett bolognai rendszer miatt és a teológiai tanfolyamok eltörlésével idejétmúlttá váltak. A jelenlegi egyházmegyei gyakorlat azt mutatja, hogy 3 vagy 5 éves teológiai főiskolai illetve egyetemi képzés elvégzése után lehetséges lelkipásztori munkatársak kinevezése.

Hasonló megállapításokat vonhatunk le a „plébánia vezetésével megbízott világi lelkipásztori kisegítők különféle feladatai a plébánia életében” c. dokumentum kapcsán. A 16 pontban összefoglalt feladatok és kötelezettségek sok esetben még a CIC által lehetővé tett szolgálati kereteket sem érik el. A dokumentum kiadója továbbá következetesen „plébánosként” említi a moderátori funkcióval megbízott papot, mely az előzőekben kifejtett okok tükrében téves és helytelen.

⁸³¹ Vö. németül: Pfarrassistent, Pfarrkurator, Pfarrbeauftragter, Gemeindassistent, Gemeinleiter, Laienpfarrer, Pfarramtleiter. Angolul: parish coordinator.

⁸³² ORSZÁGOS LITURGIKUS TANÁCS, *A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve*, Budapest, 1995.

⁸³³ Uo. 75.

⁸³⁴ Uo. 76–77.

⁸³⁵ Uo. 78.

⁸³⁶ „A Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjai megállapodtak a világi lelkipásztori kisegítők egységes képzésének rendjében. A képzés (levelező oktatás formájában) egységes jegyzetek alapján történik, 6 félévben, félévenként 6-6 vizsgaköteles tárggyal. A vizsgák eredményét a hallgatók indexébe írják. A 3 év végeztével a hallgatók vég bizonyítványt kapnak, amely – a vizsgáztatók véleményének megfelelően – arra jogosítja őket, hogy az illetékes lelkipásztor előterjesztésére a főpásztortól megbízást kaphatnak az alábbi kategóriák szerint történő világi lelkipásztori kisegítői munkakör betöltésére.” Uo. 75.

A világi személyek számára a *„főpásztora ad hivatalos megbízást az Egyházi Törvénykönyv előírásai és az egyházmegye szükséglete szerint. A megbízást a főpásztor írásban adja meg, amelyben konkrétan meghatározza a plébániát (plébániákat), ahol a lelkipásztori kisegítő működhet, és a feladatkört, amelyet betölthet. A megbízott ezt a hatáskört és illetékességet nem lépheti túl.”*⁸³⁷ *„Ajánlatos, hogy a megbízás először csak egy év próbaidőre szóljon. Ennek elteltével a szerzett tapasztalatok alapján következzen a megbízás meghosszabbítása. Amennyiben a világi lelkipásztori kisegítő munkaviszony alapján végzi megbízatását”* úgy jogviszonyát a dokumentumban tárgyalt külön szempontok szerint kell rendezni. A 19. § az 517. kánonban foglalt szempontok szerint beszél már a szolgálatról, így a *„világi lelkipásztori kisegítő a hivatalosan megbízott lelkipásztor irányításával végezze munkáját. Ugyanakkor a lelkipásztor tekintse őt munkatársának, akinek a munkájára szüksége van a hívek lelkipásztori ellátásában.”*⁸³⁸ A kinevezett világi személy megbízatása bizonyos esetekben megszüntethető: *„A megbízás visszavonható azoktól a világi lelkipásztori kisegítőktől, akik: a) magánéletükkel, viselkedésükkel méltatlanná válnak a lelkipásztori kisegítő munkára; b) feladatkörüket huzamos időn keresztül, saját hibájukból nem látják el; c) túllépik a kapott megbízatás keretét; d) vétének az egyházi törvények és rendelkezések ellen. A megbízás visszavonása – a jelen szabályzat és a hatályos munkajogi rendelkezések figyelembe vételével – egyúttal a munkaviszony megszűnését is jelenti.”*⁸³⁹ A világi lelkipásztori kisegítők tevékenységének a Magyar Katolikus Püspöki Kar által jóváhagyott szabályzat további pontjai a laikus személy munkaviszonyának polgárjogi relevanciáit tárgyalják.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a lelkipásztori kisegítők számára kiadott kézikönyv részét képező három dokumentum megújításra szorul. Ezek együttesen szabályozzák a plébános mellett dolgozó világi munkatársakra vonatkozó törvényeket és az üresedésben lévő plébániákon az 517. kánon 2. §-a értelmében dolgozó személyek munkaviszonyát. Nem minden esetben állapítható meg pontosan, hogy a CIC mely tisztségeire is vonatkoznak a kiadott szabályok, hiszen az 517. kánon 2. §-a az előszóban felsorolt forrásokon kívül még csak említésre sem kerül a szertartáskönyvben megtalálható iratokban. Néhány alkalommal *„önálló világi lelkipásztori kisegítőként”* hivatkoznak rá és a

⁸³⁷ Uo. 80.

⁸³⁸ Uo. 80.

⁸³⁹ Uo. 80.

szövegösszefüggésből alkalmasint az derül ki, hogy e fogalommal fedik le a vizsgált kánonban szereplő laikus személyt.⁸⁴⁰

7.1.2.5. Összegzés

Az előző fejezetekben összefoglaltam az 517. kánon 2. §-a kapcsán felmerülő egyházjogi kihívásokat és különösen is igyekeztem disszertációm témája kapcsán arra fókuszálni, miként valósul meg a közreműködés hatalmi dimenziója a pasztorális munka e szintjén. Rámutattam, hogy amennyiben a megyéspüspök megbíz egy világi személyt a plébánia ellátásába való közreműködésre, – pontosabban fogalmazva – a plébánia lelkipásztori ellátásának részbeni teljesítésére, akkor e megbízásnak szükségképpen tartalmaznia kell a kijelölt feladat ellátásához szükséges hatalmat illetve felhatalmazásokat.⁸⁴¹ Így a püspöki kinevezés a világi hívő esetében kánoni megbízás (*missio canonica*) is, mely világi hívőről lévén szó tartalmában azon kereteken belül marad feladatkörét illetően, melyet a keresztség és bérmálás szentségéből fakadóan ontológiailag el tud látni. Így az egyház nevében és felhatalmazásával lelkipásztori feladatokat láthat el úgy, hogy az Eucharisztia, a bűnbocsánat és a betegek kenetének szentségeit nem szolgáltatja ki. E tényekben, miszerint bizonyos lelkipásztori feladatokat nem szabad gyakorolnia, kifejeződik a kánonban foglalt „*participatio in exercitio curae pastoralis*”, hiszen pusztán a munka egy részét végezheti el.⁸⁴² Ennek függvényében a moderátori feladatokat ellátó pap (nem plébános!) tisztsége is könnyebben körvonalazhatóvá válik. Mivel a „*moderari*” kifejezést nemcsak az irányítani, de az összehangolni és a képviselni szavakkal is vissza lehet adni, ezért személyesen maga vagy más pap segítségével elsősorban képviseli Krisztust az Eucharisztia ünneplése során, másodsorban vezeti a lelkipásztori ellátást, mely harmadsorban abban mutatkozik meg, hogy összehangolja és felügyeli a konkrét pasztorális munkát.⁸⁴³

Természetesen számos kérdés vár még megválaszolásra a téma pasztorális dimenziójától kezdődően egészen az egyházjogi megközelítéseikig. Ezek kimerítő tárgyalása helyütt nem lehetséges, azonban rövid összefoglalásuk magyar nyelven hasznos

⁸⁴⁰ Uo 16. § b)

⁸⁴¹ BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983*, Essen 1994. 39.

⁸⁴² DEMEL, S., »Priesterlose« Gemeindeführung?. Zur Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983. in *Münchener Theologische Zeitschrift* 47 (1996) 69–70.

⁸⁴³ Vö. Uo 70–71.; SCHMITZ, H., „Gemeindeführung” durch „Nichtpfarrer-Priester” oder „Nichtpriester-Pfarrer”, in *AfkKR* 161 (1992) 359.

lehet a jövőbeli kutatások számára. Így továbbra is vita tárgyát képezi, a közösség vezetése és a közösségért való felelősség egymáshoz való viszonya. Megválaszolásra vár, hogy mi a pontos jogállása a plébániával nem rendelkező – a kánonban említett – moderátor papnak és hogy milyen új lehetőségeket nyit meg a missziós jog számára a vizsgált paragrafus. Ugyancsak további kutatásra tarthat számot az, hogy milyen személyi tulajdonságok szükségesek ahhoz, hogy a pásztori hatalomban ilyen módon részt vehessen a pappá nem szentelt személy? Szükségeltetik-e más feltétel a paphiányon kívül ahhoz, hogy a kánont alkalmazhassa a megyéspüspök? Mennyiben árnyalja tovább a részleges jogalkotás a vizsgált intézményt?⁸⁴⁴; Nyelvi szempontból szintén nyitott kérdés, hogyan írható le a hétköznapi nyelven a jogi szaknyelv számára is hiteles módon e nehezen körvonalazható hivatal (plébániavezető, közösségvezető, lelkipásztori munkatárs, lelkipásztori referens)? Végezetül pedig reflektálni kell még arra, hogy milyen különbségek figyelhetők meg a hatalomgyakorlás tekintetében a világi vagy diakónusi megbízott között, továbbá milyen pasztorális lehetőségei vannak a fel nem szentelt megbízott személynek a plébánia ellátásában.⁸⁴⁵

A laikus által vezetett plébániai közösségről szóló írások legnagyobb többsége miután összefoglalta az 517. kánon jogi relevanciáit felteszi a teológiai jogosan következő kérdést: hogyan viszonyul egymáshoz a krisztusi közösség Eucharisztiahoz való joga és a pasztorális ellátás ilyen formája? Mivel jelen munka a kormányzati hatalomban történő közreműködés lehetőségeiről értekezik, ezért nincs lehetőség a fentebb vizsgált téma esetleges más vonatkozásait vizsgálni.

Szűklátókörség lenne azonban nem megjegyezni, hogy számos esetben a kánonjogban foglalt normák pasztorális-gyakorlati megvalósulása újabb kérdéseket, illetve szempontokat vetne fel. A fejezetben vizsgált téma kapcsán újra és újra felmerül annak problémája, hogy a kinevezett lelkipásztori munkatárs hogyan tudja megőrizni sajátos (teológiai) karizmáit úgy, hogy feladatai ne szűküljenek le pusztán adminisztratív szerepvállalásokra. A Német Püspöki Konferencia már 1977-ben szükségesnek látta megjegyezni, hogy ahol laikus ilyen szolgálatot végez, ott „*valósan – és nem csak jogi szempontból – meg kell mutatkoznia, hogy a közösség vezetése a pap kezében van*”⁸⁴⁶. A pap,

⁸⁴⁴ Vö. SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2 CIC/1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*, in WEINGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung*, Würzburg 1997. 169–195.

⁸⁴⁵ Vö. LORETAN, A., *Die Zukunft der Gemeinden*, in BÖHNKE, M.–SCHÜLLER, T., *Gemeindeleitung durch Laien? Internationale Erfahrungen und Erkenntnisse*, Regensburg 2011. 142–145.

⁸⁴⁶ „Bei der Neuordnung der pastoralen Strukturen stellt sich in verschiedenem Zusammenhang die Frage nach nicht-priesterlichen „Bezugspersonen“. Solche Bezugspersonen sind erforderlich, wo zu große Gemeinden in

mint közösségvezető funkciójának pasztorális megvalósíthatósága illetve a paphiány kríziséből adódó lelkipásztori asszisztensek autonóm és felelős munkavégzése azonban már túlmutat a kánoni jog keretein.

Az 517. kánon elemzése rávilágított, hogy a krisztushívők az egyház üdvözítő küldetésébe történő meghívottsága több szinten is megfigyelhető. Minden megkereszteltnek együtt kell működni Krisztus testének építéséért, kinek-kinek a maga állapota és feladata szerint⁸⁴⁷, fáradozásaikkal azon kell munkálkodjanak, hogy „*az üdvösség isteni híre minden korban és az egész világon minden emberhez egyre inkább eljusson*”⁸⁴⁸. Peter Krämer kifejezetten hangsúlyozza is, „*a laikusok közreműködése a lelkipásztori munkában, nem pusztán lehetőség, hanem egyenesen szükséges is*”.⁸⁴⁹ Ennek egy kiemelkedő formája – mely már egyszerre az ilyen kötelezettség megvalósításának egy magasabb szintje is – ha a részegyház püspöke által kinevezett laikus személy ténylegesen, tevőlegesen kapcsolódik bele az ebben az esetben rábízott közösség ellátásába.

7.2. Együttműködés a törvényhozói feladatok terén

Geroge Felix a világiak törvényhozói hatalomban történő közreműködésének egyik konkrét megalapozását a 317. kánon 3. §-ban látja⁸⁵⁰, mely kimondja, hogy nem klerikusi társulatokban világiak betölthetnek vezető szerepet.⁸⁵¹ Véleményem szerint bár valódi egyházi hivatal lehet ilyen társulatok vezetői tisztsége, azok szorosán a törvényhozó hatalomhoz való kötése nem látszik reálisnak. Provost azonban kimutatja⁸⁵², hogy az egyházmegyei és a részleges zsinaton résztvevő laikus krisztushívők is közreműködhetnek

überschaubare Einheiten untergliedert werden. Solche Bezugspersonen sind ebenfalls erforderlich, wo zu kleine Gemeinden in größere Einheiten eingliedert werden. Solche Bezugspersonen sind schließlich erforderlich, wo der Priestermangel dazu zwingt, bisher selbständige Gemeinden für eine längere Übergangszeit einer anderen Gemeinde anzuschließen. In allen diesen Fällen muß deutlich bleiben, daß *tatsächlich – und nicht nur rechtlich – die Leitung der Gemeinde in der Hand des Priesters liegt*. Bei einem Diakon oder Laien, der die Aufgabe einer solchen Bezugsperson übernimmt, muß darauf geachtet werden, daß sein eigenes Profil nicht – auch nicht in der Sicht der Gemeinde – durch eine Häufung von Funktionen des Priesters verfremdet wird. Entsprechend seiner Aufgabe, Substrukturen der Gemeinde zu bilden und auf die Gesamtgemeinde hin zu öffnen, kommt die Funktion der Bezugsperson mit Vorrang dem Diakon zu.”

DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE: *Die Leitung in der Gemeinde*, (2. März 1997) <http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/veroeffentlichungen/deutsche-bischoefe/DB11.pdf> (2017.12.02.)

⁸⁴⁷ Vö. CIC 208. k.

⁸⁴⁸ CIC 211. k.

⁸⁴⁹ KRÄMER, P., *Diözese und Pfarrei. Theologische Leitlinien im kirchlichen Gesetzbuch von 1983*, in *Theologie und Glaube*, 75 (1985) 191.

⁸⁵⁰ FELIX, G., *Canon 129: The participation of Christ's-layfaithful in „potestas regiminis”*, Roma 1993. 68.

⁸⁵¹ CIC 317. k. 3. §

⁸⁵² PROVOST, H. J., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia Canonica* 17 (1983) 417–448. Különösen is: 436–437.

a törvényhozói hatalomban magánál a jognál fogva. A fentiek mellett még vizsgálni lehet a Római Kúria dikasztériumaiban betöltött laikus feladatok sajátosságait is.

7.2.1. Közreműködés a püspöki törvényhozásban

Az 1983-as CIC rendelkezései szerint mind a részleges zsinaton⁸⁵³ és mind pedig egyházmegyei zsinaton⁸⁵⁴ is részt vehetnek világi krisztushívők. Mivel ezek a fórumok a püspöki törvényalkotói jogköre alapján törvényhozói tevékenységben is részt vehetnek, ezért az azon tanácsadói szavazati joggal résztvevő személyek ténylegesen együttműködnek kormányzati hatalom gyakorlásának fent említett aktusában.⁸⁵⁵

7.2.1.1. Az egyházmegyei zsinat

Gájer László a laikus kooperáció témájában írt licenciadolgozatában rámutat az egyházmegyei zsinat koncepciójában bekövetkező szemléletváltásra. *„A II. Vatikáni Zsinatig az egyházmegyei zsinat (synodus dioecisana) részegyház papságának gyűlése volt. Ma ez a gyűlés a Zsinat szemlélete alapján a krisztushívők gyűlése, akik felelősséget vállalnak az egyház küldetésének megvalósításában. Mivel a zsinati dokumentumok nem adnak semmilyen utasítást ezen gyűlés összehívására vonatkozóan, a régi, 10 évente köteles összehíváshoz képest ma meglehetősen ritkán hívják össze. Mégis a hatályos Törvénykönyv a részegyházban szükséges társfelelősség előmozdításának eszközei között az első helyen említi az egyházmegyei zsinatot.”*⁸⁵⁶ A II. Vatikáni Zsinattal változó szemléletmód megjelenik rögtön a 460. kánonban, mely az említett egyházi gyűlés definícióját adja: *„Az egyházmegyei zsinat a részegyház olyan kiválasztott papjainak és más krisztushívőinek gyűlése, akik az egész egyházmegyei közösség javára a megyéspüspöknek segítséget nyújtanak az itt következő kánonok szerint.”*⁸⁵⁷

A megyéspüspök elnököl az egyházmegyei zsinaton. A többi tag feladata, hogy a zsinat tanácsadói jellegének megfelelően a részegyház vezetőjét tanácsaikkal segítsék. A CIC 463. kánonja három csoportban határozza meg a résztvevők körét: kötelezően meghívott tagok, szabadon meghívható tagok, és szabadon meghívható megfigyelők. Az

⁸⁵³ CIC 443. k. 4. §

⁸⁵⁴ CIC 463. k. 2. §

⁸⁵⁵ CIC 466. k.

⁸⁵⁶ GÁJER L. *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010. 61.

⁸⁵⁷ CIC 460. k.

említett kánon 5. pontja külön kiemeli: „Az egyházmegyei zsinatra meg kell hívni azokat a világi krisztushívőket, akiket a megyéspüspök által meghatározott módon⁸⁵⁸ és számban a pasztorális tanács választ, vagy ahol nincs ilyen tanács, ott kijelölésük módját a megyéspüspök határozza meg. Ők a zsinat rendes tagjai közé tartoznak.”⁸⁵⁹ Rajtuk kívül a megyéspüspök még másokat is meghívhat az egyházmegyei zsinatra, legyenek azok akár klerikusok, akár pedig laikusok.⁸⁶⁰ Így tehát egy komoly előrelépés történ a II. János Pál pápa által kiadott törvénykönyv tekintetében, hiszen a CIC (1917) párhuzamos kánonja (358. c.) még nem ismerte annak lehetőségét, hogy világi személyek is meghívást kapjanak a részegyház ilyen összejövételére.⁸⁶¹

Az egyházmegyei zsinaton tagként résztvevő személyek – függetlenül klerikusi vagy laikusi státuszuktól – pusztán csak tanácsadói szavazati joggal bírnak (*aliis synodi sodalibus voto tantummodo consultivo gaudentibus*), hiszen az egyetlen törvényhozói tekintély a gyűlésen maga a megyéspüspök.⁸⁶²

A laikusok tekintetében a törvényhozói munka kapcsán fenti adottság alapvetően meghatározza a közreműködés módját a részleges zsinat jogintézményében. E személyek a szinóduson előterjesztett kérdések esetében szabadon elmondhatják véleményüket.⁸⁶³ Így tehát a közreműködés egy alacsonyabb formában valósul meg, hiszen a megyéspüspök által meghozott rendelkezésekre legfeljebb csak áttételes módon lehet hatással a zsinaton résztvevő konzultatív feladatokat ellátó személy. Ennek fényében tehát a 129. kánon 2. §-a által felvázolt közreműködési képesség a zsinatra való meghívás elfogadásában és az azon való részvételben látszik megvalósulni és az nem lesz több mint közvetett jellegű.

7.2.1.2. A részleges zsinatok

A zsinatok egy másik típusát alkotják plenáris (*concilium plenarium*) és tartományi zsinatok (*concilium provinciale*). A II. Vatikáni Zsinat által⁸⁶⁴ felélesztett zsinati gyakorlatban újdonságként jelentkezik, hogy – a 443. 4. § szerint – laikusok ezekre is

⁸⁵⁸ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, *Istruzione sui sinodo diocesani*, nr. II, 3. in AAS 89 (1997) 711–712.

⁸⁵⁹ GÁJER L, *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010. 62.

⁸⁶⁰ 443. k. 4. §

⁸⁶¹ Vö. LÜDICKE in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 463.

⁸⁶² Vö. CIC 466. k.

⁸⁶³ CIC 465.

⁸⁶⁴ CD 36.

meghívhatók. Ellentétben az egyházmegyei zsinattal, itt a zsinati tagság jogköre szerint különböző:

- *meghívandók döntési joggal* résztvevők (megyéspüspökök, a koadjutorok, a segédpüspökök, sajátos feladatot betöltő egyéb címzetes püspökök)
- *meghívhatók döntési joggal résztvevők* (a területen tartózkodó egyéb címzetes vagy kiérdemesült püspökök)
- meghívandók tanácsadói joggal résztvevők hosszú sora (*általános és püspöki helynökök, szerzetesi intézmények nagyobb elöljárói, stb. ...*)
- meghívhatók tanácsadói joggal papok és más krisztushívők.⁸⁶⁵

Ezen utolsó csoportba tartoznak a kutatásunk számára releváns világi hívek: „*A részleges zsinatokra meghívhatók, de csupán tanácsadói szavazati joggal, papok és más krisztushívők is úgy, hogy számuk ne haladja meg az 1 – 3. §-ban említettek felét.*”⁸⁶⁶. Azt láthatjuk tehát, hogy konzultációs és döntéshozatali jog közti választóvonalat nem az ordó második foka jelenti, hanem a püspökszentelés. E rendelkezés tényleges súlya a 445. kánon fényében bontakozik ki: „*A részleges zsinat területe számára arról gondoskodik, hogy Isten népének lelkipásztori szükségleteit kielégítsék; kormányzati, elsősorban törvényhozói hatalma van, úgyhogy az egyház egyetemes jogát mindig tiszteletben tartva elrendelheti mindazt, amit a hit erősödése, a közös lelkipásztori tevékenység szabályozása, az erkölcsök irányítása és a közös egyházi fegyelem megőrzése, kialakítása és védelme érdekében alkalmasnak lát.*”⁸⁶⁷ Azzal tehát, hogy ilyen tényleges törvényhozói hatalommal bíró kormányzati aktusban világi krisztushívők – akár csak tanácsadói jogkörrel – részt vesznek, valóban közreműködnek a hatalom gyakorlásában a már említett közvetett módon.

7.2.2. Világi személyek közreműködése a szentszéki hivatalokban

A Herder Korrespondenz 2018. évi első számában egy hosszabb interjút⁸⁶⁸ közöl Reinhard Marx müncheni bíborossal, aki Ferenc pápa által felállított „C-9” csoport egyik prominens tagja. Ebben Marx többek között a Római Kúria jelenlegi reformját illetően külön szól arról, hogy a jövőben sokkal nagyobb szerep juthat világi személyeknek az egyes

⁸⁶⁵ Vö. ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005.

⁸⁶⁶ CIC 443. k. 4. §.

⁸⁶⁷ 445. k.

⁸⁶⁸ *Ein Gespräch mit dem DBK-Vorsitzenden Kardinal Reinhard Marx: „Gott denkt größer“* in *Herder Korrespondenz* 72. Jahrgang (2018/1) 17–21.

szentszéki dikasztériumokban folyó munka és vezetés tekintetében egyaránt.⁸⁶⁹ Ferenc pápa is főként a karácsonykor a Kúria munkatársaihoz intézett beszédeiben rendszeresen kiemeli a klerikalizmus veszélyét és a jól képzett világiak (férfiak és nők) mind teljesebb bekapcsolódásának fontosságát az egyes dikasztériumok tevékenységébe.⁸⁷⁰ Így tehát joggal merül fel annak igénye, hogy az 1983-as törvénykönyv kiadása után 35 évvel röviden reflektáljunk arra, hogy miként sikerült a 129. kánon 2. §-ban rejlő lehetőséget az egyház vezetői szintjén is kiaknázni.

A kérdést alapvetően ketté szeretném bontani és ennek megfelelően vizsgálni: egyrészt beszélhetünk a Szentszék számos dikasztériumához kapcsolódó, laikusok által is betölthető konzultori feladatokról, illetve felmerül annak kérdése, hogy mennyiben tölthet be pappá nem szentelt személy vezetői pozíciót a világegyház működését koordináló legfelsőbb intézményekben.

Az első eset különösebb problematikával nem bír, hiszen már a CIC 228. kánonjának 2. §-a is lehetővé teszi, hogy *„a megfelelő tudásban, józanságban és tisztességben kiváló világiak alkalmasak arra, hogy szakértői vagy tanácsadói minőségben a jog előírása szerint a tanácsokban is segítséget nyújtsanak az egyház pásztorainak”*. Ennek megfelelően számos dikasztérium munkája kapcsán bíz meg a pápa világiakat konzultori, tanácsadói feladatkörre a világ különböző pontjairól, akik vagy gyakorlati jártasságuk miatt vagy tudományos képesítésük révén járulhatnak hozzá tanácsaikkal, meglátásaikkal az adott hivatal munkájához és így áttételes módon annak döntéshozatalához. *„A Római Kúriában az apparátust a hivatalvezetők (főosztályvezetők), a fogalmazók, a bírósági jegyzők, a titkársági munkatársak, a technikai személyzet és az írnokok alkotják, akik között egyháziak és világiak, férfiak és nők egyaránt vannak. A dikasztériumok munkáját a konzultorok segítik,*

⁸⁶⁹ *„Der Vorsitzende der Deutschen Bischofskonferenz, Kardinal Reinhard Marx, hat sich für mehr Nicht-Priester in der Kirchenleitung ausgesprochen. Dies gelte nicht nur für die Verwaltung von Bistümern, sondern auch für den Vatikan, machte Marx in einem Interview der „Herder-Korrespondenz“ (Januar) deutlich: „Es ist nicht so, als müssten wie in den vergangenen Jahrzehnten alle Kongregationen und Räte nur von Kardinälen geleitet werden. Dafür gibt es keine theologische Notwendigkeit.“ Marx ergänzte: „Es schädigt langfristig die Rolle der Priester, wenn wir einen falschen Klerikalismus befördern, wo die einen leiten und die anderen geleitet werden.“ Die Gefahr einer Kirchenspaltung angesichts des Widerstands gegen den Kurs von Papst Franziskus sehe er nicht, sagte der Münchner Erzbischof. „Man darf sich ruhig streiten; Diskussion ist doch auch ein Zeichen dafür, dass wir eine lebendige Gemeinschaft sind.“ Die Kirche könne mit einer produktiven Streitkultur Vorbild sein in einer Zeit, in der manche öffentlichen Debatten nicht zielführend seien.”* <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/kardinal-marx-fur-mehr-laien-in-der-kirchenleitung> (2017. 12. 19.)

⁸⁷⁰ REES, W., *Ferenc pápa és az egyház reformja – megjegyzések az egyházjog szempontjából*, in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 15–17.; MITSCHKE-COLLANDE, T., *Mentalitätswechsel notwendig. Überlegungen zur Reform der römischen Kurie*, in *Herder Korrespondenz* 67 (2013) 443–448.; ders.: *Überlegungen zur Reform der römischen Kurie* (August 2013): http://www.wir-sind-kirche.de/files/1998_MITSCHKE_ueberlegungen-zur-Kurie-de.pdf (2017. 02. 28.)

akiket a pápa nevez ki öt évre. Ők a világ minden tájáról egy-egy terület elismert szakemberei közül kerülnek ki, kiválóak bölcsességben, szakértelemben és a tudományokban, így megvalósítva együttműködésükkel az egyház egyetemességét (vö. CD 10, PB 8). Rendszerint nem tartózkodnak Rómában, hanem az adott dikasztérium közgyűlése előtti napon tartják ülésüket, ahol közösen vizsgálják meg a javasolt kérdéseket, kifejtve a témában saját véleményüket (RGCR 121). [...] A dikasztérium ülése által elfogadott döntéseket rá lehet bízni egyedül, vagy együttesen is a konzultorokra tanulmányozás céljából, hogy a saját tudásuk és szakértelmük szerint fejtsék ki arról a véleményüket, mely lehet doktrinális, jogi, technika jellegű, vagy éppen csak a döntések alkalmasságára vonatkozó javaslat.”⁸⁷¹ Ebben az esetben tehát tevékenységük tisztán konzultatív.

Több kérdést vet fel azonban az, amikor akár a pápa, akár pedig kánonjogi szerzők azt vizsgálják, hogy hogyan tudnak vezetői tisztséget betölteni világi személyek a római kúrián belül. Elsőként itt is meg kell állapítani, hogy nem feltétlenül jelent egy-egy vezetői tisztség közvetlenül az egyházi hatalomban való részesedést, melyre különösen jó példa az egyházmegyei irodaigazgató esete. Ebből kifolyólag azt szeretném a továbbiakban górcső alá venni, amikor egy vezetői funkció ellátásához a hatalomban való részesülés és vagy az abban való közreműködéssel kell(ene) számolni a világi hívő esetében.

„A kúria egyes tisztségei egyházkormányzati hatalom gyakorlásával járnak. E hatalom a fentiek szerint rendes helyettesi hatalom. Ezt a vikáriusi jelleget II. János Pál pápa a *Pastor Bonus* kezdetű rendelkezésben külön is hangsúlyozta.”⁸⁷² A *Pastor Bonus* 7. cikkelye továbbá leszögezi, hogy az egyes dikasztériumok tagjai bíborosok és püspökök, akikhez jöhetnek még más papok vagy (világi) krisztushívők. Azonban konkrét kormányzati hatalommal járó cselekvést csak olyan személy hajthat végre, aki a szent rendben részesedett (*ea, quæ exercitium potestatis regiminis requirunt, reserventur iis qui ordine sacro insigniti sunt*). Így tehát azon dikasztériumok munkájában, ahol a vikáriusi hatalom gyakorlása folyik, csak részben képesek közreműködni világi személyek, ezen feladatokat egyedül ellátni azonban nem képesek.

⁸⁷¹ GÁJER L., *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010. 60.

⁸⁷² ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 959.

7.2.3. Összegzés

A II. Vatikánum utáni reformok hatására a részegyházban rendezett zsinatok komoly átalakuláson mentek át.⁸⁷³ A rajtuk résztvevő krisztushívők köre kitágult, ezzel párhuzamosan pedig a döntéshozói jogkörrel rendelkező személyek csoportja szűkült. A *Christifideles laici* kezdetű szinódus utáni buzdítás 25. pontja kifejti: „*a világi Krisztus-hívők részvételét az egyházmegyei szinódusokon vagy a részleges tartományi, illetve egyetemes zsinatokon az Egyházi Törvénykönyv biztosítja; ez jó hatással lehet a közösség alakulására, és segítheti a részegyház küldetésének teljesítését mind a saját határai között, mind ugyanazon egyháztartománynak a többi részegyházzal vagy a püspöki konferenciával fennálló kapcsolatában.*”

A fentiek fényében tehát megállapítható, hogy az egyházmegyei, főképp pedig a részleges zsinatok törvényalkotói munkájában résztvevő krisztushívők ténylegesen közreműködnek a kormányzati hatalom törvényhozói ágának gyakorlásában. E munka során maguk nem részesülnek közvetlenül törvényhozói hatalomból, azonban konzultatív jogkörükkel és az abban való lelkiismeretes munkájukkal hatással lehetnek a különböző törvények meghozatalára, így követett módon fejtik ki hatásukat a hatalom ezen ágára.

7.3. Együttműködés a végrehajtói feladatok során

A laikus közreműködés lehetőségének kérdése, illetve a tényleges közreműködés kimutatás a kormányzati hatalom harmadik ágánál – a végrehajtói hatalom esetében – igen komplikált. A végrehajtó hatalom (*potestas executiva*) teljességével szintén a megyéspüspök rendelkezik, melyet gyakorolhat személyesen, helynökei által vagy delegáció útján.⁸⁷⁴ A kánonjog előírásai⁸⁷⁵ szerint pedig általános helynöknek, illetve püspöki helynöknek csak papot lehet kinevezni. A kódex azonban nem tiltja, – sőt egyes esetekben elő is írja – hogy világi hívők nyerjenek felvételt olyan tanácsokba illetve konzultatív testületbe, melyek a végrehajtói hatalom gyakorlásában közreműködnek. A fentiek fényében a következő csoportok tagjai lehetne laikusok:

⁸⁷³ Vö. SZABÓ, P., *Megjegyzések a részleges zsinatok jogintézményének hatályos szabályozásához (CIC 439-446. kán.)*, in BAÁN, I. (szerk.), *A szent atyák nyomdokait követve: In memoriam Vanyó László*, Budapest 2003. 345–374.

⁸⁷⁴ FELIX, G., *Canon 129: The participation of Christ's-layfaithful in „potestas regiminis”*, Roma 1993. 72.

⁸⁷⁵ 478. k. 1. §

- egyházmegyei gazdasági tanács⁸⁷⁶,
- plébániai gazdasági tanács⁸⁷⁷,
- egyéb gazdasági tanácsok⁸⁷⁸,
- egyházmegyei pasztorális tanács⁸⁷⁹.

Ezen tanácsokban való munkájuk közben közvetett módon kapcsolatba kerülhetnek bizonyos végrehajtói jellegű cselekvési formákkal, melyek így – a törvényhozói hatalomhoz hasonlóan – közvetett részvételt eredményezhetnek.

A 137. kánon lehetővé teszi, hogy a végrehajtói hatalmat át lehessen adni delegáció útján egy intézkedés erejéig, vagy az esetek összességére.⁸⁸⁰ Az egyházmegyét vezető megyéspüspök, illetve az ő munkáját segítő helyi ordináriusok általános végrehajtói hatalommal rendelkeznek. Küldetésük végzése során azonban a pasztorális munka összehangolása kapcsán számos feladatot szükséges ellátniuk, melyek felvetik annak kérdését, hogy ezek közül egyesek delegálhatók-e és amennyiben igen, az így nyert megbízotti végrehajtói hatalomnál fogva képesek-e jól képzett világiak segíteni munkájukat? Beatrix Laukemper-Isermann monográfiájában bemutatja, hogyan is lehetséges a püspöki központok munkájába bekapcsolódnia világi személyeknek a 129. kánon 2. §-a alapján. A pusztán adminisztratív vagy gazdasági jellegű cselekmények szintjén – melyek bizonyos esetekben nem képezik a kánoni jog elsődleges tárgyát – ez problémamentesen megtörténhet. Nem foglalkozom bővebben dolgozatomban például az irodaigazgató hivatalával sem, melyet a CIC szabálya szerint laikus személy betölthet, mivel az nem implicál hatalomgyakorlást.⁸⁸¹

Számos kérdés merülhet fel azonban, ha az egyházmegyét vezető püspök úgy dönt, hogy bizonyos – hatalomgyakorlást érintő – feladatokat világi személy számára delegál. Ilyen lehet például a gyóntatási vagy bérmentési felhatalmazás megadása, megtérő keresztény felvétele vagy az egyházból kilépett személy visszavétele, fogadalom alóli felmentés, illetve gyökeres orvoslás megadásának delegálásának problematikája.⁸⁸² Disszertációmban nem vállalkozom e kérdések megválaszolására, hiszen ezek gyakorlati kánonjogi relevanciája

⁸⁷⁶ CIC 492. k. 1. §

⁸⁷⁷ CIC 537. k.

⁸⁷⁸ CIC 1280. k.

⁸⁷⁹ CIC 511–512. k.

⁸⁸⁰ BEAL, J. P.–CORIDEN, J. A.–GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000. 190.

⁸⁸¹ CIC 483. k. 2. §

⁸⁸² Vö. LAUKEMPER-ISERMANN, B., *Zur Mitarbeit von Laien in der bischöflichen Verwaltung*, Essen 1996.74–86.

kevés. Azonban elméleti lehetőségük arra mutatnak rá, hogy némely esetben a világi munkatársak mozgásteret sokkal tágabb, mint arra az esetleg fennálló gyakorlat alapján következtetni lehetne.

7.3.1. Gyóntatási felhatalmazás megadásának delegálása

A 966. kánon alapján a szent rend második fokozatának vétele mellett az érvényes gyóntatáshoz szükséges még az is, hogy annak kiszolgáltatója megfelelő felhatalmazással (*facultas*) rendelkezzen. Hivatalból ilyenrel bír a helyi ordinárius, a penitenciárius kanonok, a plébános és azok az egyéb személyek, akik a plébánost helyettesítik.⁸⁸³ A helyi ordinárius azonban más pappá szentelt személyeknek is felhatalmazást adhat a bűnbánat szentségének kiszolgáltatására. Felmerül a kérdés, hogy lehetséges-e a helyi ordináriusnak delegálni a gyóntatási felhatalmazás megadását (tehát nem magát a gyóntatási felhatalmazást!) olyan személyre, aki nincs pappá szentelve? Amennyiben megvizsgáljuk a fakultás megadásának konkrét aktusát úgy azt láthatjuk, hogy az pusztán csak egy jogi cselekvés, mely akkor lehetséges, ha a fakultás címzettje pappá van szentelve. A felhatalmazás megadása önmagában vizsgálva egy jogi aktus. Így a továbbadás jogát delegálhatná a helyi ordinárius 137. kánon 1- §-a alapján. Ellenvéleményként felhozható, hogy ezt a világi személy nem tehetné meg, hiszen hogyan képes úgy megadni egy megbízást valaki számára, ha azzal önmaga nem rendelkezik? Egyes szerzők szerint a delegálás során a felszentelt személy saját rendes végrehajtói hatalmát adja tovább a közvetítő laikusnak, ezért az végső soron nem saját, hanem az őt delegáló személy nevében fog eljárni és adja tovább a konkrét felhatalmazást.⁸⁸⁴ Véleményem szerint bár jogilag lehetséges lenne a fent tárgyalt lehetőség megvalósulása – hiszen a világi munkatárs nem személyét illetően jár el, hanem delegáció útján – ugyanakkor annak gyakorlati relevanciája csekélynek mondható.

7.3.2. Bérmlási engedély megadásának delegálása

Míg az előző példánál a gyóntatási felhatalmazás megléte érvényességi kritériuma a szentség kiszolgáltatásánál, addig a bérmlásnál egyes esetekben az engedély pusztán csak a cselekedet megengedettségét fogja befolyásolni. Papokat vagy az egyetemes jog, vagy az

⁸⁸³ CIC 968. k. 1. §

⁸⁸⁴ Vö. LAUKEMPER-ISERMANN, B, *Zur Mitarbeit von Laien in der bischöflichen Verwaltung*, Essen 1996.78–79.

illetékes hatóság külön engedélye hatalmazza fel bérmálásra. „Az egyetemes jog alapján rendelkeznek bérmálási felhatalmazással: 1) területükön belül azok, akik a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá esnek; 2) az illető személy vonatkozásában az a pap, aki hivatalánál fogva vagy a megyéspüspök megbízása alapján hét éven felüli személyt keresztel vagy ilyen keresztényt a katolikus egyház teljes közösségébe felvesz; 3) halálveszélyben lévők vonatkozásában a plébános, sőt bármely pap, még az is, aki kánoni büntetés alatt áll.”⁸⁸⁵ Míg e személyek a jog által (*delegatio ab iure*) rendelkeznek bérmálási felhatalmazással, addig az illetékes hatóság külön fakultásával más papokat is felhatalmazhat a bérmálás kiszolgáltatására. Ilyen lehet az általános – tartós módon – bérmálási felhatalmazással bíró pap⁸⁸⁶, vagy az a személy, akit a püspök „maga mellé vesz” az egyes esetek tekintetében valamilyen szükség miatt. A vizsgált delegálás tehát csak az első esetben releváns számunkra. Ugyancsak szükséges a püspök megbízása akkor, ha a pap gyermekkorából kinőtt megkeresztelt személyt a katolikus egyház teljes közösségébe felvesz⁸⁸⁷, hiszen ekkor őt meg is bérmálja. Hasonlóan a gyóntatási felhatalmazás esetéhez, felmerül a kérdés, hogy lehetséges-e laikus számára delegálni a bérmálási felhatalmazás megadását? Hasonlóan az előző alfejezetben tárgyalt kérdéshez, itt is az a válasz adható, hogy amennyiben egy egyházmegyei kúriát vezető főpásztor azt a döntést hozza, hogy a bérmálási engedély megadását egy az e pasztorális területtel foglalkozó világi alkalmazottra delegálja, úgy döntését jogilag megkérdőjelezni nem lehet, hiszen nem önjogon fog a kérdésben eljárni a laikus munkatárs, hanem az őt delegáló hatalmával delegáció útján. Felmerül természetesen itt is e lehetőség gyakorlati hasznosíthatóságának a kérdése, mely azonban már túlmutat ezen értekezés keretein.

7.3.3. Az egyházzal történő kiengesztelődés közvetítésének delegálása

Beatrix Laukemper-Isermann írásában vizsgálja⁸⁸⁸, hogy az 1355. kánon szerint a törvény által rendelt és már kimondott vagy kinyilvánított büntetés elengedését milyen lehetőségek szerint delegálhatja az ordinárius más személyekre. E lehetőség főként a 883. kánon 2. pontja esetében játszik fontos szerepet, ahol a plébános olyan személyt bérmál meg, aki az egyházzal való teljes közösséget (újra) felveszi. Bár a megyéspüspök a ki nem

⁸⁸⁵ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1991. 1622. p.

⁸⁸⁶ Vö. CIC 884. k. 1. §

⁸⁸⁷ CIC 883. k. 2°

⁸⁸⁸ . LAUKEMPER-ISERMANN, B., *Zur Mitarbeit von Laien in der bischöflichen Verwaltung*, Essen 1996. 81–84.

nyilvánított önmagától beálló büntetések elengedését képes felszentelt pap számára delegálni, nem látszik lehetségesnek az, hogy laikus számára tegye ezt, hiszen ennek fóruma alapvetően belső, szentségi.

7.3.4. Gyökeres orvoslás jogkörének delegálása

A gyökeres orvoslás a nem érvényes házasság olyan rendezési módja, amelyhez nincs szükség a beleegyezés megújítására, és amelyet az illetékes hatóság engedélyez. Az erre illetékes szerv az Apostoli Szentszék és a megyéspüspök azokban az esetekben, melyek nincsenek előbbinek fenntartva. *„A megyéspüspök egyes esetekben adhatja meg, még ha ugyanabban a házasságban több érvénytelenségi ok van is; vegyes házasság orvoslása esetén az 1125. kán.-ban meghatározott feltételek teljesítése után. Nem adhatja meg azonban, ha olyan akadály áll fenn, amely alól a felmentés az Apostoli Szentszéknek van fenntartva az 1078. kán. 2. §-a szerint, vagy ha olyan természetjogi vagy pozitív isteni jogi akadályról van szó, amely már megszűnt.”*⁸⁸⁹ Mivel az idézett kánon külön kiemeli, hogy a megyéspüspök is csak egyes esetekben teheti meg e jogkör delegálását, ezért az ilyen engedély általános megadása nem lehetséges. Helytállónak tűnik Laukemper-Isermann álláspontja, miszerint mivel a megyéspüspököt magát is ilyen szoros szabályozás köti, nem lehetséges, hogy e kompetenciát pappá nem szentelt személyre delegálja.⁸⁹⁰ Mindazonáltal nem zárható ki, hogy az ilyen ügyek előkészítése során segítségére legyen a megyéspüspöknek saját személyi apparátusa.

7.3.6. Összegzés

Ahogy az az előbbi bemutatásból láthattuk, a laikusok alapvetően hármas módon működnek közre a végrehajtói hatalom gyakorlásában.

- Történhet ez úgy, hogy végrehajtói feladatokat ellátó testület tagjai lesznek, és így – kollegiális módon – gyakorolják a 129. kánon 2. §-ban biztosított lehetőséget.
- Mivel a végrehajtói hatalom bizonyos esetekben delegálható, ezért elképzelhető, hogy az egyházmegyéék különböző szakpasztorációért felelős laikus személyei nem önjogon, hanem a delegálás intézménye során kormányzati hatalmi cselekedeteket hajtsanak végre.

⁸⁸⁹ CIC 1165. k. 2. §

⁸⁹⁰ LAUKEMPER-ISERMANN, B, *Zur Mitarbeit von Laien in der bischöflichen Verwaltung*, Essen 1996. 85.

- Főként a különböző részleges színódusok esete mutatott rá arra, hogy a világi személyek követett módon, tanácsadói kompetenciájukat hűségesen gyakorolva is képesek távolról kapcsolódni bizonyos törvényhozói feladatokhoz. Ezen esetekben nem maguk lesznek a hatalom alanyai, abban pusztán konzultatíve közreműködnek.
- Végezetül vannak bizonyos kompetenciák, amelyeket a felszentelt szolgálattevők – mivel az például szorosan kötődik az ordóhoz, vagy mivel a törvényhozó sem engedi ezt meg – nem képesek delegálni. Ezen esetekben az adott cselekmény előkészítése, lebonyolítása során természetesen hagyatkozhatnak pappá nem szentelt személyek munkájára és szakértelmére, ám a konkrét intézkedést nem ők végzik majd.

7.4. Fel nem szentelt krisztushívők az egyházi bíróságokon

7.4.1. Bevezető gondolatok

Az eddigiekben bemutatott szempontok alapján is látható, hogy a kormányzati hatalomban való közreműködés nem is olyan szűkös a laikusok esetében, mint ahogyan azt a 129. kánon 2. §-a és az általa kiváltott tudományos elemzések sugallták. E kérdéskör kapcsán azonban kiemelkedik a bírósági munka, az egyház peres eljárási rendjében történő közreműködés, mely az előbbiektől még szélesebb körű kontroverziát okozva biztosítja azt, hogy a megkeresztelt és megbérmált személy e szentségekben kapott képessége alapján együttesen tevékenykedjen a felszentelt krisztushívőkkel. Az 1983-as CIC, de már az előtte megjelenő egyéb pápai megnyilatkozások is egyre nagyobb teret biztosítottak szakmailag képzett laikusok számára az egyházi jogszolgáltató munkájába történő bekapcsolódásra. Ha megvizsgáljuk az egyház különböző hierarchikus szintjeinek bírósági rendjét, azok általános szabályait, akkor hivatalait három csoportba oszthatjuk annak megfelelően, hogy mennyiben képes azt világi személy egyedül birtokolni és benne működni. Így azt mondhatjuk, hogy vannak laikusok számára *nem betölthető* (officiális, viceofficiális, egyes bíró), *részben betölthető* (bíró, ügyész), *szabadon betölthető* hivatalok (ügyhallgató, kötelékvédő, jegyző, ügyvéd, képviselő, szakértő).

Amikor tehát a laikusok azon tevékenységét vizsgálom, amely során közreműködnek a kormányzati hatalom bírói funkciójának gyakorlásában, nem szorítkozhatunk pusztán csak a CIC 1421. kánon 2. §-nak és a MIDI 1673. kánon 3. §-nak, azaz a bírói hivatal vizsgálatára. Így mielőtt rátérnék a pert vezető személy szerepének vizsgálatára, röviden áttekintem, hogy miként is vállalhatnak egyes egyházi hivatalokat fel nem szentelt személyek az egyházi bíróságokon. Sorra veszem tehát az egyes feladatkörök esetében azt, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelnie az azt elnyerni szándékozó személynek, elsősorban is egyházi jogállását, tehát laikus vagy klerikusi státuszát tekintve. Mivel disszertációmban is e kérdésre helyezem a hangsúlyt nem lehetséges, hogy alább felsorolt hivatalok esetén azok teljes egészében történő elemzése, így figyelmem a személyi kritériumokra fókuszálom.

7.4.2. Laikus személy számára be nem tölthető hivatalok

7.4.2.1. A bírósági helynök

Az officiális olyan rendes bírói hatalommal rendelkező pap, akit az adott egyházmegye bírósági szervezetének élére a megyéspüspök nevez ki. A bíróságot vezető helynök olyan egyházi hivattal bír, melyhez általános, rendes, azonban helyettesi bírói hatalom kapcsolódik.⁸⁹¹ A XII. században még sok helyen a dómdékán (*decanus*) vezette az egyházi bíróságot/szentszéket.⁸⁹² E tisztség fog önállósodni az officiális hivatalában, akinek feladata kimondottan a bíróság irányítása lesz.⁸⁹³ A bíraskodás vezetése mellett még elláthatott általános helynöki és egyéb egyházmegyei tisztségeket, amennyiben erre a jog lehetőséget biztosít az egyházmegye kis mérete miatt.

A fentiekből adódóan tehát e hivatal, ahogyan azt már az 1917-es CIC is⁸⁹⁴ és annak forrásai is említik, sajátosan áldozópap számára van fenntartva. „*Mind a bírósági helynöknek, mind a helyettes bírósági helynököknek papoknak kell lenniük [...]*”⁸⁹⁵. Ezenkívül még feddhetetlen hírnévvel (*integrae fama*) kell hogy rendelkezzen. Tudományos fokozatát tekintve a '83-as kódex szigorúbb mint előde⁸⁹⁶, így már kánonjogi doktorátussal vagy legalább licenciátussal kell bírnia a kinevezendő papnak. E követelmény alól egyes esetekben az Apostoli Szignatúra adhat felmentést.⁸⁹⁷ A bírósági dolgozók közül egyedül az ő esetében korhatári minimumot is szabott a törvényhozó, így a klerikusnak legalább 30 évesnek kell lenni.

A 2005-ben kiadott *Dignitas Connubii* kezdetű instrukció egy további elvárást fűz a kinevezéshez. A dokumentum 42. cikkely 2. §-a nyomatékosan ajánlja, hogy senkit ne nevezzenek ki bírósági tapasztalat nélkül bírósági helynöknek, officiálisnak.⁸⁹⁸

⁸⁹¹ BENZ, M., *Zum Verhältnis von Gerichts- und Generalvikar*. in OHLY, Ch.–REES, W.–GEROSA, L. (Hgg.), *Theologia Iuris Canonici. Festschrift für Ludger Müller zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, Berlin 2017. 464.

⁸⁹² SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003. 143.

⁸⁹³ ERDŐ P., *A középkori officiális bíraskodás intézményei Kelet-Közép-Európában*. in ERDŐ P., *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest 2001. 109–124.

⁸⁹⁴ CIC (1917) 1573. k. 4. § „*Tum officialis tum vice-officiales esse debent sacerdotes, integrae fama, in iure canonico doctores vel ceteroqui periti, annos nati non minus triginta.*”

⁸⁹⁵ 1420. k. 4. §.

⁸⁹⁶ Az 1917-es CIC megengedi még, hogy amennyiben nem rendelkezik az illető doktori fokozattal, úgy elégséges csupán, hogy „ceteroqui periti”. Vö. CIC (1917) 4. §. Vö. TRAMMA U., *L'Officiale o Vicario giudiziale. Profilo storico-giuridico*, in TRAMMA U. (cur.), *Giustizia e servizio*, Napoli 1984. 295–356. főként: 311–313.

⁸⁹⁷ AYMANS, W.–MÖRSORF, K.–MÜLLER, L., *Kanonisches Recht IV.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2013. 299.

⁸⁹⁸ LÜDICKE, K., „*Dignitas connubii*” *Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche*, Essen 2005. 57–58.

7.4.3. Laikusok által betölthető bírósági hivatalok

7.4.3.1. A jegyző hivatala

Az 1917-es törvénykönyvben több helyen is találunk a jegyző hivataláról szóló kánonokat. Egyrészt a számunkra lényeges személyi feltételek a II. könyv 4. fejezetében lelhetők fel, mely a püspöki kúriára vonatkozó jogszabályokat tartalmazza. A 373. k. 3. §-a kimondja, hogy *„ha nincsenek klerikusok, laikusokat is kinevezhetnek, de a klerikusok büntetőügyeiben papnak kell lenni”*. („*Si clerici desint, possunt e laicis assumi; sed notarius in criminalibus clericorum causis debet esse sacerdos.*”⁸⁹⁹) A szövegezésből kitűnik, hogy jegyző (*notarius*) elsősorban klerikus lehet, amennyiben pedig – valószínűsíthető módon szükség fennállása miatt – ez nem lehetséges, úgy laikus is kinevezhető. Azonban még egy megszorításként hozzáfűzi a törvényhozó, hogy klerikusok ellen folyó büntetőperben nem lehet fel nem szentelt személy jegyző.

Az új kódexben már más logika érvényesül a jegyző személyére vonatkozóan. Hasonlóan az első CIC-hez itt is az egyházmegye felépítéséről szóló részben található a vizsgált paragrafus. A kodifikációs folyamat során azonban kikerült belőle a *„si clerici desint”* betoldás. Így tehát más bírósági hivatalok analógiájára, nem tesz megkülönböztetést életállapot szerint a törvényhozó abban, hogy ki nevezhető ki e feladatra és ki nem.

Mindezek mellett még ismételten megmaradt az erkölcsre vonatkozó kitétel is a kánonban, így a jegyzőnek és az irodaigazgatónak *„jó hírűek és minden gyanún felül állók kell, hogy legyen”*.⁹⁰⁰

Belekerült azonban a kánonba a régi törvénykönyvből származó záradék, mely leszögezi, hogy *„olyan ügyekben, ahol egy pap hírneve csorbát szenvedhet, a jegyzőnek papnak kell lennie.”*⁹⁰¹ Elsőként érdemes megjegyezni, hogy e mostani megszorítás helyett a kodifikáció egy bizonyos fázisában még szigorúbb tiltás érvényesült, ugyanis klerikusok ellen indított büntető eljárásokban sem vehettek részt laikus személyek jegyzőként („*Notari assumi possunt etiam laici: notarius tamen in ciminalibus clericorum causis devet esse*

⁸⁹⁹ CIC (1917) 373. can. 3. §. A kánon forrás gyanánt Serédi bíboros a Szent Officium 1890. július 20-án kiadott Instrukcióját jelöli meg. GASPARRI, P. (cur.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Vol IV. Romae 1926. 450–452.

⁹⁰⁰ CIC 483. k. 2. §.

⁹⁰¹ Uo.

sacerdos”⁹⁰²)⁹⁰³.

Ez később megváltozott és a klerikus szót papra cserélték („*Notari assumi possunt etiam laici: in causis tamen quibus fama sacerdotis in discrimen vocari possit, debet esse sacerdos.*”⁹⁰⁴) Ezen tervezetek után került végül elfogadásra a mai változat, mely nem is említi külön a laikus-klerikus distinkciót a kánon záradékán kívül.

Klaus Lüdicke azonban felvet néhány kérdést az elemzett kánonnal kapcsolatban. Logikusan következik szerinte belőle, hogy a szóban forgó esetekben egy ún. előzetes vizsgálatot kell tartani, mely arra irányul, hogy kiderítse, állhat-e fenn olyan tény, mely egy áldozópap jó hírét sértheti a későbbi eljárás folyamán. Ilyen „sértő” tényező lehet a büntető eljárás magával a pappal szemben, esetleg szentelés semmisségének megállapítása iránt indított per, vagy olyan eljárás mely a pap felfüggesztését, esetleg klerikusi állapotból történő elbocsájtását vonhatja maga után. Itt is rámutat arra az alapvető tényre, melyre több helyen is felfigyelhet a kódex alapos olvasója illetve a kodifikációs munka tanulmányozója: a CIC egyes témái esetén egy alapvető bizalmatlanság mutatkozik meg a laikusokkal szemben. Ennek alaptalanságára jogosan hozza fel Lüdicke a következő egyszerű érvet: amennyiben egy ilyen ügyben részt vesz bármilyen állapotú krisztushívő mint jegyző, úgy őt a hivatali titoktartás köti.⁹⁰⁵ Így e félelem ilyen szempontból minden alapot nélkülöz. Továbbá szintén nyitott kérdés, hogy a törvényhozó az áldozópap (*sacerdos*) kifejezés helyett miért nem a klerikus (*clericus*) fogalmát használta, ezzel is kiterjesztve azt például a diakónusokra is. Amennyiben a fenti logikai menetet követjük, nem találunk indokot azzal szemben, hogy pl. a papi rend alsóbb fokozatán lévő személyeket, miért nem illeti meg e „diszkréció” a peres eljárások során. Az tehát, hogy mi okozza a különbséget e két szentelési fokozat illetően való megítélése között, homályos marad. Megjegyzendő azonban, hogy a DC-ből már kimarad ez a megszorítás a jegyzőket illetően.

Egy egyesült államokbeli esetről beszámolva⁹⁰⁶ Arhtur Eseplage a következő kérdést veti fel: egy amerikai egyházmegyében áldozópap ellen folyó büntetőper megelőző vizsgálatra a megyéspüspök egy nyugdíjas rendőr nyomozót nevezett ki, hogy jegyzőként tevékenykedjen benne. Amikor a vizsgálatot vezető személy megpróbálta felvenni a

⁹⁰² *Comm.* 24 (1992) 59.

⁹⁰³ MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R., (ed.), *Comentario exegético al código derecho canónico*, II/1, Pamplona 2002. 1093.

⁹⁰⁴ *Comm.* 24 (1992) 85.

⁹⁰⁵ Vö. 1455. k.

⁹⁰⁶ ESPELAGE, A. (ed.), *CLSA Advisory Opinions 2001-2005.*, Canon Law Society of America, 2006. 147–150.

kapcsolatot az érintett pappal, az a 483. kánon 2. §-ra hivatkozva visszautasította az, és panaszt tett a megyéspüspöknél, aki nem értett egyet ezzel.

Az eset kapcsán mind Paul L. Golden, mind pedig Francis G. Morrissey véleményében⁹⁰⁷ kifejti, hogy a büntetőeljárásokat megelőző előzetes vizsgálati szakaszra kinevezett jegyzőnek áldozópapnak kell lennie. Ezt támasztja alá a II. János Pál által kiadott *Sacramentum sanctitatis tutela* 12. fejezete is.⁹⁰⁸ Nyitott kérdés, mely már a büntető eljárásjog határára vinné gondolatmenetünket, hogy az előzetes vizsgálati szakasz (bár nem a büntető eljárás szigorúan vett része), milyen viszonyban áll azzal. Végző soron ugyanis ez is meghatározza az arra adott választ, hogy lehet-e itt alkalmazni a jegyzővel szemben támasztott papság kritériumát. Ugyanakkor Morrissey megállapítja, hogy a jegyző klerikusi állapota maximum csak megengedettségi kritérium lehet, de semmiképpen sem érvényességi. Így tehát ha egy ilyen megbízást laikus kapna, az legfeljebb tilos, de nem érvénytelen lenne véleménye szerint.

A teljesség igénye nélkül szükséges megemlíteni a fenti probléma vizsgálata során a CCEO 253. kánonjának 2. §-t is, mely a CIC 483. kánonjának 2. §-nak párhuzama.⁹⁰⁹ A fentiekben említett „*clericus – sacerdos*” problémát e helyütt a törvényhozó kiküszöbölte és a keleti kódexben már a „*clerici*” szó szerepel.⁹¹⁰ A CCEO értelmében tehát nem csak áldozópap jó hírét fenyegető ügyekben szükséges papot kinevezni jegyzőnek, hanem a szent rend más fokozatát birtokló személy ellen folyó eljárás esetében is.

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy a jegyző kinevezésére vonatkozó kritériumok ellentétben a többi bírósági személlyel, nem a peres eljárást tárgyaló részben találhatók meg a kódexben, hanem az egyházmegye hierarchikus rendjét szabályzó fejezetben. Ez a hivatal sajátosságából következik, miszerint számos jogi cselekményhez nemcsak a bíróságon, de az egyházmegyei kúriában is szükség van jegyzőre.

A rá vonatkozó kánon egyértelmű, azonban a hozzá kapcsolódó záradék kapcsán a szakirodalom több kérdést felvetett. E tudományos diszkussziók eredményeit a CCEO 253. 2. §-nak megalkotása során már felhasználhatta a törvényalkotó.

⁹⁰⁷ Uo. 148–150.

⁹⁰⁸ „For the functions of Notary and Chancellor, priests are appointed, whether or not they are officials of this Congregation.” http://www.vatican.va/resources/resources_norme_en.html (2015.10.26.)

⁹⁰⁹ BUDWIN, J., LUDWIG, G., *Synopsi Corporis Iuris Canonici*, Regensburg 2001. 34.

⁹¹⁰ CCEO 252. k. 2. §. „*Notarii debent esse integrae fama et omni suspicione maiores; in causis, quibus fama clerici in discrimen vocari potest, notarius debet esse sacerdos.*”

7.4.3.2. A kötelékvédői és ügyészi hivatal

A kötelékvédőre vonatkozó joganyagot a perjogi irodalom nagyobb része az ügyésszel együtt tárgyalja.⁹¹¹ Amikor dolgozatomban azt vizsgálom, hogy mely személyek tölthetnek be ilyen funkciókat, úgy e két hivatalt együttesen szemlélem, hiszen maga a törvényhozó is egy kánonban írja elő mindazon tulajdonságokat, melyeknek meg kell felelniük.⁹¹² Hasonló logika figyelhető meg a régi törvénykönyv⁹¹³ kapcsán is. Amennyiben a két hivatal teljes eljárásjogi horizontját be szeretnénk mutatni, úgy e két személy feladatkörét szétválasztva kellene elemezni azok különbözősége miatt. Esetemben azonban a megegyező személyi előfeltételek miatt a kötelékvédő és ügyész közös tárgyalása látszik célszerűnek. A következőekben tehát, minden a kötelékvédőről elmondott tulajdonság, analóg módon alkalmazható az ügyész hivatalára is, egészen az 1917-es kódex kiadásától kezdve.

Az ügyész hivatala esetében szükséges tudatosítanunk, hogy egy a kötelékvédőtől sokkal régebbi formával állunk szemben. Már III. Ince pápánál találunk az ügyészéhez igen hasonló hivatalt.⁹¹⁴ Ettől kezdődően a történelem alakulásával a hivatal is változott, így később kialakult a *procurator fiscalis*, *promotor fidei*, *procurator fiscalis generalis*, és végül pedig a ma ismert *promotor iustitiae* intézménye.⁹¹⁵

7.4.3.2.1. A kodifikáció előtti jog

A kötelékvédő hivatalát XIV. Benedek pápa hozta létre *Dei Miseratione* kezdetű apostoli konstitúciójával 1741. november 3-án.⁹¹⁶ Szerepét úgy határozta meg, hogy a hivatalt betöltő személynek részt kellett venni minden házassági perben, védeni kell a házassági köteléket és mindent lehetséges érvet fel kellett hoznia annak védelme érdekében.⁹¹⁷ Az apostoli konstitúció 5. §-ában három kitételezt szab meg a *defensor vinculi* kinevezéséhez: az egyház közösségébe kellett tartoznia, a kánonjogban jártassággal kellett rendelkezzen és végül kipróbált életvitellel kellett bírnia („*fieri potest ex ecclesiastico*

⁹¹¹ USAI, G. M., *Il promotore di giustizia ed il difensore del vincolo*, in AAVV., *Il processo matrimoniale canonico*, Vatican 1988. 135–141.; GROCHOLEWSKI, Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensor vinculi in recentissima praxis*, in *Periodica* 66. (1977) 271–295.; BUTTOGNONI G.: *Promotor Iustitiae e Defensor vinculi nelle cause matrimoniali*, in *La Palestra del Clero* (1934) 293–295.

⁹¹² CIC 1435. k.

⁹¹³ CIC (1917) 1589. c. 1. §

⁹¹⁴ STORK, G., *Der Kirchenanwalt im kanonischen Recht*, Würzburg 1999. 31.

⁹¹⁵ Uo. 31–47.

⁹¹⁶ GASPARRI, P., (cur.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Vol. I., Romae 1926. 695–701.

⁹¹⁷ BURKE, J., *The Defender of the Bond in the New Code*, in *The Jurist* 45 (1985) 211.

*coetus, iuris scientia pariter, et vitae probatitate*⁹¹⁸). Nem említik meg az adott személy kapcsán a klerikus státuszt, hiszen ez evidens volt az akkori jogi környezetben.

7.4.3.2.2. A CIC (1917) szabályozása

Roberti műve⁹¹⁹ alapján megvizsgálva az 1917-es kódex 1589-es kánonjának keletkezéstörténetét, megállapíthatjuk, hogy a promulgációt megelőző 7 sémából mindössze csak az „A”⁹²⁰ és „C”⁹²¹ jelű nem szerepelteti a klerikus („*clericus*”) vagy pap („*sacerdos*”) kitételt. Azonban nem jelenthetjük ki, hogy ezekben azért hiányoznak a fenti kitételek, mert nem tartotta volna ezt a kodifikációs bizottság fontos rekvizitumnak, csupán az adott tervezetek más logikát követtek, így nem kerültek bele a szövegbe.

A Piusz-Benedek-féle kódex az 1589-es kánonban így összegzi a hivatalt: „*Az ordinárius feladata kiválasztani az ügyészt és a kötelékvédőt, akik jóhírű papok legyenek, a kánonjogban doktorok vagy különben jártasak s a bölcsességben és az igazság buzgóságában kiválóak*”⁹²². A régi CIC idejére tehát a kötelékvédő következő 4 kinevezési előfeltétele látszik kikristályosodni: jó hírnév, kánonjogi doktorátus vagy legalább abban való jártasság, okosságban és igazságosságban kipróbált életvitel, és *áldozópapság*.

Az 1917-es kódex tehát nem engedi, hogy a klerikusi rend második fokát el nem érő személyt kötelékvédőnek nevezzék ki. Az 1936-os *Provida Mater* szintén érintetlenül hagyta a már említett 1589-es kánon a kötelékvédőnek kinevezendő személy tulajdonságait illetően. Természetesen meg kell jegyezni, hogy emellett azonban a hivatal jogkörét lényegesen kiszélesítette, mely téma azonban már túlnyúlik disszertációm tartalmi keretein.

⁹¹⁸ GASPARRI, P. (cur.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Vol. I., Romae 1926. 697.

⁹¹⁹ ROBERTI, F., *Codicis Iuris Canonici Schemata Lib IV., De Processibus*, Civitate Vaticana 1940. 64–65.

⁹²⁰ Can. 67. - §1. „Ad iudicem ordinarium spectat promotorem fiscalem constituere, non tamen ad Vicarium Generalem Episcopi qui solummodo absente Episcopo, necnon promotore fiscali deficiente aut impeditio, potest aliquem nominare pro necessitate iudicii expediendi.

⁹²¹ Can 49. „Episcopi est promotorem iustitiae eligere. Sit autem integrae famae, congrue provisos, laurea doctorali aut licentia in iure canonico insignitus vel alias idoneus ac prudentia et iustitiae zelo probatus.”

⁹²² CIC (1917) 1589. c. 1. § „Ordinarii est promotorem iustitiae et vinculi defensorem eligere, qui sint sacerdotes integrae famae, in iure canonico doctores vel ceteroqui periti, ac prudentiae et iustitiae zelo probati.”

7.4.3.2.3. A II. Vatikáni Zsinattól 1983-ig

A *Causas matrimoniales* MP lehetőséget biztosított a világiak bíróvá, ülnökké vagy ügyhallgatóvá történő kinevezésére.⁹²³ Zenon Grocholewski azonban találóan rámutat⁹²⁴, hogy hallgat ugyanezen lehetőség fennállásáról a kötelékvédő vagy akár az ügyész hivatal esetében. Ahogyan arra az előbb említett szerző is rávilágít, egy érdekes jogi helyzettel állunk szemben akkor, amikor 1971-ben a *Causas matrimoniales* MP megengedi a laikus bíróvá való kinevezését, addig ügyész és kötelékvédő előtt e lehetőséget továbbra sem nyitja meg. Azért is érthetetlen a törvényhozó fenntartása e téren, mert a laikus bíróvá történő kinevezése sokkal komolyabb teológiai és alkotmányjogi problémákat vet fel. Ellenben a kötelékvédő és ügyész esetében ilyen jellegű elméleti kérdésekkel nem kell számolni, hiszen a szó szoros értelmében nem rendelkeznek kormányzati hatalommal.

Josef Frings kölni érsek 1968. elején egy egyházmegyéjét érintő kéréssel fordult az Apostoli Szignatúrához. A bíróságán folyó perek gyarapodása és a képzett klerikusok csekély száma miatt, azzal kereste meg a Szentszéket, hogy kánonjogi doktorátussal rendelkező, erkölcsös életű világi férfit nevezhessen ki kötelékvédőnek az érseki bíróságára. Hozzá hasonlóan a Josef Höffner münsteri püspök is kérvényezte Rómától, hogy egyházmegyéjében ügyhallgatói, kötelékvédői, ügyészi és ülnöki feladatokat láthassanak el laikus személyek is.⁹²⁵ A Szignatúra válaszul 1968. június 11-i ülésén döntést hozott, melyet július 11-én hirdettek ki. Ebben az apostoli bíróság engedélyezte a kinevezését az említett személyeknek, azzal a kikötéssel, hogy ők csakis házassági perekben tevékenykedhetnek, és életrajzukat az érintett egyházmegyéknek meg kell küldeni a Szignatúra számára. Az előbbi döntés alapján tehát lehetősége nyílt más egyházmegyék számára is a perek nagy száma miatt vizsgálóbírónak, ügyésznek, kötelékvédőnek és ülnöknek világiakat kinevezni.⁹²⁶

⁹²³ CM 441–446.

⁹²⁴ GROCHOLEWSKI, Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensor vinculi in recentissima praxis*, in *Periodica* 66 (1977) 272.

⁹²⁵ Uo. 274.

⁹²⁶ *Iurisprudentia Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae – De laicorum munere in tribunalibus ecclesiasticis*

FACTI SPECIES. – Ordinarius diocesis F., sive ob numerum causarum semper crescentem, sive ob penuriam sacerdotum peritorum, a Signatura Apostolica petiit «ut sibi liceat virum laicum, aptum et idoneum, nominare cel iudicem instructorem, defensorem vinculi, promotorem iustitiae, assessorem consultantem in casibus ubi iudex unicus sibi dous assessores consultantem adsciscere vult»

ANIMADVERSIONES. – In vetere disciplina laici non excluderentur absolute a munere promotoris iustitiae et defensoris vinculi matrimoniales. « Quamvis summopere conveniat, dicit Wernz, uu [promotor iustitiae] sit clericus, tamen laicus ab hoc officio in tribunalibus ecclesiasticis sanctionibus iuris communis nin est exclusus; nam promotor non exercet iurisdictionem» (Ius Decretalium, V, n. 190). Item « defensor matrimonii, quamvis si fieri potest, ex coetus clericorum sit nominandus, tamen laicus ab hoc officio nin est absolute exclusus, si vir ecclesiasticus haberi non possit. At semper requiritur, ut iuris scientia pariter et vitae probitate praeditus sit

Az előbbi elemzésből látható tehát, hogy egyes egyházmegyék számára az Apostoli Szentszék a törvényes lehetőségek előtt már kérelmére engedélyezte a laikus férfi munkatársaiknak kötelékvédői és egyéb – nem bírói – hivatalok betöltését. Ugyanezzel a folyamattal fogunk később a bírói hivatal zsinat utáni kodifikációs munkálatai kapcsán is találkozni.

A *Causas matrimoniales* MP 1971-es kiadása után tehát azzal az érdekes helyzettel álltak szemben az egyes bíróságok, hogy a magasabb szintű bírói feladatot – igaz bizonyos megszorításokkal – már laikusok is elláthatták, azonban a kormányzati hatalom gyakorlása szempontjából alacsonyabbnak számító ügyészi és kötelékvédői munkában csak külön szentszéki felhatalmazással vehettek részt. Volt aki úgy vélte, hogy a *Causas matrimoniales* MP V-VI. pontja a jog logikája alapján alkalmazható az alsóbb szintű bírói hivatalokra is.⁹²⁷

» (o. c., n 194.). Sed non ita in nova disciplina, cum can. 1589 § I dicat: « Ordinarii est promotorem iustitiae et vinculi defensorem eligere, qui sint sacerdotes ».

Quod iudicem vero inductorem et assessores, prae oculis haberi debet petito facta ab Episcopo Wearislaviensi, qui Sedi Apostolice referebat consuetudinem per anno 170 ustitatam, iuxta quam, in tribunalibus diocesis Wratislaviensis admittebantur iurisperiti laici cum voto deliberativo in causis matrimonialibus et contentiosis, exclusis semper criminalibus. Ideo duo proponebat dubia: 1. An haec consuetudo legitima dicit et deiceps tolerari possit. 2. An in futuram ecclesiastici homines, in iure et in canonibus periti in iudiciis ecclesiasticis admitti possint tamquam Auditores ad causas instruendas praeter criminales, vel tamquam Assessores cum voto consultivo in iis causis, quae aliquo modo connexae sunt cum legibus civilibus. S. Congr. Concilii die 14 decembris 1918 respondere censuit: Negative ad utrumque.

Animadvertit enim Sacra Congregatio Concilii, quod Auditor, cui committitur causae instructio, exercitium habet iurisdictionis ecclesiasticae; ideoque laici muneris Auditoris gerendi sunt incapaces. Canones 1573 § 4. et 1574 § 1, exigunt ut omnes iudices sint clerici immo et sacerdotes.

Nec minus perspicue enuntiatur in Codice principium iuris publici ecclesiastici, quo Ecclesiae vindicatur iur proprium et exclusivum cognoscendi de causis spiritualibus et spiritualibus adnexis (can. 1453), quae proinde sunt decidendae dumtaxat a iudicibus iurisdictione spirituali praeditis, qua laici non sunt capaces.

Quoad Assessores vero, cum eorum munus exercitium iurisdictionis non implicet, tolerari potest consuetudo plus quam centenaria, tametsi Codici contraria (can. 1575), si Ordinarius aestimet eam prudenter submoveri non posse. Nihilominus nemo non videt quot incommoda multis in circumstantiis oriri possint, si laici in consiliarios ab ecclesiastico iudice assumantur. Nam, praeterquam quod non semper laici, etiam in iure canonico periti, principia sana et firma de potestate Ecclesiae habent, obnubilari videtur, si tale consilium ineatur, perfecta independentia Ecclesiae in suis negotiis (AAS., 11. [1919] 128–133).

Plures tamen Ordinarii locorum et canonistae censent quod in Codicis iuris canonici recognitione condicio sacerdotalis non adeo rigore requiratur, ita ut non modo clerici, verum etiam laici, conditiones in iure descriptas possidentes, possint ad munus iudicis instructoris, promotoris iustitiae, defensor vinculi et assessoris consulentis nominari, salutem in diocesibus ubi, ob penuriam clericorum, laicorum adiumentum necessarium est. Attamen ut Ordinarii locorum adiumentum necessarium est. Attamen ut Ordinarii locorum possint ad munus promotoris iustitiae et defensoris vinculi nominare laicos in iure doctos et vita moribusque probatos, facultas implorari debet a Summo Pontifice, et quidem *in causis dumtaxat matrimonialibus*, exclusis causis contra sacram ordinationem et causis criminalibus clericorum. Ante nominationem tum nomen laicorum tum eorum curriculum vitae Signaturae Apostolicae proponi debent. Quod vero attinet ad Iudices instructores et Assessores consulentes, servetur praescriptum can 118.

Decisio. – In Congressu diei 11. iunii 1968 decretum est: Facultas peti debet a Summo Pontifice. Facta autem relatione Ss.mo D.no Nostra Paulo Papae VI, in Audientia Cardinali Praefecto concessa die 11 iulii 1968, Ss.mus datam resolutionem benigne adprobavit ac confirmavit.

⁹²⁷ GROCHOLEWSKI, Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensor vinculi in recentissima praxis*, in *Periodica* 66. (1977) 280.

Találhatunk azonban ezzel ellentétes álláspontot is, mely a törvényi lehetőségek szoros értelmezése mellett tanúskodott.⁹²⁸

A (főként német) bíróságok azonban kihasználva Róma kedvező válaszát, sorra fordultak kérelmükkel az Apostoli Szignatúrához, hogy részükre is engedélyezze a laikus kötelékvédő és ügyészi kinevezését. A megnövekedett ügyszámra való tekintettel VI. Pál pápával történő konzultáció után az apostoli bíróság 1975-ben kiadott leiratában⁹²⁹, – hasonlóan a bírói kinevezések esetéhez – az egyes püspöki konferenciák hatáskörébe utalta a kötelékvédők és ügyészek kinevezésének engedélyezését 5 éves hivatali időszakra. Ezek alapján „*il Santo Padre ha benignamente concesso «ad quinquennium» la richiesta facoltà, cioè, di autorizzare i Vescovi che ne facciano richiesta, ad ammettere laici, provvisti della qualità richieste dal can. 1589, par. 1, a svolgere la funzione di Difensore del Vincolo e di Promotore di Giustizia, in casi di vera necessità a giudizio dello stesso Vescovo e «ad singulas causas» purchè non si tratti di cause nelle quali intervengano chierici sia come attori sia come convenuti»* (Apud Signaturam Ap., prot. n. 6722/75 CP, doc. 3.).⁹³⁰

A szignatúrai engedély alapján tehát 1975. és 1983. november 27. között a következő kritériumok teljesülése esetén volt lehetséges laikus férfi személy kinevezése: valódi szükség (*vera necessità*)⁹³¹, a fel nem szentelt személynek megfelelő tulajdonságokkal kellett rendelkeznie, melyeket a CIC (1917) 1589. kánon 1. §-a előír (*ut laicus praeditus sit qualitativibus*), és az illetékes püspöknek kellett megkérnie az engedélyt e kinevezésre a Szignatúrától (*petitio ex parte Episcopo*).⁹³² Az Apostoli Szignatúra részéről találkozhatunk még némi megszorítással a témában, így az engedélyt csak 5 éves időszakra adták meg az egyes személyeknek, másrészt nem láthatták el kötelékvédői hivatalukat olyan perek esetében e személyek, ahol akár a felperes, akár az alperes klerikus.

⁹²⁸ PACHON, L., d., A., *Nueva tramitación de las causas matrimoniales*, Salamanca 1971. 113–114.; SOULARD, R., *La participation des laïcs à l'activité des Tribunaux Ecclésiastiques*, in AAVV., *Quaestiones de Motu Proprio «Causas matrimoniales»*, Roma 1976. 75.

⁹²⁹ Apud Signaturam Apostolicam, prot. n. 6722/75 CP.

⁹³⁰ „permittendi Episcopi, qui id petunt, ut ipsi demandare valeant laicis, praeditis qualitativibus de quibus in can. 1589. § 1, pro singulis causis, exclusis iis in quibus clericus interveniat sive tamquam actor sive tamquam pars conventa, munus promotoris iustitiae et defensoris vinculi in casibus – iudicio eiusdem Ordinarii – verae necessitatis” A dokumentum eredeti nyelven olaszul jelent meg, ennek latin fordítását Zenon Grochowski munkája alapján közlöm. GROCHOLEWSKI, Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensor vinculi in recentissima praxis*, in *Periodica* 66 (1977) 282.

⁹³¹ A laikus közreműködés témájában megjelenő „necessitas” fogalmat szükségszerűen a paphiányra, illetve a felszentelt szolgálattevők nem elégséges számára szokás vonatkoztatni, mely itt is valószínűnek látszik.

⁹³² 1975. nov. 19. – Secretaria Status, Facult. Part. Facultas datur Signaturae Apostolicae permittendi, nonnullis sub condicionibus, ut viri laici munere fungatur Promotor iustitiae et Defensor vinculi. in OCHA, X., GUTIÉRREZ, D., A., (cur.): *Leges Ecclesiae post CIC (1917–1978) V*. Roma 1967–1980. 4416. nr., 7086.

A fentiekkel megegyező kérés érkezett később még 1973-ban James Francis Carney vancouver-i érsektől az Apostoli Szignatúrára.⁹³³ Ezt követte 1976-ban a portland-i egyházmegyétől hasonló megkeresés. Ezekre reagálva a Szignatúra megadta az egyedi engedélyeket az adott egyházmegyéknek.

7.4.3.2.4. A hatályos törvénykönyv szabályozása

Az 1983-as CIC 1435. kánonjában – részben a fent összefoglalt fejlődésnek köszönhetően – már egyértelműen jelzi, hogy a kötelékvédő (és az ügyész) laikus is lehet. *„A püspök joga, hogy ügyészt és kötelékvédőt nevezzen ki. Ezek legyenek feddhetetlen hírű, kánonjogi doktorátussal vagy licenciátussal rendelkező, okosság és igazságszeretet tekintetében kipróbált klerikusok vagy világiak.”*⁹³⁴

Ezek alapján már nem számít a hierarchikus rendben betöltött helye a krisztushívőnek, hanem pusztán a tudományos képzettséget, és megfelelő és a bírósági munkához illő életvitelt követeli meg a törvényhozó.

7.4.3.2.5. Összegzés

A fentiekben nyomon követhettük a kötelékvédő hivatalának témánk szempontjából fontos változásait. Egészen az 1960-as évek végéig szilárd gyakorlat, hogy csupán pappá szentelt személyek birtokolhatták a kötelékvédő és az ügyész hivatalát. A múlt század második felében azonban a II. Vatikáni Zsinat nyomán egyre inkább kezdték felismerni – még az új kódex kihirdetése előtt – annak lehetőségét, hogy bizonyos belső egyházi hivatalokat világi hívek is el tudnak látni.

Hasonlóan a bírói kinevezésekhez, e helyütt is annak lehettünk tanúi, hogy a doktrinális szabályok és normák kimondása előtt, a gyakorlati szükség már arra indított egyes bíróságokat – esetünkben ezek főként Németországból és az Egyesült Államok területéről származtak –, hogy zavartalan működésük fenntartásához egyedi engedményeket kérjenek fel nem szentelt egyházjogászai számára az Apostoli Szignatúrától.

Mivel sem az ügyészi sem pedig a kötelékvédői hivatal esetében nem beszélhetünk a kormányzati hatalom gyakorlásáról, ezért ezek esetében a hatalom és felszentelés problémájának megoldatlansága sem jelenthetett valós dilemmát, szemben a világi bírák

⁹³³ Apud Signaturam Apostolicam, prot. n. 4879/73 VT.

⁹³⁴ CIC 1435. k.

kinevezése körüli vitákkal. A vizsgálódás szempontját tovább árnyaló változtatásokat a DC nem tartalmaz.

7.4.3.3. Az ügyvéd és képviselő

Az egyházi peres eljárásnak – hasonlóan a világi bíróságok eljárásjogi szabályaihoz – megvan a saját rendje. Mivel azonban egy krisztushívőtől sem várható el, hogy e normákkal tisztában legyen, szükséges hogy jogi képviselőben részesüljön akkor, amikor ügyét az egyház bírái elé viszi. Éppen ezért az ügyvédnek és a felek képviselőjének feladata, hogy az egyházi eljárásjog szabályait kevésbé, vagy egyáltalán nem ismerő al- és felperest védjék, hogy azokat e járatlanságuk miatt hátrány ne érje. Az 1917-es CIC 1657. kánonja sorolja fel azokat a kitételeket, melynek egy ügyvédnek vagy képviselőnek meg kell felelnie a peres eljárás folyamán.⁹³⁵

Az ügyvédtől és a képviselőtől megkövetelt tulajdonságok a katolicitás, nagykorúság, és a jó hírnév volt. Külön előírás vonatkozik azonban az ügyvéd hivatalát betöltő személyre, hiszen neki doktori fokozattal is kell rendelkeznie kánonjogból, vagy legalább abban jártasnak kell bizonyulnia (*doctorvel alioqui vere peritus, saltem in iure canonico*).

Mivel a törvényhozó nem is említi a klerikus vagy laikus kitévelt, mint követelményt, ezért úgy értelmezhetjük a kánonot, mint amely minden krisztushívó számára lehetővé tette a hivatal viselését. Az első kodifikációs folyamat során sem találkozhatunk olyan tervezettel, mely kilátásba helyezné a klerikusok számára történő rezervációt. Mindössze csak a nők kizárását, helyesebben a férfiak számára történő fenntartást említik a 17-es CIC „B”⁹³⁶, „C”⁹³⁷, „D”⁹³⁸, „E”⁹³⁹, „F”⁹⁴⁰ és „G”⁹⁴¹ sémái.⁹⁴²

⁹³⁵ „§ 1. Procurator et advocatus esse debent catholici, aetate maiores, bonae famae; acatholicus non admittitur, nisi per exceptionem et ex necessitate.

§ 2. Advocatus debet praeterea esse doctor vel alioqui vere peritus, saltem in iure canonico.

§ 3. Religiosus admitti potest, nisi aliud in constitutionibus caveatur, in causis tantum in quibus vertitur utilitas suae religionis, de licentia tamen Superioris.” CIC (1917) 1657. c.

⁹³⁶ „Can. 49. I. § Nemo admitti potest ad procurandum, nisi viri catholicus, viginti quinque annis maior, bonae famae, notae peritiae.”

⁹³⁷ „Can. 110. I. § Procurator esse debet vir catholicus, aetate maior, bonae famae et ad re maptus et instructus.”

⁹³⁸ „Can 137. I. § Procurator esse debet vir catholicus, aetate maior, bonae famae, et ad causam quam pertractat idoneus.”

⁹³⁹ „Can 137. I. § Procurator esse debet vir catholicus, aetate maior, bonae famae et ad causam quam pertractat idoneus.”

⁹⁴⁰ „Can 121. I. § Procurator esse debet vir catholicus, aetate maior, bonae famae et ad causam quam pertractandam idoneus.”

⁹⁴¹ „Can 117. I. § Procurator et advocatus esse debet vir catholicus, aetate maior, bonae famae et ad causam quam pertractandam idoneus.”

⁹⁴² ROBERTI, F., *Codicis Iuris Canonici Schemata Lib IV., De Processibus.*, Civitate Vaticana 1940. 148–149.

A *Provida Mater* a témában nem hoz változást, mindössze csak az ügyvéd és képviselő jó hírének fogalmát árnyalja tovább.⁹⁴³

Az 1983-as CIC átveszi a régi törvénykönyv szóhasználatát, így a törvényhozó kijelenti: „*A képviselőnek és az ügyvédnek nagykorúnak és jó hírűnek kell lennie; az ügyvédnek ezenkívül katolikusnak is kell lennie, hacsak a megyéspüspök meg nem engedi az ellenkezőjét, továbbá kánonjogi doktornak vagy egyébként valóban jártasnak kell lennie, és rendelkeznie kell az említett püspök jóváhagyásával.*”⁹⁴⁴

A kánon együtt szerepelteti a hagyománynak megfelelően az ügyvéd és a képviselő hivatalát. Mint azonban előbbi jogi karakteréből is adódik, magasabb kritériumokat szab vele szemben. Míg a képviselőnek pusztán olyan nagykorúnak kell lennie, aki jó hírnévvel rendelkezik, addig az ügyvédet egyéb kritériumok is kötik az előbbi kettőn felül: katolikus felekezet, kánonjogi doktorátus, vagy valódi jártasság és püspöki engedély.

Ahogy az 1917-es, úgy az 1983-as törvénykönyv sem veti fel annak kérdését, hogy milyen életállapot szükséges a hivatal elnyeréséhez. Így azt szabadon betöltheti akár klerikus, akár laikus, úgy férfi, mint nő. Témánkat illetően a DC sem hoz változást.⁹⁴⁵

7.4.4. Részösszefoglalás

Áttekintve a bírói tisztségtől különböző más bírósági hivatalokat elmondhatjuk, hogy jelenleg mindegyik szabadon elérhető olyan fel nem szentelt krisztushívők számára, akik a megfelelő tudományos képzettség birtokában vannak. Ez a *status quo* azonban hosszú fejlődés eredményeként alakult ki. Ennek legtekintélyesebb része 1965 után kezdődött el, a II. Vatikáni Zsinatnak, főként a *Lumen gentium* és az *Apostolicam actuositatem* dokumentumoknak köszönhetően. Ezek megteremtették azt a jogteológiai alapot, mely lehetővé tette világi személyek számára is, hogy egyes benső egyházi hivatalokat elláthassanak.

A két kodifikáció között zajló jogfejlődésből kitűnik, hogy nincsen teológiai akadály annak, hogy fel nem szentelt krisztushívők olyan bírósági hivatalokat viseljenek, melyek ellátásánál nem gyakorolnak kormányzati hatalmat. E hivatalok esetén megváltozott a norma és a praxis egymáshoz való viszonya: az egyházmegyék püspökei egyre inkább felismerték azt a valós pasztorális szerepet, mellyel részegyházuk bírósága rendelkezik a

⁹⁴³ WEIB, A., IHLI, S., FRANK, E., *Ius processuale matrimoniale*, Eichstätt–Tübingen 2010. 196–197.

⁹⁴⁴ CIC 1483. k.

⁹⁴⁵ DC 105. art.

családpasztoráció terén. E feladatot pedig csak akkor tölthetik be hatékonyan, ha megfelelően képzett és elégséges számban jelenlévő szolgálattevőt alkalmaznak a bírósági munkára. Így tehát a praxis megelőzte a normát, később a „*ius sequitur vitam*” elv alapján kanonizálásra is kerültek azok az elvek, melyeket a törvényhozó az 1983-as kodifikációval a törvénykönyv szintjére is emel a világi személyek bírósági tevékenysége kapcsán.

Bár sem az ügyész, sem a kötelékvédő, sem a jegyző, sem a felek ügyvédjei esetleg képviselői nem gyakorolnak a szó szoros értelmében kormányzati (bírói) hatalmat, azonban azzal, hogy szakszerű munkájukkal hozzájárulnak a vizsgált kérdés mind pontosabb megértéséhez és jogszerű megválaszolásához, bizonytal kijelenthetjük, hogy e tevékenységükkel együttműködnek a többi szolgálattevővel és így a maguk módján megvalósítják a 129. kánon 2. §-nak lehetőségét.

7.4.5. A (laikus) bíró

Judith Hahn a bírói hivatalról írt nagyszabású monográfiájában rámutat arra, hogy a jogszolgáltatás tulajdonképpen az egyháznak, mint hivatalnak és karizmának, mint teljes valóságnak a cselekvése. Éppen ezért az ebben való tevékeny részvételből jogelméleti következmények származnak. Míg a világi fórumon tevékenykedő bíró bírói hatalmát kormányzattól kapja, mely törvényes megbízatása a demokratikus renden nyugszik, addig az egyházi bíró hatalma a szent hatalomból, magától az egyháztól származik.⁹⁴⁶ Végző soron tehát a(z egyházi) hatalomelmélet krisztológiai megalapozottsága azt jelenti, hogy a jogszolgáltatási hatalom Krisztus királytól ered, melyet az egyház átvesz és a kormányzati hatalomba (*munus regendi*) foglal.⁹⁴⁷ A bírói hatalom egészét és teljességét a részegyháza élén álló megyéspüspök gyakorolja. Az ő hatalma így teljes, rendes, saját és közvetlen hatalom (*omnis potestatis ordinaria, propria et immediata*).⁹⁴⁸ Ebből *részesednek* az általa kinevezett bírák. Joggal merül fel tehát a kérdés, hogy amennyiben a bírói hivatal olyan szoros módon kapcsolódik a kormányzati hatalom eredetét alkotó ordóhoz, hogyan képesek azt mégis világi személyek is viselni?

A következő fejezetben e kérdést szeretném részletesen körüljárni. Át kívánom tekinteni ennek fejlődési menetét, kezdve az 1960-as évek legvégétől egészen az új kódex

⁹⁴⁶ Vö. HAHN, J., *Das kirchliche Richteramt. Rechtsgestalt, Theorie und Theologie*, Essen 2017. 373.

⁹⁴⁷ MUSSINGHOFF, H., „*Il vostro lavoro è giudiziario, ma la vostra missione è evangelica, ecclesiale e sacerdotale, rimanendo nello stesso tempo umanitaria e sociale*” – *Reflexion zum Dines des kirchlichen Richters*, in *DPM* 8/1 (2001) 67.

⁹⁴⁸ Uo. 65.

hatályba lépéséig. Ez véleményem szerint két okból fontos: a témával való beható foglalkozás érdekében szükséges látni a laikus bírói hivatal fejlődésének ívét, másrészt pedig az 1983-as kódex és az azt követő dokumentumok szabályozására nagy hatást gyakorolt a *Causas matrimoniales* c. motu proprio. Ezekután szükséges megvizsgálni önmagában a bírói hivatalt és annak sajátosságait, végezetül pedig a laikusok által betöltött ilyen feladatokra fókuszálva meg kell vizsgálni a kollegiális cselekvési aktust, mely válasszal szolgálhat a hatalomgyakorlás által felvetett kérdésekre.

7.4.5.1. Történeti fejlődés

Az 1421. kánon forrásainak vizsgálata során szükséges megjegyezni, hogy főként a 2. § kapcsán azok legfeljebb a *Causas matrimoniales* kiadásának 1971-es dátumáig nyúlnak vissza. Az előbbi motu proprio gyökeres újításához hasonló más jellegű szabályzást nem találunk a bírakra vonatkozó joganyag történeti vizsgálatakor. Az esetek túlnyomó többségében még a 2. § ellenkezőjével találkozhatunk, így a nem klerikus bíróvá történő kinevezésének tiltásával kell, hogy szembenézzünk. Azonban fontos megérteni azt a történeti kontextust, melyben e törvények születtek. Ahhoz, hogy a 1421. k. 2. §-nak – már a CM-ben is meglévő – újdonságát meglássuk a következőekben röviden áttekintem azokat az egyházfegyelmi rendelkezéseket, melyek a témában születtek.⁹⁴⁹

7.4.5.1.1. Az 1917-es CIC előtti joganyag

Ahogy arra a laikus hatalomviselés témájával foglalkozó több szerző is rámutat, ki kell emelni a bírói hivatal, illetve a laikus bírói szolgálat tekintetében azt, hogy az ezt tiltó jogszabályok a 12. századtól kezdődően alapvetően a (laikus) investitúra elleni harc jegyében fogalmazódtak meg.

III. Jenő pápa (1145-1153), illetve a rheimsi zsinat 5. kánonja kizárta a laikusokat minden olyan esetben való bírói részvételtől, melyek egyházi illetve lelki ügyeket érintenek.⁹⁵⁰ E rendelkezést IV. Ince (1243-1254) „*Praesenti decreto*” határozata⁹⁵¹ követte

⁹⁴⁹ FRATTIN, P., *Lay judges in ecclesiastical tribunals*, in *The Jurist* 28 (1968) 178–182.

⁹⁵⁰ „Decernimus etiam, ut laici ecclesiastica tractare negotia non praesumant. Sed episcipi, abbates, archiepiscopi et alii ecclesiarum praelati de negotiis ecclesiasticis, maxime de illis, quae spiritualia esse noscuntur, laicorum iudicio non disponant, nec propter eorum prohibitionem ecclesiasticam dimittant iustitiam exercere.” X 2.1.2.

⁹⁵¹ „Praesenti decreto duximus statuendum, ne a sede apostolica, vel delegatis ipsius casusae aliquibus committantur, nisi personis, quae vel *dignitate* sint praeditae vel in ecclesiis cathedralibus, seu aliis collegiatis

– melyet a lyoni zsinat (1245) is recipiált –, így már pozitívan definiálta azt, hogy melyek azok a hivatalok, amelyek birtokosai külső fórumon bíraskodási hatalommal rendelkeznek.

IV. Ince nyomdokaiban járt utóda VIII. Bonifác (1294-1303) is, aki szintén határozottan lépett fel mindenféle laikus bírói joghatósággal szemben. Ez figyelhető meg *Statutum quod* kezdetű rendelkezésében⁹⁵² is, mellyel Ince *Praesenti decreto*-jában megjelenő fogalmakkal újra megerősíti a fentiket.

Piero Frattini véleménye szerint egészen az újkor kezdetéig meghatározó marad a fent idézett *Statutum quod* olyannyira, hogy a témában állást foglaló Trienti Zsinat is csupán csak ezt idézi. XIV. Benedek (1740-1758) *Quamvis Paternae* kezdetű dokumentumában (1741) szintén nyilatkozott a kérdésben, azonban nem lépett túl a *Statutum quod*-ban megjelent alapelveken, és szinte teljes egészében csupán ismételte azt.

1832-ban jelent meg a *Sacra Congregatio Immunitatis* brévéje⁹⁵³, mely a klerikusok elleni büntetőperekben eljáró személyek kapcsán hozott bizonyos rendelkezéseket. E dokumentum megtiltotta – az addigi fegyelmi rendelkezések tradícióját követve –, hogy klerikusok ellen folyó büntetőügyekben laikusok bíraskodhassanak.⁹⁵⁴ Érdekességként megjegyzendő, hogy ezt más nők klerikusok (*clericorum coniugatorum*) sem teheték meg. Frattini azonban kiemeli, hogy a dokumentum nem beszél arról, hogy más ügyekben lehetséges-e az ő eljárásuk.⁹⁵⁵ Ezekután más kongregációs dekrétumok is hangsúlyozzák a laikusok abszolút inkapacitását minden olyan büntető ügyben, melyet klerikus ellen folytatnak.

A témában egy igen jelentős újítást a fent említett dikasztérium 1832. december 12-én kiadott dokumentuma hozott⁹⁵⁶, mely megengedte, hogy bizonyos esetekben laikust is felvehessenek a bírói kollégiumba. Ezen esetekben főszabály szerint pusztán csak tanácsadói

honorabilibus constitutae, nec alibi qua min civitatibus vel locis magnis & insignibus, ubi haberi valeat juris copia peritorum causae hujusmodi agitentur. Judicibus vero, qui contra hoc statutum ad alia loca alterutram partium citaverint vel utramque, non pareatur impune: nisi citatio de communi utriusque partis praecesserit voluntate.” MANSI: *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, Paris 1901–1927, XXIII. 619.

⁹⁵² „[...] Sancimus igitur, ut nullis, nisi dignitate praeditis, aut personatum obtinentibus seu ecclesiarum cathedralium canonicis, causae auctoritate literarum sedis apostolicae vel legatorum eiusdem de cetero committantur, nec audiantur alibi, quam in civitatibus vel locis insignibus, ubi possit commode copia peritorum haberi. [...]” VI 1.3.11.

⁹⁵³ *Instructio edita anno 1832 a S. C. Immunitatis pro exclusione laicorum et clericorum coniugatorum a quovis iurisdictionis officio exercendo in causis criminalibus clericorum.* in ASS 15 (1882) 540–546.

⁹⁵⁴ „Certum in iure principium est atque in praxi constanter servatum, nec laicos, neque ipsos coniugatus Clericos posse in causis Clericorum criminalibus iudicium ferre, vel aliquod contra ipsos actum exercere iurisdictionis quamvis a competenti iudice delegatae: quoniam delegatio in subiectum cadere debet ecclesasticae iurisdictionis capax qua, excepto casu Apostolicae Sedis, expresse auctor antis, incapaces sunt non minus ac laici, Clerici coniugati.” in ASS 15. (1882) 540.

⁹⁵⁵ FRATTIN, P., *Lay judges in ecclesiastical tribunals*, in *The Jurist* 28 (1968) 179.

⁹⁵⁶ *Analecta Juris Pontificii*, XIII. (1874), 52., 125.

szavazatuk lehetett (talán a legjobban az *ülnök* hivatalához lehetne hasonlítani), azonban ha véleménykülönbség állt fenn a kollégium tagjai és az officiális (mint a kollégium elnöke) között, akkor még döntő jellegű is lehetett az ő szavazatuk. A laikusok ilyen igénybe vételéhez azonban nem volt szüksége a püspöknek szentszéki hozzájárulásra.⁹⁵⁷

A teljesség kedvéért szükséges még megemlíteni egy, a Szent Zsinati Kongregációnak jogi kétség miatt feltett kérdést. Ebben a breslau-i püspök az iránt érdeklődött, hogy 170 éves (!) jogszokás alapján lehetséges-e, hogy peres és házassági ügyekbe a jogban és a szent kánonokban jártas laikus bírót (*laicorum, in iure et in sacris canonibus peritorum*) döntéshozói jogkörrel vegyenek fel egy bírói kollégiumba. A dikasztériumtól érkezett válasz⁹⁵⁸ nem hagyta helyben e jogszokást, miszerint a laikusok részt tudnak venni a bírászkodásban, sőt felhívta a figyelmet, hogy a jövőben ezt tovább nem szabad tolerálni és engedni.⁹⁵⁹ „*Numquam fuit a Sede Apostolica ibi concessum, ut laici partem haberent in iudiciis ecclesiasticis quibuscumque tamquam veri iudices cum voto deliberativo; sed haec praxis ortum ducit ex saecularizatione facta in Borussia, ex qua tribunalia dioecesana fuerunt suppressa, ac deinde a. 1812 fuerunt quidem restituta, sed cum subordinatione ad potestatem civilem, quae subordinatio praesertim acta est per immixtionem iudicum laicorum.*” Véleményem szerint e kúriai válasz kapcsán fog élesen megjelenni a 20. században a témában bekövetkezett komoly szemléletváltás.

Amikor az 1421. kánon előzményeit vesszük sorra, fontos kiemelni az 1917-es kódexben megjelenő „párhuzamát”, illetve érdemes rámutatni a két törvénykönyv szabályzása között fellelhető különbségekre.⁹⁶⁰

7.4.5.1.2. Az 1917-es kódex

A Piusz-Benedek-féle kódex a bírói hatalom tekintetében az 1917. előtti jogi irodalom alapján határozza meg annak hivatalát és működését. Így – ahogyan már a *Liber extra* és a *Liber sextus* esetében is⁹⁶¹ – az első fokon a helyi ordinárius gyakorolja a bírói hatalmat.⁹⁶² Arról, hogy ki számít a fenti értelemben ordináriusnak, nem egy elvont definíciót ad a törvényhozó a régi kódexben, hanem taxatív felsorolja az egyes hivatalokat, illetve

⁹⁵⁷ Uo. 45. és 53.

⁹⁵⁸ AAS 11. (1919) 129.

⁹⁵⁹ FRATTIN, P., *Lay judges in ecclesiastical tribunals*, in *The Jurist* 28 (1968) 180–181.

⁹⁶⁰ LÜDICKE, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1421,1.

⁹⁶¹ X I.31.1.; VI.I.16.7.

⁹⁶² CIC (1917) 1572. c. 1. §

személyeket.⁹⁶³ Az ordinárius bírói hatalmát maga vagy mások által gyakorolhatja.⁹⁶⁴ A megyéspüspöknek kötelező kineveznie egy rendes bírói hatalommal rendelkező officiálist, aki őt, mint bírót képviseli.⁹⁶⁵ Az officiálist helyettese segítheti munkájában. A nagyobb jelentőségű ügyeket bírói kollégiumnak kellett tárgyalni, amelynek a tagja az officiális vagy pedig a viceofficiális, és más zsinati, illetve zsinaton kívüli bírók.⁹⁶⁶

A bírói hivatal a régi törvénykönyv 1574. kánonjának 1. §-a mutatta be.⁹⁶⁷ Roberti⁹⁶⁸ műve alapján elmondhatjuk, hogy a '17-es kódex revíziója során több formában is szerepelt a jelenlegi kánon, azonban azok tartalma lényegében megegyezik, számottevő különbség nem lelhető fel közöttük.

A CIC (1917) alapvetően az egyházmegyei zsinathoz kötötte a bírói hivatal intézményét. E fórum választotta őket meg, számuk pedig négy és tizenkettő között mozoghatott. Így tehát ehelyütt a hivatal elnyerése nem csupán a megyéspüspöki kinevezésétől függött, hanem a megválasztás tényétől. A megválasztandó személyeknek legalább az egyházi rend második fokozatában kellett részesülniük. Ennek következtében világi személy ilyen jellegű kinevezése teljesen elképzelhetetlen volt a törvénykönyv logikai rendszere alapján. Ezenfelül az adott személynek – hitelességét és fedhetetlenségét megőrzendő – kipróbált életűnek kellett lenni, azaz jó erkölccsel és jó hírrel rendelkezőnek. A törvényhozó nem követelte meg a tudományos fokozat megszerzését kánonjogból, így elégséges volt a témában meglévő jártasság is. A törvénykönyv továbbá lehetőséget biztosított arra, hogy akár nem egyházmegyei papok (*presbyteri extradioecesiani*) is elnyerjenek ilyen hivatalt. A jogértelmezés fényében jelentheti e kitétel azt, hogy a kinevezett áldozópap egy szerzetesi intézménybe van inkardinálva, de akár azt is, hogy az adott személy másik részegyház tagja. Ezen utóbbi értelmezés pedig már rendkívül nagy hasonlóságot mutat Ferenc pápa *Mitis Iudex Dominus Iesus* MP-val, mely szintén megengedi, hogy szükség esetén akár más egyházmegye bíróját is felhatalmazza a megyéspüspök ilyen szolgálat ellátására.⁹⁶⁹

⁹⁶³ CIC (1917) 198. c. 1. §

⁹⁶⁴ CIC (1917) 1572. c. 1. §

⁹⁶⁵ CIC (1917) 1573. c.

⁹⁶⁶ CIC (1917) 1574. c.

⁹⁶⁷ „*In qualibet dioecesi presbyteri probatae vitae et in iure canonico periti, etsi extradioecesiani, non plures quam duodecim eligantur ut potestate ab Episcopo delegata in litibus iudicandis partem habeant; quibus nomen esto iudicum synodaliū aut pro-synodaliū, si extra Synodum constituuntur.*” CIC (1917) 1574. c. 1. §.

⁹⁶⁸ ROBERTI, F., *Codicis Iuris Canonici Schemata Lib IV., De Processibus.*, Civitate Vaticana 1940. 40–43.

⁹⁶⁹ Vö. MIDI 1673. 4. §.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy a régi törvénykönyv alapvetően sokkal szűkebbre szabta személyi-állapotbéli szempontból a kinevezhető személyek körét, míg az egyéb kritériumok esetében (szükséges tapasztalatok, tudományos fokozat) nem mutatott túlzott szigorot.

7.4.5.1.3. A bíróságokon fellépő szükségességhelyzet

Annak, hogy az elmúlt évszázad közepétől kezdődően megszorodott a válások száma, egyértelmű egyházi és jogszolgáltatói következményei lettek. Míg a 19. században a bíróságok munkájának egy jelentékeny részét tették ki az ágytól és asztaltól elválasztó eljárások⁹⁷⁰, esetleg különböző büntetőpercek, addig az elmúlt 50 évben ez megváltozni látszik. Így megnövekedett az egyházi bíróságok munkája is, hiszen számos krisztushívő szerette volna a polgári válás eredményeként kialakult életállapotát az egyház színe előtt is rendezni. A sokasodó ügyszám elsősorban a nyugati országok egyházi bíróságain jelentkezett, így történt ez Németországban és az USA-ban is.⁹⁷¹

Erre az igényre reagált 1968-ban Joseph Höffner münsteri püspök, amikor a gyarapodó ügyekre és a rendelkezésre álló kevés papra hivatkozva engedélyt kért arra, hogy pappá nem szentelt személy láthasson el szükség esetén az ügyhallgatói, az ügyészi illetve a kötelékvédői feladatokat. Elsősorban a kötelékvédő és az ügyész kinevezése esetén volt ez a külön engedély szükséges, mivel a '17-es CIC vonatkozó kánonja⁹⁷² esetükben a papságot („*sacerdotes*”) említi, mint szükséges előfeltételt a hivatal viseléséhez.

Dino Staffa, az Apostoli Szigatúra prefektusa 1968. július 22-én megadta a münsteri egyházmegyének az engedélyt⁹⁷³ arra, hogy világi krisztushívő tölthesse be bírói hivatalt. Az így kinevezett személyek csakis a házasságokat érintő peres ügyekben és kizárólag az adott egyházmegye területén járhattak el. Az engedélyében azonban még külön hivatkoznak

⁹⁷⁰ Vö. TAMÁSI A. É., *Önkéntes elválás elméletben, valamint a szentszékek gyakorlatában a 19. század folyamán*, in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 373–381.

⁹⁷¹ Vö. SOULARD, R., *La participation des laïcs a l'activité des tribunaux ecclésiastiques*, in *Quaestiones de Motu Proprio „Causas Matrimoniales”*, *Studia Universitatis S. Thomae in Urbe*, Rom 1976. 67–76.

⁹⁷² “Ordinarii est promotorem iustitiae et vinculi defensorem eligere, qui sint *sacerdotes* integrae fama, in iure canonico doctores vel ceteroqui periti, ac prudentiae et iustitiae zelo probati.” CIC (1917) 1589. can.

⁹⁷³ “Per ciò riguarda I laici quail istruttori si tenga presente quanto afferma il. can. 118. del C.J.C.: qui infatti si tratta di esercizio di vera giurisdizione ecclesiastica. Per l'ufficio invece di difensore del vincolo e promotore di giustizia nelle cause matrimoniali, Vostra Eccellenza voglia proporre a questo S. Tribunale I nomi dei laici che Elle ritiene idonei, con il loro curriculum vitae.” ASSENMACHER, G., *Laien als kirchliche Eherichter. Die Situation in den Bistümern der Bundesrepublik Deutschland. Zur Diskussion einer Grundsatzfrage*, in LÜDICKE, K.,–MUSSINGHOFF, H.–SCHWENDENWEIN, H. (Hgg.), *Iustus Iudex. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag von seinen Freunden und Schülern*, Essen 1990. 353.

a 118. kánonra⁹⁷⁴, mely leszögezi, hogy csak klerikusok tudnak rendes vagy ún. „jurisdikciós” hatalmat gyakorolni az egyházban.

7.4.5.1.4. A *Causas matrimoniales* motu proprio és a szabaddá váló út

Az 1970-es évekre nyilvánvalóvá vált a világegyház és az egyes bíróságok igénye: gyorsítani szükséges a házassági peres eljárást. VI. Pál számolva ezzel 1971-ben megtette ez irányba az első lépést. 1971. március 28-án kiadta *Casusa matrimoniales*⁹⁷⁵ kezdetű motu proprioját, mellyel a házassági perek eljárási rendjét szabályozta újra. A dokumentum V. pontjának 1. §-a⁹⁷⁶ felhatalmazást adott a püspöki konferenciáknak arra, hogy engedélyükkel kinevezhető hármas társas bíróságba legfeljebb egy fel nem szentelt férfi krisztushívő. E helyütt az V. pont teljes elemzése nem szükséges, hiszen az majd az 1983-as Törvénykönyv esetében részletes bemutatásra kerül, így most a két dokumentum közötti különbségre szeretnék rávilágítani.

A motu proprio szövege bár szűk keretek között, de megadta a lehetőséget arra, hogy világi krisztushívő bírói hatalmat gyakoroljon. Az első ilyen kitétel, hogy csak első és második fokon tette ezt lehetővé a hármas kollégiumok felállítását, melyekbe egy laikust is felvehettek. Így nem volt például lehetséges az, hogy harmadfokú bíróságokon e személyek ilyen bírói hivatalra töltsenek be. Másrésztől csupán csak férfiak kinevezése volt lehetséges.

Egyik leszűkítés sem magyarázható és alapozható meg teológiai vagy jogteológiai érvekkel – már csak a krisztushívők alapvető egyenlősége miatt sem⁹⁷⁷. A törvényhozót valószínűleg az újdonságokkal szemben tanúsított óvatosság, illetve a fokozatos bevezetés szándéka vezethette, hiszen példának okáért a hatályos törvénykönyv szabályzásából már

⁹⁷⁴ „Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac pensiones ecclesiasticas obtinere.” CIC (1917) 118. c.

⁹⁷⁵ CM 441–446.

⁹⁷⁶ „V. § 1. Si nec in Tribunali dioecesano nec in Tribunali regionali, ubi erectum sit, collegium trium iudicum clericorum efformari possit, Conferentia Episcopalis facultate instruitur permittendi in primo et secundo gradu constitutionem collegii ex duobus clericis et uno viro laico.

§ 2. In primo gradu, cum nec per aggregationem viri laici collegium de quo in § 1 efformari possit, singulis in casibus causae nullitatis matrimonii clerico tamquam iudici unico per eandem Episcopalem Conferentiam demandari possunt. Qui iudex, ubi fieri possit, assessorem et auditorem in iudicio sibi asciscat.

§ 3. Conferentia Episcopalis facultates, de quibus supra, concedere valet iuxta propria statuta, vel per membrorum coetum, vel saltem per membrum Conferentiae, quae ad id eligantur.

VI. Ad munus assessoris et auditoris in Tribunalibus cuiusvis gradus, viri laici vocari possunt; munus autem notarii sive viri sive mulieres suscipere possunt.

VII. Laici ad huiusmodi munera assumendi fulgeant catholica fide et bonis moribus ac simul iuris canonici scientia. Cum autem agitur de munere iudicis viro laico conferendo, de quo in n. V, § 1, ii praeferantur qui etiam consuetudinem fori habeant.” in CM 443.

⁹⁷⁷ CIC 208. k.

kimaradt a nők bírói hivatalból magánál a jognál fogva történő kizárása. A szöveg külön definiálja a laikus kinevezéséhez fennálló szükség helyzetét, nevezetesen, hogy nem lehetséges a három tagból álló bírói kollégium felállítása pusztán csak papokból.

A vizsgált motu proprio V. bekezdésének második paragrafusa – a hatályos kódex szabályozásával párhuzamosan – a bírák hiányának egy második megoldási alternatíváját is bemutatja. Így törvényhozó felhatalmazást adhat olyankor, amikor a három tagú bírói kollégium felállítása nem lehetséges, hogy szükség esetén egy klerikus, mint egyedüli bíró járjon el. E lehetőséget is a hatályos jogról szóló alfejezetben részletesebb elemzésnek vettem alá, mivel tartalmilag az előbb említett különbségeket leszámítva, szinte változatlanul átvette a motu proprio szövegét a hatályos kódex.

A dokumentumot számos püspöki konferencia üdvözölte, így kiadása után rövidebb 24 ország adott engedélyt területén a laikus bírók közreműködésére, 19 ezt még nem látta indokoltnak, és kettő kifejezetten elhatárolódott attól.⁹⁷⁸

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a VI. Pál pápa által kiadott dokumentum a téma mindkét kerületén – így az eljárásjogi és jogelméleti részeken is – komoly előrelépést jelentett. A szentatya – bizonyos kondíciók mellett – kinyilvánította, hogy az ordó szentségében nem részesült személyek is képesek bírói hatalmat érvényesen gyakorolni. A bírói hatalom a kormányzati hatalom megkülönböztetett része⁹⁷⁹, melyet főszabály szerint csak klerikus gyakorolhatnak.⁹⁸⁰ A fentiekből arra következtethetünk, hogy amennyiben a kormányzati hatalom tisztán az ordó szentségi eredetéből származna, úgy nem adhatna maga a pápa sem ilyen jogosítványt a világ hívők számára, mivel attól még ők ontológiailag képtelen lennének érvényes ítélet meghozására. Érdekességként még megjegyezhető, hogy az 1971-ben kiadott pápai rendelkezés idejében messze nem volt még kidolgozva a hatalomról alkotott kánonjogi elmélet, így bátor döntés volt a pápa részéről, hogy úgy vezeti be e hivatalt – a világegyház kérésére – hogy a megalapozásához szükséges jogelméleti háttér még nem áll teljesen egészében rendelkezésére.

7.4.5.2. A hatályos CIC és az 1421. kánon

Az előző részben áttekintettük miként alakult ki az a perjogi helyzet, amelyben a II. Vatikáni Zsinat után az 1983-ban megjelenő új Egyházi Törvénykönyv lehetőséget

⁹⁷⁸ Vö. MARTIN DE AGAR, J., (cur.): *Legislazione delle Conferenze Episcopali al C.I.C.*, Milano 1990.

⁹⁷⁹ Vö. CIC 136. k.

⁹⁸⁰ Vö. CIC 1421. k 1. §

biztosított arra, hogy a három tagból álló bírói kollégium egyik személy nem klerikus krisztushívő is lehet. A továbbiakban a bíró személyére vonatkozó hatályos joganyagot kívánom tüzetesebben áttekinteni és ehhez kapcsolódóan laikus bíró intézményére fókuszálom figyelmem a.

7.4.5.2.1. A bíró hivatala és hatalma

A bíró az a személy, aki a bíróságon a bírói hatalmat gyakorolja, megvizsgálja az elé terjesztett ügyet⁹⁸¹, begyűjti és tanulmányozza a megfelelő bizonyítékokat⁹⁸², az erkölcsi bizonyosság fokára eljutva meghozza egyéni illetve kollegiális döntését⁹⁸³ és igazságosan ítéltkezik⁹⁸⁴.⁹⁸⁵ A latin *ius* és *dicere* szavakból eredő hivatal számára az új Egyházi Törvénykönyvben nem találunk definíciót, így a szakirodalomban számos meghatározás próbálja lényegét megragadni. Témánk számára elégségesnek mutatkozik a következő: bíró az a feladatát egyedül vagy kollégiumban megvalósító személy, akit a bírói hatalom gyakorlására törvényesen neveznek ki, e feladata során megismeri az elé terjesztett ügyet és abban döntését hoz.⁹⁸⁶

A hatalom gyakorlása a fel nem szentelt személyek esetében különös jelentőséggel bír. A bírói hatalom teljességét a pápa és a megyéspüspök birtokolja.⁹⁸⁷ Más szóhasználatlaltól őket saját jogú bírónak is nevezhetjük.⁹⁸⁸ E kijelentés főleg a *Mitis Iudex Dominus Iesus* MP kiadása után került újra hangsúlyozásra, hiszen e pápai dokumentum rámutatott, hogy e személyek voltaképpen született bíróként („*iudex natus*”) tevékenykednek saját bíróságukon.⁹⁸⁹ Az ő bírói hatalmuk *ipso iure* létezik, tehát elválaszthatatlan az adott intézmény élére történő kinevezéstől, megválasztástól.

⁹⁸¹ CIC 1608. k.

⁹⁸² CIC 1561. k.

⁹⁸³ Vö. CIC 1608. k., 1609. k.

⁹⁸⁴ HAHN, J., *Iustus iudex. Eine rechtstheoretische und – theologische Annäherung an das kirchliche Richteramt*, in *DPM* 21/22 (2014/15) 93–116.

⁹⁸⁵ HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006. 77.

⁹⁸⁶ Vö.: HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H., (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015. 1664–1665.; AYMANS, W.–MÖRSDORF, K.–MÜLLER, L., *Kanonisches Recht IV.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2013. 300–301.; FAILDE, J., J., G., *Tratado de Derecho Procesal Canónico*, Salamanca 2007. 115.; ARROBA, C., Manuel: *Diritto processuale canonico*, Roma 1996. 173.

⁹⁸⁷ 1419. k. 1. §.

⁹⁸⁸ HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006. 79.

⁹⁸⁹ Vö. WALSER, M., *Fragen zum Motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*. in OHLY, Ch.,–REES, W.–GEROSA, L. (Hgg.), *Theologia Iuris Canonici. Festschrift für Ludger Müller zur Vollendung des 65. Lebensjahres*. Berlin 2017. 685–700.

A bírói hatalmat a megyéspüspök gyakorolhatja személyesen – ahogyan azt a fenti saját jogú bírók esetében láttuk –, vagy a jog előírásai szerint kinevezett bírói által.⁹⁹⁰ Ferenc pápa a *Mitis Iudex Dominus Iesus* MP-ban az ilyen hatalom személyes úton történő gyakorlatára szólítja fel a püspököket egyházmegyéik élén. Míg a püspököknek részegyházában saját és rendes bírói hatalma van, addig a bírósági helynök és többi bíró rendes, helyettesi hatalommal rendelkezik.⁹⁹¹ A kinevezett bíró hatalmát pedig az 131. kánon 1. §-nak fényében rendes hatalomnak nevezhetjük.⁹⁹²

A 135. kánon 3. § alapján⁹⁹³ nem lehet delegálni a kormányzati hatalom e funkcióját, így „a bírói hatalmat nem adhatják át megbízottnak sem a püspökök, sem a többi bírók vagy bírói testületek, kivéve valamely ítélet vagy határozat előkészítő cselekményeinek elvégzésére”.⁹⁹⁴

7.4.5.2.2. A bírói kollégium

Az egyházi bíróságokon jelenleg folyó ügyek szinte teljes egészében társas bíróság előtt zajlanak sajátos természetük miatt. Az 1983-as törvénykönyv 1425. kánonja kimondja, hogy a házassági peres ügyek, az egyházi rend szentségének érvényességéről szóló peres eljárások, büntetőügyek tekintetében a klerikusi állapotból való elbocsátással sújtható büntetendő cselekményekről folyó ügyek és a kiközösítés kiszabásáról vagy kinyilvánításáról folyó esetek csakis hármass bíróság elé tartoznak.

A gyakorlat szempontjából ez azt jelenti, hogy az egyházi bíróság előtt folyó perek szinte teljességét kitevő házasság érvénytelensége megállapítása iránt indított eljárások mind társas bíróság előtt kell folyjanak. Természetesen az 1983-as törvénykönyv, a *Dignitas Connubii* és *Mitis Iudex Dominus Iesus* motu proprio-k is tartalmazzak olyan lehetőséget, melyek szükség esetén lehetővé teszik az egyes bíró előtti eljárást. Erről azonban az alábbiakban külön szólok még.

Az egyes ügy tekintetében bírói kollégium alapvetően három bíróból áll: munkáját a társas bíróság elnöke⁹⁹⁵ (*tribunali collegiali praeesse*) vezeti, őt segíti az általa kijelölt

⁹⁹⁰ ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest 1996. 1081. p.

⁹⁹¹ Vö. 1420. k. 1. §

⁹⁹² BEAL, J., P.–CORIDEN, J., A.–GREEN, T., J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York-Mahwah 2000. 1624.

⁹⁹³ Uo. 189.

⁹⁹⁴ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 1996. 419. p.

⁹⁹⁵ CIC 1426. k. 2. §

előadó bírósági⁹⁹⁶ és a szavazó bírósági. A CIC 1426. kánonjának 2. §-a kimondja, hogy amennyiben lehetséges, akkor a társas bíróság elnöke a bírósági helynök, vagy annak helyettese legyen. E tekintetben egy szigorítást figyelhetünk meg az új törvénykönyv és a DC között. Míg a '83-as kódex ajánlás jelleggel fogalmazza meg, tehát „amennyiben lehetséges” („*quatenus fieri potest*”)⁹⁹⁷, addig a DC már egyenesen előírja, hogy a helynöknek vagy annak helyettesének kell lennie a kollégium elnökének.⁹⁹⁸ Megjegyzi azonban, hogy ha ez nem valósulhat valamiért meg, akkor olyan klerikus tölti be az elnöki tisztséget, akit a bírósági helynök jelölt ki.

A bírói kollégium elnöke számos teendővel rendelkezik a peres eljárás során. Így az ő feladata hogy vizsgálóbírókat nevezzen ki⁹⁹⁹, a társas bíróságból ki kell jelölnie az előadó bírósági¹⁰⁰⁰, illetve ügyhallgatót állít¹⁰⁰¹, ő dönt a kötelék védő, ügyész illetve más bírósági segédszeméllyel szemben benyújtott kifogásokról¹⁰⁰², esetleges fenytést szab ki a bíróságon jelenlévők számára¹⁰⁰³, gondnok elfogadásának kérdésében dönt¹⁰⁰⁴, a keresetlevél elfogadásáról vagy elutasításáról határoz¹⁰⁰⁵, ő idézi meg e feleket¹⁰⁰⁶, gondoskodik a perbehívó határozat közléséről¹⁰⁰⁷ illetve arról, hogy adott esetben nem kell a keresetlevelet az alperessel közölni¹⁰⁰⁸, rendelkezik az ügyvédek és képviselők ügyében¹⁰⁰⁹, megállapítja a perkérdést¹⁰¹⁰, az alperest távolmaradottnak nyilváníthatja¹⁰¹¹ a per elévülése esetét, vagy a felperes elállását megállapíthatja¹⁰¹², szakértők közbejötténél azokról határozhat¹⁰¹³, az ügyiratok közzétételéről és a perbezárásról¹⁰¹⁴, az egyes bírók vótumainak meghozatalának időpontjáról, azaz a bírói kollégium üléséről¹⁰¹⁵, ő intézkedik

⁹⁹⁶ CIC 1429. k.

⁹⁹⁷ CIC 1426. k. 2. §

⁹⁹⁸ DC 46. art. 1. § „Tribunali collegiali praeesse debet Vicarius iudicialis vel Vicarius iudicialis adiunctus, vel, si id fieri nequit, clericus e collegio ab alterutro designatus (cf. can. 1426, § 2).”

⁹⁹⁹ CIC 1428. k. 1. §

¹⁰⁰⁰ CIC 1429. k.

¹⁰⁰¹ DC art. 46. 2.

¹⁰⁰² CIC 1449. k. 4. §

¹⁰⁰³ DC art. 46. 2. § 4.

¹⁰⁰⁴ DC art. 46. 2. § 5.

¹⁰⁰⁵ CIC 1505 k. 1. §

¹⁰⁰⁶ CIC 1507. k. 1. §

¹⁰⁰⁷ DC art. 46. 2. § 8.

¹⁰⁰⁸ DC art. 46. 2. § 9.

¹⁰⁰⁹ DC art. 46. 2. § 6.

¹⁰¹⁰ DC art. 46. 2. § 10.

¹⁰¹¹ DC art. 46. 2. § 12.

¹⁰¹² DC art. 46. 2. § 14.

¹⁰¹³ DC art. 46. 2. § 15.

¹⁰¹⁴ DC art. 46. 2. § 18. p.

¹⁰¹⁵ CIC 1609. k. 1. §

akkor is, ha egy bíró az ítéletet nem tudja aláírni¹⁰¹⁶ és minden más olyan döntés az ő feladata, mely nincs fenntartva a kollégium számára¹⁰¹⁷.

Van azonban számos olyan feladat, melyet a bírói kollégiumnak magának kell ellátnia, tehát a három vagy öt tagból álló személyek csoportja mint testület tevékenykedik a konkrét cselekvés során. Így a társas bíróság dönt a főügyben¹⁰¹⁸, amennyiben illetéktelenségi kifogást nyújtanak be ellenük ugyancsak a kollégium dönt róla¹⁰¹⁹, a keresetlevél elutasítása ellen benyújtott felfolyamodásban dönt¹⁰²⁰, a perkérdések, illetve az azt megállapító határozat elleni felfolyamodásban dönt¹⁰²¹, az elutasított bizonyítékok megvizsgálásáról határoz¹⁰²², mellékes kérdésben hoz döntést¹⁰²³, ha kellően súlyos ok áll fenn akkor az ítélethozatal idejét egy hónappal meghosszabbíthatja¹⁰²⁴, amennyiben szükségesnek látja, az ítélethez tilalmat fűzhet¹⁰²⁵, a pert érintő pénzügyi kérdésekben dönt¹⁰²⁶, ugyanakkor a kollégiumnak kell az ítélet szövegében levő esetleges tárgyi jellegű tévedést is kijavítani¹⁰²⁷, fellebbviteli bíróság esetén az eléje érkező ügyben született elsőfokú ítéletet határozat útján megerősíteni vagy rendes eljárást elrendelni¹⁰²⁸, továbbá a kollégium dönt az ítélet semmisségéről¹⁰²⁹, végezetül pedig minden olyan cselekményt a testület végez el a per folyamán, mely neki van fenntartva, vagy melyet elé terjesztettek¹⁰³⁰. Az alábbi perbeli cselekményekben tehát a fel nem szentelt krisztushívő is részt vehet, mint a kollégium tagja.

A bírói kollégium elnöke és maga a kollégium egy testületet alkotnak. A törvénykönyv és a DC rendelkezései alapján láthatjuk, hogy a legfontosabb perbeli cselekmények a kollégiumra magára tartoznak, míg az alapvetően „pervezető” jellegű döntések az elnök számára vannak fenntartva.

A perjogi szakirodalomban felvetődik a kérdés¹⁰³¹, hogy a bírói kollégiumban vajon betölthet-e elnöki tisztet laikus? Az Apostoli Szignatúrához megkeresés érkezett a témában

¹⁰¹⁶ DC art. 46. 2. § 21.

¹⁰¹⁷ DC art. 46. 2. § 23. p.

¹⁰¹⁸ DC art. 45. 1.

¹⁰¹⁹ DC art. 45. 2.

¹⁰²⁰ DC art. 45. 3.

¹⁰²¹ DC art. 45. 4.

¹⁰²² DC art. 45. 5.

¹⁰²³ DC art. 45. 6.

¹⁰²⁴ DC art. 45. 7.

¹⁰²⁵ DC art. 45. 8.

¹⁰²⁶ DC art. 45. 9.

¹⁰²⁷ DC art. 45. 10.

¹⁰²⁸ DC art. 45. 11.

¹⁰²⁹ DC art. 45. 12.

¹⁰³⁰ DC art. 45. 13.

¹⁰³¹ MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical commentary on the code of canon law*, Volume IV/1, Montreal–Canada–Chicago 2004. 734.

való állásfoglalásra. A bíróság az 1426. kánon 2. §-ra hivatkozva nem tartja lehetségesnek, hogy laikus ilyen hivatalt ellásson. Ezt alátámasztja Grocholewski amikor rámutat arra, hogy a kollégium elnöke bizonyos hatalmat gyakorol a kollégium többi tagja felett (lásd: 1428. k. 1. §, 1429, 1609. k. 1 és 3. §§).

7.4.5.2.3. Laikus mint ügyhallgató

A bíró feladata a peres eljárás során a bizonyítékok és a tanúvallomások összegyűjtése.¹⁰³² A bírónak illetve bírói kollégium elnökének a joga, hogy erre a feladatra ügyhallgatót (*auditor*) jelöljön ki.¹⁰³³ Ezt megteheti úgy, hogy a hármas bírói kollégiumból jelöli ki erre egy bírótársát, de úgy is, hogy egy újabb, rajtuk kívül álló személyt bíz meg – általában az egyes esetre vonatkoztatva – a peres feladat (pl.: tanúkihallgatás) végrehajtására.

A bíróság helynöke kijelölhet erre a feladatra olyan személyt, aki az adott egyházmegyében, vagy egyházmegyeközi bíróságon a püspöktől származó bírói kinevezéssel bír, de az is lehetséges, hogy azon személyek köréből válasszon, akiket a püspök kimondottan erre a feladatra – ügyhallgatói tisztség – jelölt ki.¹⁰³⁴ Ezek alapján tehát kijelenthetjük, hogy a kijelölés mindkét formája esetén alapvető fontosságú a püspöki kinevezés. Ezenkívül az 1428. kánon 2. §-a tartalmazza mindazon tulajdonságokat melyeknek eleget kell tennie a hivatalt elnyerni szándékozó személynek: klerikusi vagy laikus stáusz, tovább erkölcsileg, okosság és tanítás tekintetében kiválónak kell lennie. Megvizsgálva a „tanítás tekintetében” (*doctrina*) fogalmat kijelenthetjük, hogy a szakirodalom nemcsak a katolikus hittani tanítást érti alatta, hanem olyan tágabb értelemet is, mely azt bizonyítja, hogy az adott személy az előtte álló feladattal (ügyfél kihallgatása) meg tud birkózni.¹⁰³⁵ A hatályos jogszabályok szerint tehát lehetséges világi krisztushívőt ügyhallgatónak kinevezni. Zenon Grocholewski megjegyzi továbbá, hogy szükségképpen az egyház közösségéhez tartozónak kell lenni a kinevezendőnek a 149. k. 1. §-a alapján¹⁰³⁶. Így tehát nem lehetséges, hogy pusztán (civil) jogi ismeretei alapján esetleg olyan személyt kérjenek fel az adott ügyben, aki pl. nincsen megkeresztelve.

¹⁰³² Vö. THEISEN, K. H., *Die Laien als kirchliche Richter*, 2006. 69.

¹⁰³³ CIC 1428. k. 1. §

¹⁰³⁴ LÜDICKE, K. „*Dignitas connubii*”. *Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche*, Essen 2005. 69.

¹⁰³⁵ Vö. LÜDICKE, K., *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Band 6., 2010. 1428. k. 3. p.

¹⁰³⁶ MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Commentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, Volumen IV/1, Pamplona 1997. 807.

Le kell szögezni, hogy akár a klerikus, akár pedig a laikus krisztushívő esetén is e megbízásra is vonatkozik az 1448. kánon 1. §-ban található és a 2. § alapján az ügyhallgatóra is érvényes megszorítás: „*ne vállaljon el olyan ügyet, amelyben bármely fokú egyenesági, illetve negyedfokig terjedő oldalági rokonság vagy sógorság, gyámság, gondnokság, szoros kapcsolat vagy ellenségeskedés, haszonszerzés vagy kár elkerülése miatt érdekelt.*”¹⁰³⁷

Napjainkban az ügyhallgató lehetőségének kérdése gyakorta felmerül az eljárásjogról folytatott vitákban, hiszen számos szerző a per vizsgálati és döntéshozatali szakaszának elválasztása mellett érvel. „*Sokak véleménye az volt, hogy az objektivitás és az igazság kiderítése érdekében jobb megoldás az, ha a döntéshozatalban részt vevő személyek nem találkoznak a felekkel, tanúkkal esetleg szakértőkkel, így szubjektív szempontok nem befolyásolják majd a döntésüket.*”¹⁰³⁸ Más vélemények inkább az érintett felekkel való találkozás előnyét hangsúlyozva kifejtik, hogy így könnyebbé válhat az objektív igazság keresése. Értelemszerűen, míg az első csoportba tartozó személyek úgy érvelnek, hogy ügyhallgatónak a bírói kollégiumon kívül álló személyt nevezzenek ki, addig utóbbi álláspontot vallók a kollégium egy tagjának megbízását szorgalmazzák.¹⁰³⁹

Az ügyhallgató jogi szerepét megvizsgálva¹⁰⁴⁰ kijelenthetjük, hogy – amennyiben nem a bírói kollégiumból került ki – alapvetően nem gyakorolja a kormányzati hatalmat munkája során, hiszen feladata mindössze a bizonyítékok összegyűjtése, és azok átadása a bírói kollégium számára. A kollégium ítéletének meghozatalában nem vesz részt, tehát a bírói funkcióhoz előkészítő jelleggel, quasi külsődlegesen kapcsolódik.

7.4.5.2.4. A kollégium tagjainak kinevezése

Saját egyházmegyei bírósága számára a püspök köteles bírókat kinevezni, melyeket a CIC egyházmegyei bírókként („*iudices dioecesani*”) említ.¹⁰⁴¹ Fontos azonban felhívni a figyelmet a különbségre, mely a kinevezés és a megbízás intézménye között húzódik. Meg kell különböztetni a bírói kinevezés aktusát, mellyel a megyéspüspök szabad adományozással egy személyt az adott bíróság tagjává tesz, és azt a határozatot, amikor az официális egy pert a bírói kollégiumra illetve egy bíróra bíz. Minden olyan személy is élhet

¹⁰³⁷ 1448. k. 1. §

¹⁰³⁸ HÁRSFAI K., *Házassági semmisségi perek a DC után*, Budapest 2013. 21–22.

¹⁰³⁹ Vö. uo.

¹⁰⁴⁰ OTADUY, J.–VIANA, A.–SEDANO, J. (ed.), *o canónico*, Navarra 2012. 561.

¹⁰⁴¹ CIC 1421. k. 1. §

a megyéspüspök ezen jogával, aki a püspökkel egyenlő elbírálás alá esik.¹⁰⁴² Nem lehetséges azonban, hogy a bíróság számára annak elnöke, azaz a helynök nevezzen ki bírót. Az ilyen kinevezés érvénytelen lenne, hiszen nem tud bírókat kinevezni sem officiális, sem pedig a viceofficiális¹⁰⁴³.

Általános elv szerint klerikus lehet egyházi bíró.¹⁰⁴⁴ Ez 1421. kánon első paragrafusának szabálya alól rögtön ugyanazon kánon következő pontja kivételt is engedélyez laikusok személyében.

Ki kell emelni, hogy a törvényhozó a bírói személyzet kapcsán egy megkülönböztetéssel él a klerikusi életállapotokon belül is. Az officiális és viceofficiális csak az ordó második fokozatában részesült személy lehet, tehát legalább áldozópapnak kell lennie. A többi bíró esetében csupán csak a klerikusi státusz is elégséges kritérium. A klerikusi státuszt a diakónusszenteléssel nyeri el az illető, összhangban a 266. kánon 1. §-ával. A Nevelés Kongregáció és a Klérus Kongregáció által kiadott *„Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata. - Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma”* dokumentum így fogalmaz¹⁰⁴⁵: *„az egyházmegyei hivatalban, ha a kifejezetten megkívánt feltételek adottak, betölthető állandó diakónusokkal az irodaigazgató, a bíró, az ülnök, az ügyhallgató, az ügyész és a kötelékvédő, a jegyző hivatal. [...] A fenti hivatalok betöltése közben a diakónus mindig tartsa szem előtt, hogy az Egyházban minden tevékenységének a testvéri szeretet és szolgálat jelének kell lennie. A bírósági, adminisztratív és szervezői tevékenységében tehát kerülnie kell a bürokratizmus minden formáját, hogy szolgálata el ne veszítse lelkipásztori jellegét és értékét”*.¹⁰⁴⁶ A bírói kollégiumban ugyancsak elnökölni lehet diakónus.¹⁰⁴⁷ Ez azonban a gyakorlatban viszonylag ritkán fordul elő, hiszen a legtöbb esetben a bírói kollégium elnöki tisztét az officiális tölti be, aki pap.

Az egyházi bíró munkájának egyik alapja a szakterülete – esetünkben a kánoni jog – kiváltó ismerete, melyet tudományos fokozattal is bizonyítani kell. Az Apostoli Szignatúra

¹⁰⁴² A megyéspüspökkel azonos jogi megítélés alá esnek azok is, akik valamely részegyház vagy a 368. k. szerint azzal egyenrangú közösség élén állnak, mint pl. az apostoli kormányzó vagy a területi apát (134. k. 1. §, 381. k. 2. §)

¹⁰⁴³ HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006. 84.

¹⁰⁴⁴ „In dioecesi constituentur ab Episcopo iudices dioecesiani, qui sint clerici.” 1421. can. 1. §; BEAL, J., P.–CORIDEN, J., A.–GREEN, T., J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000. 1624.; MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical commentary on the code of canon law*, Volume IV/1, Montreal–Canada–Chicago 2004. 732.; LÜDICKE, K., *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Band 6., 2010. 1241. k.; FAILDE, J., J., G., *Tratado de Derecho Procesal Canónico*, Salamanca 2007. 115.

¹⁰⁴⁵ NEVELÉSI KONGREGÁCIÓ, KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata. - Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma*, Budapest 2001.

¹⁰⁴⁶ Uo. 82.

¹⁰⁴⁷ Vö. CIC 1426. k. 2. §

a bíróságoknak intézett levelében az alábbi bírói tulajdonságokat tartja szükségesnek: a kánonjog messzemenő ismerete, mind annak anyagi, mind pedig peres részét illetően; a Rota-i joggyakorlat ismerete; tapasztalatot és még bizonyos más egyéb kvalitásokat.¹⁰⁴⁸ Míg az 1917-es törvénykönyv elégségesnek tartotta az officiális, viceofficiális, bírák, ügyész és kötelékvédő esetében a pusztán kánonjogi jártasságot („*ceteroqui periti*”), addig az új törvénykönyv már megköveteli legalább a kánonjogi licenciát vagy doktori fokozatot a fenti hivatalok esetében. Ezek megszerzésének Európában illetve Amerikában komolyabb akadálya nincs, hiszen több egyházi fakultás alakult a 20. század második felében, ahol ilyen fokozatot lehet szerezni. A teljesség kedvéért azonban szükséges megjegyezni, hogy a ’17-es kódex javallotta a tudományos fokozatot (*in iure canonico doctores vel ceteroqui periti*) az officiális/viceofficiális és az ügyész, illetve kötelékvédő tekintetében, ezeket azonban kötelező jelleggel elő nem írta. A fenti szabályzás tehát megkívánja a megyéspüspöktől, hogy kellő előkészület után, megfelelően felkészült személyeket nevezzen ki bíróságára. Ez jelenleg az egyházmegyéjét vezető főpap részéről csakis egy tudatos tervezés útján valósulhat meg. Fel kell mérnie egyházmegyéjében, hogy milyen a feladatra alkalmas krisztushívőket lehetne e szolgálattal megbízni. Ezután főpásztori támogatással gondoskodni kell arról, hogy megfelelő számú klerikus és laikus szerezhessen különböző szentszéki elismertségű egyetemeken kánonjogi licenciat vagy doktori fokozatot.

Az 1421. kánonban megállapított kritériumok nem érvényességi előírások, így alóluk szükség esetén felmentést lehet kérni és kapni.¹⁰⁴⁹ Az egyházmegyei bírók tudományos fokozata hiánya miatt szükséges felmentésének megadása esetében az Apostoli Szigatúra harmadik szekciója az illetékes szerv.¹⁰⁵⁰ A gyakorlat szempontjából megvizsgálva a kérdést ki kell jelenteni, hogy napjainkban születnek felmentések laikusok számára is. Ezeket a Szigatúra főként akkor adja meg, ha az adott személy már hosszú ideje végzi munkáját a bíróságon, tehát valóban jártas a kánonjog területén, vagy pedig folyamatban lévő kánonjogi tanulmányokkal rendelkezik.

A bíró kinevezése határozott időre szól¹⁰⁵¹, melyet a kinevezési okmányban meg kell jelölni. A Piusz-Benedek-féle törvénykönyvben még konkrét idő megjelölés szerepelt¹⁰⁵²,

¹⁰⁴⁸ MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical commentary on the code of canon law*, Volume IV/1, Montreal–Canada–Chicago 2004. 728–729.

¹⁰⁴⁹ Uo. 83.

¹⁰⁵⁰ Pastor Bonus 124. art. 2° (II. JÁNOS PÁL: *Cost. Ap.*, *Pastor Bonus*, 1988. V. 28. AAS 80 (1988) 842–912.)

¹⁰⁵¹ 1422. k.

¹⁰⁵² „Examinatores et parochi consultores, sive in Synodo sive extra Synodum constituti, post decennium ab incepto munere vel etiam prius, adveniente nova Synodo, officio cadunt; possunt tamen negotium iam coeptum ad exitum perducere et, servatis de iure servandis, denuo constitui.” CIC (1917) 387. c. 1. §

hiszen ott alapvetően szinodális bírókról beszélhettünk. Ezt a kategóriát azonban az új CIC már nem ismeri. Nem lehetséges senkit élete végéig kinevezni bírónak, sem pedig a tetszés szerinti („*ad beneplacitum nostrum*”) megbízni.¹⁰⁵³ Ezek fényében elmondhatjuk, hogy a határozott idő egy olyan tulajdonsága a bírói hivatalnak, mely annak stabilitását igyekszik megóvni.

7.4.5.2.5. A „szükség” kritériuma

A következőekben a „szükség esetén” kitételt szeretném megvizsgálni, melyhez a törvényhozó a laikus bírók kinevezésének lehetőségét köti. Míg az 1421. kánon 2. § második részében – melyben a törvényhozó szükség esetén megengedi egy laikus felvételét a bírói kollégiumban – szerepel a szükség esetén („*necessitate*”) kitétel, addig az első felében – amely a püspöki konferencia azon jogát deklarálja, hogy az engedélyt adhat a világi krisztushívó bírói kinevezésére – nem köti a törvényhozó szükség meglétéhez az említett engedély megadását.

A szükség fogalma ugyancsak megjelenik köznapi használat során, de a kánonjog területén sajátos jelentéstartalommal fog rendelkezni. Általános értelemben valami külső vagy belső hatást, illetve helyzetet értünk, mely kényszerít valamilyen cselekvés megtételére vagy éppen annak meg nem tételére. A kódexben is számos helyen található meg a „*necessitas*” (46 alkalommal), így annak igen széles jelentésköre tárul fel a törvénykönyvet tanulmányozó előtt.¹⁰⁵⁴ A törvényhozó azonban nem adott meg konkrétabb definíciót annak tekintetében, hogy a laikus bírák esetében milyen konkrét szükség megléte elégséges a kinevezéséhez.

A kánon forrását képző *Causas matrimoniales* MP még tartalmaz definíciót a kánonban említett szükség esetére: ez akkor áll fenn, amennyiben nem lehet három tagból álló bírói kollégiumot felállítani.¹⁰⁵⁵ Ez a kitétel azonban már nem került bele a hatályos törvénykönyvbe.

Felmerül tehát a kérdés, hogy mely esetekben jelenik meg annak szüksége, hogy egy világi krisztushívó a bírói kollégium tagja legyen? A kérdés megválaszolásához véleményem szerint a CIC 221. kánon 1. §-ból kell kiindulni, mely kinyilvánítja a

¹⁰⁵³ HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006. 84.

¹⁰⁵⁴ OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Città del Vaticano 1984. 290.

¹⁰⁵⁵ V. § 1. Si nec in Tribunali dioecetano nec in Tribunali regionali, ubi erectum sit, *collegium trium iudicum clericorum efformari possit*, Conferentia Episcopalis facultate instruitur permittendi in primo et secundo gradu constitutionem collegii ex duobus clericis et uno viro laico. in CM 443.

krisztushívők jogvédelemhez való jogát¹⁰⁵⁶. A jogaik az egyházi bíróságon történő keresettel való védelme tehát a méltósághoz kapcsolódó egyik jelentős alkotmányjogi sajátossága az egyházi törvényhozásnak. Láthatjuk, hogy a törvény kétoldalú, míg egyrészt egy alapjogot ad minden megkeresztelt személy számára, addig másrészt kötelezettséget ró a törvényes pásztorokra a jogvédelem biztosítására, nevezetesen az egyházi bírósági rendszer működtetésére.¹⁰⁵⁷ Amennyiben tehát – a megfelelő képesítéssel rendelkező felszentelt szolgálattevők hiányában – veszélybe kerül az egyházi jogszolgáltatás egy-egy részegyházban, úgy ténylegesen megállapítható, hogy megvalósult az 1421. kánon 2. §-nak szükséghelyzetre vonatkozó kritériuma. Elmondható továbbá, hogy az ilyen szükséghelyzet alapvetően nem *ad hoc* jellegűnek, hanem tartósan fennállónak kell lennie.¹⁰⁵⁸ Ha figyelembe vesszük, hogy a fejlett országok egyházainak nagy többsége tartós és egyre súlyosabb paphiánnyal küzd, – mely alapvetően kihat a papi szolgálat elsődleges pasztorációs terepére – úgy nyilvánvalóvá válik, hogy az egyéb általuk betöltendő funkciók esetében is probléma fog jelentkezni.

A kódex turnus szerinti bíraskodási szabályzatát figyelembe véve¹⁰⁵⁹ ajánlatos, hogy egy egyházmegyében legalább két turnus működjön. Két, három tagból álló turnus felállításához – ahol mindkettőben az официális elnököl¹⁰⁶⁰ – legalább 4 kinevezett egyházmegyei bíróra van szükség. Következésképpen, amennyiben egy egyházmegyében e számot nem érik el a kinevezett bírák, úgy joggal számolhatunk az ügymenet nehézségeivel, így a 221. kánonban foglaltak sérülésével és a „szükséghelyzet” fennállásával. Vannak szerzők¹⁰⁶¹ – akik az 1453. kánont figyelembe véve – szintén megvalósultnak látják a szükség kitételt, ha a perek első fokon 1 évnél, másodfokon pedig fél évnél tovább húzódnak.

A törvényhozó azonban más eljárásjogi lehetőségekkel is szolgál azon részegyházak számára, ahol a három tagból álló bírói kollégium felállítása problémákba ütközik. Az 1425.

¹⁰⁵⁶ Lásd bővebben: AAVV., *I diritti fondamentali del Cristiano nella Chiesa e nella società. Atti del IV Congresso Internazionale di Diritto Canonico. 1980*, Fribourg–Milano 1981.; CORECCO, E, *Der Katalog der Pflicht und Rechte des Gläubigen im CIC*, in GEROSA, L.–MÜLLER, L., (Hgg.), *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 213–219.

¹⁰⁵⁷ HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006. 23–24.

¹⁰⁵⁸ LÜDICKE K., *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici, Band 6.*, 2010. 1421. k.; MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical commentary on the code of canon law*, Volume IV/1, Montreal–Canada–Chicago 2004. 733.

¹⁰⁵⁹ 221. k. 3. §

¹⁰⁶⁰ 1426. k. 2. §

¹⁰⁶¹ LÜDICKE in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC] 1421. k., ASSENMACHER, G., *Laien als kirchliche Eherichter. Die Situation in den Bistümern der Bundesrepublik Deutschland. Zur Diskussion einer Grundsatzfrage*, in LÜDICKE, K.–MUSSINGHOFF, H.–SCHWENDENWEIN, H., (Hgg.): *Iustus Iudex. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag von seinen Freunden und Schülern*, Essen 1990. 361.

kánon 4. §-a megengedi, hogy amennyiben nem lehetséges a három tagból álló kollégium felállítása – a jog szerint hármás bírói testület előtt tárgyalandó ügyek esetében –, úgy a püspöki konferencia engedélyezheti – ameddig ez az állapot fennáll –, az ügyek egyetlen klerikus bíróra való bízását. Egyes szerzők¹⁰⁶² tehát fontosnak látják, hogy az 1421-es kánonban megvalósuló szükségről folyó diskurzusba a fent citált 1425. kánon 4. §-át is bevonják. Bár a kánon szövege nem tartalmazza a szükség (*necessitas*) kifejezést, az „amennyiben nem lehetséges kollégium felállítása” („*si forte collegium constitui nequeat*”) kitételből egyértelműen valamilyen rendkívüli állapotra lehet következtetni, ahol fennáll az előbb tárgyalt szükség állapota. Az egyes bíró társas bíróság helyett történő eljárására – hasonlóan az 1421. kánon 2. §-a esetében – már az alábbi püspöki konferenciák megadták az engedélyt: az osztrák, svájci¹⁰⁶³, kanadai, Gambia-Libéria-Sierra Leone-i, indiai, írországi és fülöp-szigeteki is.¹⁰⁶⁴

Jogosan merül fel a dilemma, hogy melyik megoldás célszerűbb, melyik felel meg jobban a kánoni eljárásjog sajátosságának a két lehetőség közül? Megvizsgálva a jelenlegi joggyakorlatban megjelenő ügyeket (házasság érvénytelenségének megállapítására irányuló per; megkötött, de el nem hált házasság felbontása) azt láthatjuk, hogy az összes házassági peres eljárásra a törvényhozó legalább három tagból álló kollégiumot rendelt, mely minden ellentétes jogszokást leront.¹⁰⁶⁵ A hármás bíróság az igazság védelmének egyik záloga az egyházi eljárásjogban, ezért is bízva a kódex a nagyobb jelentőségű ügyeket 3 vagy 5 tagból álló bírói turnusra.¹⁰⁶⁶ A fenti alapelv fényében hasznosabbnak látszik a három tagból álló, nem teljesen klerikus, bírói kollégiumot választani a szükséghelyzetben lévő püspöki konferenciáknak.¹⁰⁶⁷

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy míg a püspöki konferenciát nem köti a „szükség” kitétele abban hogy engedélyt adjon világi személy potenciális kinevezésére, addig a részegyház élén álló megyéspüspök – bíróságának működőképességét mérlegelve – feladata eldönteni, hogy megvalósultak-e az 1421. kánon 2. §-ban leírtak. Felvetődik

¹⁰⁶² AMANN, T., *Laien als Träger von Leitungsgewalt?*, München 1996. 21–24.

¹⁰⁶³ LÜDICKE in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC] 1425.

¹⁰⁶⁴ CAPAROSS, E.–THÉRIAULT M.–THORN J.–AUBE, H. (ed.), *Code of Canon Law Annotated*, Montréal 1993. 1308.

¹⁰⁶⁵ CIC 221. k.

¹⁰⁶⁶ Vö. CIC 221. k. 2. §

¹⁰⁶⁷ Szükséges megjegyezni, hogy bár a CIC 1425. k. 4. §-a ellensúlyozni kívánja az ülnök (assessor) és ügyhallgató (auditor) tanácsolt igénybe vételével az egyedüli döntés helyzetét, azonban az ítélethozatalban ők nem vesznek részt, a bírónak pusztán tanácsadói. HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006. 92.; BEAL, J. P.–CORIDEN, J. A.–GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000. 1626.

továbbá a kérdés, hogy lehet-e a klerikusok mind súlyosabb hiányát, a meglévő bírák mind nagyobb leterheltségét a „szükség” megvalósulásához elégséges kritériumként értelmezni? Adalékként szolgál a témában való eligazodáshoz, hogy számos nyugati egyházmegeye bíróságain (átlagosan 10 fős kinevezett bírói apparátus mellett is) szükségesnek tartották a jól képzett laikus szolgálattevők bevonását. A teljesség kedvéért azonban megemlíthetjük, hogy létezik olyan szerzői álláspont is, mely a kérdés kapcsán nem tekinti a pusztán hasznosság, kényelmesség vagy alkalmasság olyan kritériumoknak, melyek a szükségesség esetét megvalósítják.¹⁰⁶⁸

A 2015. december 8-án érvénybe lépő *Mitis Iudex Dominus Iesus* motu proprio azonban a vizsgált jogintézmény e részén is változást hozott. Az 1673. kánon 3. §-a így nyilatkozik: „*A házasság semmisségéről szóló ügyek három bíróból álló tanácsnak vannak fenntartva. A tanács elnökének klerikus bírónak kell lennie, a többi bírók lehetnek világiak is.*”¹⁰⁶⁹ E kánonból már kikerül a szükség esete kitétel, mely a laikus bíróvá történő kinevezésére vonatkozik. Így még mindig érvényben marad az 1421. kánon 2. §-a, mely szerint a püspöki konferenciának szükséges az előzetes engedélye, azonban azok bíróvá történő kinevezése már nem kötődik a szükség helyzetéhez. Ehelyütt tehát alapvetően a törvényhozói irányvonalat szükséges értékelnünk: míg az eddigiekben a bírói munka egy rendkívüli formáját jelentette az, ha egy világi az egyházi bíróságon bíróként tevékenykedik, addig jelenlegi helyzetben ez már rendes formának tekinthető véleményem szerint a házassági peres eljárások tekintetében.¹⁰⁷⁰ Jelen írásnak nem feladata, hogy e kijelentés fényében újra megvizsgálja az egyes hivatalok esetében a sajátosan klerikus vagy épp laikus hivatalok-feladatok viszonyát, azonban e téren is szükségképpen újragondolásra szorul majd a bírói tisztsége. Természetesen itt is hangsúlyozni kell a motu proprio érvényességi határait: csakis házassági semmisségi ügyekben lehetséges kettő laikus bíró kinevezése egy klerikus mellé, minden egyéb ügy esetében továbbra is az 1421. kánon 2. §-a az irányadó, még ha ezek gyakorlati relevanciája elenyésző.

¹⁰⁶⁸ FUNGHINI R., *I laici nell'attività giudiziaria della Chiesa*, in *I laici nel diritto della Chiesa*, Città del Vaticano 1987. 114.

¹⁰⁶⁹ *Causae de matrimonii nullitate collegio trium iudicum reservantur. Eidem praeesse debet iudex clericus, reliqui iudices etiam laici esse possunt.* 1673. c. 3. §

¹⁰⁷⁰ Vö. JOHN P. B., *Mitis Iudex Canon 1671–1682, 1688–1691: A Commentary*, in *The Jurist* 75/2 (2015) 481–482.

7.4.5.2.6. A bírói hivatal elvesztése, illetve gyakorlásának tilalma

Az egyes bíróságok zökkenőmentes működése megkíván egy bizonyos stabilitást ezen intézmények élete és személyi állománya tekintetében. Azzal, hogy a püspök meghatározott időre nevezi ki bíróját, azok függetlenségét is nagyban elősegíti. Az 1420. kánon 5. §-a ezt a bírósági stabilitást erősíti meg, amikor kimondja, hogy az официális még székküresedéskor is megőrzi hivatalát, „*az egyházmegyei kormányzó sem mozdíthatja el őket, de az új püspök hivatalba lépésekor szükségük van a megerősítésre*”.¹⁰⁷¹ Az 1917-es kódex még az egyházmegyei zsinatok idejéhez igazítja a kinevezési időt, ezt azonban már – eltörölve a „zsinati bíró” fogalmat – az új kódex nem alkalmazza.¹⁰⁷²

Az érvényesen kinevezett bíró hivatala megszűnik megbízatása lejártával, melyet a kinevező okiratban határoztak meg. Ezelőtt – ahogyan azt az 1422. kánon is kijelenti¹⁰⁷³ – csak súlyos és törvényes okból szabad elmozdítani őket.¹⁰⁷⁴ Minden olyan ok, mely veszélyezteti a rendes bíraskodási munkát, az ügyek határidőn belüli lezárását, súlyosnak számít, így például a hosszan tartó betegség, pszichés zavarok vagy esetleg maga a túlterheltség.¹⁰⁷⁵ A fent említettek és minden más olyan eset, mely a bírót akadályozza szolgálatának ellátásában, végső soron a perek időben történő befejezését, így pedig a krisztushívők alapvető jogait veszélyeztetik. A *Mitis Iudex Dominus Iesus* motu proprio alapján tehát különös odafigyeléssel szükséges eljárnia a bírósági helynöknek, hogy csak olyan személyekre bízza a per vezetését, akiket a fentiekben felsoroltak egyike sem akadályoz, máskülönben a per elhúzódásával számolhat.

Továbbá az 1457. kánon is megfogalmaz olyan szabálytalanságokat, melyek esetén akár a hivatalból való elbocsájtással is büntethet az illetékes hatóság. Így például ha valaki „*bár biztosan és nyilvánvalóan illetékesek, megtagadják a jogszolgáltatást, vagy akik minden jogalap nélkül illetékesnek nyilvánítják magukat, és így tárgyalnak és döntenek el pereket, vagy megszegik a titoktartási kötelezettséget, illetve szándékosan vagy súlyos gondatlanságból a peres feleknek egyéb kárt okoznak*”.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷¹ CIC 1420. k. 5. §

¹⁰⁷² LÜDICKE, K., in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1422.

¹⁰⁷³ Vö.: HERIBERT, H., *Offizialat und Offizial im Gefüge der Bischöflichen Kurie*, in ALTHAUS, R.–KALDE, F., SELGE, K.-H., *Saluti hominum providendo. Festschrift für Dr. Wilhelm Hentze*, Essen 2008. 111–124.

¹⁰⁷⁴ HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest, 2006. 84.

¹⁰⁷⁵ LÜDICKE, K., in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1422.

¹⁰⁷⁶ CIC 1457. k. 1. §

Egy személy bírói kinevezése megszűnhet a jog által is. Így például nem folytathatja bírói hivatalát az a klerikus, aki klerikusi állapotát elveszítette. Azonban nem szükséges, hogy rögtön a legsúlyosabb büntetéssel számoljunk. Amennyiben egy bírót – legyen az akár laikus akár klerikus – a kiközösítés büntetésével sújtanak, akkor sem gyakorolhatja bírói hivatalát. Amennyiben a büntetés önmagától beálló (*latae sententiae*), úgy a bírói munkája pusztán tilos számára¹⁰⁷⁷, azonban ha ezt a büntetést kiszabták vagy kinyilvánították, úgy nemcsak tilos, de érvénytelen is lesz az ilyen személy által végzett bírói tevékenység.¹⁰⁷⁸ Ugyancsak nem gyakorolhatja tovább hivatalát az a laikus, aki nyilvános hitehagyást követ el, esetleg eretnekségbe esik.¹⁰⁷⁹ Elveszíti bírói hivatalát az a személy is, akit attól büntetésként fosztanak meg¹⁰⁸⁰.

Érdeklődésre joggal számot tartó kérdést laikus bírók esetében, hogy miként befolyásolja bírói hivatalukat egy esetleges polgári válás vagy valamilyen szabálytalan élethelyzet kialakulása. Joseph Ratzinger alapján¹⁰⁸¹ – aki azt a véleményt képviseli, hogy az irreguláris életállapotban lévő személyek tartózkodjanak bizonyos egyházi hivataloktól – megalapozottnak tűnhet a vélemény, miszerint a laikus bíró elvesztheti a fentiek fényében hivatalát, ha az említett irreguláris házassági helyzetbe kerül, hiszen ebben a helyzetben a kinevezés kritériumaként szolgáló jó hírnév is veszélybe kerül. Természetesen ilyen intézkedés meghozatala mindig az illetékes egyházi hatóság bölcs mérlegelésének tárgyát kell képezze. A bírói hivatalt továbbá még el lehet veszíteni lemondással, áthelyezéssel vagy megfosztással.¹⁰⁸²

7.4.5.2.7. A laikus bíró kollegiális hatalomgyakorlása az ítélelhozatal során

A világi bírók hivatalának elemzésekor Thomas Amann javaslatára szeretném közelebbről is vizsgálatom tárgyává teszem az 1426. kánon 1. §-ban foglalt testületileg való eljárásra fogalmát („*collegialiter procedere*”). A legtöbb hivatal esetében – melyet laikusok tölthetnek be – láthattuk, hogy egyértelműbben körvonalazódik a 129. kánonban említett hatalom gyakorlásában való közreműködő jelleg. A bírói testület kapcsán azonban e kérdés koránt sem ilyen magától értetődő.

¹⁰⁷⁷ CIC 1331. k. 1. § 3.

¹⁰⁷⁸ CIC 1331. k. 2. § 2.

¹⁰⁷⁹ Uo.

¹⁰⁸⁰ CIC 1336. k. 1. § 2

¹⁰⁸¹ Vö. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Sulla pastorale dei divorziati. Documenti, commenti e studi*, Città del Vaticano 1998. 7–31.

¹⁰⁸² Vö. CIC 187–191. kk.; 195–196. kk.

Elsőként vizsgáljuk meg a bírói ítélethozatal kollegiális aktusának és az egyházi törvénykönyvben található többi ilyen cselekvési forma közötti különbözőségét. A 119. 2°-ja definiálja általánosságban a testületi döntéshozásra vonatkozó kritériumokat.¹⁰⁸³ „*A testületi cselekedeteket illetően, hacsak a jog vagy a szabályzat másként nem rendelkezik: ha egyéb ügyletekről van szó: az rendelkezik jogerővel, amit az összehívandók többségének jelenlétében a jelenlévők abszolút többsége elfogadott*”¹⁰⁸⁴. A törvényi hely azt tartja jogerős döntésnek, melyet a jelenlévők abszolút többsége elfogadott. Másik fontos általános rendelkezés a 115. kánon 2. §-a, amely a testületi kifejezést igyekszik meghatározni.¹⁰⁸⁵ A testületiség (*collegialitas*) kritériuma az, „*ha a tevékenységet a döntéshozatalban – akár egyenlő, akár nem egyenlő joggal – együttműködő tagok határozzák meg a jog és a szabályzat szerint.*”¹⁰⁸⁶ Az együttműködés elemeként tehát nem szükséges, hogy a testületben csak egyenlő joggal rendelkező tagok vegyenek részt. Ha nem egyenlő joggal rendelkező személy is részt vesz a kollégium döntéshozatalában, attól az még kollegiálisnak számít. Példaként hozhatnánk a püspöki konferencia ülésein résztvevő segédpüspökök, címzetes püspökök esetét.¹⁰⁸⁷

Az előbbiek fényében tehát kijelenthetjük, hogy a bírói kollégium ítélethozatali aktusa egy jogi értelemben kollegiálisként értelmezhető cselekedet. Mivel a kódex revíziója során beiktatták a kánonban az „*akár egyenlő, akár nem egyenlő joggal*” („*sive aequali iure sive non, ad normam iuris et statutorum*”) kitélt, kiküszöbölték annak a veszélyét, hogy a kollégium elnökének és tagjainak egymástól eltérő jogosítványai veszélyeztessék az ítélet testületi dimenzióját. Éppen ezért a laikus és klerikus tagok életállapotbéli és így jogi jellegű különbözősége sem okozhat problémát, hiszen a püspöktől kapott bírói kinevezésük nem különbözik egymástól. Véleményem szerint tehát ők mind egyenlő joggal rendelkező személyek vesznek részt az ítélethozatal során, hiszen itt nincs jelentősége életállapotuknak.

Mivel azonban az ítélet meghozatal egy speciális jogi aktusnak tekinthető, ezért kollegiális cselekvési módra vonatkozó kánonokon kívül még további más rendelkezéseket

¹⁰⁸³ „A testületi cselekedeteket illetően, hacsak a jog vagy a szabályzat másként nem rendelkezik: 2° ha egyéb ügyletekről van szó: az rendelkezik jogerővel, amit az összehívandók többségének jelenlétében a jelenlévők abszolút többsége elfogadott; ha pedig két szavazás után a szavazatok egyenlően oszlanak meg, az elnök szavazatával eldöntheti az egyenlőséget;” CIC 119. kan. 2°

¹⁰⁸⁴ CIC 119. k. 2°

¹⁰⁸⁵ BEAL, J. P.–CORIDEN, J. A.–GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000. 160.

¹⁰⁸⁶ CIC 115. k. 2. §

¹⁰⁸⁷ Vö. CIC 454. k.

is találunk a kódexben rájuk vonatkozólag: 1426. kánon 1. §, 1455. kánon 2. § és 1609. kánon.¹⁰⁸⁸

Az ítélethozatal testületi jellegét pontosabban az 1609. kánon hivatott szabályozni. A kollégium elnöke köteles kijelölni a bírósági tanácskozás helyét és idejét, melyen az ítélethozatal történik. A törvényhozó azzal az ajánlással él, hogy amennyiben ez lehetséges, úgy ennek a bíróság székhelyén kell történnie.¹⁰⁸⁹ Erre az alkalomra minden egyes bírónak írásban magával kell hoznia az adott ügygel kapcsolatos következtetéseit, és ebben külön meg kell jelölni, mind a jogot, mind pedig a tényeket érintő észrevételeit. Ezekhez a dokumentumokhoz csatolni kell következtetéseiket, melyeket azonban titokban kell tartania. Miután Isten nevét segítségül hívták, sorban elő kell adni az egyes következtetéseket az adott perrel kapcsolatban. Elsőként az előadó bírónak mutatja be vótumát, majd őt követik a többiek. Ezután a kollégium elnöke vezetésével meg kell fogalmazniuk az ítélet rendelkező részének tartalmi elemeit. Az itt kialakuló vita során eltérhetnek az egyes személyek eredeti álláspontjuktól, hiszen másik bíró(k) érvelése meg is győzheti akár őket. Amennyiben azonban valaki a többségi véleménytől eltérőt fogalmaz meg, úgy kérheti, hogy fellebbezés esetén azt továbbítsák a másod vagy felsőbb fokon eljáró bíróság számára.¹⁰⁹⁰ Amennyiben az első ülés során nem akarnak, vagy nem tudnak ítéletet hozni, úgy legfeljebb egy héttel később egy következőt tarthatnak.¹⁰⁹¹ A fentiekből tehát az következik, hogy minden egyes bíró saját következtetését, illetve vótumát önállóan és szabadon hozza meg.¹⁰⁹² Így a bíró vagy pozitívan, vagy negatívan dönt, tartózkodása nem lehetséges. Ítéletét úgy hozza, meg, hogy előtte kialakult benne az erkölcsi bizonyosság.¹⁰⁹³ Amennyiben ez nem történt meg, úgy ki kell mondani, hogy a felperes joga nem került bizonyításra, és az alperest pedig felmentő ítélettel el kell bocsájtani.¹⁰⁹⁴ A kollégium tagjainak páratlan száma miatt minden egyes szavazásnak valamilyen eredménnyel kell zárulni. Winfried Aymans ezt így fogalmazza meg: „*az egyéni szavazat beleolvad egy kollegiális aktusba, a bírói vótum kollégium döntésébe.*”¹⁰⁹⁵ Az így megszületett közös döntés válik ítéletté.¹⁰⁹⁶

¹⁰⁸⁸ AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in *DPM* 10 (2003) 111.

¹⁰⁸⁹ Vö. CIC 1609. k. 1. §

¹⁰⁹⁰ Vö. CIC 1609. k. 4. §

¹⁰⁹¹ Vö. CIC 1609. k. 5. §

¹⁰⁹² AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in *DPM* 10 (2003) 112.

¹⁰⁹³ 1608. k. 1. §

¹⁰⁹⁴ 1608. k. 3. §

¹⁰⁹⁵ AYMANS, W., *Kollegium und kollegialer Akt im kanonischen Recht*. München 1969. 92–97., 125–128.

¹⁰⁹⁶ AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*. in *De processibus matrimonialibus* 10 (2003) 113.

A hatályos törvénykönyv az 1609. kánonjának 4. §-a egy újabb szemponttal gazdagítja az egyéni bírói döntés és a kollégium közös határozatának egymáshoz való viszonyát¹⁰⁹⁷. Ahogyan azt már jeleztem is, ha a többségnek ellentmondó véleménye születik az ítélelhozatal során, az kisebbségben marad és így nem befolyásolja számottevő módon a meghozott ítéletet. Az új kódex azonban megadja a lehetőséget, hogy a többség véleményétől eltérő egyes bíró szavazatát, illetve következtetéseit fellebbezés esetén továbbítsák a fellebbviteli bíróság számára, hogy az ügy ottani tárgyalása során számba tudják venni azt és így ne vesszen el. Ezzel megszűnik annak veszélye, hogy a bírói döntés folyamán az igazság keresésének princípiuma alárendelődik a kollegiális cselekvésnek, és a kisebbség véleménye teljesen feloldódik a többségi akaratban. A fentiekből is nyilvánvalóvá válik, hogy az egyes bíró döntési szabadságát és felelősségét a törvényhozó a kollegiális cselekvésben nem elhomályosítani, hanem éppen kiemelni akarja a bíró személyét, esetleges életállapotát illető megkülönböztetés nélkül.

A bírói kollégiumnak testületileg kell eljárnia, így a bírói hatalmat, mint testület gyakorolja. Másrészt azonban az egyes bíró személyesen kinevezés útján rendes kormányzati hatalommal, illetve ennek bírói funkciójával bír. Nem maga a kollégium viseli a bírói hivatalt, hanem maguk az adott személyek, akiket erre nevezett ki a megfelelő hatóság és bízott meg az officiális. A pert magát a bírói kollégium elnöke vezeti. Ő per folyamán bírói hatalmát egyes esetekben a kollégium nélkül is gyakorolhatja. Ez azonban nem arra szolgál, hogy quasi a kollégium helyettesévé tegye magát. Így a teljes kollégium bírói hatalmát az ő szerepe nem vonja kétségbe az ügy tárgyalása során. Hivatalát bizonyos szemszögből mint *primus inter pares*-ként is vizsgálhatjuk, aki a bírói feladatok gördülékeny gyakorlása érdekében cselekszik a kollégium nevében. A bírói testület kollégiumként működik az ítélet meghozatalában, azonban megmarad minden egyes bíró döntésének szabadsága, függetlensége és pont ezért kötelezettsége is. Az ítélet meghozatalára szolgáló összejövetelekre minden egyes bírónak egyénileg kell elkészíteni az írásbeli konklúzióját. E vélemény azonban nem egy legvégső, megváltoztathatatlan döntés. A bírói összejövetelel elhangzó más álláspontok hatására ettől az adott személy akár el is térhet. Az eredeti írásbeli vótumot egyszerre szemlélhetjük véglegesként és átmenetként egyaránt.

A bíró ilyen függetlenségét tehát úgy is meghatározhatjuk, hogy bírói hatalmuk (*potestas iudicialis*) nem csak egyénileg valósul meg – mely a szavazásban manifesztálódik

¹⁰⁹⁷ Uo. 113–114.

–, sokkal inkább beszélhetünk a kollégium hatalmáról, amely az egyes bírókban nyer megalapozást.

A bírói kollégiumban az ítélethozatal a szavazattöbbséggel történik. Ennek egy biztosítéka a tagjainak mindig páratlan (3 vagy 5) száma. Minden egyes bírói vélemény hozzájárul a közös döntéshez. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a közösen meghozott ítélet az egyéni következtetések függvénye. Az egyéni szavazatok így az ítéletet materialiter és formaliter is meghatározzák. A kollégium bírói közös hatalmát tehát, bár megkülönböztethetjük az egyes személyes vétumoktól, azoktól elszakítani nem lehetséges. A kollegiális cselekvésmódban az egyéni szavazatok illetve már erkölcsi bizonyossággal meghozott vétumok összeolvadnak és egy akarati aktust eredményeznek, melyet az eljárásjog ítéletnek nevez. Miután tehát a bírósági szavazás megtörtént és eredmény született, már nem játszanak további szerepet az egyéni szavazatok.

Amann végezetül – egy gondolatkísérlet formájában – felhívja arra a figyelmet, hogy az új CIC lehetőséget biztosít arra, hogy egy bírói kollégiumba a megyéspüspököt is felvegyék mint a kollégium egy tagját. Ebben az esetben igen komoly kihívást jelent a személyek alkotmányjogi különbségének kiegyenlítése. Amennyiben kollégiumként szeretnének eljárni, fennáll annak a lehetősége, hogy a püspököt leszavazza a másik két (illetve négy) tag. Mivel a *Mitis Iudex Dominus Iesus* után már két világi személy is a kollégium tagja lehet, ezért bizonytalanná fordulhat elő olyan helyzet, hogy az ő szavazatuk érvényesül a kisebbségben maradt klerikuséval szemben. Ez azt jelenti, hogy a püspök rendes saját bírói hatalmát ez esetben egy kollegiális aktusban kénytelen megvalósítani. A példa a fenti alkotmányjogi érdekességen túl felhívja arra a tényre is a figyelmet, hogy az egyes bírók bírói hatalmukat egyénileg ugyancsak gyakorolják, hiszen máskülönben nem lenne lehetséges, hogy a püspök véleményétől eltérő ítéletet fogadjanak el a nevezett példa tekintetében. Így tehát joggal jelenthetjük ki, hogy megvalósul a 129. kánon 2. §-a, amikor a klerikus bírói kollégájukkal közreműködnek az igazság keresésében a fel nem szentelt bírónak kinevezett személyek. E közreműködés itt azonban lényegét tekintve a hatalom önálló gyakorlása. Ki kell azonban jelenteni, hogy valódi és az adott ügyben való döntéshozatal számára teljes bírói hatalommal rendelkezik a laikus, amikor saját vétumát megfogalmazza, hiszen amennyiben ez nem így lenne, nem lenne képes szavazni sem.

Természetesen a laikus bírói szerep bemutatása során nem volna helyes a kollégium klerikus elnökének szerepét „kisebbiteni”. Ahogyan feladatát már a „7.4.5.2.2. A bírói kollégium” c. alfejezetben részletesen bemutattam, úgy itt is ki kell jelenteni, hogy személyében valósul meg a 129. kánon 2. §-nak elve, hiszen az ő hivatala az, amellyel a világi bírók megvalósítják az együttműködést az ítélethozatal során. Éppen ezért nem lehetséges a jelenlegi jogszabályi keretek között az az elképzelés, hogy mindhárom bíró fel nem szentelt krisztushívő legyen.

7.4.5.2.8. Szakirodalmi álláspontok

Amikor a laikus bírák intézményét vizsgálom a kánonjogi szakirodalomban¹⁰⁹⁸, azt a következtetést vonom le, hogy az egyes szerzők meglátásai alapvetően nem a laikus bíró témájának eljárásjogi vetületét célozzák, sokkal inkább a néhol tisztázatlan alkotmányjogi hátteret éri kritika főként 129-es és 274-es kánonok fényében. Dolgozatom elején már bővebben bemutatásra került a római és német iskola szakirodalmi véleményének különbsége, így most jelen részben pusztán csak néhány véleménnyel szeretném a 1421. kánon 2. §-nak recepcióját szemléltetni.

Heinrich Flatten¹⁰⁹⁹ több német kánonjogász mellett, alapvetően elméleti oldalról közelíti meg a problémát, így abból indul ki az 1421. kánon vizsgálta során, hogy képes-e egyáltalán kormányzati hatalmat viselni egy fel nem szentelt krisztushívő? A 274. kánon előírja, hogy csak klerikusok nyerhetnek el olyan hivatalt, melyhez kormányzati hatalom szükséges. Ennek következményeként Flatten az 1421. kánon 2. §-nak újragondolását, illetve revidálást látja szükségesnek, mivel véleménye szerint a 129. és 274. kánon teológiai megalapozása fajsúlyosabbnak látszik a fent említett harmadik kánonénál, mely maga a bírói hivatal e rendkívüli (laikus bíró) módját tárja elénk. A három kánon jelenlegi formájának harmonizálására megoldási javaslatot nem lát.

Paul Wirthnél¹¹⁰⁰ a 129. kánon kevésbé jelentős, inkább a 135. kánon 3. §-ból kiindulva szemléli a kérdést. Azzal, hogy a bírói hatalom a kormányzati hatalom részének tekinthető, szintén konfliktust vél felfedezni az 1421-es és 274-es kánonok között, amelyet azonban már véleménye szerint a szakirodalom feladata feloldani. A kodifikáció során

¹⁰⁹⁸ LÜDICKE, in LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984 [= MKCIC], 1421.

¹⁰⁹⁹ LISTL, J.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1999. 986.

¹¹⁰⁰ Uo. 965.

felmerült olyan álláspont is, mely Paul Wirth-hez hasonlóan szintén a kormányzati hatalom bírói funkciójára helyezett hangsúlyt, és úgy próbálta megoldani a kérdést, és így annak gyakorlásához (t.i. bírói hatalom) már nem minden esetben lenne szükséges a felszenteltség. E vélemény jogos cáfolataként azonban helyesen mutathatunk rá a tényre, miszerint az nem veszi ténylegesen számításba a szent hatalom egységéről szóló zsinati tanítást, így azt valóban részekre bontja.¹¹⁰¹

Hortal Sanchez brazil kánonjogász érvelésének egy bizonyos pontjára kell rámutatni. 1983-ban kiadott kommentárja szerint a 1421. kánon rávilágít arra, hogy a laikusok a hatalom gyakorlására képesek az egyházban, éppen ezért az nem kötődhet az ordó szentségéhez.¹¹⁰²

Javier Hervada¹¹⁰³ spanyol egyházjogász a laikus bírőról alkotott véleményét külön is érdemes szemügyre venni.¹¹⁰⁴ Álláspontja alapján közelebbről is meg kell határozni, hogy megvan-e a laikus személyek képessége a bírói hivatal birtoklásához? Amennyiben bírónak ilyen alkalmassággal, úgy nem logikus, hogy miért korlátozta az 1983-as CIC egy főre számukat a bírói kollégiumban. Hervada kritikája idején még nem született meg a *Mitis Iudex Dominus Iesus* MP, így joggal mondhatjuk azt, hogy a motu proprio lényegében válaszolt a szerző által felvetett kérdésre. Amennyiben esetleg mégsem rendelkeznek a bírói hivatalra szóló alkalmassággal – folytatja Hervada –, úgy egyetlen ilyen bírói tevékenysége sem lehetséges. A szerző megjegyzi, hogy a szabályozás, mely szerint a kollégiumban csupán egy laikus tölthet be bírói tiszteletet csak egy pozitív (egyházi) jogi rendelkezés lehet.

Mivel a *Mitis Iudex Dominus Iesus*-al alapvetően új pontjára érkezett a laikus bírói hivatalról szóló diszkusszió, ezért számos eddigi érv – ahogy ezt az előbbi példa kapcsán már be is mutattam – jelentőségét veszítette. A motu proprio elemzése során azonban még alig született olyan karakteres álláspont az 1421. kánon 2. §-a illetve a pápai dokumentum laikus bírói hivatallal foglalkozó 1673. kánon 3. §-a kapcsán, melyek a laikus bírói kérdését újra vizsgálatuk tárgyává tették volna.

¹¹⁰¹ AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*. in DPM 10 (2003), 109–110.

¹¹⁰² HOTAL SANCHEZ P. J., *Notas e Comentários*, in *Código de Direito Canonico, CIC promulgado por João Paulo II, Papa. Tradução oficial*, São Paulo 1983. 55.

¹¹⁰³ HERVADA, J., *Pensieri di un canonista nell'ora presente*, Venezia 2007. 199.

¹¹⁰⁴ VÖ. GÁJER L., *A laikusok együttműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010. 53.

7.4.5.3. Recepció

7.4.5.3.1. Püspöki konferenciák engedélyei

Ahogy 1971-ben is számos püspöki konferencia élt annak lehetőségével, hogy a *Causas matrimoniales* megnyitotta az utat a világi bírók előtt, úgy hasonlóan történt ez az 1983-as CIC kihirdetése után is.

Erdő Péter Egyházjog című kézikönyvében az egyes országok konferenciáinak 1421. kánon 2. §-a kapcsán tett állásfoglalását 3 csoportba sorolja.¹¹⁰⁵ Bizonyos püspöki karok pozitívan nyilatkoztak e lehetőséggel kapcsolatban, míg mások nem hoztak döntést benne, ismét mások pedig kifejezetten elutasították az elemzett intézmény bevezetésének lehetőségét területükön. Ilyen volt példának okáért a Spanyol Püspöki Konferencia.¹¹⁰⁶ Voltak olyan püspöki konferenciák, amelyek viszonylag hamar megadták az engedélyt a laikus bírók működéséhez. Így járt el a Német Püspöki Konferencia¹¹⁰⁷ mely a *Causas matrimoniales* után, 1985-ben újra megadta az engedélyét a hatályos kódexre hivatkozva. Az Osztrák Püspöki Konferencia egy évvel megelőzve a fenti döntést, már 1984-ben engedélyezte Ausztriában a laikus személyek bíróvá történő kinevezését.¹¹⁰⁸ A Svájci Püspöki Konferencia szintén 1985-ben adta meg az 1421. kánonban említett engedélyt Svájc tekintetében.¹¹⁰⁹ Az Angliai és Walesi Püspöki Konferencia 1985. január 25-én kelt rendelkezésében tette lehetővé ugyanezt.¹¹¹⁰ Szintén 1985-ban nyilatkozott hasonlóképpen még a Mexikói Püspöki Konferencia is.¹¹¹¹ Mindezeket megelőzve az Olasz Püspöki Konferencia pedig már 1983. dec. 23-án pozitíve foglalt állást a laikus bírók kinevezésének lehetőségéről.¹¹¹² A fentiekén kívül a legtöbb angol nyelvű püspöki konferencia is megadta

¹¹⁰⁵ ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2682. p.

¹¹⁰⁶ Conferencia Episcopal Española, Decreto, 1983. XI. 26: Boletín de la Conferencia Episcopal Española 1, 1984, 99.

¹¹⁰⁷ „zu c. 1421. § 2: Auch Laien können als Richter bestellt werden.” Berliner Bischofskonferenz, Beschluß, 1985. in Archiv für katholisches Kirchenrecht 154. (1985.) 536–538.

¹¹⁰⁸ „Die Österreichische Bischofskonferenz gibt die Erlaubnis, daß Laien als Richter bestellt werden, von denen einer bei der Bildung eines Kollegialgerichtes herangezogen werden kann, soweit eine Notwendigkeit dazu besteht.” in Amtsblatt der Österreichischen Bischofskonferenz 1. (1984), Nr. 14.

¹¹⁰⁹ „Die Schweizer Bischofskonferenz gibt die Erlaubnis, das Laien als Richter bestellt werden können.” in Archiv für katholisches Kirchenrecht 154. (1985.) 544.

¹¹¹⁰ „2. The Bishops' Conference of England and Wales, in accordance with canon 1421 § 2, hereby permits suitably qualified faithful, other than clerics to be appointed Diocesan Judges in England and Wales.” in Ius Ecclesiae 1. (1989.) 361.

¹¹¹¹ „Can. 1421,2: La Conferencia Episcopal faculta a los Obispos Diocesanos que sufram escasez de sacerdotes para que puedan nombrar jueces laicos, y que, uno de éstos, pueda formar parte del tribunal colegiado.” Uo. 372.

¹¹¹² „É concessa la facoltà di assumere dei tribunali ecclesiastici un laico con le funzioni di giudice per la formazione del Collegio purché sia un possesso dei requisiti voluti dalla normativa canonica”, in (cur.)

az engedélyt, így Ausztráliában, Kanadában¹¹¹³, Indiában¹¹¹⁴ (mindhárom egyház közös megegyezéseként született meg, tehát a latin rítusúakra, a Malabár és Malankár Egyházakra is vonatkozik az engedély), Írországbán¹¹¹⁵, Új-Zélandon, Nigériában¹¹¹⁶, Skóciában, a Dél-Afrikai Köztársaságban, a Gambia Libéria és Sierra Leone-i Püspöki Konferencia területén¹¹¹⁷ és az Amerikai Egyesült Államokban¹¹¹⁸ is működhetnek laikus egyházi bírók az engedély megadása óta.¹¹¹⁹ A Fülöp-szigetek-i püspöki konferencia szintén hozzájárult a hivatal bevezetéséhez azzal a kikötéssel, hogy nem működhetnek közre laikus bírók klerikusok ellen folyó perekben és olyan büntető ügyekben, melyekben egyházi tilalom vagy kiközösítés kiszabása lehetséges.¹¹²⁰

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2006. március 7-9. közötti ülésén hozott döntése alapján nincs akadálya annak, hogy olyan világi hívőt nevezzenek ki társas bíróságba, aki megfelelő kánonjogi végzettséggel rendelkezik. E döntését a konferencia 2009. június 2-3. közötti ülésének 18. napirendi pontjaként meg is erősítette. Az engedély tehát lehetőséget biztosít a legalább licenciával rendelkező fel nem szentelt krisztushívó bírói kollégiumba való felvételéről.

Ufficio nazionale per i problemi giuridici della Conferenza Episcopale Italiana, *Delibere e decreti della Conferenza Episcopale Italiana*, Milano 2006. 158.

¹¹¹³ „In accordance with the prescriptions of c. 1421, § 2, the Canadian Conference of Catholic Bishops hereby decrees that where it is opportune to do so, laypersons who have the necessary qualifications as outlined in the law, may be appointed judges in Church courts, to be part of a collegial tribunal.” Canadian Conference of Catholic Bishops, in *Official Document* 517. 1984. 08. 30.

¹¹¹⁴ „The CCBI permits local Ordinaries to appoint competent laypersons as judges as per the norms contained in c. 1421.” CAPAROSS, E.–THÉRIAULT, M.–THORN J.–AUBE, H. (ed.), *Code of Canon Law Annotated*, Montréal 1993. 1356.

¹¹¹⁵ „In accordance with the prescription of c. 1421, § 2, the Irish Episcopal Conference hereby decrees that laypersons, duly qualified and experienced, may be appointed judges in ecclesiastical tribunals in this country.” *Intercom*, 18. (1987-1988), 13.

¹¹¹⁶ „The Catholic Bishops’ Conference of Nigeria fully accepts this legislation where the necessity suggests”, in *Particular Complementary Norms to the Revised Code*, Lagos 1989, 46.

¹¹¹⁷ „The Conference permits the appointment of lay judges in tribunals of the first instance. Lay judges who are appointed must be competent and of good repute. A lay judge however may serve only as one associate judge in the formation of a panel of three judges”, in *Inter-Territorial Catholic Bishops’ Conference* 3 (1986) 7.

¹¹¹⁸ „In accord with the prescriptions of c. 1421, § 2, the National Conference of Catholic Bishops authorizes the diocesan bishops to appoint laypersons as judges to serve as one member of a collegiate tribunal when necessary”, in NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, *Complementary Norms*, Washington DC 1991. 25.

¹¹¹⁹ LÜDICKE, K.–JENKINS, E. R., *Dignitas Connubii: Norm and Commentary*, Washington DC 2005. 90.

¹¹²⁰ „1. The diocesan bishops may recommend laypersons to the Catholic Bishops’ Conference of the Philippines to be appointed judges in the ecclesiastical courts, provided that they are Catholics of unimpaired reputation and have a doctorate, or at least, a licentiate in canon law.

2. Whenever there is a real need to appoint judges, whether laypersons or clerics, who lack the academic qualifications mentioned in c. 1421, § 3, the diocesan bishop must have recourse to the Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura in order to ask for the needed dispensation.

3. Laypersons, however, cannot sit as judges in cases against clerics, or in cases concerning the declaration or imposition of interdict or excommunication”, in TESTERA, I. F. (ed.), *Canon Law Digest of the Philippine Catholic Church: A Text and Commentary*, Manila 1987. 70–71.

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy azon országok, ahol bevezették a laikus bíró intézményét, gyorsan reagálva, már a kódex kihirdetése után 2-3 évvel megtették ezt. Ebből valamiféle valódi szükséghelyzetre lehet következtetni véleményem szerint.

7.4.5.3.2.A *Dignitas Connubii* Instrukció

„A 83-as CIC hatályba lépése óta már több mint 20 év telt el, és a kánonjogászok az évek során a házassági perekkel kapcsolatos eljárásban jelentős rutinra tettek szert, ugyanakkor a problémák is összegyűltek, amelyek a kódex egy-egy kánonjának értelmezésével és alkalmazásával függenek össze.”¹¹²¹ Szükségessé vált tehát hogy a Szentszék megfelelő dikasztériumai reagáljanak ezekre és ezzel is javítsák az egyes bíróságok munkáját. A katolikus egyház házassági eljárásjogát újraszabályozó *Dignitas Connubii* címmel megjelenő instrukciót a Törvényszövegek Pápai Tanácsa (*Pontificium Consilium de Legum Textibus*) 2005. január 25-én adta ki. E dokumentumában – reagálva az új törvénykönyv kihirdetése óta felmerülő problémákra – az egyházi bíráskodás rendjét igyekezett megújítani, hatékonyabbá és gyorsabbá tenni. A szöveg a CIC kánonjain alapszik, azokat azonban egyes helyeken új szabályokkal és előírásokkal is kiegészítette.¹¹²² Ezek számos újítást hoztak az egyházi bíráskodás rendjében, melyet a szakirodalom kimerítően tárgyal több monográfiában is.¹¹²³ A dokumentum bemutatása messze túlmutat a munkám keretein, ezért erre e helyütt nem is vállalkozom. A dolgozatom témáját képző laikus bírók kérdését tekintve az instrukció jelentősebb változtatást nem hozott.

A DC továbbra is beszél a laikus bírók kinevezésének lehetőségéről, azonban az erről szóló diskurzust egy újabb szemponttal is gyarapította. A 43. cikkelyéhez fűzött 4. §-ban előírja, hogy lehetőleg ne nevezzenek ki olyan bírakat, akik előtte legalább huzamosabb ideig nem dolgoztak más feladatkörben (pl.: jegyző, kötelékvédő, ülnök, ügyhallgató) egyházi bíróságon.¹¹²⁴ Abban az esetben, ha megyéspüspök ezt nem veszi figyelembe, úgy az által adott ilyen kinevezés esetleg tilos, illetve a dokumentum szellemével össze nem egyeztethető lenne. A törvényhozó szándéka egyértelmű: csak olyan krisztushívők közreműködjenek a házassági peres eljárásban, akik először már tapasztalatot szereztek az

¹¹²¹ HÁRSFAI K., *Úton egy szakszerűbb, gyorsabb és igazságosabb bírósági eljárás felé (A Dignitas connubii kezdetű Instrukció elemző értékelése)*, in *Kánonjog* 8 (2006) 129.

¹¹²² Vö. Uo.

¹¹²³ HÁRSFAI K., *Házassági semmisségi perek a DC után*, Budapest 2014.; DUGAN, M. P.–NAVARRO, L. (ed.), *Studies on the Instruction Dignitas Connubii*, Ottawa 2006.; LÜDICKE, K., „*Dignitas connubii*”. *Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche*, Essen 2005.

¹¹²⁴ LÜDICKE, K., „*Dignitas connubii*”. *Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche*, Essen 2005. 58–60.

ilyen perekben való jegyzői, ügyvédi, esetleg kötelékvédői szolgálattal. Így bíróként végzett munkájuk is hatékonyabb és célravezetőbb lehet. E kitétel természetesen teljes mértékben igaz a pappá nem szentelt bírók személyére is.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a vizsgálatunk témájában a DC számottevő újítást nem hozott. A 43. cikkely. 4. §-t mindenestre érdemes úgy értelmezni mint olyan alapelvet, mely a bíróvá történő kinevezés egyik fontos feltételének nem az életállapotot, hanem a szakmai kompetenciát tekinti.

7.4.5.3.3. A *Mitis Iudex Dominus Iesus* motu proprio

„Ferenc pápa 2015. szeptember 8-án nyilvánosságra hozta a *Mitis Iudex Dominus Iesus* (MIDI) és *Mitis et misericors Iesus* kezdetű motu propriokat, amelyekkel a latin és keleti egyházak számára szabályozták újra a házasság eredeti érvénytelenségének megállapítását célzó bírósági eljárásokat. Az új eljárásjogi szabályok számos kihívás elé állították a különböző egyházi bíróságokat és az egyházi eljárásjog szakértőit.”¹¹²⁵ Ahogyan azt már az előbbieken is jeleztem, az új motu proprio kiadásával a laikus bírók hivatala újabb fontos fejlődési fázishoz érkezett.

„2014. szeptember 20-án – tíz évvel *Dignitas Connubii* Instrukció¹¹²⁶ kiadása után – Ferenc pápa létrehozta azt a szakértőkből álló csoportot, akikre a házassági peres eljárások reformjának kidolgozását bízta.¹¹²⁷ Egy évvel később 2015. szeptember 8-án nyilvánosságra hozta a *Mitis Iudex Dominus Iesus* és a *Mitis et misericors Iesus* kezdetű motu propriokat, melyek egyes szerzői vélemények szerint az elmúlt 300 év legkomolyabb eljárásjogi reformját hozták a katolikus kánonjog területén.¹¹²⁸ A reform egyik nagy érdeme, hogy a lelkek üdvösségének kérdése, illetve az egyház pasztorális gondoskodásának fontossága¹¹²⁹

¹¹²⁵ KISS G., *Világi krisztushívők az egyházi bíróságon a Mitis Iudex Dominus Iesus után.* in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete.* Pécs 2017. 349.

¹¹²⁶

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20050125_dignitas-connubii_lt.html (2017. 05. 01.)

¹¹²⁷ AMENTA, P., *Anotaciones sobre la reforma del proceso matrimonial canónico*, in *Ius communionis* 3 (2015) 261–262.; DENNEMARCH, B., *Der Diözesanbischof als „milder Richter“? Anmerkungen zum Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus.* in GRAULICH, M.–MECHEL, T.–PULTE, M. (Hgg.), *Ius canonicum in communione christifidelium. Festschrift zum 65. Geburtstag von Heribert Hallermann*, Paderborn 2016. 273–275.

¹¹²⁸ Vö. LÜDICKE, K. *Evolution oder Revolution? Der neue kirchliche Eheprozess*, in *Herder Korrespondenz* 69 (2015/10) 13–20.

¹¹²⁹ BAURA, E., *Mercy, Oikonomia and Law in the Canonical Marriage System.* in DUGAN, P. M.–NAVARRO, L. (Ed.), *Mercy and Law In Marriage.* Montréal 2015. 34–35.; Fabritz, P., *Ehenichtigkeitverfahren in Amoris laetitia.* in *Im Dienste der Gerechtigkeit und Einheit. Festschrift für Heinrich J. F. Reinhardt zur Vollendung seines 75. Lebensjahres*, ALTHAUS, R.–HAHN, J.–PULTE, Matthias. Essen, 2017. 218–222.

– pl. azon személyek irányába, akik házassága valamiért zátonyra futott – újra a kánonjog eljárásjog homlokterébe került úgy, hogy a tanítóhivatal egyszerre megerősítette a házasság felbonthatatlanságának teológiai tanítását.”¹¹³⁰

E dolgozat keretei nem teszik lehetővé az egész eljárási törvény elemzését, így pusztán csak a témánkra vonatkozó *Mitis Iudex Dominus Iesus* 1673. kánon 3. §-t, illetve a *Mitis et misericors Iesus* 1359. kánon 3. §-t szeretném elemezni. Mivel a két kánon teljes egészében megegyezik, illetve e téren nem találunk különbséget a két dokumentum között, ezért a továbbiakban együttesen teszem őket vizsgálatom tárgyává.

7.4.5.3.3.1. A MIDI 1673. kánon 3. §-a

„*A házasság semmisségéről szóló ügyek három bíróból álló tanácsnak vannak fenntartva. A tanács elnökének klerikus bírónak kell lennie, a többi bírók lehetnek világiak is*”¹¹³¹ – szól a témánkra vonatkozó új pápai törvény. Elsőként megemlítendő a motu proprio kiterjedési határa: csakis házassági semmisségi ügyekben lehetséges kettő laikus bíró kinevezése egy klerikus mellé, minden egyéb ügy tekintetében továbbra is az 1421. kánon 2. §-a az irányadó. Amennyiben a törvényt szorosan értelmezzük úgy nem alkalmazható az új motu proprio szabályozása sem a felek különválása érdekében indított eljárásra, sem a „*ratum et non consummatum*” perek, sem pedig a holtnak nyilvánítási eljárásra.

Szükséges továbbá kiemelni azt, hogy a törvényhozó a házassági pereket alapvetően továbbra is bírói kollégium számára tartja fenn. Ehelyütt akár ellentmondásba is ütközhetnénk a törvény II. alapelve esetében, mely így szól: „*II. Egyes bíró kinevezése a püspök felelősségére. – Egyetlen – mindenestre klerikus – bíró kinevezését az elsőfokú eljárásra a püspök felelősségére bizzuk, akinek ügyelnie kell, nehogy bírói hatalmának gyakorlásában bármilyen lazaságot megengedjen.*” Csupán a dokumentum 1673. kánonjának 4. §-a rendelkezik konkrétan arról az esetről, amikor nem lehetséges hármas bírói testületet felállítani: „*Ha nem lehet társas bíróságot alakítani, a bíróságot vezető püspök az egyházmegyében vagy a 2. § szerint választott közeli bíróságnál bizza az ügyeket egyetlen klerikus bíróra, aki – ahol lehetséges – vegyen maga mellé két kipróbált életű, a jogi vagy a humán tudományokban jártas, a püspöktől erre a feladatra jóváhagyott ülnököt.* Hacsak az

¹¹³⁰ KISS G., *Világi krisztushívők az egyházi bíróságon a Mitis Iudex Dominus Iesus után*, in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 349–350.

¹¹³¹ MIDI 1673. k. 3. §

ellenkezője nem nyilvánvaló, ezt az egy bírót illeti, amit a jog a testületnek, az elnöknek vagy az előadóbirónak tulajdonít.”. Amennyiben tehát e kánon mint kivételt szerepelteti az egyes klerikusi bíró lehetőségét, úgy a dokumentum lényegét összefoglaló alapelvekbe történő megjelenése félrevezető lehet az olvasó számára, hiszen a házassági perek alapvető formája – t.i. bírói kollégium előtt zajlanak – nem változott.

7.4.5.3.3.2. A laikus bírók többsége

Az új paragrafussal egy további fontos kérdés is nyugvóponttra jutott a laikus bírók tekintetében. Egyes vélemények szerint a 129. kánonban meghatározott kormányzati hatalom „közreműködő jellege” abban valósult meg, hogy a hármas bírói kollégiumban a laikus személy kisebbségben volt a klerikusokhoz képest. Az új kánon fontos eredménye azonban, hogy benne a törvényhozó rávilágít, hogy a közreműködés jellegét nem lehet számszerűsíteni és nem a kormányzati hatalmat képviselő személyek életállapotának aránya határozza meg a közös aktus lehetőségét. Egy ilyen kvalitatív megközelítés pedig a többi olyan hivatal számára is előremutató lehet, melyben szintén a közreműködés valamilyen formája valósul meg. Így az új törvényi hely értelmében előállhat olyan eset is, melyben a két világi bíró véleményét tükrözi a meghozott ítélet.

7.4.5.3.3.3. A 1673. kánon 4. §-a

Amennyiben egy egyházmegyében még laikus bírók igénybevétele sem lehetséges bírói kollégiumot alakítani, akkor a törvényhozó megadta a felhatalmazást, hogy „*a bíróságot vezető püspök az egyházmegyében vagy a 2. § szerint választott közeli bíróságnál bizza az ügyeket egyetlen klerikus bíróra, aki – ahol lehetséges – vegyen maga mellé két kipróbált életű, a jogi vagy a humán tudományokban jártas, a püspöktől erre a feladatra jóváhagyott ülnököt. Hacsak az ellenkezője nem nyilvánvaló, ezt az egy bírót illeti, amit a jog a testületnek, az elnöknek vagy az előadóbirónak tulajdonít.*”¹¹³² Ilyen esetben tehát rendkívül súlyos helyzet áll elő, hiszen az egyházmegyében maximum egy, vagy egy jogilag képzett és bíráskodásra alkalmas személy sem lelhető fel. Ekkor is fenn kell tartani azonban jogszolgáltatás intézményét, így a törvényhozó felhatalmazást ad egyes bírónak is – rendkívüli jelleggel – eljárni. Ez esetben az egyes bíró csakis klerikus lehet. Az ülnökök

¹¹³² 1673. k. 4. §.

esetében azonban nem szerepel személyállapotbéli kritérium, így világi krisztushívő is kaphat püspöki megbízást, legyen akár férfi, akár nő. Természetesen ilyenkor neki is teljesíteni kell az alábbi kritériumokat: kipróbált élet, jogi és humán tudományokban való jártasság. „Minden további nélkül elláthat tehát ilyen ülnöki tisztelet például teológiai végzettséggel vagy világi jogi fokozattal rendelkező személy, aki képzése során jártasságot szerezhett a kellő mértékben az említett tudományokban. Tény azonban, hogy az Európa és Amerika egyházmezejében illetve bíróságain a paphiány ellenére is csak nehezen állhat fenn olyan helyzet, hogy ne lehessen világi – bíróvá kinevezett – kánonjogászok segítségével három tagból álló kollégiumot alapítani.”¹¹³³

7.4.5.3.3.4. A fel nem szentelt krisztushívő szerepe a rövidebb eljárásban

Az új *motu proprio* lehetővé tette, hogy rövidebb eljárással vizsgálják meg a házasságot, melyet „*azokban az esetekben kell alkalmazni, mikor a házasság érvénytelenségének állítását különösen nyilvánvaló érvek támasztják alá.*”¹¹³⁴ A következőkben áttekintve a rövidebb eljárás egyes lépéseit, meg szeretném vizsgálni, milyen lehetősége van a fel nem szentelt személynek részt venni az eljárásjog ezen új intézményében. Néhány szerző kritika gyanánt emlékeztet a rövidebb eljárással szemben VI. Pál pápa 1978-ban a Rota Romana előtt mondott beszédének tartalmára, ahol kifejti a szentatya, hogy a bíróban megszülető meggyőződés kialakulásához, illetve a felek szükséges mondanivalójának előadásához egy bizonyos időre van szükség, mindezek pedig nyugodt, figyelmes és biztonságos körülmények között folyhatnak le.¹¹³⁵ Ez azonban nem jelenti a házassági semmisségi perek elhúzódásának megengedését. A témát vizsgálva szembevetendő lehet még perjogi szempontból a rövidebb peres eljárás és a szóbeli peres eljárás közötti hasonlóság.¹¹³⁶

A házasságok püspök előtt folyó rövidebb eljárását Erasmo Napolitano munkája alapján tíz részre oszthatjuk.¹¹³⁷

¹¹³³ KISS G., *Világi krisztushívők az egyházi bíróságon a Mitis Iudex Dominus Iesus után*, in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 353.

¹¹³⁴ MIDI IV.

¹¹³⁵ WOESTMAN, H. W. (ed.), *Papal Allocution to the Romana Rota, 1939-2011.*, Ottawa 2011. 145.

¹¹³⁶ DANIEL, W. L., *An Analysis of Pope Francis' 2015 Reform of the General Legislation Governing Causes of Nullity of Marriage*, in *The Jurist* 75/2 (2015) 548–550.

¹¹³⁷ NAPOLITANO, E., *Il processus brevior nella Lettera Apostolica motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Monitor Ecclesiasticus* 130 (2015) 556.

1. A keresetlevél bírósági helynöknek történő bemutatása.¹¹³⁸
2. A keresetlevél elfogadása és a per formájának meghatározása (rendes peres eljárás vagy rövidebb eljárás).¹¹³⁹
3. A kötelékvédő értesítése.¹¹⁴⁰
4. A vizsgálóbíró (*instructor*) és az ülnök (*assessor*) kinevezése.¹¹⁴¹
5. A felek és a tanúk megidézése.¹¹⁴²
6. A személyek kihallgatása.¹¹⁴³
7. A kötelékvédő és a védelem észrevételei.¹¹⁴⁴
8. A peres iratok megyéspüspöknek történő átadása.¹¹⁴⁵
9. A püspök döntése és az ítélet meghozatala.¹¹⁴⁶
10. Az esetleges fellebbezés a metropolitához, vagy a korban első szuffragáneushoz.¹¹⁴⁷

Jelen dolgozatnak nem feladata a motu proprio értékelése, sem pedig a DC egyes kánonjai érvényességének vizsgálata a motu proprio hatálybalépése után¹¹⁴⁸, sem pedig a rövidebb eljárás folyamatának teljes áttekintése, így elsősorban az új eljárás forma szereplőire, illetve az újonnan megjelenő feladatokra (*instructor* és *assessor*) fókuszálók, akik munkájában megvalósulhat a bírói hatalommal való közreműködés.

Elsőként le kell szögezni, hogy a rövidebb peres eljárásban a bíró szerepét a megyéspüspök tölti be. Erre teológiai alapon lehetősége is van, hiszen az adott részegyházban ő birtokolja az egyházi hatalom teljességét az ordináció és a *canonica missio* tényénél fogva. Az ilyen rövidebb eljárások során tehát a szent hatalom kormányzati részének bírói funkcióját gyakorolja. Így őt bírói feladata alapján született, vagy eredeti bírónak is nevezhetjük (*iudex natus*). Ez megfelel az 1419. kánonnak is, hiszen a megyés vagy eparchiális püspök első fokon gyakorolhatja a bírói hatalmát saját egyházmegyéjében akár önmaga (*per se ipse*), akár pedig mások útján (*per alios*). Mindezidáig a megyéspüspök

¹¹³⁸ MIDI 1676. k. 1. §

¹¹³⁹ MIDI 1676. k. 2. §

¹¹⁴⁰ MIDI 1676. k. 1. §

¹¹⁴¹ MIDI 1685. k.

¹¹⁴² Vö. MIDI 1685. k.

¹¹⁴³ Vö. MIDI 1686. k.

¹¹⁴⁴ MIDI 1687. k. 1. §

¹¹⁴⁵ MIDI 1681. k. 1. §

¹¹⁴⁶ Uo.

¹¹⁴⁷ MIDI 1687. k. 3. §

¹¹⁴⁸ Lásd bővebben: DANIEL, W. L., *An Analysis of Pope Francis' 2015 Reform of the General Legislation Governing Causes of Nullity of Marriage*, in *The Jurist* 75/2 (2015) 460–464.

és bírósága közötti kapcsolat a gyakorlatban inkább adminisztratív jellegű volt¹¹⁴⁹, e *motu proprio* azonban aktívabb közreműködést kíván meg a megyéspüspök részéről. Annyi bizonyos, hogy a püspököknek e jogi rendelkezés hatására komoly lépést kell tenniük bíróságaik irányába. Egy bizonyos közvetítő jelleg azonban – esetünkben ez a vizsgálóbíró, aki egyaránt találkozik a felekkel és a megyéspüspökkel is – továbbra is megmarad.¹¹⁵⁰

Jelenleg még nem végérvényesen eldöntött kérdés, hogy a megyéspüspök bírói hatalmát – melyet e rövidebb eljárásban gyakorolnia kell –, vajon delegálhatja-e? A 135. kánon 3. §-a látszólag egyértelműen meghatározza, hogy a bírói hatalmat csakis „*valamely határozat vagy ítélet előkészítő cselekményeinek végrehajtására*” lehet delegálni. Azonban számos szerző rámutat a MIDI kapcsán megjelenő általános norma és annak gyakorlatban történő megvalósulása között húzódó feszültségre, példának okáért a római pápa és a törvényhozó hatalmának bizonyos dikasztériumokra történő delegálására.¹¹⁵¹ William L. Daniel álláspontja alapján azonban kijelenthetjük, hogy amennyiben e hatalom delegálható is lenne – mely egyébként szemben állna a törvényhozó szándékával a *motu proprio* esetében¹¹⁵² – azt a MP 1673. kánjának 4. §-alapján csak klerikus személy nyerhetné el, aki rendelkezik a kellő bírói hatalom gyakorlásának képességével. A kérdés, hogy ez csupán megengedettség vagy éppen érvényességi feltétel, nem tisztázott. Mons. Monier Maurice, a Rota Romana prodékánja azonban szóbeli közlésében¹¹⁵³ úgy foglalt állást, hogy a megyéspüspök a MIDI által ráruházott bírói feladatát csak más püspökké szentelt személyekre delegálhatja (pl. segédpüspök, koadjutor püspök). Mindazonáltal a fentiek fényében a laikus személy a bírói munkába illetően történő bekapcsolódása nem indokolt.¹¹⁵⁴

A MP 1685. kánonja előírja: „*A bírósági helynöknek ugyanabban a határozatban, amelyben a perkérdést meghatározza, ki kell neveznie a vizsgálóbírót és az ülnököt, és egy nem harminc napnál később, az 1686. kán. szerint tartandó ülésre meg kell idéznie mindenkit, akinek azon részt kell vennie.*” E ponton a törvényhozó a rövidebb peres eljárás két új szereplőjét jelöli meg: a vizsgálóbírót és az ülnököt. A MP-hoz csatlakozó „Eljárási Szabályzat” 16. cikkelye szerint „*a bírósági helynök kijelölheti önmagát vizsgálóbírónak,*

¹¹⁴⁹ Vö., DC 33. Art.

¹¹⁵⁰ DANIEL, W. L., *An Analysis of Pope Francis' 2015 Reform of the General Legislation Governing Causes of Nullity of Marriage*, in *The Jurist* 75/2 (2015) 555.

¹¹⁵¹ Uo. 558–562.

¹¹⁵² MIDI III.

¹¹⁵³ *Corso di formazione per chierici e laici. Il nuovo processo matrimoniale e la procedura Super Rato*, 20 – 25 Novembre 2017, Roma, Palazzo della Cancelleria

¹¹⁵⁴ Vö. WALSER, M., *Fragen zum Motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, in OHLY, Ch.– REES, W.– GEROSA, L. (Hgg.), *Theologia Iuris Canonici. Festschrift für Ludger Müller zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, Berlin 2017. 692–693.

ám amennyiben lehetséges, abból az egyházmegyéből nevezzen ki vizsgálóbíró, ahonnan az ügy származik”. Felmerül tehát a kérdés, hogy kiket lehet vizsgálóbírónak, illetve ülnöknek kinevezni ebben az esetben?

A vizsgálóbíró feladata a rövidebb eljárásban:

- a bírósági helynök által összehívott vizsgálati ülésen részt venni és azt vezetni;
- az ülésen összegyűjteni a bizonyítékokat
- a feleket és tanukat kihallgatni
- amennyiben úgy ítéli, megtilthatja a kihallgatáson való együttes részvételt bizonyos felek számára¹¹⁵⁵
- kitűzi a kötelékvédő és a felek védekezésének benyújtási határidejét
- a vizsgálat dokumentumait gyűjtse össze
- a vizsgálat dokumentumait adja át a megyéspüspöknek
- tanácsával segítse a megyéspüspököt ítélete meghozatalában

Ezzel szemben az ülnök feladata csekélyebb: mindössze a megyéspüspökkel való tanácskozás alkalmával van tanácsadó jellegű szerepe. Az ülnök esetében maga a kódex 1424. kánonja beszél arról, hogy ő lehet akár klerikus, akár pedig kipróbált életű laikus. Úgy tűnik egyik esetben sem szükséges, a tudományos képzettség és a kánonjogban szerzett jártasság sem, azonban itt is irányadóak lehetnek az egyes bíró előtti eljárás esetére előírt ülnöki kvalitások.

Végezetül tehát adódik a kérdés: vajon betöltheti-e világi személy a vizsgálóbíró szerepét? Véleményem szerint mivel nem végez semmi olyan jellegű feladatot a vizsgálóbíró, mely indokolná hivatalának klerikusok számára történő rezerválását, ezért pappá nem szentelt személy is betöltheti a vizsgálóbírói hivatalt. További gyakorlati jellegű adalékkal szolgál a személy kinevezéséhez a gyorsaság kívánalma, mint a törvényhozó szándéka. Amennyiben az egyházi bírósággal munkaviszonyban álló személyre (pl. laikus bíróra) bízzák e feladatkört, úgy biztosítottnak látszik a gyorsabb eljárás. Nyitott kérdés azonban, hogy mind a vizsgálóbíró, mint az ülnök állandó jelleg betöltendő feladat-e, vagy esetleg *ad hoc* módon, a bírósági helynök kijelölése alapján látják el hivatalukat.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az új MP komolyan kiszélesítette a világi krisztushívők bírói munkájának lehetőségét a házassági peres eljárásokban. Nemcsak a rendes peres eljárásban vehetnek részt aktívan mint bírók, de a rövidebb peres eljárásban is

¹¹⁵⁵ MIDI 18. Art. 1. §

fontos – közvetítő jellegű és komoly véleményt formáló – szerepet láthatnak el a megyéspüspökök és a felek között, mint vizsgálóbírók és ülnökök.

7.4.6. Összegzés

Az egyház jogszolgáltató rendszerében számos olyan személynek kell hivatalt viselnie, aki e feladatra csak sok éves készület után, külön tanulmányok elvégzésével vállalkozhatnak. A II. Vatikáni Zsinat után nyilvánvalóvá vált, hogy a bíróságokon található hivatalok – a bírósági helynökök és részben a bíró szerepét kivéve – nem kötődnek sajátosan a felszenteltség tényéhez, sokkal inkább a megfelelő szaktudással és az ennek fényében kapott kinevezéssel állnak szoros összhangban. Így joggal beszélhetünk arról, hogy világi személyek valamilyen módon közreműködnek a kormányzati hatalom bírói funkciójában.

Az előbb vázolt kooperáció kettős jellegű: míg minden bíróságon dolgozó személy – ha nem is a szó kánoni értelmében – hozzájárul feladata szakszerű elvégzésével a bíróság működéséhez, addig a bírónak kinevezett krisztushívők ténylegesen képesek a kormányzati hatalom bírói funkcióit gyakorolni. Így tehát – hasonlóan a többi krisztusi feladatban történő együttműködéshez – a bírói feladatok esetén is eltérő módon, különböző minőségekben valósul meg a kormányzati hatalom gyakorlása.

Következésképpen megvizsgálva a bírói hatalom jellegét felfedezhetjük, hogy a kollégium minden tagjának szükségképpen kell rendelkeznie bírói hatalommal. Amellett, hogy a bírák testületként cselekszenek az ítéletük meghozatala során, megmarad minden egyes bíró döntésének szabadsága és függetlensége saját erkölcsi bizonyossága szerint. A kollégium hatalmát tehát bár megkülönböztethetjük az egyes személyes vétumától, azonban attól elszakítani nem lehetséges.

Megvizsgálva az új Egyházi Törvénykönyv bíróról alkotott képét felismertük, hogy abba perjogi szempontból szervesen illeszkedik a laikus személy bírói hivatala. A kinevezéshez azonban elsőként a püspöki konferencia engedélyére van szükség, melynek birtokában az adott ország megyéspüspökei amennyiben megvalósulni látják a „szükség” helyzetét, kinevezhetnek bíróságukra laikusokat. A vonatkozó szakirodalom alapján felvázoltam, hogy e szükségét az egyes országok más és más módon értelmezik. Közös azonban annak a ténynek a felismerése, hogy a megyéspüspök kötelessége bíróságának szabályos és a megfelelő határidőket tartó működését fenntartani. Ezért az egyház közérdeke követeli meg az elegendő számú bírósági szakembert, különösen pedig a házassági semmisségi ügyekben hármas kollégiumot alkotó bírót, akiknek egy része lehet világi

személy is. Az így kinevezett laikus ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik a per során, mint azon társai, akik elnyerték az ordó szentségét. Csupán csak a bírói kollégium elnöki tisztségét nem töltheti be, melyet a DC szabályozása szerint a bírósági helynököknek, vagy annak helyettesének kell fenntartani.

A témában több egyházi törvény is született az 1917-es kódex kiadása óta. Így elsőként a *Causas matrimoniales* motu proprio-t kell megemlíteni, mely – bár csak igen szigorú keretek között – megengedte, hogy világi férfit is kinevezzenek egyházi bíróvá házassági peres eljárásokban első és másod fokra. Ezt követve az 1983-as törvénykönyv elhagyta a teológiai alapokat nélkülöző megszorításokat illetve korlátozásokat e hivatal tekintetében, és megadta annak lehetőségét, hogy bármilyen peres ügyben – kivéve klerikusok ellen folyó büntetőpert – egy arra alkalmas és bíróvá kinevezett személyt felvegyenek a kollégiumba. A kódexben megfogalmazott lehetőségre sok püspöki konferencia pozitívan reagált, így számos püspöki kar megadta az 1421. kánon 2. §-nak alkalmazására szóló engedélyt. Ezt követően a 2005-ben megjelent *Dignitas Connubii* instrukció – bár sok változást hozott a házassági peres eljárásjog tekintetében – a vizsgált hivatalt nem szabályozta újra, lényegét tekintve nem módosította azt. Mindössze felhívta a megyéspüspök figyelmét a bírói kinevezések egyik fontos kritériumára, miszerint csakis megfelelő eljárásjogi tapasztalatokkal rendelkező személyeket nevezzen ki ilyen pervezetői feladatokra. A dolgozat tárgyául szolgáló jogintézményt érintő utolsó változást a 2015-ben megjelent *Mitis Iudex Dominus Iesus* motu proprio hozta, mely már azt is megengedi a bírósági helynök számára, hogy házassági peres esetekben, ne csupán egy, de két fel nem szentelt személyt is felvegyenek a bírói kollégiumba. Összegezve tehát a disszertációmban felvázolt fejlődési horizontot azt láthatjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat óta a törvényhozó egyre inkább felismeri a bírói hivatalra való jogképességét minden megkeresztelt – és persze megfelelő kvalitásokkal bíró – személy esetében, mindamelllett, hogy tiszteletben tartja annak klerikusi alapjait a hatalom gyakorlása okán. Így e hivatalt nem csupán az életállapottól, hanem a tudományos felkészültségtől is függővé teszi, hogy így szolgálhassa a bírói munka által az egyház közérdekét, mely végső soron a lelkek üdvössége.

8. Konklúzió

Dolgozatom témájának a katolikus kánonjogtudomány olyan területét választottam, mely önmagában számos kérdést és időszerű kihívást vet fel nemcsak a törvényt alkalmazó hatóságok számára, de az egyházjogot akadémiai diszciplínaként művelő kutatók előtt is. Ahogyan arra az 1983-as CIC kodifikációs munkálatai során sem sikerült egyértelmű választ találni, úgy e dolgozat feladata sem lehetett, hogy pontosan bemutassa, mi is a tulajdonképpeni kapcsolat az egyházi rend szentsége és az egyházban meglévő hatalom között. Vizsgálódásaim után úgy gondolom, a kérdésre e formán nem is adható egzakt egyházjogi válasz, hiszen ahhoz véleményem szerint egy harmadik pontnak is szerepelnie kell benne. Ez pedig nem más, mint a beavató szentségekben elnyert egyháztagság. Az alábbiakban összefoglalom dolgozatom eredményeit.

Az egyházi hatalom fejlődésének történeti összefoglalása után nyilvánvalóvá vált, hogy kezdetben egységes módon volt jelen az a hatalmi rendeltség, melyet már az ősegyház is Krisztustól származtatott. Főként a különböző tévtanításokkal folytatott viták során kristályosodott ki a szent hatalom (*sacra potestas*) kezdeti egységes szemléletének két dimenziója: míg a szentelésben kapott hatalom – az ordó karakteréből kifolyólag – elveszítetlenséget biztosított a kézfeltétel és ima által annak alanyában, addig az ebből származó joghatóság dimenzió már az illetékes egyházi hatóság által korlátozható, szabályozható, felfüggeszhető vagy akár meg is vonható hatalmi komponens volt. A szent rendhez erőteljesen kötődő így kialakuló rendi (*potestas ordinis*) és joghatósági hatalom (*potestas iurisdictionis*) kettőssége egészen a II. Vatikáni Zsinatig meghatározta a hatalomról való gondolkodás sémáit. Ezt erősítette meg a számos olyan rendelkezés az egyház történelmében, mely során az ordó szentségében nem részesedett személyek kaptak joghatósági hatalmat egészen a különböző prelátusok tevékenységétől kezdve, az apátnók működésén át, akár a péteri primátusi tisztség elnyerésének elvi lehetőségéig.

Az 1917-es CIC kiváló példa e folyamatra, amikor is az egyházban megjelenő hatalom fogalmi síkon is szinte teljesen szétvált az említett kettősségre. Azzal, hogy az ordó szentségében részesült személy képességéből vezették le a joghatósági hatalmat, megmagyarázza a hatalom kérdéskörének klerikalizálódását, illetve azt, hogy miért nehézkes – a modern törvényhozás fényében – az ezen ordóból nem részesült hívek és a joghatósági hatalom kapcsolatának pontos megrajzolása. Klaus Mörsdorf egyik tanulmányában a hatalom funkcionális kettősséget a szőlőtőről mondott példabeszéddel szemlélteti. Bár formálisan két erőnek tűnhet az egyházban munkálkodó hatalom, azok

mégis eredendő egységet alkotnak. Előző példánál jobban világítja meg szintén Mörsdorf az egységes hatalomszemlélet lényegét, amikor annak kettős dimenzióját egy teológiai párhuzammal mutatja be. A *sacra potestas* eredeti egységét – mely pusztán csak kettős modalitásban jelenik meg – az egyház esetében a szentség és Isten szava párhuzamával szemlélteti.¹¹⁵⁶ Corecco szerint e hatalom látszólagos dichotómiája olyan szoros egységet alkot, mely egység a szentségkiszolgáltatás során is megjelenik, amikor a liturgikus jelek és azok során kimondott szavakat szemléljük.¹¹⁵⁷

A fentiekén túl a laikusok státusza továbbra is passzív maradt a Piusz-Benedek-féle kódexben. Erre jól rámutat Ulrich Stutz *Der Geist des Codex iuris canonici* című művében¹¹⁵⁸. Bár a szerző evangélikus egyházjogász, írása számos olyan tudományos munka kiindulópontjává lett, melyet az új törvénykönyv megjelenése előtt a laikusok kánonjogi helyzetéről írtak. Ebben az egyházat, mint a klérus egyházát jellemzi. Jóllehet elemzését bizonyos pontokon kritikával lehet illetni, találónan mutat rá a tényre: az 1917-es CIC személyekről szóló könyvének (*De personis*) felosztása előbb tárgyalja a klerikusokat érinti szabályozást, majd a szerzetesekre vonatkozó törvényeket és csak ezeket követően a laikusokat. Az utóbbiakról szóló joganyag ráadásul igen szűkre szabott, hiszen a 682-725. terjedő kánonok közül is pusztán az első kettő beszél a világi hívekről önmagukban. E két kánonból is az első (682. k.) foglalkozik szoros értelemben véve a világiak jogaival, a másik pusztán tilalom formájában fogalmaz meg rájuk nézve kötelező szabályokat. Klaus Mörsdorf müncheni egyházjogász is joggal jegyzi meg, hogy „*a laikusok teológiai fogalma a klerikusoktól való megkülönböztetésükre vonatkozik és egyedül csak e szembeállításból nyeri tartalmát*”.¹¹⁵⁹ „*A laikusok »legfeljebb [...] szükséges esetén vehetnek segítőként részt a szent szolgálatban*«. Így például a tanítás¹¹⁶⁰ területén vagy a vagyonkezelés¹¹⁶¹ terén

¹¹⁵⁶ Vö. MÖRSDORF, K., *Zur Grundlegung des Rechtes der Kirche*, in: MÖRSDORF, K., *Schriften zum Kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 21–45.

¹¹⁵⁷ CORECCO, E., *Natur und Struktur der »Sacra potestas« in der kanonischen Doktrin und im neuen CIC*, in: GEROSA, L., MÜLLER, L., (Hrgs.): *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 230.

¹¹⁵⁸ STUTZ, U., *Der Geist des Codex iuris canonici*, Stuttgart 1918. 83. A teljes eredeti szöveg: „*Die katholische Kirche ist die Kirche des Klerus. Selbsverständlich nicht in dem Sinne, dass ihre Heilsarbeit nicht auch, ja sogar – vermögen der fast erdrückend grossen Ueberzahl [sic!] der Laienschaft – vornehmlich den Laien zugute käme. Wahl aber in dem, dass nach ihrem Rechte, um das es uns bei unseren Untersuchungen ausschliesslich zu tun ist, die Laien mehr nur als Schutzgenossen und allein die Kleriker als Vollgenossen erscheinen. Die Laien bilden lediglich das zu leitende und zu lehrende Volk, das gegen gläubige Annahme der von der Kirche gelehrteten Heilswahrheit und durch gehorsame Unterwerfung unter sie ihrer Heilswohlthaten und des nach ihrer Lehre einzig durch sie vermittelten Heils teilhaftig werden soll. Das Recht der katholische Kirche ist fast ausnahmslos Geistlichkeitsrecht.*”

¹¹⁵⁹ MÖRSDORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*, in *RDC* 10 (1960/1961) 218.

¹¹⁶⁰ Vö. CIC (1917) 1372. c.

¹¹⁶¹ CIC (1917) 1118., 1183., 1520., 1521. cc.

vállalhatnak szerepet, mely során az egyház nevében cselekszenek, mint például a megbízatással rendelkező hittanár.”¹¹⁶²

XXIII. János pápa a zsinat meghirdetésekor az egyetemes főpapi gyűlés és egyben az 1917-es kódex revíziójának céljával is összekötötte az „*aggiornamento*” fogalmát. Mind VI. Pál pápa mind pedig utóda, II. János Pál pápa arra törekedett, hogy a kezdeti zsinati „antijuridizmus” után megteremtse a kánonjog szükséges teológiai megalapozását, mely a zsinat által rajzol egyházkép és egyházfogalom mind hűségesebb leképeződése a jog nyelvén. Ezzel voltaképpen szeretnék volna átvezetni a kánonjog területére is azt az egyháztani paradigmaváltást, mely a II. Vatikáni Zsinaton végbement. Így tehát az egyházi jog változása követte az ekkleziológia alapvető fordulatát, melyben a *societas perfecta* elképzelés után Krisztus egyházát már bibliai képekkel, mint Isten népét, kommuniót szemlélték a zsinati atyák. Így végső soron megszűnni látszott a krisztusi közösség dichotomikus vezetők és vezetettekre való osztása. A *Sacrae Disciplinae Leges* apostoli konstitúció az alapvető jogforrása a zsinat és egyházjog viszonyának, hiszen ebben e témát a pápa rendkívül világos módon tárja elénk. Megfogalmazásra kerül, hogy a hagyománnyal való kontinuitás mellett végső soron a zsinati tanítás a kódex tartalmi forrása és éppen ezért ez képezi értelmezési keretét is. Ez alapján a '83-as CIC valóban „utolsó dokumentuma” az egyetemes zsinatnak. A kódex így az egyház lelkipásztori munkájának eszközövé válhatott, mely saját jogi valóságában fogalmazza meg mindazt, melyet az egyházzal vallottak a zsinati atyák. Éppen ezért megőrzi jogi jellegét úgy, hogy elkerüli a kánonjog túlzott módon történő teologizálását és ennek fordítottját is.

A szent hatalom (*sacra potestas*) zsinat által alkotott fogalmának részben sikerült egységet teremteni a 20. század teológiai, jogteológiai és kánonjogi eredményei alapján a szentségi és joghatósági hatalom kettőségében, mely a történelmi fejlődések révén vált szét. A kettőt egységben kell egymással szemlélni, melynek a *sacra potestas* nyújtja a megfelelő fogalmat. Formálisan azonban a zsinat után is megmaradt sokhelyütt rendi és joghatósági vagy kormányzati hatalom, mint a szent hatalom kétféle aspektusának sémája. Ebből következik, hogy míg a szentségi hatalom eltörölhetetlen, illetve elveszíthetetlen jegyet hagy, addig a joghatósági hatalom felfüggeszhető, korlátozható vagy megszüntethető a kánoni küldetés függvényében. A szent hatalom egységét a püspök szavatolja. A szent hatalomból forrászó kormányzati hatalom pedig az egyházjogban nyeri el végső konkrétságát hármasságában.

¹¹⁶² MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017. 96.

A hatalomról szóló elméletek történeti fejlődését vizsgálva elmondható, hogy az ciklikus változáson mentek keresztül. Az ókeresztény kor elején egységes hatalom teológiával találkozunk, addig a késő ókortól kezdve a középkoron át egészen a 20. századig tartott az a folyamat, melyet a *potestas ordinis* és *potestas iurisdictionis* szétválásának nevezhetünk. A II. Vatikáni Zsinat ezeket egységébe foglalja, azonban a zsinat utáni teológia és jogtudomány elismeri valamiféle logikai önállóságukat. Így lényegében visszajutottunk a kiinduló ponthoz: egységes eredet fogalmi szétválasztással.

A zsinati teológia kánonjogi leképeződése révén a fel nem szentelt krisztushívők szintén részesülnek a kormányzati hatalom gyakorlásában való részvétel képességéből.¹¹⁶³ A beavató szentségekben kapott egyháztagsággal saját módjukon (*suo modo*) kapcsolódnak a krisztusi hármasság küldetéséhez. Klaus Mörsdorf együtt szemléli a hármasság krisztusi küldetés lényegét mind a laikusok, mind pedig a klerikusok esetében.¹¹⁶⁴ Mivel minden krisztushívő részesült a keresztségben a krisztusi hármasság feladatából (*munus sacerdotale, propheticum et regale*), ezért méltán viselhetik az ezekből származó képességeket is a megszentelés, tanítás és kormányzás területén (*munus sanctificandi, docendi et regendi*).¹¹⁶⁵ „A világi hívek pedig – részesei lévén Krisztus papi, prófétai és királyi tisztségének – Isten egész népének küldetésén belül az Egyházban és a világban töltik be a maguk szerepét. Valóban apostoli munkát végeznek [...]”¹¹⁶⁶ Mivel pedig részesült e krisztusi tisztségekben a beavató szentségek által, ezért „kivétel nélkül minden Krisztus-hívőt érintő apostolságon kívül más módokon is bevonhatók a világi hívek közvetlenebb együttműködésre a hierarchia apostoli munkájába”¹¹⁶⁷. A zsinat természetesen nem határozza meg, hogy pontosan milyen formái lehetnek e tevékenységnek¹¹⁶⁸, ez a II. Vatikáni Zsinat utolsó dokumentumaként is számon tartott új Egyházi Törvénykönyv feladata lett.¹¹⁶⁹

Az 1983-ban kiadott *Codex Iuris Canonici* célja többek között az volt, hogy megteremtse azt a jogi keretet, amely a hármasság küldetésben való részvételt illetve az abban

¹¹⁶³ „Nomine laicorum hic intelleguntur omnes christifideles praeter membra ordinis sacri et status religiosi in Ecclesia sanciti, christifideles scilicet qui, utpote baptisate Christo concorporati, in Populum Dei constituti, et de munere Christi sacerdotali, prophetico et regali *suo modo participes facti*, pro parte sua missionem totius populi christiani in Ecclesia et in mundo exercent.” AA 2b.

¹¹⁶⁴ AYMANS, W.–MÖRSORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991. 393.

¹¹⁶⁵ AA 2.; AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in *DPM* 10 (2003) 105.

¹¹⁶⁶ AA 2.

¹¹⁶⁷ LG 33.

¹¹⁶⁸ HÜNERMANN, P., *Herdens Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2004. 471.

¹¹⁶⁹ A laikusok egyéb fontos teológiai tulajdonságaihoz lásd: BRUNETTI, M., *I laici nel diritto canonico, prima e dopo il Vaticano II.*, Torino 1987. Ezen belül is: 51–64.

való együttműködést lehetővé teszi laikus hívek számára is. Ennek első lépéseként a 129. kánon 2. §-a *lex generalis*ként megengedte, hogy világi krisztushívők is közreműködhessenek a hatalom gyakorlásában. A paragrafus közelebbi vizsgálata esetén azonban felvetődnek bizonyos értelmezési nehézségek, illetve az együttműködés („*cooperatio*”) fogalmának homályos tartalma. Dolgozatomban bemutattam, milyen kihívások és joghézagok merültek fel a 129. kánon kapcsán. A szent rend és a kormányzati hatalom kapcsolatának végleges eldöntése – mint sok más „kánonjogi” probléma esetében – itt sem a szorosan vett kanonisztika feladata lenne véleményem szerint. Sokkal inkább annak egyháztani tisztázására lenne szükség, hogy az egyházi hatalom miként is létezik Isten népén belül, és abban az egyes tagok milyen szentségek által, milyen fokban részesülnek. Ezt követően lehetne csak az itt nyert következtetéseket konzekvens módon alkalmazni a jog nyelvén is.

A 129. kánon mellett reflektáltam dolgozatomban egyéb más olyan kiemelkedően fontos kánonokra, mint a 228. és 274., melyek a hivatalviselés jogképességéről és a hivatal és a kormányzati hatalom viszonyáról nyilatkoznak. Az 1983-as CIC kétféleképpen is hozzájárult ahhoz, hogy a világi személyek önálló módon viselhessenek egyes egyházi hivatalokat: egyrészt újraértelmezte az egyházi hivatal (*officium*) fogalmát, nyitva hagyta azt a világi személyek számára is, másrészt ezen túlmenően külön deklarálta számukra egyes hivatalok viselésére szóló jogképességét. Amennyiben a megfelelő tulajdonságok birtokában vannak és az illetékes hatóság kinevezi őket, úgy a 228. kánonban biztosított képességük reálissá válik és megnyílik annak lehetősége, hogy az adott hivatal területén a fel nem szentelt személy is részt vegyen az egyház küldetésében. A 228. kánonra való reflexió mellett azonban kritikusan be kell mutatni a 274. kánon 1. §-a okozta feszültséget is, mely kizárni látszik a világi személyek azon hivatalokból, melyek ellátásához szentségi vagy kormányzati hatalom szükséges. Amann nem látja összeegyeztethetőnek a 129., 274. és 1421. kánonokat. Ezért véleménye szerint vagy ki kell vezetni a laikus bíró hivatalának lehetőségét (vö. 1421. k. 2. §), vagy ki kell jelenteni a kormányzati hatalom és a szentelés csupán csak formális kapcsolatát. Ennek következtében meg kell lépni azt az igen bátor lépést, hogy engedjük kibontakoztatni – a zsinati tanításban már megjelent – krisztushívői méltóságot és egyenlőséget belső egyházi feladatok tekintetében is, eltörölve a 274. kánon rendelkezését.¹¹⁷⁰ A kérdés tekintetében nem szükséges ilyen végletes álláspontra helyezkedni, ha közelebbről is megvizsgáljuk a 274. kánon 1. §-nak értelmét.

¹¹⁷⁰ Vö. uo. 13–18.

Az 1983-as CIC 129. k. 2. §, 274. k. 1. §, 1421. k. 2. §. értelmezése közel sem problémamentes. Több szerző leszögezi, hogy e kánonoknak homályos teológiai háttére annak következménye, hogy a törvényhozó kodifikáció során nem tudott illetve nem is akart szándékosan állást foglalni a szentségi hatalom eredetének kérdésében. Az a vélemény, mely szerint a CIC fenti pontjai összeegyeztethetők – mivel mind a három csupán csak a kormányzati hatalomban történő közreműködést engedi meg a laikusok számára – nem számol az 1421. kánon 2. §-nak bizonyos perjogi következményeivel, melyek kapcsán dolgozatomban kimutattam, hogy nem lenne lehetséges érvényes ítéletet hoznia a kollegiális cselekvés során, ha önmaga nem birtokolná az ítélet meghozatalához szükséges hatalmat a világi személy. Véleményem szerint a törvényhozó a már fent idézett három kánon hatályos formája (129. k. 2. §, 274. k. 1. §, 1421. k. 2. §) esetében nem tudta véglegesen feloldani a köztük fennálló feszültséget, hiszen egy olyan kompromisszumos megoldást tett magáévá, melyben nem döntötte el a hatalom eredetének és gyakorlásának kérdését véglegesen, hanem részben figyelembe vette a „német” és „római” iskolák különböző meglátásait.

Bár az összefoglalt jogelméleti háttér nem válaszol meg minden kérdést, az egyház cselekvésének színterén az 1983-as CIC révén számos olyan lehetőség és hivatal nyílt meg, melyek által a laikus hívek hathatós módon tudnak közreműködni az egyház küldetésében. Ezen új formák egyik közös jellemzője volt, hogy több közülük (lásd. világi közreműködése a plébánia lelkipásztori ellátása során, missziós munka során, bíróságok feladataiban) már a kódex megjelenése előtt is létezett *ad hoc* jelleggel. Ezeket a világegyház különböző helyein megjelenő igények hívták életre és legtöbbször a Szentszék egyedi engedélyével valósultak meg. A kodifikációs munkálatok során e már meglévő gyakorlat sokszor szerepet játszott a jogintézmény kikristályosodásában.

A továbbiakban összefoglalom a világiak hármasküldetésben való közreműködés tekintetében született eredményeimet.

Tanítói küldetés

Az isteni ige szolgálata sajátosan olyan területe a krisztusi hármasküldetésben (*triumnera Christi*) folyó közreműködésnek, mely során a világi hívek több-kevesebb önállósággal gyakorolhatják saját prófétai hivatásukat. E küldetéshez tartozó legtöbb elemet egyéni karizmáik és szentségi képességeik alapján nagyobb önállósággal végezhetik. Így aktívabban tudnak részt vállalni a tanítás és oktatás területén. A keresztségben és bérmálásban kapott kegyelem minden krisztushívót alkalmassá tesz arra, hogy ne csak

passzív szemlélője legyen a Jézus Krisztus által kinyilatkoztatott tanításnak, hanem azt maga is életpéldájával illetve konkrét kánoni megbízása esetén szolgálatával hirdesse és továbbadja. Így tehát megjelenik a tanítói küldetésben való általános részvétel, mely főleg a világi dolgok tekintetében és kiemelkedően a családi közösségben végzett szolgálat kapcsán valósul meg. Vannak olyan fel nem szentelt személyek akik krisztushívői életpéldájukon túl azonban hivatásukat is az egyház szolgálatába állítják és így járulnak hozzá a hit terjesztésének ügyéhez. A tanítói feladatokban való közreműködés tekintetében három terület mutatkozik, melyre különösen is figyelmet kell fordítani: bekapcsolódás a prédikáció szolgálatába, részvétel az egyház missziós küldetésében és konkrét tanítói feladataiban.

A II. Vatikáni Zsinaton kifejtett teológiai alapokra támaszkodva a CIC megteremtette annak lehetőségét, hogy a világi hívek bekapcsolódhassanak az isteni ige szolgálatába. Ez közelebbről azt jelenti, hogy az igehirdetésben is közreműködhetnek sajátos módon fel nem szentelt krisztushívők. A CIC 766. kánonja alapján „meg lehet engedni, hogy templomban vagy kápolnában prédikáljanak, ha bizonyos körülmények között a szükség úgy kívánja, vagy egyes esetekben hasznosnak tűnik”. E szolgálatukat az illetékes püspöki konferencia engedélye és a megyéspüspök vagy a plébános eseti illetve tartós megbízásával végezhetik főszabály szerint nem eucharisztikus liturgikus szertartásain. A téma egyik legégetőbb (teológiai és ezért jogi) kérdése az volt már a kodifikáció és az azt követő jogalkalmazás során is, hogy lehetséges-e nem klerikus személyeknek homíliát mondani. Bár a tanítóhivatal a zsinat után megjelenő dokumentumokban tiltotta a szentmise során történő szentbeszéd tartását világi híveknek, mégis azt láthatjuk, hogy egyes részegyházakban a részleges joggal többé vagy kevésbé összhangban, ellenkező gyakorlat volt tapasztalható akkor, ha a liturgiát celebráló papot e feladatát valamilyen akadályoztatás miatt nem volt képes ellátni. Az 1997-ben kiadott világi hívők közreműködéséről szóló rendelkezése azonban eldönteni látszik azt, hogy a fel nem szentelt személyek nem tarthatnak szentmisén homíliát.

A homília fogalma a liturgikus reform során néhány szertartáskönyvben és egyházi dokumentumban is szintén következetlen módon került használatra. Ezek így lehetővé tették, hogy fel nem szentelt személyek – jóllehet nem szentmise keretében – homíliát tartsanak. A fentiek alapján arra következtettek, hogy képesek e pappá nem szentelt személyek is homília mondására, azonban mivel a szentmisében az isteni ige szolgálata (igeliturgia) és az áldozati liturgia szoros egységet alkot, nem lenne teológiailag helyes ezt a személyek szintjén kettéválasztani, így végső soron az eucharisztikus ünneplés során mondott homília tilos számukra. A megfelelő képzettséggel, homiletikai tudással és felhatalmazással is rendelkező hívek az egyház igehirdető szolgálata során elsősorban a nem

eucharisztikus liturgia keretében már csak a prédikáció tekintetében igen széles területen közre tudnak működni a többi felszentelt szolgálattevővel. Ez főként akkor történhet, amikor a szolgák valamiért akadályoztatva vannak vagy nincsenek is jelen az adott liturgikus ünneplésen.

A törvényhozó a laikus prédikálás misén kívüli szabályozását az egyes püspöki konferenciák hatáskörébe utalta. Ebből adódóan a részleges törvényhozás több lehetőséget is kilátásba helyezett tekintetben, hogy ki az illetékes megadni ilyen prédikációs felhatalmazást. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által kibocsájtott normaszövegek tanulmányozása azonban feltárta, hogy a kérdés hazánkban – a hiányzó útmutatás miatt – nem tisztázott jogszabályi szinten, holott ténylegesen számos világi lelkipásztori munkatárs prédikál szolgálatának ellátása során.

Az 1983-as CIC szintén lehetővé tette, hogy a missziós hivatással rendelkező és megfelelő képzettséggel bíró laikusok – amennyiben megszerzik az illetékes egyházi hatóság engedélyét – ténylegesen missziós tevékenységet végezzenek az egyház nevében. Ennek során a kánoni küldetésükből fakadóan – az abban konkrétan meghatározott keretek között – önállóan látják el a hit hirdetésének feladatát, akár annak egésze, akár pedig az egyes részcselekmények tekintetében.

Végezetül ki kell emelni a tanítás feladatát, történjen az akár plébániai szinten, akár iskolai keretek között a közoktatásban vagy akár a felsőoktatásban. Mindezen szolgálatok során az egyház illetékes hatóságának kánoni megbízásával tudják továbbadni a katolikus egyház tanítását. A *missio canonica* birtokában már nem a sajátjaként fogja a tanítói tevékenységét végezni, hanem hivatalosan is az egyház nevében. Éppen ezért különös fontossággal bír, hogy ne csak cselekvésmódjukban, de az általuk tanítottak tartalmában is a legnagyobb egységet őrizzék az egyetemes egyházzal.

Megszentelői küldetés

A CIC 834. kánon 1. §-a alapján „*a megszentelői feladatot az egyház különösképpen a szent liturgia által teljesíti, melyet Jézus Krisztus papi feladata gyakorlásaként fogunk fel, és amelyben az emberek megszentelését érzékelhető jelek jelölik és valósítják meg a nekik megfelelő sajátos módon*”. A CIC a megszentelői feladattal foglalkozó IV. könyve bevezető kánonjában az egyház cselekvéseként megjelölt liturgikus ünneplés alanyaként nem a felszentelt és felszentelésben nem részesült, vagy klerikus és laikus kategóriáira épít, sokkal inkább ezeken felülemelkedve az egyházi közösség egészét értelmezi alanyi szerepben, így

e szolgálat nyitott végső soron minden krisztushívő előtt saját ontológiai rendeltsége és lehetőségei szerint.¹¹⁷¹

A téma meghatározó pontjaként a 230. kánon a megszentelés területén a laikusok részéről megvalósítható együttműködésnek hármastipológiáját mutatja be. Míg az 1. § a tartós, – részben szent rendhez kötődő – a püspök egyházi felhatalmazásával gyakorolt liturgikus szolgálatokba kapcsolja be a laikus személyt, addig a második kánon ennek egyedi, *ad hoc* történő megvalósulását teszi lehetővé minden világi személy számára, abból a nőket sem kizárva. Végezetül a kánont lezáró utolsó paragrafus kitágítja annak lehetőségét, hogy az egyház nyilvános liturgiája kapcsán egyéb más módokon is közreműködhesse laikus személyek és lehetővé teszi, hogy világiak, a szolgálatra megbízott személyek hiányában – és amennyiben az adott feladatot saját szentségi képességei által valóban el tudja látni és elláthatja – azok feladatait illetve azok egyes részeit elvégezhessek. Dolgozatomban nem foglalkoztam a megszentelői küldetésben történő más – főként liturgikus és teológiai – kooperációs formákkal, így például az imaórák liturgiájának végzésével. Ennek során a világiak olyan teljesebb formában lehetnek az egyház istentiszteleti cselekményének részesei, alanyai és egyszerre végzői, mely a jövőben további teológiai vizsgálódásokat érdemel.

Dolgozatomban a *munus sanctificandi* terén megvalósuló együttműködés kapcsán az egyik legfontosabb konklúzióként azt állítom, hogy e területen sajátos módon – így a tanítói és kormányzói feladatoktól eltérően – valósul meg a II. Vatikáni Zsinat kívánsága. Míg a tanítói küldetés során viszonylag széles körben tudtak bekapcsolódni fel nem szentelt személyek az egyház küldetésébe, addig a megszentelői szolgálat elsődleges közege, maga a liturgia. Az egyházi hivatalos liturgikus alkalmak sajátosan olyan cselekmények, melyeket a felszentelt szolgálattevők végezhetnek. Ennek bár az egész megszentelt nép az alanya, mégis az egyházi rend szentségében részesedett személyek sajátos joga és kötelezettsége ezek végzése illetve koordinálása. Így a közreműködés és a klérussal való együttműködés legfontosabb határa az ordó szentsége lesz, hiszen az e területen elvégzendő „feladatokra” a világi hívek dogmatikailag nem képesek a szent rend hiánya miatt. Mivel e fenti küldetések köre – még ha az el is látható szentelés nélkül – szorosan kapcsolódik az egyházi rendhez, éppen ezért ebben a laikusok – vö. pl. áldoztató feladata, keresztség szentségének kiszolgáltatása – csak szükség esetén és a felszentelt szolgálattevők hiányában tudnak bekapcsolódni. A liturgikus cselekmények során azonban a laikus személyek sajátos

¹¹⁷¹ Vö. MARÓTI G., *A felszentelt és felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatára vonatkozó liturgikus jogi normaösszefüggések*, in Praeconia 5 (2010) 39–46.

karizmáik miatt akkor is megvalósíthatják az aktív közreműködést, amikor a cselekményben önmagában nem teljesítenek valamilyen liturgikus szolgálatot, hanem „pusztán” tevékenyen részt vesznek azon, imáikkal és figyelmükkel követve a szent történéseket (*participatio actiosa*). Az így végzett „szolgálatukból” végső soron gyümölcsöző részvétel (*participatio fructuosa*) fakad.

A liturgia területén azonban találunk olyan tisztségeket is, melyeket laikus személyek nem csak helyettesítő jelleggel – szükség helyzetben – láthatnak el pótolva a felszentelt személyt, hanem akkor is gyakorolhatják őket, amikor sok miséző pap jelen van. Ilyen lehet például az okéért a lektori szolgálat, illetve a 230. kánonban felsorolt egyéb módok, különösen is szentelmények és áldások kiszolgáltatása. Egyes áldások és a zsoltosma pedig rámutatnak arra, hogy a megszentelői feladatokat bizonyos esetekben akár bármilyen egyházi felhatalmazás nélkül is képesek gyakorolni, hiszen arra a keresztség szentsége okán lehetőségük nyílik.

A megszentelői küldetés kapcsán tehát a kooperáció egy újabb dimenziója figyelhető meg: közreműködhetnek rendkívüli módon világi személyek az egyház megszentelő tevékenységében, azonban ugyancsak lehetőségük van arra, hogy rendes módon gyakorolhassák a keresztség szentségében kapott kegyelmi adományokat és tényleges liturgikus feladatokban szolgálhassanak, mely következtében végső soron a közreműködés tartalma is gazdagodik.

Kormányzói feladatok

Az egyház kormányzói küldetésében történő világi közreműködés véleményem szerint a vizsgált téma egyik legszokásosabb metszetét képezi. Ehelyütt elsőként az 517. kánon 2. §-a által lehetővé tett lelkipásztori munkába történő bekapcsolódást vettem górcső alá. Az említett kánon elemzése rávilágított, hogy a krisztushívők az egyház üdvözítő küldetésébe történő meghívottsága több szinten is megvalósul. Minden megkereszteltnek együtt kell működni Krisztus testének építéséért, kinek-kinek a maga állapota és feladata szerint¹¹⁷², fáradozásaikkal azon kell munkálkodjanak, hogy „*az üdvösség isteni híre minden korban és az egész világon minden emberhez egyre inkább eljusson*”¹¹⁷³. Ennek egy kiemelkedő formája – mely már egyszerre az ilyen kötelezettség megvalósításának egy magasabb szintje is – ha a részegyház püspöke által kinevezett laikus személy ténylegesen, tevőlegesen vesz

¹¹⁷² Vö. CIC 208. k.

¹¹⁷³ CIC 211. k.

részt az 517. kánon 2. §-a szerint rábízott közösség ellátásában. Ekkor a megyéspüspök megbíz egy világi személyt a plébániai munkában való közreműködéssel, – pontosabban fogalmazva – a plébániai lelkipásztori ellátás teljesítésével. A püspöki kinevezés a világi hívő esetében azon kereteken belül marad feladatkörét illetően, melyet a keresztség és bérmálás szentségében részesülve ontológiailag el tud látni. A tényben, miszerint egyes lelkipásztori feladatokat nem képes gyakorolni, kifejeződik a kánonban foglalt „részvétel a lelkipásztori feladat gyakorlásában” minősége („*participatio in exercitio curae pastoralis*”), hiszen pusztán a lelkipásztori feladatok egy szegmensét végezheti el. A laikus személy munkáját kísérő és vezető klerikus feladata mindezek fényében az, hogy a püspöki kinevezése által reprezentálja a közösség számára Krisztust, bemutassa a szent cselekményeket és a kinevezett világi munkatársával együttesen igyekezzenek Isten népének rájuk bízott közösségét szolgálni. Mindazonáltal az 517. kánon 2. §-a kapcsán kikristályosodott, hogy ezt a megoldást a lelkipásztori ellátás rendkívüli formájának kell tekinteni, még akkor is, ha sok esetben tartós módon állnak fenn azok a körülmények, melyek használatát indokolják.

A 135. kánon külön nevesíti is a kormányzati hatalom törvényhozói, bírói és végrehajtói dimenzióit így dolgozatomban is külön foglalkoztam ezekkel.

A II. Vatikáni Zsinat utáni reformok hatására a részegyházakban rendezett zsinatok komoly átalakuláson mentek át. A részegyházakban szervezett egyházmegyei illetve más részleges zsinatokon való részvétel során ténylegesen közreműködnek a kormányzati hatalom törvényhozói feladatában a világi személyek. Ennek során nem ők maguk viselik a konkrét törvényhozói hatalmat, hanem tanácskozási jogkörükkel hozzájárulnak és támogatják a hatalmat viselő személy döntését.

A kormányzati hatalom végrehajtói funkciójába való közreműködés viszonylag korlátozott annak jellegéből adódóan. Egyes világi krisztushívők megvalósíthatják ezt úgy, hogy kollegiálisan részt vesznek olyan grémiumok munkájába, melyek részben vagy egészben végrehajtói feladatokkal is bírnak. Laukemper-Isermann azonban rámutatott arra, hogy lehetséges delegálás útján is ellátni a végrehajtói funkció egyes részfeladatait, egységeit.

Disszertációm utolsó pontjában tárgyalt egyházi bírósági hivatalok példát nyújtanak azonban az együttműködés igen széleskörű megvalósulására. Ahogyan azt az előző fejezet végén is összefoglaltam, a különböző bírósági struktúrákban kettős módon valósul meg a doktori dolgozatom témája. Számos laikus krisztushívő kapcsolódhatott be a II. Vatikáni Zsinattól kezdve az egyházi jogszolgáltatás egyes fokozataiba. A törvényhozó reagálva a

világegyház több pontjáról érkező kérésre több hivatalt nyitott meg fokozatosan világiak számára, melyek betöltéséhez nem szükséges a kormányzati hatalom gyakorlása. Így minden gond nélkül segítheti a bíróság munkáját jegyzőként, ügyvédként, képviselőként, állandó jogvédőként, kötelékvédőként, ügyészként és ügyhallgatóként az a megfelelő tudományos fokozattal bíró világi személy, akit képességei miatt a megyéspüspök e hivatalokra kinevez. Esetükben a hatalomban való közreműködés közvetett módon jelenik meg: tevékenységükkel hozzájárulnak az ítélet meghozatalához és az igazság kiderítéséhez, önmaguk azonban nem vesznek részt az ítélethozatal konkrét aktusában. Ezért közvetettnak nevezem e részvételt, hiszen nélkülük a bírói kollégium is aligha tudna jogszerű és igazságos döntést hozni.

Az 1421. kánon 2. §-a alapján bíróvá kinevezett személy azonban az előbbiektől eltérő módon *közvetlenül* működik közre illetve részesül a kormányzati hatalomban, esetünkben annak bírói funkcióiban. Így tehát megvalósul az ítélet kollektív meghozatala során a 129. kánon 2. §-a, sőt még az abban megfogalmazott közreműködéstől akár több is. Amennyiben a világi személy nem bírná önmagában is a bírói hatalmat, úgy nem lenne képes vótumával hozzájárulni a kollégium közös ítéletéhez. Így pedig a laikus bíraskodás olyan kánoni hivatallá lehet, mely a kormányzati hatalom természetét is segít jobban megérteni.

A fent felvázolt vizsgálódás után tehát meg szeretném erősíteni a dolgozatom elején felvázolt tézisemet. A világi krisztushívők a keresztség és a bérmálás beavató szentségei által jogos módon részesednek Krisztus Urunk az egyházra bízott hármasság küldetéséből saját módjukon és szentségi rendeltetésük szerint. A kormányzati hatalomhoz való viszonyuk szerint hármasság módon valósulhat meg e közreműködés: *általános, közvetett és közvetlen* módon. *Általánosnak* nevezem azt, amikor a laikus személyek a keresztségben kapott küldetésüket önállóan, minden egyházi hatósági engedélytől függetlenül, saját nevükben, és legtöbbször a világban megélt hitük kifejeződéseként valósítanak meg. E teológiai megélt valóság a hitben és családi életben válik élővé és misszióssá. *Közvetettnak* hívom a közreműködést, amikor bár az adott laikus személy rendelkezik az egyházi hatóság bizonyos engedélyével, talán még feladatát is az egyház nevében látja el, azonban működése áttételes formában kapcsolódik csak a kormányzati hatalom valóságához. Végül *közvetlenül* valósítják meg a témában vizsgált kánoni-teológiai küldetést, amikor az illetékes hatóság engedélyével járnak el úgy, hogy valós módon birtokolják az adott cselekmény elvégzéséhez szükséges hatalmat. Ilyen lehet a laikus bírák jogintézménye. E tény pedig rávilágít a fenti gondolatmenet következményeire akár a *tria munera Christi*, akár az egyházi hatalom tekintetében. Míg a *tria munera Christi* kapcsán találó fogalom a közreműködés

(„*cooperatio*”), hiszen az számos formában valósulhat meg, a kormányzati hatalom esetében azonban elégtelennek bizonyul.

Véleményem szerint disszertációmban vizsgált kérdés megoldási lehetősége azonban végső soron inkább teológiai, mintsem kánonjogi jellegű. A rendelkezésre álló egyháztani ismeretek elmélyítése és a történeti hagyományokkal történő őszinte szembenézés szükséges ahhoz, hogy elsőként megszülethessen az a teológiai alap, mely kellő pontossággal mutatja be a szent hatalom ordóval való kapcsolatát és kellőképpen megvilágítja így a pappá nem szentelt személyek benne történő részesedésének képességét. Ez szükséges ahhoz, hogy belőle pontosan levezethető legyen a kánonjogi hatalom fogalma, különös tekintettel a laikusok abból történő részesülésének lehetőségére.

Irodalomjegyzék

Források:

- *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani Secundi Vol I. Pars IV.*, Vatican 1970–1999.
- BERLINER BISCHOFSKONFERENZ, *Beschluß*, 1985. in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 154 (1985) 536–538.
- CONCILIUM VATICANUM II., *Apostolicam actuositatem*, 1965.11.18. in AAS 58 (1966) 837–864.
- CONCILIUM VATICANUM II., *Decretum de institutione sacerdotali Optatam totius*. in AAS 58 (1966) 713–727.
- CONCILIUM VATICANUM II., *Lumen gentium*, 1964.11.21., in AAS 57 (1965) 5–67.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, *Instructio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*, in AAS 89 (1997) 852–877.
- CONGREGATIONIS DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Redemptionis Sacramentum* (25 Martii 2004) in AAS 96 (2004) 549–601
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Sulla pastorale dei divorziati. Documenti, commenti e studi*, Città del Vaticano 1998.
- CONGREGAZIONE PER LL CLERO: *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (2002.VIII.4.)
- DIÓS I. (ford.), *A Katekézis Általános Direktóriuma*. Budapest 1998.
- DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2007.
- ERDŐ P. (szerk., ford., magy.), *Codex Iurius Canonici. Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 2015.
- GIOVANNI PAOLO II., *Discorso ai partecipanti al corso sul nuovo Codice di Diritto Canonico. Lunedì, 21 novembre 1983*. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1983/november/documents/hf_jp-ii_spe_19831121_diritto-canonico.html (2017. 10. 30)
- IOANNES PAULUS PP. II, Adhort., Ap. post-synod, *Pastores dabo vobis*. 1992. III. 25. in AAS 84 (1992) 661–662.
- IOANNES PAULUS PP. II, *Christifideles laici*. in AAS 81 (1989) 393–521.
- IOANNES PAULUS PP. II, *Cost. Ap., Pastor Bonus*, 1988.05.28. AAS 80 (1988) 842–912.
- IOANNES PAULUS PP. II, *Cost. Ap., Sacri canones*, in AAS 82 (1990) 1033–1044.
- IOANNES PAULUS PP. II., *Ad Pontificum Consilium de Legum textibus*, in AAS 95 (2003) 333–336.
- IOANNES PAULUS PP. II., *Allocution ad Romanae Rotae Praelatos, auditores, officiales et advocatos anno iudiciali ineunte*, in AAS 72 (1990) 872–877.
- IOANNES PAULUS PP. II., *Allocutiones ad Praelatos Auditores S. Romanae Rotae coram admissos*, in AAS 76 (1984) 643–649.
- IOANNES PAULUS PP. II., *Allocutiones ad Romanae Rotae iudices et administros coram admissos*, in AAS 86 (1994) 947–952.

- IOANNES PAULUS PP. II., *Cost. Ap. Sacrae disciplinae leges*, 1983. I. 25 in AAS 1983, (75) II 6–30.
- IOANNES PAULUS PP. II., *Cost. Ap. Sapientia Christiana*, 1979.04.15. in AAS 71 (1979) 469–521.
- IOANNES PP. XXIII., *Sellemnis Allocution*, 1959.01.25., in AAS 51 (1959) 74–79.
- KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, mely a világi hívőknek a lelkipászorok szolgálatában való együttműködéséből fakad*, Budapest 1998.
- NEVELÉSI KONGREGÁCIÓ, KLÉRUS KONGREGÁCIÓ, *Az állandó diakónusok képzésének alapszabályzata. - Az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriuma*, Budapest 2001.
- PAULUS PP VI., *MP Causas matrimoniales*, 1971. III. 28. in AAS 63 (1971) 441–446.
- PIUS PP. X., *Tra le sollicitudini.*, 1903.11.22., in AAS 36 (1903–1904) 329–339.
- PONTIFICA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Canonum Libri III de Ecclesiae munere docendi*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1977.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Acta et Documenta Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Congregatio Plenaria Diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Città del Vaticano 1991.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Dignitas connubii Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in partractandis causis nullitatis matrimonii*, Città del Vaticano 2005.
- SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Directorium de missis cum pueris*, in AAS 66 (1974) 30–46.
- SEGRETERIA GENERALE, *Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana*, Numero 8., 31. Dicembre 2002. 257–264.

Szakirodalom:

- AAVV., *I diritti fondamentali del Cristiano nella Chiesa e nella società. Atti del IV Congresso Internazionale di Diritto Canonico 1980*, Fribourg–Milano 1981.
- AMANN, T. A., *Die Ausübung der sacra potestas im kirchlichen Richterkollegium*, in *De Processibus Matrimonialibus* 10. (2003) 99–118.
- AMANN, T., *Laien als Träger von Leitungsgewalt?*, St. Ottilien 1996.
- ARAL, G., *Le notariat en droit ecclésiastique. Étude historique et juridique*, in *Studia Canonica* 36 (2002) 169–187.
- ARROBA, C., *Manuel: Diritto processuale canonico*, Roma 1996.
- ASSELIN, A., *Vingt ans après la promulgation de Code de droit canonique: Qu'en est-il du service des laïcs dans l'Église?*, in *Studia canonica* 38 (2004) 54–109.
- ASSENMACHER, G., *Laien als kirchliche Eherichter. Die Situation in den Bistümern der Bundesrepublik Deutschland. Zur Diskussion einer Grundsatzfrage*, in LÜDICKE, K.–MUSSINGHOFF, H.–SCHWENDENWEIN, H. (Hgg.), *Iustus Iudex. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag von seinen Freunden und Schülern*, Essen 1990, 349–362.
- ATTILA, J. Y., *L'azione missionaria della Chiesa ieri e oggi*, Venezia 2015.

- AYMANS, W., *Kollegium und kollegialer Akt im kanonischen Recht*, München 1969.
- AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht I.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991.
- AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht II.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997.
- AYMANS, W.–MÖRSDORF, K., *Kanonisches Recht III.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2007.
- AYMANS, W.–MÖRSDORF, K.,–MÜLLER, L., *Kanonisches Recht IV.*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2013.
- BÁNK J., *Kánoni jog I.*, Budapest 1960.
- BÁNK J., *Kánoni jog II.*, Budapest 1963.
- BARROS, I., *La predicazione del laico*, in CITO, D.–PUIG, F. (cur.), *Parola di Dio e missione della Chiesa*, Milan 2009. 301–314.
- BATEMBERG, F. C., *Der Rechtsstatus des Laien im katholischen Kirchenrecht*, Zürich–Basel–Genf 2007.
- BAURA, E., *Mercy, Oikonomia and Law in the Canonical Marriage System*, in DUGAN, P. M.–NAVARRO, L. (ed.), *Mercy and Law In Marriage*, Montréal 2015. 9–50.
- BEINERT, W., *Priestermangel und Pfarreienstruktur*, in *Stimme der Zeit* 141 (2016) 695–705.
- BENZ, M., *Zum Verhältnis von Gerichts- und Generalvikar*, in OHLY, Ch.–REES, W.–GEROSA, L. (Hgg.), *Theologia Iuris Canonici. Festschrift für Ludger Müller zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, Berlin 2017. 461–472.
- BERTRAMS W., *De missione divina et de consecratione episcopali tamquam constitutiva officii Supremi Ecclesiae Pastoris*, in *Periodica* 65 (1976) 187–242.
- BEYER, J., *De natura potestatis regiminis seu iurisdictionis recte in Codice renovato enuntianda*, in *Periodica* 71 (1982) 93–145.
- BEYER, J., *Die Vollmacht in der Kirche*, in LÜDICKE, K.–PAARHAMMER, H.,–BINDER, A. D., *Recht im Dienste des Menschen. Eine Festgabe Hugo Schwendenwein zum 60. Geburtstag*, Graz–Wien–Köln, 1986. 287–298.
- BEYER, J., *Iudex laicus vir vel mulier*, in *Periodica* 75 (1986) 29–60.
- BIRHER N., *Az egyházi oktatás szabályozása. A Codex Iuris Canonici III. Könyve*, Vác 2005.
- BOEKHOLT, P., *Der (Laien-)Dienst des Lektors und Akolythen (c. 230 CIC/1983) als besondere Ausgestaltung des allgemeinen Priestertum*, in HAERING, S.–HIRNSPERGER, J.–KATZINGER, G. (Hgg.), *In mandatis meditari. Festschrift für Hans Paarhammer zum 65. Geburtstag*, Berlin 2012. 431–452.
- BOLLIG, M., *Einheit in der Vielfalt. Communio als Schlüsselbegriff des christlichen Glaubens im Werk von Gisbert Greshake*, Würzburg 2004.
- BOSÁK N., *A lelkipásztori kisegítők részvétele a liturgiában*, in *Praeconia* 6 (2011) 7–10.
- BÖHNKE, M., *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrei. Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983.*, Essen 1994.

- BÖHNKE, M.–SCHÜLLER, T., *Zeitgemäße Nähe. Evaluation von Modellen praffgemeindlicher Pastoral nach c. 517. § 2 CIC.*, Würzburg 2011.
- BRUNETTI, M., *I laici nel diritto canonico, prima e dopo il Vaticano II.*, Torino 1987.
- BURKE, J., *The Defender of the Bond in the New Code*, in *The Jurist* 45 (1985) 210–229.
- BUTTOGNONI G., *Promotor Iustitiae e Defensor vinculi nelle cause matrimoniali.* in *La Palestra del Clero* 13 (1934) 293–295.
- CAPAROSS, E.–THÉRIAULT M.–THORN J.–AUBE, H. (ed.), *Code of Canon Law Annotated*, Montréal 1993.
- CASAL G-I., *El octavo principio directivo para la reforma del „Codex Iuris Canonici”.* *El iter de su formulación*, in: *Fidelium Iura* 11 (2001) 17–20.
- CASANOVA, A., *A II. Vatikáni zsinat*, Budapest 1971.
- CATTANEO A., *Grundfragen des Kirchenrechts bei Klaus Mörsdorf*, Amsterdam 1991.
- CELEGHIN A., *Sacra potestas: quaestio post conciliaris*, in *Periodica* 74 (1985) 165–225.
- CELEGHIN, A., *Origine e natura della potestà sacra*, Brescia 1987.
- CHIAPETTA, L. (ed.), *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Napoli 1988.
- COCCOPALMERIO, F., *Quaestiones de parocchia in novo codice*, in *Periodica de re morali canonica liturgia*, 73 (1984) 379–410.
- CONDE, M. T. F., *La misión profética de los Laicos del concilio vaticano II a nuestras días. El laico 'signo profético' en los ámbitos de la Iglesia y del mundo*, Roma 2001.
- CONGAR, Y., *Die apostolische Kirche*, in FEINER, J.–LÖHRER M. (Hgg.), *Mysterium Salutis. Grundriß einer heilsgeschichtlichen Dogmatik. Bd. IV 1*, Einsieden 1965–1976. 535–570.
- CONGAR, Y., *Jalons pour une théologie du laicat*, Paris 1952.
- CORECCO, E., *Aspekte der Rezeption des Vaticanum II im neuen Codex Iuris Canonici*, in GEROSA, L.–MÜLLER, L. (Hgg.), *Ordinatio fidei, Schriften zum kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 109–161.
- CORECCO, E., *Der Katalog der Pflicht und Rechte des Gläubigen im CIC*, in GEROSA, L.–MÜLLER, L. (Hgg.), *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 199–222.
- CORECCO, E., *Natur und Struktur der »Sacra potestas« in der kanonischen Doktrin und im neuen CIC*, in GEROSA, L., MÜLLER, L., (Hrgs.): *Ordinatio fidei*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1994. 233–248.
- CORECCO, E., *Natura e struttura della «Sacra potestas» nella dottrina e nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, in *Communio* 75 (1984) 24–52.
- CORIDEN, J., *Lay person and the power of governance*, in *The Jurist* 59. (1999) 335–347.
- CUNEO J. J., *The Power of Jurisdiction: Empowerment for Church Functioning and Mission distinct from Power of Orders*, in *The Jurist* 39 (1979) 183–219.

- D'OSTILIO, F., *La storia del nuovo codice di diritto canonico*, Città del Vaticano 1983.
- D'SOUZA, V. G., *Missionary Formation in Seminaries: Ecclesiastical Law and Reality*, in *Ius Missionale* 2 (2008) 59–84.
- DALLA TORRE, G., *Considerazioni preliminari sui laici in diritto canonico*, Modena 1983.
- DANIEL, W., L., *An Analysis of Pope Francis' 2015 Reform of the General Legislation Governing Causes of Nullity of Marriage*, in *The Jurist* 75/2. (2015) 429–466.
- DANIEL, W., L., *The Abbreviated Matrimonial Process before the Bishop in Cases of „Manifest Nullity” of Marriage*. in *The Jurist*, 75/2. (2015) 539–592.
- DELGADO, M.–SIEVERNICH, M., *Die großen Metaphern des Zweiten Vatikanischen Konzils: ihre Bedeutung für heute*, Freiburg im Breisgau 2013.
- DALLA TORRE, G., *La collaborazione dei laici alle funzioni sacerdotale, profetica e regale dei ministri sacri*. in *Monitor Ecclesiasticus* 109 (1984) 140–165.
- DEMEL, S., »Priesterlose« Gemeindeleitung?. Zur Interpretation von c. 517 § 2 CIC/1983, in *Münchener Theologische Zeitschrift* 47 (1996) 65–76.
- DEMEL, S., *Kirche als Volk Gottes und die Berufung der Laien zur eigenen Verantwortung. Die theologischen Grundlagen für die Berufe der Gemeinde- und PastoralreferentInnen*, in DEMEL, S. (Hg.), *Vergessene Amtsträger/-innen? Die Zukunft der Pastoralreferentinnen und Pastoralreferenten*. Freiburg im Breisgau 2013. 12–29.
- DEMEL, S., *Kirche sind wir alle. Überlegungen zum Dialogprozess*, Münsterschwarzach 2013.
- DEMEL, S.,–MÜLLER, L. (Hrsg.), *Krönung oder Entwertung des Konzils*, Trier 2007.
- DEMEL, S., *Vom bevormundeten zum mündigen Volk Gottes – und wieder zurück? Über die Verantwortung der Laien in der katholischen Kirche*, in MEIER, M., D.–PLATERN, P.–REINHARDT, H.–SANDERS, F., *Rezeption des zweiten Vatikanischen Konzils in Theologie und Kirchenrecht heute. Festschrift für Klaus Lüdicke zur Vollendung seines 65. Lebensjahres*, Essen 2008. 99–120.
- DENNEMARCH, B., *Der Diözesanbischof als „milder Richter”?* Anmerkungen zum *Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, in GRAULICH, M.–MECHEL, T.–PULTE, M. (Hgg.), *Ius canonicum in communionem christifidelium. Festschrift zum 65. Geburtstag von Heribert Hallermann*, Paderborn 2016. 273–286.
- DUGAN, M. P.–NAVARRO, L. (ed.), *Studies on the Instruction Dignitas Connubii*, Ottawa 2006.
- EICHER, P., *Priester und Laien – im Wesen verschieden?*, in DENZLER, G. (Hg.), *Priester für heute*, München 1980. 34–50.
- ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, Budapest 1984.
- ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005.
- ESPELAGE, A. (ed.), *CLSA Advisory Opinions 2001-2005.*, Canon Law Society of America, 2006.

- EUART, A. Sh., *Parishes without a resident pastor: reflections on the provisions and conditions of canon 517, §2. and its implications*, in *The Jurist* 54 (1994) 369–386.
- FAÍLDE, J., J., G., *Tratado de Derecho Procesal Canónico*, Salamanca 2007.
- FELICIANI, G., *Il popolo di Dio*, Bologna 2003. 102–103.
- FELICIANI, G., *La prédication des laïcs dans le code*, in *L'année canonique* 31 (1988) 117–130.
- FELIX, G., *Canon 129: The participation of christ's-lay-faithful in „potestas regiminis”*, Pontificia Universitas Urbaniana Facultas Iuris Canonici, Roma 1993.
- FRATTIN, P., *Lay judges in ecclesiastical tribunals*, in *The Jurist* 28 (1968) 178–182.
- FREITAG, J., *Sacramentum ordinis auf dem Konzil von Trient. Ausgeblendeter Dissens und erreichter Konsens* (Innsbrucker theologische Studien 32.), Innsbruck 1991.
- FUNGHINI R., *I laici nell'attività giudiziaria della Chiesa*, in *I laici nel diritto della Chiesa*, Città del Vaticano 1987.
- GÁJER L., *A laikusok együtműködése a kormányzati hatalommal*, Budapest 2010.
- GARHAMMER, E., *Von Augustinus lernen. Eine überraschende Entdeckung zur Predigtätigkeit von Laien*, in *Stimmen der Zeit* 137 (2012) 3–11.
- GEROSA, L., *Das Recht der Kirche*, Paderborn 1995.
- GEROSA, L., *Die neue kanonistische Hermeneutik Johannes Paul II.*, in LUDGER M.–GEROSA, L. (Hgg.), *Johannes Paul II. - Gesetzgeber der Kirche*, Paderborn 2017. 11–26.
- GEROSA, L., *Vollmacht und Gemeinschaft in der Kirche*, in *Österreichisches Archiv für Recht und Religion* 53 (2006/1) 177–192.
- GHIRLANDA, G., *De christifidelibus (cann. 224-231.)* in BONNET, P. A.–GHIRLANDA, G., *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem*, Roma 1983. 50–77.
- GHIRLANDA, G., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione*, Roma 2000.
- GILLESPIE, K., *Ecclesiastical office and the participation of the lay faithful in the exercise of sacred power. Towards a theological and canonical understanding of the mutual orientation in the sign of Christ*, Roma 2017.
- GLAUBITZ, E., *Der christliche Laie. Vergleichende Untersuchung vom Zweiten Vatikanischen Konzil zur Bischofssynode 1987*, Würzburg 1995.
- GROCHOLEWSKI, Z., *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensor vinculi in recentissima praxis*, in *Periodica* 66. (1977) 271–295.
- GUTIÉRREZ, A., *Canones circa instituta vitae consecratae et societates vitae apostolicae vagantes extra partem eorum propriam*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 64 (1983) 90–96.
- HAERING, S., *Konziliare Ekklesiologie und kanonische Sprache*, in HAERING, S.–GÜTHOFF, E. (Hgg.), *Ius quia iustum. Festschrift für Helmuth Pree zum 65. Geburtstag*, Berlin 61–80.
- HAERING, S.–REES, W.–SCHMITZ H. (Hgg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 2015.

- HAHN, J., *Das kirchliche Richteramt. Rechtsgestalt, Theorie und Theologie*, Essen 2017.
- HAHN, J., *Iustus iudex. Eine rechtstheoretische und – theologische Annäherung an das kirchliche Richteramt*, in *De Processibus Matrimonialibus* 21/22 (2014/15) 93–116.
- HALLERMANN, H., „...dass nur öffentlich predige, wer gesandt ist.” *Kanonistische Nachfragen und Perspektiven zum Verbot der „Laienpredigt”*. Paderborn 2017.
- HALLERMANN, H., *Die Wahrnehmung der Hirtensorge in einer Pfarrei gemäß den Bestimmungen des c. 517. § 2 CIC*, in HALLERMANN, H., *Die Verantwortung gemeinsam tragen. Erfahrungen mit der kooperativen Pastoral im Bistum Mainz*, Mainz 1999. 26–48.
- HALLERMANN, H., *Pfarrei und pfarrliche Seelsorge. Ein kirchenrechtliches Handbuch für Studium und Praxis*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2004.
- HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog*, Budapest 2006.
- HÁRSFAI K., *Házassági semmisségi perek a DC után*, Budapest 2014.
- HÁRSFAI K., *Úton egy szakszerűbb, gyorsabb és igazságosabb bírósági eljárás felé (A Dignitas connubii kezdetű Instrukció elemző értékelése)*, in *Kánonjog* 8 (2006) 129–144.
- HEIMERL, H.–PREE, H., *Kirchenrecht. Allgemeine Normen und Eherecht*, Wien–New York 1983.
- HALLERMANN, H., *Die Vereinigungen im Verfassungsgefüge der lateinische Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1999.
- HERIBERT, H., *Offizialat und Offizial im Gefüge der Bischöflichen Kurie*, in ALTHAUS, R.–KALDE, F.–SELGE, K.-H. (Hgg.) *Saluti hominum providendo. Festschrift für Dr. Wilhelm Hentze*, Essen 2008. 111–124.
- HERVADA, J., *Pensieri di un canonista nell'ora presente*, Venezia 2007.
- HORTAL SANCHEZ P. J., *Notas e Comentários*, in *Código de Direito Canonico, CIC promulgado por João Paulo II, Papa. Tradução oficial*, São Paulo 1983.
- HUELS J., M., *The act of 'admitting' a lay person to preach in a church or an oratory*, in *Studia canonica* 45 (2011) 443–484.
- HUELS J., M., *The Ministers of Sacramentals*, in *The Jurist* 65 (2005) 338–384.
- JAEGER, D-M. A., *Animadversiones quaedam de necessitudine inter potestatem ordinis et regiminis iuxta C.I.C. recognitum*, in *Antonianum* 59 (1984) 628–646.
- JOHN P., B., *Mitis Iudex Canon 1671-1682, 1688-1691: A Commentary*, in *The Jurist* 75/2 (2015) 467–538.
- JUREVICIUS, A., *Zur Theologie des Diakonats. Der Ständige Diakon aus der Suche nach dem eigenen Profil*, Hamburg 2004.
- KAISER, M., *Potestas iurisdictionis?*, in AYMANS, W.–EGLER, A.–LISTL, J. (Hgg.), *Fides et ius. Festschrift für Georg May zum 65. Geburtstag*, Regensburg 1991. 81–108.
- KAJTÁR E., *Királyi papság – szolgálati papság. Adalékok egy ekkleziológiai téma liturgikus vonatkozásainak megértéséhez*, in *Praeconia* 6 (2011) 11–19.
- KÁLVIN J., *Institutio I-II. A keresztény vallás rendszere*, Budapest 2014.

- KISS G., *Világi krisztushívők az egyházi bíróságon a Mitis Iudex Dominus Iesus után*, in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 349–357.
- KLUETING, H., *Laienpredigt und Laienordination in der Evangelischen Kirchen unter kirchengeschichtlichem, theologischem und kirchenrechtlichem Aspekt*, in *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 49 (2004) 417–442.
- KNIENITZ, E. R., *Die Gestalt der Kirche. Eine Einführung in Geist und Form des kirchlichen Verfassungsrecht*, Frankfurt am Main 1937.
- KOZŁOWSKI, J., Ch., *The Laity and Liturgical Preaching: What Are the Necessary Theological and Canonical Requirements?*, In *The Jurist* 72 (2012) 240–269.
- KRÄMER P., „*Das römisch-katholische Kirche*”. *Kritische Anmerkungen zu einem neuen Studienbuch*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* 122 (2013) 165–173.
- KRÄMER, P., *Die geistliche Vollmacht*, in LISTL, J., SCHMITZ, H. (Hgg.), *Grundriß des nachkonziliaren Kirchenrechts*. Regensburg 1980, 166–173.
- KRAUS, G., *Kirche Gemeinschaft des Heils, Ekklesiologie im Geist des Zweiten Vatikanischen Konzils*, Regensburg 2012.
- KUMINETZ, G., *A homília mint az egyházi beszéd kiemelkedő formája*, in *Praeconia* 7 (2012) 57–69.
- KUMINETZ, G., *Az Egyház megszentelő feladata IV.*, Budapest 2005.
- KUNZLER, M., *Neubelebung der „Niederer Weihen“? Zur kirchlichen Baufragung der Laien*, in DEMEL, S.–GEROSA, L.–KRÄMER, P.–MÜLLER, L., *Im Dienst der Gemeinde. Wirklichkeit und Zukunftsgestalt der kirchlichen Ämter*, Münster 2002. 217–231.
- LEFEBVRE, C. (cur.), *Il motu proprio «causas matrimoniales»*, Torino–Milano 1972.
- LISTL, J.–SCHMITZ, H., (Hgg.): *Handbuch des katolischen Kirchenrechts*, Regensburg 1999.
- LODA, N., *Il rapporto di complementarietà tra il can. 784 del CIC e il can. 589 del CCEO nell’individuazione della figura del missionario*, in *Ius missionale* 5 (2011) 61–78.
- LONGHITANO A., *Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria fondamentale per i battezzati?*, in LONGHITANO A. (cur.), *Il fedele cristiano. Il Codice del Vaticano II*, Bologna 1989. 9–54.
- LORETAN, A., *Ausserordentliche Gemeindeleitung in Pfarreien ohne Pfarrer. Eine Zukunftsperspektive*, in *ÖARR* 59 (2012) 315–326.
- LORETAN, A., *Die Zukunft der Gemeinden*. in BÖHNKE, M.–SCHÜLLER, T., *Gemeindeleitung durch Laien? Internationale Erfahrungen und Erkenntnisse*, Regensburg, 2011. 125–151.
- LORETAN, A., *Liturgische Leitungsdienste der Laien. Zur Situation in der Schweiz*, in DEMEL, S.–GEROSA, L.–KRÄMER, P.–MÜLLER, L., *Im Dienst der Gemeinde. Wirklichkeit und Zukunftsgestalt der kirchlichen Ämter*, Münster 2002. 163–186.
- LUDGER M., *Die Grundlagen des kirchlichen Rechts nach der Lehre Papst Johannes Pauls II.* in LUDGER M.–GEROSA, L. (Hgg.), *Johannes Paul II. - Gesetzgeber der Kirche*, Paderborn 2017. 27–38.

- LÜDICKE, K., „*Dignitas connubii*” *Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche*, Essen 2005.
- LÜDICKE, K., „*Dignitas connubii*”. *Die Eheprozeßordnung der katolischen Kirche*, Essen 2005.
- LÜDICKE, K., *Evolution oder Revolution? Der neue kirchliche Eheprozess*, in *Herder Korrespondenz* 69/10. (2015) 13–20.
- LÜDICKE, K., JENKINS, E. R., *Dignitas Connubii: Norm and Commentary*, Washington DC 2005.
- LÜDICKE, K., *Kirchliches Stafrecht und sexueller Missbrauch Minderjähriger. Eine Problemanzeige*, in HAERING, S.–HIRNSPERGER, J.–KATINGER, G.–REES, W. (Hgg.), *In mandatis meditari. Festschrift für Hans Paarhammer zum 65. Geburtstag*, Berlin 2012. 619–638.
- MARÓTI G., *A felszentelt és felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatára vonatkozó liturgikus jogi normaösszefüggések*, in *Praeconia* 5 (2010) 39–46.
- MARTIMORT, G. A., *La question du service des femmes à l’autel*, in *Notitiae* 162 (1980) 8–16.
- MARTIN, J. G., *L’azione missionaria della chiesa nella legislazione canonica*, Roma 1993.
- MARTIN, R., *Ad Gentes*. in LAMB, M. L.–LEVERING, M. (ed.), *The Reception of Vatican II.*, Oxford 2017. 266–291.
- McDONOUGH, E., *Laity and the Inner Working of the Church*, in *The Jurist* 47 (1987) 228–245.
- MECKEL, T., *Konzil und Codex. Zur Hermeneutik des Kirchenrechts am Beispiel der christifideles laici*, Paderborn 2017.
- MITSCHKE-COLLANDE, T., *Mentalitätswechsel notwendig. Überlegungen zur Reform der römischen Kurie*, in *Herder Korrespondenz* 67 (2013) 443–448.; ders.: *Überlegungen zur Reform der römischen Kurie* (August 2013): http://www.wir-sind-kirche.de/files/1998_MITSCHKE_ueberlegungen-zur-Kurie-de.pdf (2017. 02. 28.)
- MORAL CARVAJAL, D., *La predicación de los laicos en una iglesia e oratorio en España*, in *Angelicum* 87 (2010) 349–369.
- MÖRSDORF K., *Die hierarchische Struktur der Kirchenverfassung*, in *Seminarium* 6 (1966) 403–416.
- MÖRSDORF K., *Munus regendi et potestas iurisdictionis*, in PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNESCENDO, *Acta Conventus Internationalis Canonistarum Romae diebus 20-25 mai 1968 celebrati*, Rom 1970. 199–211.
- MÖRSDORF, K., *De sacra potestate*, in *Apollinaris* 40 (1967) 41–57.
- MÖRSDORF, K., *Die Entwicklung der Zweigliedrigkeit der kirchlichen Hierarchie*, in AYMANS, W.–GERINGER, K.-Th.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Schriften zum Kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 187–202.
- MÖRSDORF, K., *Die Stellung der Laien in der Kirche*. in *Revue de Droit Canonique* 10 (1960/1961) 214–234.

- MÖRSDORF, K., *Munus regendi et potestas iurisdictionis*, in PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNESCENDO: *Acta Conventus Internationalis Canonistarum Romae diebus 20-25 mai 1968 celebrati*, Rom 1970, 199–211.
- MÖRSDORF, K., *Weihegewalt und Hirtegewalt un Abgrenzung und Bezug*. in AYMANS, W.–GERINGER, K-Th.–SCHMITZ, H. (Hgg.), *Schriften zum Kanonischen Recht*. Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 171–186.
- MÖRSDORF, K., *Zur Grundlegung des Rechtes der Kirche*, in: MÖRSDORF, K., *Schriften zum Kanonischen Recht*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1989. 21–45.
- MUSSINGHOFF, H., „*Il vostro lavoro è giudiziario, ma la vostra missione è evangelica, ecclesiale e sacerdotale, rimanendo nello stesso tempo umanitaria e sociale*” – *Reflexion zum Dienst des kirchlichen Richters*. in *De Processibus Matrimonialibus* 8/1 (2001) 59–76.
- MÜLLER, G-L., *Katholische Dogmatik*, Freiburg 2005.²
- MÜLLER, H., *Kirchliche Communio und Strukturen der Mitverantwortung*, in *Archiv für katholischen Kirchenrecht* 159 (1990) 117–131.
- MÜLLER, H., *Leitung der Pfarrgemeinden bei Priestermangel - Beteiligung von Nichtpriestern an pfarrlichen Leitungsaufgaben - Kirchenrechtliche Aspekte*, in ERZBISCHÖFL. GENERALVIKARIAT KÖLN (Hg.), *Der Priesterrat im Erzbistum Köln, Personal- und Pastoralplanung: Bericht zur Tagung vom 26.-28. November 1991 in Bad Honnef*, Köln 1991. 25–40.
- MÜLLER, L., *Codice di Diritto Canonico e Concilio. La dottrina del Concilio Vaticano II quale contesto per l'interpretazione delle norme canoniche*, in GEROSA, L.–NERI, A.,–MÜLLER, L. (cur.), *Annuario DiReCom* 1/2002. *Diritto Canonico e Interpretazione*, Lugano 2003, 59–79.
- MÜLLER, L., *Das Zweite Vatikanische Konzil und das Kirchenrecht*, in *Erinnerung an die Zukunft. 50 Jahre Zweites Vatikanisches Konzil*, in: TÜCK, J-H. (Hg.), Freiburg–Basel–Wien 2013.² 385–400.
- MÜLLER, L., *Kleriker und Laien als Professoren der Katholischen Theologie*, in REES, W. (Hg.), *Recht in Kirche und Staat. Joseph Listl zum 75. Geburtstag*, Berlin 2004. 232–249.
- MÜLLER, L., »*Theologisierung*« *des Kirchenrechts?*, in *Archiv für katholischen Kirchenrecht* 160 (1991) 441–463.
- NAPOLITANO, E., *Il processus brevior nella Lettera Apostolica motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, in *Monitor Ecclesiasticus* 130 (2015) 549–566.
- NIEVA GARCÍA, J. A., *Reforma del proceso canónico para la declaración de nulidad del matrimonio y pastoral de los fieles divorciados vueltos a casar*, Madrid 2015.
- OHLY, Ch., *Der Dienst am Wort Gottes. Eine rechtssystematische Studie zur Gestalt von Predigt und Katechese im Kanonischen Recht*, St. Ottilien 2008.
- ÖRSY, L., *Integrated Interpretation or the Role of Theology in the Interpretation of Canon Law*, in *Studia canonica* 22 (1988) 245–264.
- PACHON, L., d., A., *Nueva tramitación de las causas matrimoniales*, Salamanca 1971.

- PAPROCKI, T., J., *Implementation of Mitis Iurdex Dominus Iesus in Diocese of Springfield in Illinois*, in *The Jurist* 75/2 (2015) 593–605.
- PARADA, E., *La posición activa de los laicos en el ejercicio del 'munus docendi'*, in *Ius Canonicum* 27 (1987) 99–118.
- PÉRISSET, J-C., *La paroisse. Commentaire des Canons 515-572.*, Paris 1989.
- PESCH, O.-H., *Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Wirkungsgeschichte*, Kevelaer 2012.
- PLATEN, P., *Die Ausübung kirchlicher Leitungsgewalt durch Laien. Rechtssystematische Überlegungen aus der Perspektive des „Handelns durch andere“*, Essen 2007.
- POMPEDDA, M., *Studi di diritto processuale canonico*, 1995.
- PREE, H., *Pfarrei ohne Pfarrer - Leitung und Recht auf Eucharistie?*, in *Anzeiger für die Seelsorge* 105 (1996) 18–24.
- PROVOST, H. J., *The Participation of the Laity in the Governance of the Church*, in *Studia Canonica* 17 (1983) 417–448.
- PUZA, R., *Sollen angesichts des Priestermangels und unter Hinweis auf das Recht der Gemeinde auf Seelsorger viri probati zu Priestern geweiht werden können?*, in GÜTHOFF, E.–KORTA, S.–WEIß, A. (Hgg.), *Clarissimo Professore Doctori Carolo Giraldo Fürst. In memoriam Carl Gerold Fürst*, Frankfurt a. M.–Berlin–Brüssel 2013. 461–465.
- REES, W., *Die Mitwirkung von Laien bei der Gemeindeleitung*, in *Forum Katholische Theologie* 12 (1996) 1–15.
- REES, W., *Ferenc pápa és az egyház reformja – megjegyzések az egyházjog szempontjából.* in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 9–28.
- RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Die Communio als Strukturprinzip der Kirche und ihre Rezeption im CIC/1983*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* 97 (1988) 217–238.
- RIEDEL-SPANGENBERGER, I., *Sendung in der Kirche*, Paderborn–München–Wien–Zürich 1991.
- ROBITAILLE, L. A., *Collaboration and cooperation between the clergy and the laity in the parish, tribunal and chancery*, in *Periodica de re canonica* 89 (2000) 593–633.
- RUDIGER, A., *Leitung und Macht in der Kirche*, Buttenwiesen 2002.
- SALACHAS, D., *Il magistero e l'envagelizzazione dei populi nei Codici latino e orientale: Studio teologico-giuridico comparativo*, Bologna 2001.
- SARTORI, G. S., *La cura pastorale della parrocchia non affidata al sacerdote*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 9 (1996) 174–194.
- SASSANELLI, I., *Il giudice laico: un fedele cristiano nella Chiesa e per la Chiesa. Un commento dinamico al can. 1421 §2*, Roma 2015.
- SCHICK, L., *Das dreifache Amt Christi und die Kirche*, Frankfurt am Main 1982.
- SCHICK, L., *Die Tria-Munera in den Schriften George Philips und in den Dokumenten des II. Vatikanischen Konzils*, in *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht* 32 (1981) 59–78.

- SCHMITZ, H., „Gemeindeleitung“ durch „Nichtpfarrer-Priester“ oder „Nichtpriester-Pfarrer“, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 161 (1992) 329–361.
- SCHMITZ, H., *Der liturgische Dienst des Akolythen*, in HUHNER, A., *Die liturgischen Dienste*, Paderborn 1982. 82–88.
- SCHMITZ, H., *Die Beauftragung zum Predigtamt*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 146 (1980) 45–63.
- SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2/CIC 1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*, in WEIGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung. Gedenkschrift für Hubert Müller*, Würzburg 1997. 169–195.
- SCHÜLLER, T., *Hirtensorge in Pfarreien ohne Pfarrer. Der c. 517 § 2 CIC/1983 – eine kirchenrechtliche Norm für neue Formen der Gemeindeleitung?*, in WEINGAND, R. (Hg.), *Kirchliches Recht als Freiheitsordnung*. Würzburg 1997. 169–195.
- SCHÜLLER, T., *Stärkung der Bischofssynode-Wiederentdeckung einer Konzilshoffnung unter Papst Franziskus?*, in SCHÜLLER, T.– ZUMBÜLT, M. (Hgg.), *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi. Festschrift für Klaus Lüdicke zum 70. Geburtstag*, Essen 2014. 311–349.
- SCHWARTZ, M., A., *Hat die „Gemeindeleiterin“ eine Leitungsfunktion? Rechtliche Möglichkeiten der Anwendung der cc. 129 § 2 und 517 § 2 CIC/1983*, Wien 2008.
- SELGE, K-H., *Das seelsorgerische Amt im neuen Codex Iuris Canonici. Die Pfarrei als Ort neuer kirchlicher Ämter?*, Frankfurt–Berlin–New York–Paris 1991.
- SELGE, K-H., *Das seelsorgerische Amt in neuen Codex Iuris Canonici*, Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris 1991.
- SOHM, R., *Kirchenrecht*, Leipzig, 1892.
- SOULARD, R., *La participation des laïcs à l'activité des Tribunaux Ecclésiastiques*. in AAVV., *Quaestiones de Motu Proprio «Causas matrimoniales»*, Roma 1976. 67–76.
- SOULARD, R., *La participation des laïcs à l'activité des tribunaux ecclésiastiques*. in *Quaestiones de Motu Proprio „Causas Matrimoniales“*, *Studia Universitatis S. Thomae in Urbe*, Rom 1976. 67–76.
- STICKLER, A., *De potestatis sacrae natura et origine* in *Periodica* 71 (1982) 65–92.
- STICKLER, A., *Origine e natura della sacra potestas*, in GHERRO, S. (cur.), *Studi sul primo libro del Codex Iuris Canonici*, Padua 1993. 73–90.
- STOCKMANN, M., *Ausserordentliche Gemeindeleitung. Historischer Befund – Dogmatische Grundlegung – Kirchenrechtliche Analyse – Offene Positionen*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern– New York–Paris–Wien, 1999.
- STOFFEL, O., *Das Recht der Laien in der Kirche nach dem neuen Codex*, in AMHERD, M.–CARLEN, L., *Das neue Kirchenrecht. Seine Einführung in der Schweiz, Vorträge an der Universität Fribourg*, Zürich 1984. 60–84.
- STORK, G., *Der Kirchenanwalt im kanonischen Recht*, Würzburg 1999.
- STUTZ, U., *Der Geist des Codex iuris canonici*, Stuttgart 1918.

- SZABÓ P., *Az Egyházkép egy hangsúlyváltása (LG II.). A 'Isten népe' modell kánonjogi aspektusai*, in PUSKÁS A., *A Szent Titok vonzásában. A hetvenéves Fila Béla köszöntése*, Budapest 2003. 313–318.
- SZABÓ P., *Megjegyzések a részleges zsinatok jogintézményének hatályos szabályozásához (CIC 439-446. kán.)*, in BAÁN I. (szerk.), *A szent atyák nyomdokait követve: In memoriam Vanyó László*, Budapest 2003. 345–374.
- SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, Budapest 2003.
- SZUROMI SZ. A., *Karl Rahner szerepe a II. Vatikáni zsinat egyházzól szóló dogmatikus konstitúciójának megszületésében*, in *Vigilia* 69 (2004/11) 827–831.
- SZUROMI SZ., A., *A „szent hatalom”-ról és gyakorlásáról alkotott koncepció sajátosságai 1073 és 1303 között*, in *Jogtörténeti Szemle* 2006/1 12–15.
- TAMÁSI A. É., *Önkéntes elválás elméletben, valamint a szentszékek gyakorlatában a 19. század folyamán*, in KISS G. (szerk.), *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok VII. Nemzetközi Teológuskonferenciájának Tanulmánykötete*, Pécs 2017. 373–381.
- TESTERA, I. F. (ed.), *Canon Law Digest of the Philippine Catholic Church: A Text and Commentary*, Manila 1987.
- THEISEN, K. H., *Die Laien als kirchliche Richter*. h. n. 2006.
- TOURNEAU, D. L., *La predication de la parole de Dieu et la participation des laïcs au munus docendi: fondements conciliaires et codification*, in *Ius Ecclesiae* 2 (1990) 101–125.
- TRAMMA U., *L'Officiale o Vicario giudiziale. Profilo storico-giuridico*. in TRAMMA U. (cur.), *Giustizia e servizio*, Napoli 1984. 295–356.
- UNZLER, M., *Berufen, dir zu dienen. 15 ‚Lektionen‘ Liturgik für Laienhelfer im Gottesdienst*, Paderborn 1989.
- USAI, G. M., *Il promotore di giustizia ed il difensore del vincolo*, in AAVV., *Il processo matrimoniale canonico*, Vatican 1988. 135–141.
- WALF, K., *Mehrdeutige und lückenhafte Konzilsaussagen. Zur rechtlichen Relevanz der Ekklesiologie des II. Vatikanums*, in *Orientierung* 44 (1980) 113–116.
- WALSER, M., *Fragen zum Motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, in OHLY, Ch.–REES, W.–GEROSA, L. (Hgg.), *Theologia Iuris Canonici. Festschrift für Ludger Müller zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, Berlin 2017. 685–700.
- WALTER, F., *Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen*, Bonn 1861.
- WASSILOWSKY, G., *Universales Heilssakrament Kirche. Karl Rahners Beitrag zur Ekklesiologie des II. Vatikanums*, Innsbruck–Wien 2001.
- WEIB, A.–IHLLI, S.–FRANK, E., *Ius processuale matrimoniale*, Eichstätt–Tübingen 2010.
- WIJLENS, M., *Die Verbindlichkeit des Zweiten Vatikanischen Konzils. Eine kirchenrechtliche Betrachtung*, in BÖTTIGHEIMER, Ch. (Hg.), *Zweites Vatikanisches Konzil. Programmatik – Rezeption – Vision (Quaestiones disputatae 261)*, Freiburg i.Br 2014 37–62.
- WOESTMAN, H. W. (ed.), *Papal Allocution to the Romana Rota 1939-2011*, Ottawa 2011.

- WOLLBOLD, A., *Predigen: Grundlagen und praktische Anleitung*, München 2017.
- ZANETTI, E., *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 2 (1989) 258–286.

Tudományos segédletek, kommentárok

- BEAL, J.–P., CORIDEN, J., A.–GREEN, T., J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York–Mahwah 2000.
- BUDWIN, J.,–LUDWIG, G., *Synopsi Corporis Iuris Canonici*, Regensburg 2001.
- DEMEL, S., *Handbuch Kirchenrecht. Grundbegriffe für Studium und Praxis*, Freiburg–Basel–Wien 2013.
- GASPARRI, P. (cur.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Vol. I. Romae 1926.
- HELLÍN, F. (cur.), *Constitutio dogmatica de ecclesia Lumen gentium, Concilii Vaticani II Synopsis*, Città del Vaticano 1995.
- HELLÍN, F. (cur.), *Constitutio dogmatica de ecclesia Lumen gentium. Concilii Vaticani II Synopsis*, Città del Vaticano 1995.
- HUELS, J. M., *The teaching office of the catholic church. A Commentary on Book III of the Code of Canon Law*, Ottawa 2017.
- HÜNERMANN, P., *Theologischer Kommentar zum Dekret über die Missionstätigkeit der Kirche.* in HÜNERMANN, P.–HILBERATH, B. J., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 4.* Freiburg–Basel–Wien 2009. 295–296.
- HÜNERMANN, P., *Theologischer Kommentar zur dogmatischen Konstitution über die Kirche.* in *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2011. 263–582.
- KACZYNSKI, R., *Theologischer Kommentar zur Konstitution über die heilige Liturgie*, in HÜNERMANN, P.–HILBERATH, B. J., *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. Band 2.*, Freiburg–Basel–Wien 2009. 1–228.
- LÜDICKE, K. (Hg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici* (Stand: November 2017), Essen seit 1984.
- MARTIN DE AGAR, J. (cur.), *Legislazione delle Conferenze Episcopali al C.I.C.*, Milano 2009.
- MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, Pamplona 1997.
- MARZOA, Á.–MIRAS, J.–RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical commentary on the code of canon law, Volume I*, Montreal–Canada–Chicago 2004.
- MÖRSDORF, K., *Einleitung und Kommentar zum Dekret „Christus Dominus“.* in *LThK, Das Zweiten Vatikanischen Konzil. Bd. II.*, Freiburg–Basel–Wien 1967. 127–247.
- OCHA, X.–GUTIÉRREZ, D., A., (cur.), *Leges Ecclesiae post CIC (1917-1978)*, Roma 1967–1980.
- OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Città del Vaticano 1984.

- OTADUY, J., VIANA, A., SEDANO, J. (ed.), *Diccionario general de derecho canónico*, Navarra 2012.
- PETERS, E. N., *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*, Montréal 2005.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Civitate Vaticana 25. Martii 1982.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultateumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Vatican 1980.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI, *De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.
- ROBERTI, F., *Codicis Iuris Canonici Schemata Lib IV., De Processibus*, Civitate Vaticana 1940.
- SALVADOR, C. C. – De PAOLIS V. – GHIRLANDA, G., *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, Milano 1993.

Alulírott, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek. Disszertációm nem tartalmaz plágiumot.

Budapest, 2019. október 16.

Kiss Gábor